

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΗΡΑΚΛΗ ΚΑΙ ΡΕΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ — χωρίς αλλοίωση, χωρίς δέσμευση, χωρίς σκοπιμότητα, χωρίς δειλία, χωρίς λογοκρισία, από τὸν Ρ. Σκίτσο τοῦ ΚΥΡ-, γιὰ τοὺς ἄθλιους παπᾶδες μας καὶ τὴν κατάντια τους. — **ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ**: Δίκης ὀφθαλμὸς ἢ Χρονικὸ καὶ προβληματικὴ ἐνὸς εἰσαγγελέως. Πύρινη ἐξομολόγησις ἐνὸς ἀπὸ τὰ πιδὺ ὑπεύθυνα καὶ ἀκέραια εἰσαγγελικὰ στελέχη μας, πὺθὸν θὰ μπορούσε νά ναι τοῦ Ντοστογιέβσκι ἢ τοῦ Κάφκα καὶ ὅμως εἶναι βίωμα, σημερινοῦ καὶ πραγματικοῦ, ἐν δράσει. — Κ. Κριμπᾶ, καθηγητοῦ τῆς Γενετικῆς: *Γιὰ μιὰ μὴ τυπολογικὴ Ἀνθρωπολογία*. Φωτισμένη ἐργασία, ἀπὸ τὸν μαγευτικὸ χῶρο τῆς σύγχρονης Βιολογίας καὶ εἰδικὰ τῆς σπουδῆς τῆς κληρονομικότητος. Ἀντιμετωπίζονται ριζικά καὶ μ' ἐπιστημοσύνη πὺθὸν δὲν ἀστειεύεται, ὅλες οἱ ρασιστικὲς ἀνοησίες, καὶ τῶν ναζιζδῶν (τῶν «καθαρόαιμων Ἀρειῶν») καὶ τῶν «ἀπὸ 3.000 χρόνων καθαρόαιμων Ἑλλήνων», καὶ δίνεται κ' ἓνα μαθηματικὸν στὸν ἐκ Μόσχας νεοαπολογητῆ τῆς «φυλετικῆς» μας «καθαρότητας» σ. Ἀρη Πουλιανό. Ἐπισταμένη θέση τῶν ζητημάτων κ' ἓνα μάτσο «κλειδιά» γιὰ τὸ σωστὸ ἀντίκρουσμα ἐνὸς ἀπὸ τὰ πιδὺ ἀπάνθρωπα προβλήματα τοῦ καιροῦ μας, τοῦ φυλετικοῦ. — Ὑστερα ἀπὸ 30 χρόνια σιωπῆς, ὁ Ἡρακλῆς Ἀποστολιδῆς ξαναγράφει, καὶ δίνει τὸ καταστάλαγμα μιᾶς ζωῆς, σὲ Ἐνᾶριθμα ἀποφθέγματα — Ρένου: *Λάμπρος Κατσώνης, ὁ ἀντάρτης τοῦ Ρομέικου*. — Μόντη: *Ἀλφαριθμικά*. Μιά ἐκπληκτικὴ συζήτηση μὲ τὸν Μάνο Χατζιδάκι, ὅπου καὶ τί δὲ λέγεται! Γιὰ τὴ μουσικὴ καὶ τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι· γιὰ

τὴν ἐπανάστασι καὶ τὴν παράδοσι· γιὰ τὸν ἀνόητο κομματισμὸ μὰ καὶ τὸ ἀναμφισβήτητο ταλέντο τοῦ Θεοδοωράκη· γιὰ τὴν ἀθλιότητα τῆς «Ἀριστερᾶς» καὶ τὴν «ἀμουσία» τῆς «Δεξιᾶς»· γιὰ τὴν εἰσβολὴ τῆς λόγιας πόλησις στὸ ρεμπέτικο· γιὰ τὸν Ξενάκη καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους συνθέτες, κ.λ. — *Ἐνας ἀπολογισμὸς, ὠμότατος, γιὰ τὸ τί πράγματι συμβαίνει καὶ πὺθὸν βρίζουμε*. — Ἀπεργραπτο σκίτσο Μπῶστ., εἰδικὰ γιὰ *Τὰ Νέα Ἑλληνικά* φτιαγμένο, ὅπου ἀπολαμβάνετε ὅλους τοὺς ξεφτίλες τῆς «πνευματικῆς» μας ἀγορᾶς! Τρία ποιήματα τοῦ Δημουλά. — Ὅπου ὁ Π. Παπαληγοῦρας, γράφοντας *Περὶ πολιτικῶν ἰδεολογιῶν*, δείχνει πὺθὸν δὲν ὑπάρχουν, καὶ πὺθὸν τὸ ἴδιο εἶναι «Κέντρο» καὶ «Δεξιᾶ», καὶ δὺ καὶ σὲ ὅλο τὸν κόσμο πιά. — Μόνον πὺθὸν ὁ Θεουκιδίδης, τῶν *οικονομικῶν κινήτρων*, ἴσως τοῦ ἀπαντᾶ. — **ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ** ἀπὸ τὸν ἰκανώτερο τῶν μεταπολεμικῶν ἀρχισυντακτῶν — ὅπου καὶ ἀνήλεη ἀνατομία τοῦ τυμπανιαλοῦ πτώματος: «Ἀνένδοτος»! — **ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ**, ἀπὸ τὸν Ρ.: *Σάρτε, Οἱ λέξεις*· καὶ *Παπαλεξάνδρου, Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας* — ὅπου καὶ περὶ ἀθλιότητος ἐδρῶν τῶν πανεπιστημίων μας, περὶ Κ. Γεωργούλη εἰδικώτερα κ.λ. — **ΘΕΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΚΡΟΑΜΑΤΑ** ἀπὸ τὸν Πάρι Τακόπουλο, μ' ἓνα φραγγέλιο στὸ χέρι γιὰ τίς ἐμετικὲς φτήνιες τῆς θεατρικῆς μας ἐκπτώσεως — καὶ διαφημίσεις, χιουμοριστικώτατες, ἀπὸ τὴ Σόφη Ζαραμπούνα. Σκίτσα, βινιέτες, σύμβολα κ.λ.: Κόντογλου, Μόραλης, Δάβρης, γιὸς Δαβίας, Νόρα Βαρβέρη, Μπούκη Θεοδοσιάδου κ.ἄ.

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ : ΠΑΡΙΣ ΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ - ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 5, 318-483

Ἔτη, ἔντυπα κ. λ. : Ρένος Ἡρ. Ἀποστολίδης. Ἐμβάσματα, ἐπιταγές, συνδρομές : Βία Ρ. Ἀποστολίδης, Μηθύμνης 43 / ς', Ἀθήναι 823, τηλ. : 846-977, 318-483. Ἔτη ἀνθολογιῶν : Ἡρακλῆς Ν. Ἀποστολίδης, Μηθύμνης 48, τηλ. : 876-053. 9-1, 5-8 μ.μ. Γραμματεία—διαχείρισις : Σοφοκλέους 5 / ε', γραφεῖα 6-8, Ἀθήναι 122, τηλ. : 318-483. 9-1, 5-8 μ.μ. Τυπογραφεία : Χρῆστος Μανουσαρίδης, Μπενάκη / Σόλωνος 122, 631-694. Ἡ κυκλοφορία γίνεται ἀπ' ὅλα τὰ περίπτερα καὶ τὰ ὑποπρακτορεῖα ἐπαρχιῶν τοῦ Νέου πρακτορείου ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, καὶ τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμὴ τοῦ τεύχους αὐτοῦ : δρχ 15. Συνδρομές, μόνο προπληρωτές, 12 τευχῶν τῆς ἴδιας τιμῆς : 180 δρχ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, 230 γιὰ τὸ ἐξωτερικό. — Χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται, δοκίμια δὲν δίδονται, ἀνάτυπα δὲν γίνονται. ΤΝΕ ἔχουν ἴδιαν ἀντίληψιν εὐθύνης καὶ δὲν θεωροῦν ὅτι «καλύπτονται» ὡς πρὸς αὐτὴν μὲ τὴν ὑπογραφή ὁποιοδῆποτε ἄλλου. — Κείμενα δίχως ὑπογραφή, εἶναι ὅλα τοῦ Ρ. Α. — Ἐπιτρέπεται ἐλευθέρως ἡ ἀναδημοσίευσις ὁποιοδῆποτε κειμένου (ΤΝΕ δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν ἔννοια : πνευματικὴ ἰδιοκτησία), ὑπὸ τὸν μόνον ὄρο : τῆς παραπομπῆς εἰς ΤΝΕ. — Δωρεᾶν καὶ τιμῆς ἔνεκεν δὲν δίδονται.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'

Ἀθήναι, Ἰανουάριος '66

ΤΕΥΧΟΣ 1

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

- χωρὶς ἀλλοίωση
- χωρὶς δέσμευση
- χωρὶς σκοπιμότητα
- χωρὶς δειλία
- χωρὶς λογοκρισία

Κ ΑΘΑΡΗ ΦΩΤΙΑ — Ξέρετε πῶς βγαίνει ἓνα ἔντυπο, πού ἀξιώνει ἀπ' ὅλους, χωρὶς νὰ τοὺς ρωτᾷ, τὴν ἀναγνώριση πῶς εἶναι ἐλεύθερο;

... Κατεβαίνει πρῶτα κανεὶς πολὺ βαθιὰ στὴ ρίζα, στὶς κοινές μας ρίζες, κι ἀκούει ἐκεῖ γιὰ πολὺ, σιωπηλὸς γιὰ χρόνια, τίς πιὸ στοιχειακὲς δυνάμεις, τὴ ζήτηση καὶ τὴν ἀνάγκη, πού συγκρούονται τιτανικὰ γιὰ τὸ κάθε τί μας, καὶ γιὰ τὰ πρῶτα καὶ γιὰ τὰ ἔσχατα, τοῦ καθενός, καὶ τοῦ τελευταίου, καὶ ὅλων - καὶ ζυγιάζει : τί κυνηγᾷ καὶ τί δύναιται ; τί πρέπει καὶ τί διαθέτει ; ποιά τὰ ἐφόδια ; ποιές οἱ πιέσεις, ποιές οἱ προϋποθέσεις ; ποιές οἱ δυνάμεις καὶ ποιές οἱ ἀποκλειστικὰ δικές του δυνάμεις, πού δὲν περνοῦν ἀπὸ τὸ χέρι κανενός ἄλλου νὰ τίς ἀναστείλῃ.

Ἀκούει τότε τόσες «συμβουλές» καὶ σειρῆνες ! "Ἔτσι ἂν ἤθελε νὰ κἀνῃ, γίνεται καὶ πλούσιος (καθὼς τόσοι ἀνικανότεροί του), καὶ πανίσχυρος, καὶ «φίλος» μ' ὅλο τὸν κόσμο. Κ' ἔτσι λιγάκι νὰ «κατανοήσῃ», βρίσκει καὶ σύμμαχους πολυδύναμους, καὶ «προστάτες» στοργικούς, καὶ «βοηθοὺς» αὐτοπρόσφερτους, καὶ μέσα, καὶ δυνατότητες, καὶ διάδοση ἀνέλπιστη τοῦ λόγου του, κι ὅπαδους ἀμέτρητους - χωρὶς νὰ τοὺς γυρέψῃ, νὰ τοὺς θέλῃ, νὰ μὴ ντρέπεται πού τὸν περιζῶσαν ! Τι αὐτὸς εἶν' ὁ κόσμος - δέ θὰ τὸν ἀλλάξῃς ! Κ' εἶν' ἔπειτα καὶ τὰ παιδιὰ - ξεχνᾷς τὰ παιδιὰ ; Τὸ Νόμο, τὸν ξεχνᾷς ; Τὴ δουλειὰ τοῦ κόσμου ; Τὴν ἰσχὺ τῶν δυνάμεων ; Τὰ χτεσινὰ παθήματα ; τὰ προχτεσινὰ ; τὰ ἀπὸ αἰῶνων πικρὰ μαθήματα ;..

Ἄκουει ἡ συνείδηση τὴν ἀπειλὴ καὶ τὸ ἔτοιμο κίβλας κατηγορητήριο — τὸ λιγότερο γιὰ «ἐλαφρότητα» —, πολὺ βαθιὰ στὴ ρίζα προσηλωμένη ὡστόσο, καὶ ζυγιάζει: Νὰ ἡ βοή τῆς ἀγορᾶς, οἱ ὑποσχέσεις, ὁ θόρυβος τῶν μηχανῶν ποὺ ποτὲ δὲν παύουν, τὰ τερατώδη συμφέροντα, ἡ *Μεγάλη Μάχυνα* ποὺ ποτὲ δὲν σβήνει, οἱ βάρδιες τῶν εἰκοσιτετραῶρων, οἱ φοῦρνοι ποὺ ποτὲ δὲ χάνουν τοὺς βαθμοὺς τῆς τήξεως — μιὰ φορὰ π' ἀνάψαν (πόσα χρόνια;) καὶ ἀπὸ τότε καΐνε! — καὶ τὴ μέρα καΐνε καὶ τὴ νύχτα καΐνε, καὶ τὴν ἄλλη μέρα καὶ τὴν ἄλλη νύχτα, καὶ ὅλες τὶς μέρες καὶ ὅλες τὶς νύχτες, καὶ τὴν πρωτοχρονιά — ποὺ κόβει ὁ πλούσιος (καὶ ὁ φτωχός, ὅχι τῆς βάρδιας) τὴ βασιλόπιττα —, καὶ μετὰ τὴν ἄλλη καΐνε καὶ μετὰ τὴν παράλλη βάρδια, καὶ τὴν ἄλλη σκόλη καὶ τὴν πιὸ μεγάλη, καὶ ὅλες τὶς μέρες οἱ ἐργάτες — καΐνε! — καὶ ὅλες τὶς νύχτες, καὶ ὅλες τὶς μέρες ὅλες τὶς νύχτες οἱ ἐργοδότες — καΐνε! — τὸ ἄ τ μ η τ ο ὅλες τὶς μέρες ὅλες τὶς νύχτες, τὸ χρυσοφόρο ρεῦμα στὶς κάσσες — καΐνε! — καὶ τῶν κορμιῶν θανατηφόρο στὶς κάσσες — καΐνε! — καὶ τῶν νηπίων στὶς φάτνες — καΐνε! — τῶν μετάλλων ρευστῶν στὰ καλούπια — καΐνε! — τῆς παραγωγῆς ἀσταμάτητα στὴ διανομὴ ἀσταμάτητα, τῆς διανομῆς ἀσταμάτητα στὴν ξόδεψη ἀσταμάτητα, καὶ ἀπὸ τὴν ξόδεψη γραμμὴ στὴν ἄλλη ξόδεψη, γραμμὴ ἀπ' αὐτὲς τὶς κάσσες στὶς ἄλλες κάσσες, καὶ ξανά γραμμὴ τὰ κορμιά τὰ νέα στὶς νέες τὶς κάσσες, καὶ ἀπ' αὐτὲς τὶς κάσσες τὶς παλιές σ' ἐκεῖνες τὶς καινούργιες κάσσες — τὶς σιδερένιες κάσσες, τὶς μπετονένιες κάσσες, τὶς ξύλινες πανάρχαιες καὶ τὶς φρεσκοκοιμμένες κάσσες, τὶς τραβερσωμένες, καὶ «γραμμὴ» παμπάλαια — ὅλοι σύμφωνοι! — νὰ βαστᾷ ὁ ντορός, νὰ βαστᾷ ἡ βοή ἀκατάπαυτα: νὰ ζαλιζέη, νὰ σκοτίζεη — νὰ μὴ σ κ έ φ τ ε τ α ι ὁ Κανείς! — τὸ ρεῦμα τὸ ἀτμητο, τὸ ἀθάνατο, τὸ χρυσοδάχτυλο καὶ ματοβαμμένο, τὸ σαρκοβόρο, τὸ ψυχοβόρο!

Τ' ἀκοῦς; Ἄκοῦς τὸ τραγούδι του; Ποιὸς εἶσαι σὺ ποὺ δὲν τ' ἀκοῦς; Ποιοὶ οἱ ποὺ θὰ τὸ διακόψετε;.. Ἄκοῦς τὴ βοή, τὸ ρυθμὸ — τὴ «σοβαρότητα» αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ, τοῦ *κυκλώματος*;.. Ἔτσι καὶ χάλασε μιὰ γεννήτρια, ἔτσι κ' ἕνα ποντικᾶκι τρύπωσε ἔντρομο σ' ἕνα πηνεῖο — καὶ βούλιαξε στὴν κόλαση ὁ κόσμος ὅλος, ὁ κόσμος πιά δὲν περπατᾷ, δὲν ἀνεβαίνει — δὲν κατεβαίνει, δὲν ἀνασαίνει, γιὰ τὴ πλεμονία του μονάχα τὰ ἠλεκτρικὰ τοῦ δίνουν τὴν ἀνάσα πιά, δὲν ἔχει ἄλλα πλεμονία, βράγχια πιά δὲν ἔχει φυσικὰ σ' ὅλο τὸν πλανήτη!.. Ποιὸς εἶσαι σὺ; ποιὸς εἶσαι; Μὲ ποιά δύναμη, ποιά γνώση, ποιά ἀντιπρόταση, ποὺ θὰ τ' ἀγνοήσετε, θὰ τ' ἀνατάξετε ὅλα ἢ θὰ τ' ἀνασχέσετε, θ' ἀναθεωρήσετε ἢ θὰ ἐπαναξιῶσετε;.. Τί ἀποτελεῖς τῆς ροῆς αὐτῆς; Ποιά δύναμη συνειδήσεως ἢ πράξεως; Καὶ ἀναστολῆς ἢ ἐπιταχύνσεως; ἔκτροπῆς ἢ εὐθειάσεως; ἔσκαφῆς ἢ ἐπιπολάσεως;.. Ἐκατομμύρια, στοχαστὴ καὶ πράκτορα, ζοῦν, καλὰ ἢ κακὰ, μετὰ τὸ ἔτσι τῆς· τί ἀποτελεῖς αὐτῆς, αὐτῶν; καὶ πῶς τὸ ναί σου ἢ τὸ ὄχι, τὸ ἄλλο ἢ τὸ ἄλλιῶς σου;..

Ἄκουει ἡ συνείδηση — καὶ ἂν εἶναι ὑπεύθυνη, τρέμει. Καὶ μαζί τὶς σειρήνες τῶν θελκτικῶν ὑποσχέσεων — καὶ ἂν εἶν' ὑπεύθυνη καὶ ἐμπειρὴ, πάλι τρέμει.

Ἄκουει τοὺς φίλους, τοὺς ἐχθροὺς πούρχονται σὰ «φίλοι», τοὺς ἐχθροὺς πούρχονται σὰ «σοφοί». Ὅλη τὴ βοή καὶ τὴ ροή ξανά τὴν ἀκούει μέσα τῆς, ὅλο πάλι ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἀδυνατεῖ τέλεια καὶ τρέμει: μετὰ ποιά δύναμη, ποιά «δικαίωμα», ποιά παντογνωσία καὶ παντεποτεία, ποιά κουράγιο μοναξιάς ἔτσι ἄγριας καὶ ποιά ἐλπίδα, ν' ἀντικρῆσθαι ὅλον αὐτὸν τὸν τιτᾶνα — ν' ἀντισταθῆ (ἂν κρίνη πῶς πρέπει ν' ἀντισταθῆ), νὰ βοηθήσῃ (ἂν κρίνη πῶς πρέπει νὰ βοηθήσῃ) τὰ τρομερὰ του μπράτσα;..

Κ' ἐκεῖ κ ρ ί ν ε τ α ι. Κρίνεται καὶ κολάζεται καὶ αὐτοαναίρεται — αὐτοεξουθενώνεται, ἐκμηδενίζεται, ἀφανίζεται: χωρὶς δύναμη, χωρὶς ἰσχύ ὑλική, χωρὶς πλάτες φυλαμμένες — μετὰ ποιάς πειθοῦς, τάχα, τὴν ἔνταση μετὰ σ' αὐτὴ τὴ βοή; Πῶς; μετὰ τί; μετὰ ποιούς; μετὰ ποιές κρίσεις καὶ θέσεις κοινές, νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ταπεινὴ πρότασή τῆς, ποὺ καταπλακωμένη, ναί, καὶ ἀνήμερη μὰ μολαταῦτα ὀρθή, προφέρει ἀκατασίγαστα ἀπομέσα τῆς «ὡστόσο...»;

ΚΑΙ ΩΣΤΟΣΟ ΜΠΟΡΕΙ μιὰ συνείδηση, ἀφοῦ πολὺ ἔμεινε στὴ ρίζα, κι ἀφοῦ πολὺ ὑποταχτικὴ ἄκουσε τίς «ἐξ ἀντικειμένου» προϋποθέσεις γιὰ τὴν πλήρη σχεδὸν ἀδυναμία της - ναί, ὡς τόσο μπορεῖ, μὲ τὴ δύναμη καθαρὴ μιᾶς προτάσεως τρομερὰ μοναχικῆς, ν' ἀνεβῆ παραταῦτα ψηλά, νὰ σταθῆ παραταῦτα ἀποπάνω, κι ἀπὸ κεῖ νὰ προφέρῃ, νὰ ξετυλίξῃ μεθοδικὰ κι ἀνυποχώρητα, λόγο ὅσο θέλετε «παράξενο», μὰ εὐθὺ καὶ τίμιο, λόγο σωστὸ πρωτίστως, πιδ σωστὸ ἀπὸ τὴ βοή καὶ τὸν μὴ-λόγο (τοῦ : δὲ σκέφτομαι, τοῦ : ἀτμητοῦ, τοῦ : *circulez! circulez!*, τοῦ : *passe-passe* καὶ τοῦ : *en masse, en bloc, en série*): Ἐγὼ δὲν εἶμαι παρὰ μιὰ συνείδηση πού σᾶς μιλῶ, χωρὶς δύναμη καμμιά πέρα ἀπ' τὴν ἀπόλυτη εἰλικρινειὰ μου, χωρὶς δύναμη καμμιά πέρα ἀπ' τὴν ἀπόλυτη ἀπόφασή μου : νὰ μὴ λάβω ὑπ' ὄψη μου τίποτε ἀπ' ὅ,τι μὲ ἀπειλεῖ, τίποτε ἀπ' ὅ,τι «θάρπευε νὰ μὲ δεσμεύῃ» (ἂν ἤθελα νὰ «φέρνωμαι ἔξυπνα» σὰν καὶ σᾶς), τίποτε ἀπ' ὅ,τι δεσμεύει ἐσᾶς τοὺς τετραπέρατους (κι ἀπὸ τὸ νὰ μ' ἀκοῦτε ἀκόμα ἐμένα!), τίποτε ἀπ' ὅ,τι σᾶς «ἀρέσει» ἢ δὲν ἀρέσει οὐτ' ἐμένα, τίποτε ἀπ' ὅ,τι σᾶς «συμφέρει» ἢ πρῶτα ἐμένα δὲ συμφέρει, τίποτε ἀπ' ὅτι εἶναι πάντως πέρα ἢ δ' ὦθε ἀπ' τὴν ἀλήθεια - καὶ ἐννοῶ ν' ἀσκήσω στὸ ἀκέραιο τὸ πιδ πρῶτο καὶ τὸ πιδ ἄγιο καὶ τὸ πιδ φυσικὸ καὶ τὸ πιδ τιμητικὸ δικαίωμά μου : νὰ λέω, ἔστω καὶ στὸ κενό, ἀπλῶς καὶ μόνον ὅ,τι εἰλικρινὰ φρονῶ, μὴ ἀναγνωρίζοντας νόμο ἢ ἐξουσία, δύναμη ἢ «σκοπιμότητα», πίεση ἢ πόλεμο, πού τάχα θὰ ἤθελε νὰ μὲ κἀνῃ νὰ μὴν πῶ, ἢ νὰ μὴ πῶ ὅλο ὅ,τι φρονῶ, ἢ νὰ μὴν πῶ ἔτσι ὅπως φρονῶ, αὐτὸ πού ἀληθινὰ φρονῶ!

ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΩ : ΚΑΝΕΙΣ ΝΟΜΟΣ ἢ ἐξουσία, δύναμις ἢ «σκοπιμότητα», θέλησις πολλῶν, ὀλίγων, περισσοτέρων ἢ καὶ ὀλων, πόλεμος ἢ πίεσις ἢ ἐκβίασις ἢ ἀπειλή δὲν ἰσχύουν ἀπέναντι τοῦ γραφτοῦ τούτου.

Ἐφ' ὅσον ἐγὼ πού τὸ γράφω — καὶ τόσο σπανίζει τέτοια στάσις, πού νὰ μὴ χρειάζεται καὶ νὰ τὸ ὑπογράψω — ἀναπνέω. Καὶ εἴτε δῶ ἀναπνέω, στὸ πανύψηλο ἔκτο πάτωμα ἀπ' ὅπου τὸ γράφω, εἴτε καὶ σὲ μπουντρούμι πάλι - ἂν ἀναπνέω ἀκόμα, ὅσο ἀναπνέω!

Ἄν καμμιά φορὰ καὶ θὰ πλανιέμαι — καὶ μακάρι πολλές, καὶ νάχετε σεῖς οἱ «ἀνεκτικοὶ» κ' οἱ «καϊσιόδοξοι» ὅλο τὸ δίκιο — θὰ μοῦ τὸ συγχωρήσετε. Ἀφοῦ κι αὐτὸ θὰ εἶναι κατὰ συνείδησιν κι ὄχι παρὰ συνείδησιν. Μὰ κι ἂν μοῦ συγχωρήσετε ἢ δὲν μοῦ συγχωρήσετε ποτὲ τ' ὅτι ἔτσι, καὶ μὲ ἀδιαφορία γιὰ ὅλα τ' ἄλλα (καί, πάνω ἀπ' ὅλα, γιὰ τὰ «συμφέροντά» μου) τολμῶ τὴ γνώμη - ἀδιαφορῶ.

Ἐτσι, φίλοι-ἐχθροί, βγαίνει κ' ἓνα ἄλλο ἐντυπο σ' αὐτὸ τὸν Τόπο.

Αὐτὴ εἶν' ἡ σκούφια του, μὲ δαύτην σᾶς καλημερίζει - κι ἀρχίζει νὰ σᾶς λέγῃ τὰ ἐξῆς :

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΒΑΣΕΩΣ, εἶπαμε σ' ὅσους ρώτησαν — τάχα δὲν ξέραν! — γιὰ τὴν «τοποθέτηση» *Τῶν Νέων Ἑλληνικῶν*. Κ' εἶναι τόσο χαρακτηριστικὴ, τόσο δηλωτικὴ τῆς δουλοσύνης στὸν Καιρὸ μας, κ' ἡ λέξις ἀκόμα ἢ πανάθλια (τοποθέτηση), πού κι ἀπομόνη της φωνάζει τὸ ἐξαρτημένο, τὸ «ἐτεροκίνητο» — καὶ μάλιστα : ὡς τι «ἐκτὸς συζητήσεως» τὸ ἐξαρτημένο καὶ τὸ ἐτεροκίνητο ὄλων τῶν τοποθετημένων — ἀφοῦ βέβαια τίθεται κανεὶς σὲ δεδομένη — ἄρα : ἀπὸ πρὶν ὠρισμένη (κι ὄχι ἀπ' αὐτὸν) —

«θέση» (τόπο). Ἐ, ὄχι τέτοια λοιπὸν ἐδῶ - κι ὅποιος ξαναρωτάει, βρίζει εἰ! Μὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ μένουν «ἀπορίες» — καταντήσαμε : τὸ πιδ «περίεργο» (τάχα) νάναί τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἐλεύθερο! —, νὰ πῶς τὸ θέσαμε ἐκκάθαρα, στὴ συνέντευξή μας γιὰ τὴν ἐπανέκδοση¹ :

P : Ἐδῶ εἶμαστε γενικὰ τόσο πίσω, ὥστε ἐγὼ ἀμφιβάλω κι ἂν ὑπάρχουν ἂν τομεῖς. Τὸ ἓνα μᾶς καίει καὶ μᾶς κυνηγᾷ παντοῦ -

1 Μεσημβρινή, 23-10-65.

κι αὐτὸ τάχα λέγεται ἀπ' αὐτὴ τὴν ὄψη οἰκονομικό, κι ἀπὸ κείνη τὴν πλευρὰ παιδευτικό, κι ἀπ' τὸ μπαλκόνι πολιτικό, κι ἀπ' τὸ παλκοσένικο θεατρικό (ἢ ἀντιθεατρικότατο), κι ἀπὸ τὸ ἀπειροδρόμιο κοινωνικό (ἢ ἀντικοινωνικό), κι ἀπ' τὸ γραφεῖο σχεδιασμός, κι ἀπὸ τῆς Ratio τὸ χῶρο ὀργανωτικό, κι ἀπ' τὴς καρδιές ἐπανάσταση, κι ἀπ' τὴς συνέσεις παράδοση...

— Θὰ εἶναι και πολιτικό εἴπατε τὸ περιοδικό;

Η: Δὲν ὑπάρχουν τέτοιες διακρίσεις...

P: Βεβαίωτα (γιὰ νὰ μιλήσω μὲ τοὺς ὄρους σας) κι αὖ πολιτικό. Ἀλλὰ [ ] μιᾶς ἄλλης πολιτικῆς, πού θὰ τὴν πρότεινα μάλιστα και γενικώτερα σ' αὐτὸ τὸν Τόπο: Πολιτικὴ τῆς βίας θὰ τὴν ἔλεγα — ἐκ τῆς βίας, και αὐστηρῶς ὑπὲρ τῆς βίας πάντα — ἐναντι ὄλων τῶν πολιτικῶν μας!.. Ὅταν ἡ Καραμανλῆς ἀκόμα — για τοὺς «μὲν» τὸ ἀκόμα αὐτὸ — κἀνὴ κάποιους δρόμους², κάποιους στούλους ἡλεκτροδοτήσεως, κι αὐτοὶ χρειαζόνταν, και ὠφελοῦν, καλῶς

γινόμενὸ νὰ θεωροῦνται ἀπ' ὄλους μας, και ἓνα τὸ κρατούμενο νὰ λογαριάζωμε ὄλοι, ὑπὲρ τοῦ Τόπου και τοῦ Λαοῦ. Κι ὅταν ἡ δ.κ. Παπανδρέου ἀκόμα — για τοὺς «δὲν» τὸ ἀκόμα — τοῦτο — ἐκίδῃ κάποια βιβλία³, πού πιὸ πολὺ χρειαζόνταν και πιὸ πολὺ ὠφελοῦν, καλὸδεχτα νάναι, ἄλλο τόσο, και ἓνα τὸ κρατούμενο πάλι νὰ λογαριάζωμε ὄλοι, ὑπὲρ ὄλων ἐδῶ μέσα! Ὡστε ὁ Τόπος, τὰ καλὰ τοῦλάχιστον — και τῶν κακῶν ἀκόμη τὰ καλὰ — νὰ τὰ κερδίξῃ, νὰ τὰ καρπούται. Και κάπως — κάπως ἔτσι, κουτσά-στραβά — νὰ προχωροῦμε, για κείνο πούναι πέρ' ἀπ' ὄλ' αὐτά, κι ἀπὸ ἀμαρτωλοὺς τῆς χθές, τῆς σήμερον, τῆς αὔριον, πού ἔστω πρὸς δημογωγίαν, ἢ δὲν ξέρω πῶς και γιατί, τοὺς «ξέφυγε» και κάτι θετικό, μὴ βλαπτικό, μὴ ἀνατινακτικό μας — καθὼς ὄλα πιά τῆς «καθαρῆς πολιτικῆς» ὄλων μας.

— Θὰ ἦταν δυνατὸ κάτι τέτοιο;

P: Ἐμεῖς, πάντως, αὐτὸ θὰ κάνουμε. Και αὐτὴ τὴ «γραμμὴ» — ἀν εἶναι «γραμμὴ» τὸ κατὰ πάσῃ «γραμμῆς» και προκαταλήψεως: ἴσα-ἴσα! — σὲ ὄλα τὰ θέματα θ' ἀκολουθήσουν τὰ Νέα Ἑλληνικά ὡς περιοδικό. Κ' εἶναι ναι πὶ δ εἰ α ἀκριβῶς μιὰ τέτοια «πολιτικὴ» — θὰ μπορούσα δὲ ἀμέσως νὰ σᾶς ἀποδείξω πῶς εἶναι και πνεῦμα πεντακάθαρο και πρᾶξῃ πολὺ ἰσχυρὴ και ἐπιστήμη βεβαίωτατα διαλεκτικὴ — και θὰ μᾶς μάθαινε πρωτίστως νὰ τηροῦμε ἐπίμονα τὴς κρίσεις μας για κάτι, για ὄτι, ἐντελῶς ἀνεπηρεάστες ἀπὸ τὴς κρίσεις μας — και, πολλὴ περισσότερο, ἀπὸ τὴς «θέσεις» μας — για ὄτι, ἄλλο. Γιατί πρέπει κάποτε νὰ συνηθίσουμε — ἐδῶ μάλιστα, πού λέμε πῶς εἴμαστε «ἐλευθεροὶ» και «ἐλλήνες», «σημερινοὶ» και «εὐρωπαϊοὶ» — κι ἀν ἀπὸ τὸ διάβολο ἔγινε κάτι καλὸ, νὰ τὸ τιμοῦμε και νὰ τὸ ἀναγνωρίζουμε. Οὕτως ὡστε νὰ μένουν οἱ βλάβες στὸ χῶρο τῆς «πολιτικῆς» — τῆς πολιτικῆς δηλαδὴ πολιτικῆς — και, στοὺς ἄλλους χώρους, δουλεῖα θετικὴ και σωστὴ, ἀπ' ὄποιον ἡ ὄποιος γινόμενη, νὰ συμπεροστίθεται — και νὰ τὴν ἀποκτᾷ ὁ Τόπος! Ἄν αὐτὸ εἶναι πολιτικὴ, ἢ δὲν εἶναι «πολιτικὴ», ἢ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία — δηλαδὴ: ἢ αὐτὸ ἄλλη πολιτικὴ — δὲν μᾶς ἐνδιαιφεί. Μᾶς ἀρκεῖ πού εἶναι ἐκείνη, ἀκριβῶς τῶν ἀλήθειαι ζωντανῶν, και τῶν ἀλήθειαι νέων.

2 Καὶ θυμίζω ἐδῶ τὴς Κριτικῆς τοῦ Μεταπολέμου, πού ἔγραφα τὸν Οκτώβρη τοῦ '61: «Ἄν. ἔργαν — κι ἂν τῶνε, κι ἂν θὰ φᾶνε ἀκόμη — οὔτε νὰ τὸ ἀποδείξω μπορῶ» [και νὰ πού δὲν μπορέσαν οὔτε οἱ ψευτοφωνακλάδες «ἀντίπαλοὶ» τοὺς τῆς... «ἀρετῆς» (σιγά!), ἐνάμισυ χρόνο στὸ τυρὶ κι αὐτοὶ τῆς ἐξουσίας], «οὔτε δυστυχῶς πρόχειρ πιά στὸν Τόπο μας, ὅπου ὄλοι διαρκῶς τρῶν κ' ἐλάχιστοι κάνουν και κάτι.» [Τί ἔλεγα; Ἔ, νὰ λοιπόν, πού οὔτε «και κάτι», οἱ ὑπερσαλταδόροι τῆς «Δημοκρατίας» πού κενίχησαν, παρὰ στὸ τυρὶ μονάχα, ὠμότερα!.. Μὰ διαφέρουν διόλου οἱ πόντικες; .. Πιὸ λιμασμένοι ἐτοῦτοι — και «ἀδικαιολογοῦνται»!...] Ἀλλὰ καλὰ θὰ κἀνῃ ὁ ἀναγνώστης νὰ διαβάσῃ ὄλη τὴ συνέχεια (στίς σ. 50-2 τῆς Κτμ) ἢ και ὄλη τὴν Κτμ, ἂν ἔχῃ κέφι, για νὰ δῇ και πόσο... «καραμανλικός» ἦμουνα, και τί... «φασίστας» ἐλόγου μου, τί... «σκοτεινὴ δύναμις τοῦ Τόπου» ἔκανε τὴν Εἰσβολὴ μετὰ (κατὰ τοῦ ὑπέρλαμπρου Κυνοβουλίου σας — μὴ σᾶς βασκαθῇ!), ἢ και νὰ συμπεράνῃ τί... «ἀντιπολιτευτικός» ἀλήθεια (!!!) τῆς λιπαρᾶς ὀκταετίας μας ὁ Κόκκιος τῆς Ἐλευθερίας μας, πού τέτοια ἄρθρα λάβαινε — και λαβαίνει ἀκόμα! — ὁ «ἐλεγκτῆς τῆς σαπρίας μας» (ὄλη τὴν Κτμ τὴν ἔλαβε, σὲ ἄρθρα φλεγόμενα, πρὶν γίνῃ βιβλίον) και τέτοια δὲν ἐδημοσίευε — μὲ πλήρῳνε (ὅπως ἀκόμα πλήρῳνει) και δὲν ἐδημοσίευε, γιατί κάνουν στ' ἀλήθεια τζιζ! αὐτὰ, ὄχι στὰ ψέμματα (σᾶν κ' ἐκείνα πού δημοσιεύουν οἱ τέτοιοι), και τοὺς χαλᾶνε βέβαια τὰ πλακάκια — τὸ Κοινόμ — μὲ τὸ πέραν ψευδο-«ἀντιπάλων» κατὰ στάσεων στερεωτάτα Κατεστημένο, πού τοὺς συντηρεῖ δὰ τοὺς ψευτοαντιπολιτευομένους του, για τὶ τοῦ ἀντικουνοβουλίου φυσικά (ἴδε και ἀνάκτορα κατόπιν)!

3 Ἀ.χ. τὸ «Θρησκευτικό» — κι ἂς μαίνονται τὰ σωματεῖα τῶν θρησκολήπτων και ὑπερφαισισίων μας (πού, ἂν μπορούσαν, και τῆς Φυσικῆ θὰ τὴν κἀναν «θεολογοῦσα», για νὰ βλογᾶν τὰ γένια τους με... θεολόγους φυσικούς) — ἀλλ' ὄχι βέβαια και τ' ἄθλια «Ἱστορικά», σᾶν τοῦ κ. Χεμερινοῦ μας, (πού λαβαίνει κιόλας μέρος, ξέρετε, σὲ πολὺ-πολὺ «σοβαρὰ» συνέδρια και καλομαστορεμένες «δημόσιες» συζητήσεις τῶν ὑπερΔοξιάδῶν μας, περὶ «ἡχεδωφτικῆς μεταρῳθμισῆς»!..)

ΑΛΛΑ — ΜΕΤΑΞΥ ΜΑΣ — ποιός εἶπε πῶς οἱ κατὰ βάθος ἀγῶνες ἦταν ἄλλοι ποτέ, ἀλλιώτικοι; Ποιός — καί, σοβαρά, τὸν πιστέψατε; — πῶς ὑπῆρξε ἄλλος ἀγώνας ποτέ, ἀπ' αὐτὸν ἐδῶ τῆς βίας, τὸν ξεκάθαρο καὶ προαιώνιο (ποῦ ἡ κυνικώτερη falsification του στάθηκε βεβαιότατα ἢ μαρξιστική, ἀπὸ γεννησιμιοῦ της, καὶ ἡ πρᾶξις της κατόπιν, ἐνὸς φριχτοῦ αἰῶνος καταπροδοσίας τῆς Ἑπαναστάσεως); ; Οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά, οἱ καλοπροαίρετοι — αὐτὸ ποῦ εἶναι ἢ βιάσις, οἱ τίμιοι, ποῦ κοπιᾶζοῦν κ' ἐκεῖνοι, ἀπ' τὴν ἄλλη, ποῦ τοὺς ρίχνουν διαρκῶς κατακέφαλα τοὺς χωριστικούς ὀρισμούς: γιὰ τὸ ποιοί, τάχα, εἶν' οἱ «ἀνθρωποι» καὶ ποιοί «δὲν εἶναι», ποιοί ποῦ «κοπιᾶζοῦν» καὶ ποιοί ποῦ «δὲν κοπιᾶζοῦν», ποιοί 'ναι οἱ «σωστοί» καὶ ποιοί οἱ «λαθεμένοι»!..

Τί θέλω νὰ πῶ;

Πῶς ὁ ἀγώνας δὲν εἶναι — καὶ ποτέ δὲν ἦταν, ὅ,τι κι ἂν λένε οἱ ψεῦτες κ' οἱ ἀπατεῶνες, οἱ «διαφωτιστές» κ' οἱ προπαγανδιστές, τῶν «μὲν» καὶ τῶν «δὲ» — ἀνάμεσα στὸ «μαῦρο» καὶ στὸ «ἄσπρο», τὸ «ναί» καὶ τὸ «οὐκ», τὸ «μπλὲ» καὶ τὸ «κόκκινο», τὸ «ἀπὸ δῶ» καὶ τὸ «ἀπὸ κεῖ», τὸ «μπρός» καὶ τὸ «πίσω», τὸ «δεξιὸν» καὶ τὸ «ἀριστερὸν» — τὸ «ἀνατολικὸν» καὶ τὸ «δυτικὸν», καθὼς ἰσχυρίζεται σήμερα κι ὁ «ἀνατολικὸς» κι ὁ «δυτικὸς» φαρισαῖος —, παρὰ ἦταν, πάντα, ἀγώνας τοῦ ἀποπάνω νὰ κρατήσῃ κάτω τὸ κάτω, κι ἀντίσταση τοῦ κάτω — τοῦ λαοῦ, τοῦ δίχως ἰδέες λαοῦ, τῆς στέρεας πάντα βίας (ποῦ ἔχει ζωὴ δικιά της, μυστική, πέρα ἀπ' ὅλα τὰ σχήματά τους τῶν βιαστῶν της — κ' εἶν' αὐτὴ ποῦ γεννᾷ ὅ,τι ἄξιον στὸν κόσμον) — νὰ μὴ μείνῃ χθαμαλὸ καὶ ὑπάνθρωπο, νὰ γίνῃ ζωὴ ἄξια γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ μὲς σ' αὐτὴν, ἀκόμα κι ὅποιοι χτεσινοὶ ἀποπάνω, νὰ δοῦν καὶ νὰ νιώσουν πῶς ἀξιώτερα καὶ ἀνθρωπινώτερα ἀπὸ δυνάστες ἄλλων ἀνθρώπων ζοῦν.

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς μαίνεται καὶ σήμερα. Σήμερα ἄμως καὶ ξετυλίγεται ἡ πιὸ ἀποπλανητικὴ θόλωσή του, ἀλλοίωσή του, πλαστογραφία του. Εἶπα: στέκουν ἀποπάνω, καὶ ρίχνουν κατακέφαλα τῆς βίας τὸς χωριστικούς της «ὀρισμούς»

τους: ἐσύ εἶσαι αὐτὸ (ξύλο ἐσύ, πόνον ἐσύ, θάνατο ἐσύ), κ' ἐσύ εἶσαι τὸ ἀντίπαλο αὐτοῦ (εὐνοια ἐσύ, ὀφέλῃ ἐσύ, δικός μου ἐσύ)!

Ἔτσι δεσπόζουν. Ἔτσι ὅλοι! Μπορεῖτε νὰ μοῦ δείξετε διαφορὰ σ' ἓναν; Κι ἂν τέτοια διαφορὰ δὲν μοῦ δείξετε, ποῦ στηρίζετε τὴν ἀξίωσή σας — ἢ τὴν τύφλα σας — πῶς «διαφέρουν»; .. Σὲ τί; .. Στους... «σκοπούς»; Στους «ἀγίους» πάντα καὶ «ἱερούς» σκοπούς; Ποιός δὲν διακήρυξε, δὲν «έταξε» πράγματι «εἰς ἑαυτὸν» σκοπούς «ἀγίους», «τέλειους», «θεϊκούς»; Ποιός ποῦ δέσποσε, ποῦ κυβέρνησε, ποῦ τυράνησε, ποῦ κατεξουσίασε, δὲν κυβέρνησε, δὲν τυράνησε, δὲν κατεξουσίασε «ἐν ὀνόματι σκοπῶν ἱερῶν», «πέραν ἑαυτοῦ» καὶ τῆς κυριαρχίας του; Ποῦ ἀκούσατε ποτέ: «Ἐγώ, ὁ κακὸς Τσίγγις Χάν, ὁ ἄρπαγας καὶ βιαστής Ἀττίλας, γιὰτὶ ἔτσι θέλω, γιὰτὶ νὰ βιάζω ἀπλῶς θέλω, καὶ νὰ κατεξουσιάζω, κι ὅχι ἐν ὀνόματι κανενὸς «θεοῦ», κανενὸς «σκοποῦ», καμμιάς «ἀντιπροτάσεως» (γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν Ἱστορία) ἄρχω!»; .. Τ' ἄκουσε ποτέ ἡ ἀνθρώπινη Ἱστορία αὐτό; Εἶτε μὲ βούκινο σαλπισμένον, εἶτε μὲ κέρασ, εἶτε ἀπ' τὴν κόχῃ ὀστράκου — μὲ τηλεόραση ἢ μὲ παράνομο πομπὸ ἢ μὲ πολλὴ (ἢ λιγότερη) φωτογένεια σερβρισμένον — τ' ἄκουσε ποτέ κανεὶς ἀπὸ βιαστῶν χεῖλη; Πάντα τὰ χεῖλη τους στάξαν μέλι — καὶ τὰ κνοῦτα τους αἶμα! Πάντα οἱ «σκοποὶ» τους στάζαν μέλι — καὶ τὰ μπουντρούμια τῶν «σκοπῶν» τους: πηγὰδες αἶμα!

Ὅλων οἱ «σκοποὶ» εἶναι «ἱεροὶ» — τοῦλάχιστον!

Καὶ δὲν διαφέρουν στοὺς «σκοπούς» — στὸ ἐνδυμα — παρὰ στὴν πράξις — ἂν ποτέ διαφέραν! — στὴν οὐσία! Ποιὰ διαφορὰ ὅμως τῆς «οὐσίας» — ποιᾶς «οὐσίας»; καμμιάς τάχα «ὑπερβατικῆς»; ἀόρατης; — ὅταν τὸ χέρι πάντα ἀπλώνεται, στὸ λαίμω καὶ στὴν τσέπη, μὲ μαστίγιον ἢ βούνευρο, μὲ ντουφέκι ἢ μὲ «νόμον», μὲ «νέα τάξη» ἢ μὲ νέα πολυβόλα;

Ἄ, ἀφελεῖς μου! Ποῦ πιπιλάτε διαρκῶς τὴ «μεμέλα» γιὰ τὴν τάχα «ἀρνητικότητα» τῆς Ἀναρχίας καὶ τῆς — ἀκαταμάχητης ὡστόσο (ποιός τῆς ἀντέ-

ταξε; τί;) — θέσεώς της περι τής έξουσίας ώς πρώτου και του μονιμωτάτου των κακών στον κόσμο, σκεφτήκατε ποτέ, σκεφτήκατε άληθινά ποτέ, ποιά ή διαφορά τους όλων σας των βιαστών (ή «σωτήρων»); Και σκεφτήκατε ποτέ, γενναία, ποιός έλευθερωτικά «μεγάλος», άπ' όσους τιμάτε ή λατρεύετε (δυστυχώς λατρεύετε, άντι άπλώς: να «κατανοήτε»!) — Χριστός ή Νίτσε, Σωκράτης ή Ντοστογιέβσκι, Γκάντι ή Τολστόυ, ή όποιος άλλος, πράγματι έλευθερωτικός σας — ήταν ποτέ άλλο άπ' αυτό; Κι αν έσεϊς έχετε στην «τσεπούλα» σας, έτοιμη πάντα, την «άπαντησουλα» σας, και την «κρισουλα» σας, την πανεύκολη, για την έλευθερία όπου γυρεψαν να σας σηκώσουν το κεφάλι, τότε τί τους «τιμάτε», φαρισαίοι, και τους λατρεύετε, δούλοι, και τους «ταπετσαρώνετε» στις «βιβλιοθήκες» σας;.. Δέν τους πετάτε από κει, άφου έσεϊς «ξέρετε καλύτερα», σκεφτήκατε «ασφύττερα», τους... «ξεπεράσατε»;.. (Και μιλάω σ' έσας, τους νέους περσότερο, που δέν κάνετε άκόμη - που «θα κάνετε» κ' έσεϊς, «βιβλιοθήκες» ή «λατρείες» νέες!..: Τουλάχιστον, βρήτε σεϊς το θράσος — καλύτερο, παρά ό φαρισαϊσμός — να τους πετάξετε στα σκουπίδια, με εύθύτητα, τους που θέλησαν από τους αιώνες να σας ξεστραβώσουν, και στήστε κει τους «σοφούς» σας Στάλιν, και τους «σοφούς» σας Χίτλερ, και τους «σοφούς» σας "Αικ, και τους «σοφούς» σας Τζόνσον, και τους «σοφούς» σας Μάο και «Καρλομάγνους» Ντε Γκώλ - και καλά θα πάτε!..)

Μά εκείνος που θέλει να μείνη φωνή τής βάσεως, άκούει τή φωνή τής βάσεως νάρχεται από τους αιώνες ίδια — και παλαιότερη, κ' ευγενιώτερη, φωνή θεών άληθινά (έμεϊς οί "Ελληνες θεούς άναρχικούς, πανελεύθερους είχαμε, και με κραγκιόζη άναρχικό κρίνει και σατριζει, άκόμα και τις ίδιες του τις άθλιότητες, ό λαός μας!) — κ' ή φωνή λέει: Βλέπε! "Ανοιχ' τὰ στραβά σου, και βλέπε! Μή σέ γελαñ, λαέ άνοιχτομάτη του Προμηθέα, λαέ πανούργε του 'Οδυσσέα — μη σέ γελαñ οί δούρειοι ίπποι τώρα, οί χοντρο-

φτιασμένοι, των χοντροκέφαλων και για χοντροκέφαλους!

Κ' έδύ ό μοναχικός, ό ξεχωρισμένος (όχι γιατί το θέλησες, το δέχτηκες, το χώνεψες ποτέ), μη θολώνης, μη θυμώνης, μη σέ τυφλώνη ή όργη και στρέφεται ποτέ κατά τής βάσεως, και τής πής, ή για δαύτην πράξης, άλλο άπ' αυτό: να τής δείχνης, να μην πάφης να τής δείχνης, όσο άναπνέεις, τήν άπάτη των χωριστικών της ψευτοαντιθέσεων — το σκοπό τής άπάτης, πούρχεται κι αυτός (όλο φολίδες και δηλητήριο, και ναναρίσματα και ναρκωτικά) μες άπ' τὰ βάθη αιώνων, και το άποτέλεσμα τής πίστης (όποιας πίστης, σέ όποια άπάτη) —: το πόσο μοιάζουν οί τόσο τάχα «άντίθετοι» δεσπότες της, πόσο πάντα μοιάζαν και θα μοιάζουν, άπ' άνατολή σέ δύση, και πώς, με τί μέσα, και κόλπα, και μηχανισμούς, και άτιμίες, και παραμύθια για μικρά παιδιά, «καταφέρουν» — μιá ό λάκερη «Ίστορία» τώρα το καταφέρουν! — να την παραπείθουν πώς τάχα «διαφέρουν», αυτός από κεινον, ό άλλος άπ' τον παραπέρα, ό νέος άπ' τον παλιό, το «άγιο κράτος» του ενός από το δεσποτικό του άλλου, και ή δικτατορία του ενός — γιατί είναι, λέει, «του λαού» ή «του προλεταριάτου» (και «για το καλό σας», λέει, «όχι για λόγου της») — από τη δικτατορία του άλλου — που «μόνο» αυτή, τάχα, είναι «για λόγου της» — ή τή «δημοκρατία» του παραλλου, ή τον «καντονισμό» ή τις «Ενωμένες Πολιτείες» του τρίτου και του τέταρτου, ή το «λαϊκό έθνικισμό» του πέμπτου, ή του Λουμούμπα τον υπέρυθρο «νεοεθνικισμό» ή του Μομπουτου και των άλλων μαϊμούδων τον «άλλεότροπο», ή του «μεγάλου» Νάσερ τον όμοιότροπο, ή του «δικαίου» 'Ισραήλ τον «Σιωνισμό», τον υπεραρματωμένο σαν άσταχο νεοχιτλερικότατο, «στ' όνομα του Θεού» κι αυτόν, του Σαββαώθ του αίμοδιψούς (και άποκλειστικώς «προστάτου» ως γνωστόν του «περιουσίου» — δηλαδή «άνώτερου» και δαύτου, σαν τους χτεσινούς «σαπυνοποιούς» του, τάλε-κουάλε — «λαού Του»)! —

"Όσο κι αν φαίνεται όμως παράξενο, την πορεία του κόσμου — την πραγματική, όχι την πλαστογραφημένη (και

διαρκῶς πλαστογραφούμενη) μὲ τ' ὄνομα «Ἱστορία» — τὴν προσδιορίζουν, τὴ διέπουν, τὴν κινεῖν ἐντέλει, κατὰ σταλάγματα, ὠριμάσεις βαθειές, μιᾶς ὑπάρχουσας (παραταῦτα) κοινῆς ἐμπειρίας, ὄχι «ἀπλῶς» — καὶ πολὺ ἀπλοϊκὰ, κι ἀπὸ «ἀνίατα» ρασιοναλιστικὰ μυαλὰ μηχανικιστῶν τοῦ 18ου-19ου, στατικά (κι ἄς λὲν «διαλεκτικὰ») «νομοθετημένες» — «οἰκονομικὲς δυνάμεις», «πολιτικὲς δυνάμεις», «κοινωνικὲς δυνάμεις», δυνάμεις τῆς βίας ἢ τῆς ὀργανώσεως, τοῦ πολέμου ἢ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων καὶ τῶν ἐργαλείων» (μέσα καὶ τὰ ὄπλα, βέβαια), ἱμπεριαλιστικὲς ἢ — μέσῳ «ἰδεολογιῶν», καὶ «στρατεύσεως» τοῦ «κύλι-κοῦ συνειδήσεων» στὶς «σημαῖες» τους (στρατοὶ εἶν' ὅλοι αὐτοί, μὴ σᾶς διαφεύγη!) — ἱμπεριαλιστικὲς καὶ πάλι! Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐπιφαινόμενα, τὰ συμπτώματα· ἀλλ' ὑπάρχει «ὄργανισμός»⁴ ἐδῶ, ἕνας, ποὺ ζῆ καὶ ἐμπειριώνεται⁵ διαρκῶς, ὅλος μαζὶ — παρὰ τὰ φαινόμενα, ἐμπειριώνεται!

Κι ὅσο κι ἂν φαίνεται ἀκόμα πιὸ παράξενο, ἢ ἀνθρωπότητα εἶν' ἔτοιμη, εἶναι ὠριμὴ σήμερα, αὐτὸ τὸ ἄλμα νὰ κἀνῆ — αὐτὸ ποὺ λέω ἐγώ, ὄχι ἐσεῖς, κι ἄς μοιάζῃ μοναχικοὶ μονάχα νὰ τὸ λέν, νὰ τὸ «φαντάζωνται», ἐνῶ οἱ «θετικοί» μου τάχα ἐσεῖς «βαστάτε γερὰ τὴν πραγματικότητα», τὸ φλοῦδι ἀπ' τὰ γένια (ἂν ἔχη γένια ποτὲ τοῦ ἀβγοῦ τὸ τσόφλι)!

«Ὅλα τὰ συμπτώματα — ὁ ἀνιδεολογισμὸς τῶν πιὸ ὑποψιασμένων, τὸ σήκωμα τῶν ὤμων, ἢ παραίτησις ἀπ' ὅλα, ἢ ὀργὴ κι ὁ τεντυμποῦσμός, τὸ ρουιγμοί, τὸ ρουιγκι, ἢ αὐτοασοστέα τῆς γλοκειᾶς ζωῆς, ὁ αὐτομηδενισμὸς καὶ τὰ νέα κύματα,

καὶ τ' ἀνάγνια διαρκῶς περιτριγυρίσματα τῆς γῆς (μὲ πύραυλο, μὲ βέσπα ἢ μὲ ὠτοστόπ) ἑκατομμύριων νέων αὐτοῦ τοῦ κόσμου — ὅλα, ὄλ' αὐτά, ἔστω καὶ μὲ τρόπο ποὺ μοιάζει ἐκτροπῆς — «μοιάζει» ἔτσι, ἀπ' τὰ πρίσματα τὰ δικά μας, τὰ ἐντεῦθεν ἀκόμη τῆς ἐκτροπῆς — ἐκεῖ ὡστόσο φέρνουν...»

ΑΛΛ' ΑΣ ΜΗ ΜΑΣ ΔΙΑΦΥΓΟΥΝ γιὰ τοῦτο τὰ ἐδῶ, ποὺ καῖνε τώρα ἐμᾶς, τοὺς τόσο «καθυστερημένους»: Ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς ἢ δικιά μας «κρίση», ἢ πρόσφατη, ἢ παρούσα;.. Ἀλήθεια, καθὼς σᾶς κανοναρχοῦν, ἀπὸ τέτοια φλούδια κι ἀπὸ τέτοιους φλούδινους;.. Ἡ ἀπὸ μέγα βάθος — καὶ ὑπάρχει, διάβολε, σ' αὐτὸ τὸν Τόπο — τὸν ἠφαιστειογενῆ — μέγιστο βᾶθος, ποὺ κάθε τόσο βογκάει καὶ σείει καὶ ταρακουνᾷ ἀποκάτω, γι' αὐτὸ δὰ κ' ἢ ἐπιφάνεια τόσο πανικόβλητη πάντα ἀναδιπλώνεται, μὲ καθαρύουσα καὶ δεσποτικώτατο ψευτοεποικοδόμημα ἐν γένει, μὲ μέγιστη πάγχα ἀπόστασις τῆς «ἐπίσημης» ἐκφράσεως ἀπ' τὴν ἀλήθεια καὶ τῆς «δὲ ἐπίσημον χρῆσιν» προτάσεως ἀπ' τὴν ἀληθῶς δρῶσα πρότασις, σὲ ὀτιδήποτε, μὲ τὴν πιὸ στραγγαλιστικὴ καὶ γενοκτόνο παιδεία στὸν κόσμον, μὲ τὴν πιὸ συνειδητὰ παραμορφωτικὴ, προκρούστεια, καταπνιχτικὴ ἐκδήλωσις τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Κονφῶρμ παντοῦ: γιὰ νὰ καλύψῃ τὸ βᾶθος, ὅπου ἀνοίγει καὶ χαίνει ἄξαφνα ἐκάστοτε, καὶ στέλνει ἀπάνω διάπυρες τὶς λάβες του, καὶ κατακαίει, κ' ἐκμηδενίζει, καὶ ξαναγεννάει παιδί τὸ Λαὸ τοῦτο τῆς μοναδικῆς ἀστασίας — τὸν πιὸ διαλεκτικὸ στὴ γῆ καὶ στοὺς αἰῶνες!..

4 Στὴ βιολογικὴ σημασία — κι ἄς μὴν μπορῶ νὰ τὸ ἀποδείξω, ἀφοῦ ἢ ἐπιστῆμη σωπαίνει ἀκόμα.

5 Ξεκινῶ ἀπὸ μιὰ ἰδέα τοῦ πατέρα μου, ποὺ δὲν τῆς ἔδωσε ὅμως συνέχεια. Τὴν προδιατύπωσε μόνο, σὲ μιὰ πρόδρομη ἀνακοίνωσή του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Ἀνθρωπολογικὴ Ἐταιρεία, καὶ δημοσιεύθηκε μάλιστα στὰ Πρακτικὰ συνεδριῶν τῆς τοῦ 1942, (σ. 39 - 41), μὲ τὸν τίτλο: Φόρησις τῆς ὁμαδικῆς μνήμης καὶ συνέπειαι αὐτῆς, ἱκανὴ καὶ δίωξη νὰ ἐξασφαλίση τοῦ πατέρα μου, ἀπὸ γερμανοϊταλοῦς ἢ γερμανοράλληδες. («Ὅποιος τῆ δῆ, θὰ καταλάβῃ γιὰτὶ τὸ λέω.»)

ΛΟΙΠΟΝ, ΓΙΑ ΝΑ ΣΥΝΕΝΝΟΥΜΑΣΤΕ. Τώρα οἱ λίγοι, ποὺ ἔχομε τὴν ἀπόφραση νὰ βλέποῦμε ὄχι νὰ μὴ βλέπουμε, καὶ νὰ ξέροῦμε ὄχι νὰ μὴ ξέρουμε τί μᾶς συμβαίνει — εἴτε αὐτὸ μᾶς ἀρέσει, εἴτε δὲ μᾶς ἀρέσει, εἴτε σὲ κανέναν εἴτε σὲ ἄλλον δὲν ἀρέσει — νὰ πῶς ἔχουν τὰ πράγματα καὶ ποῦ βαδίζουμε:

Τὸ φαινόμενο μπρὸς μας εἶναι λαὸς ὠργισμένος, ἀληθινὰ ξεσηκωμένος, ποὺ παρὰ τὶς ἐποχικὲς μεταβολὲς — στὶς

ὁποῖες τόσο ἤλπισαν αὐτοὶ ποὺ πᾶν νὰ τὸν συγυρίσουν πάλι (οἱ ψύχρες, οἱ βροχές, τὰ κρύα, τὸ ἀκατάλληλο πιά για φωνὴ καὶ διαδήλωση ὑπαιθρο) — δὲν τὸ βάζει κάτω καὶ διόλου δὲν «καταστέλλεται» στὸ φρόνημά του.

Δίδεται ἡ ἐρμηνεία ἀπὸ τὸν ὑστεριζόμενο δεξιὸ τύπο — οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ὑστεριζόμενο κεντρῶο — πῶς δὲν τὸ βάζει κάτω γιατί, τάχα, σπουδαῖος μάγος καὶ ἀρχικαμποτινός — «μεγαλύτερος θεατρίνος καὶ ἀπὸ μένα!» εἶπε ἡ γυναῖκα του ἡ Κυβέλη — κινεῖ τὰ χέρια του καὶ λέει τὰ λόγια του τὰ θεατρικὰ καὶ τὰ πομπώδη, καὶ τὸν ἐρεθίζει, τοῦ κανοναρχεῖ.

Δὲν εἶν' ἀλήθεια. Ὁ θεατρίνος μὲν κἀνεὶ ἀσφαλῶς τίς κινήσεις του — γιατί θεατρίνος εἶναι, καὶ τίς κάνει καὶ μπρὸς στὸν καθρέφτη του. Κι ὁ λαός, ἀσφαλῶς, ἕναν ποὺ τοῦ κάνει κινήσεις σύμφωνες μὲ τὰ «ὀρμέμφυτά» του, ἔστω καὶ θεατρικὲς — ἔστω καὶ ἂν τίς βλέπη πόσο θεατρικὲς — δὲν τὸν ἀποδοκιμάζει. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο λάθος νὰ πῆ κανεὶς πῶς οἱ σάλτοι τοῦ τζουτζε παράγουν ἀληθῶς τὴν κίνηση στὴ βάση. Δὲν εἶναι διόλου πλάνη· εἶναι «συμπλέουσα», κονφορμιστικὴ, μπερτοδοῦλεια κουτοπονηρία, ἐντελῶς συνόμοιων θεατρίνων καὶ κενῶν τῆς «Δεξιᾶς», γιὰ νὰ σερβίρουν ἀκριβῶς τὴν πλαστογράφηση τοῦ γεγονότος ὡς γεγονός. «Ὅλοι αὐτοὶ — Παπατζῆδες καὶ ἀντιπαπατζῆδες — δὲν διαφέρουν οὔτε τρίχα, τὸ ξέρετε! Ὅλοι αὐτοί, ἀπὸ ἕνα μόνο πάντοτε — καὶ σήμερα, καὶ στοὺς αἰῶνες (καὶ μαζί κ' ἡ συνόμοια τοὺς «Ἀριστερά») — κινδυνεύουν: ἀπὸ κίνηση πραγματικῆς τῆς βίας. Μόνο αὐτὸ — κίνηση πραγματικῆ, μόνη τῆς ξεκινημένη καὶ αὐτόνομη, ἀληθινὰ τῆς βάσεως (δηλαδὴ ἕνα νέο ΕΑΜ, ποὺ θὰ κατάφερνε ὅμως ὅ,τι δὲν κατάφερε τὸ παλιό: νὰ μείνῃ αὐτόνομο, νὰ μείνῃ ὡς τὸ τέλος τῆς βίας) — μόνο αὐτὸ τοὺς καταργεῖ, καὶ μὴν πλανιέστε! Συμφέρον, λοιπόν, ἔχουν, τώρα ποὺ βλέπουν καὶ τρέμουν — τρία χρόνια τώρα βλέπουν καὶ τρέμουν — πῶς ἡ βάση κινεῖται, ὁ μὲν ἀρχιθεατρίνος τοὺς ὁ Παπανδρέου, μὲ τοὺς κομπάρσους του, νὰ κἀνῃ τίς κινήσεις τῶν χειρῶν ποὺ παραπίθουν, τάχα, πῶς «αὐτὸς κινεῖ», ἐνῶ οἱ «ἀντιθεατρίνοι» καὶ συνθεατρίνοι (ἡ,

ἀπλῶς: χειρότεροι θεατρίνοι) θὰ κάνουν πῶς τοὺς ἐπίασε ὑστερία καὶ καλῆθηση κινδύνου τοῦ Ἔθνους» ἐπειδὴ αὐτὸς τάχα κινεῖ ἔτσι τὰ χέρια του, καὶ ἀποτελεῖ «ἐθνικὸν κίνδυνον» λοιπόν, «διότι ἰδοὺ καὶ ἡ ΕΔΑ!» — ὁ «μόνιμος ἐθνικός μας κίνδυνος» αὐτὴ (κι ὄχι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, οἱ γενοκτόνοι!) — ποὺ «καιροφυλακτεῖ» ξεύρετε, «νὰ μᾶς μπήξῃ ὑπούλα τὸ στιλέττο στὴν πλάτη»! [Συχνὰ ἔχω σκεφτῆ, πῶς ὅλη καὶ ὅλη ἡ «πολιτικὴ φιλοσοφία» τῆς «Δεξιᾶς» δὲν εἶναι παρὰ ἡ «φιλοσοφία» ἀναγνωστῶν ἀστυνομικῶν μυθιστορημάτων. Ὁ Τζέζης Μπόντ τοὺς δίδει ὡς καὶ «πολιτικὲς ὑποθήκες» — γι' αὐτὸ καὶ ὅλο «στιλέττα» βλέπουν, ἀντὶ ν' ἀνοίγουν τὰ στραβά τοὺς καὶ νὰ βλέπουν μπρὸς τοὺς αὐτὰ ποὺ οἱ ἴδιοι δημιουργοῦν, καὶ ὁ κ. Μαρκεζίνος μάλιστα μόνο ἀστυνομικὰ μυθιστορήματα διαβάζει, καὶ εἶναι ὁ «μορφωμένος» μας αὐτός, ὁ «ὑπερμελετημένος», ἐνῶ ὁ κ. Μανιαδάκης ἔχει καὶ στιλέττο, στὴ μέσα τσέπη πάντα τοῦ σακακιοῦ, «γιὰ ν' ἀμυθῆ» τὴν ὦρα ποὺ θὰ πᾶν «νὰ τὸν φᾶνε» οἱ Μπριλλάκηδες!.. Κατάστασις Φοῦ Μαντζοῦ — κ' ἐπίπεδο Φοῦ Μαντζοῦ!]

«Καιροφυλακτεῖ», λοιπόν, ἡ ΕΔΑ — ὁ «μόνος» ἐθνικός μας κίνδυνος, κατὰ τοὺς Φοῦ Μαντζοῦ μας — κ' ἐκείνη πάλι, ἀπὸ τὴ μεριά της, κρυφοκοκκορεύεται (ἀντιστοιχῶς καὶ συναλλήλως) καὶ φουσκάνει καὶ παρασταίνει στὰ σοβαρὰ τὴν... «καιροφυλακτοῦσαν», τὴν «δὲν ξέρετε πόσο ὀργανωμένη» (πῶς! ἐμένα μού λέτε; τῆς καρπαζιάς, τὸ πολὺ!), τὴν «δὲν φαντάζεστε τί ρωμαλέα φρουρὸ τῆς λευτεριάς τοῦ Λαοῦ καὶ τῆς Δημοκρατίας»!

Ὅλοι αὐτοί, ἀνοιχτομάτηδες μου (ποὺ δὲ θέλετε νάστε «ψῶνια» καὶ «ἀμερικανῶν»), μιὰ παράσταση παίζουν: τὴν ἴδια! Ὅλοι αὐτοὶ μαζί παρασταίνουν τὴν «ἡγεσία» σας, ἐνῶ δὲν εἶναι παρὰ οἱ ἐπιβήτορες σας. Καὶ καλὰ βαστᾷ ὁ ντορός γι' αὐτοὺς — ὅποιος ντορός, ἐξαιρέσει τῆς βίας — ὅσο, μὲ τοῦτο καὶ μὲ τ' ἄλλα, μὲ τέτοια ἢ μὲ παρόμοια, στάχτη πολλὴ πέφτη στὰ μάτια τοῦ ἐπικίνδυνου θεατῆ, καὶ κοιμᾶται, καὶ μακραίνει τὸ ὑπναγωγὸ ὄνειρό του, καὶ ζαβλακωμένος ἐκεῖ πιστεύει τὰ ἐπὶ σκηνῆς γιὰ πραγματικότητα! Πιστεύει, δηλαδὴ, πῶς

οι αντιθέσεις είναι αυτές, οι σερβιριζόμενες ως δήθεν αντιθέσεις μεταξύ μωροδεξιᾶς και μωροκέντρου — δηλαδή: οί ἐσωτερικὲς τῆς «Δεξιᾶς» (γιατί τί ἄλλο εἶναι δὴ τὸ «Κέντρο» ἀπὸ «Δεξιᾶς»;) —, ἢ οἱ ἄλλες, οἱ τάχαμου ἀντιθέσεις πάλι, μεταξύ μωροδεξιᾶς και μωροαριστερᾶς — «Δεξιᾶς» τέ τοιας, κι «Ἀριστερᾶς» ἐντελῶς σύστοιχης και συνόμοιας —, πού ἐμεῖς ὥστόσο, ὅσοι δὲν κοιμόμαστε και δὲν τὰ χάβουμε κάτι τέτοια, δὲν τὶς βλέπουμε καθόλου για «ἀντιθέσεις», ἀφοῦ στήν πρᾶξη δὲ βλέπουμε, στήν πραγματικότητα δὲ συναντοῦμε καμμιά διαφορὰ συμπεριφορᾶς ἢ ἔργου, σ' ὅλους τοὺς σαλτιμπάγκους.

Πρὸς τί λοιπὸν ἡ παράσταση;.. Μὰ πρὸς αὐτὸ ἀκριβῶς: Κι ὅταν, καμμιά φορά, σαλεύη ἡ βάση, κάποιος νὰ παίξη τὸ «ρολάκο» τοῦ μεθυσμένου μάγου — και νὰ κουνάη τὰ χέρια του, νὰ λέη νὰ λόγια του τὰ «ῥαῖα» και τὰ «όλοστρογγυλα», νὰ παρασταίνη τὸν «ὑπερανένδοτο» για λογαριασμὸ τῆς κινημένης βάσεως (κι ἂς εἶναι αὐτὸς ὁ πιὸ ξεφτίλας, πού ἐνέδωσε στὰ πιὸ ἐπαίσχοντα τοῦ ἀχρειότερου πολιτικοῦ κονφορμισμοῦ μιᾶς 40ετίας) — κ' οἱ ἄλλοι τοὺς ἀντίστοιχους ρολάκους, πού ἔμμεσα ἀβαντσάρουν τὸ δικό του (πολὺ ἀβανταδόρικο ἄλλωστε και καθαυτόν), κι ὅλη ἡ σκηνὴ νὰ παραπεύθῃ, νὰ θολώνῃ, νὰ πλανᾷ, ν' ἀποκοιμίζῃ πῶς, τάχα, καμμιά κίνηση πράγματι ἐγκληματικὴ δὲ σαλεύει ἀποκάτω!

Μασκαράδες! Σὲ ποιούς τὰ πουλάτε; Κι ἂν ὁ λαὸς ὁ ἴδιος δὲν ξέρη νὰ διαβάζῃ τὰ ὅσα τοῦ γράφω — γιατί ἐσεῖς τὸν ἔχετε κρατήσει, πάντα, νὰ μὴν ξέρη νὰ διαβάζῃ —, ὑπάρχει, ἀπατεῶνες, τὸ ἐνστικτο, πού ξέρει νὰ διαβάζῃ, πού ξέρει λαμπρὰ νὰ ὀσφραίνεται — και σ' ας μύριστηκε!

Κατεβήτε στη βάση, θεατρῖνοι μου, και κουβεντιάστε μ' ὅποιον θέλετε αὐτοῦ τοῦ ἀνοιχτομάτη Τόπου — μόνο μὴν τοῦ δείξετε πῶς εἶστε «δεξιός» ἢ «ἀριστερός», «ἔρετζης» ἢ «κεντρώος», ἀνακτοφικός ἢ ἀπροσχημάτιστα δικτατορικός, γιατί ἀνοιχτομάτης ναί, μὰ και δοῦλος (ἀπὸ σ' ας, για πάρα πολλὰ χρόνια μὲ τὰ πολυβόλα στὸ χέρι, δολοφόνοι!), και δὲν θὰ σ' ας μιλήσῃ τότε εἰλικρινά, παρὰ φο-

βισμένα. Γιατί τοὺς φακέλλους φοβᾶται (πού δὲν τοὺς κατάργησε βέβαια ἡ ψευτοδημοκρατία σας, μασκαράδες!), τὴ θέση φοβᾶται, τὴν πείνα φοβᾶται, τὸν χωροφύλακα και τὸν κομματικὸ χαφιέ, τοῦ Παπατζῆ και τοῦ ἀντιπαπατζῆ, τοῦ Καραμανλῆ και τοῦ ἀντικαραμανλῆ, τοῦ «προδότη» και τοῦ ἀντιπροδότη, τῆς ΕΔΑ και τῆς ΚΥΠ, τοῦ καπιταλίστα και τοῦ ἔργατοπατέρα, τοῦ «προϊστάμενου» και τοῦ «Προσωπικοῦ»! Κατεβήτε, και μεῖνετε βάση — ἂν ἔχετε μπέσα, κι ἂν κυλάη πιά τέτοιο τίμιο αἷμα στὶς φλέβες σας (ἂν κυλοῦσε ποτὲ στὶς δικὲς σας φλέβες) — βάση μὲ ὅλες τὶς ἀδυναμίες της, ἀλλὰ και τὶς θεμελιακὲς της αἰσθήσεις, πεποιθήσεις, στέρεες γνώρες — κ' ἔτσι κουβεντιάστε, ἔτσι ρωτήστε!

Τότε θ' ἀκούσετε, και θὰ δῆτε, πόσο διάφανους σ' ας βλέπει ὁ λαὸς — πόσο και τὰ ἔσχατα κόπρανά σας βλέπει, πίσω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά σας, πού τὴ θαρρεῖτε ἀπατηλὴ του — ὁ λαὸς αὐτός, και θὰ διαπιστώσετε πῶς, ἂν δὲν ξέρη νὰ διαβάζῃ ὅσα τοῦ γράφω ἐγώ, ἂν δὲν ἔχη τὰ τρία τάλληρα νὰ τ' ἀγοράσῃ, ἂν εἶναι βέβαιος (ἀπὸ τόσα χρόνια καθολικῆς ὑπεραπάτης τοῦ Τύπου) πῶς καθε ἐντυποεῖναι δικό σας (ἄρα και τὸ δικό μου: «δικό σας»), ὅμως, μὲ τὸ ἐνστικτο πιάνοντας, τὰ ἴδια φρονεῖ, τὰ ἴδια βλέπει, τὰ ἴδια μυρίζεται, και ξέρει πόσο εἶστε ὁμοιοὶ ὅλοι σας, κ' ἐνῶ ἀγωνίζεται — ὅσο τοῦ φωτίζει ἡ τύφλα του — ὅμως και δὲν ἐλπίζει, ξέρει πῶς θὰ ἠττηθῇ και πάλι, ξέρει πῶς δὲν ἔχει τὰ δικά του παλληκάρια, βγαλμένα ἀπομέσα του ἀληθινά, νὰ φτάσουν στὰ «κυβερνητικά» σας μέγαρα, μὲ τὴ θέληση και τὴν ὀργή του...

Ξέρει, Βασιλεῦ — και σεῖς ὅλοι αὐλικοί Του, και σεῖς ὅλοι οἱ ψευτοεπαναστάτες Του (πού πᾶτε και σ' Ἄνάκτορα, Πασαλίδη μου!), και σεῖς οἱ «προστάτες» τους ἀπ' τὴν Οὐάσιγκτων, κ' ἐσεῖς οἱ ἄλλοι «προστάτες», τῶν ἄλλων «προστάτες», ἀπὸ τὴ Μόσχα — ξέρει πολὺ καλὰ πῶς θὰ τὰ καταφέρετε και πάλι, νὰ φασκιώσετε και πάλι τὴν κίνησή του, νὰ μὴν ξεβγῆ ἀπάνω, ἢ, ἂν πολὺ πιέζῃ, νὰ ξεβγοῦν ἀπάνω τέτοιοι, ψευτοανένδοτοί του σὰν τὸν Παπατζῆ σας, σὰν τὸν γιό-

κα του, σὰν τὸν Ἡλία μας, σὰν τὸν Κόκκα μας καὶ τὸν καλὸ Λαμπράκη μας, σὰν τὸν Γαργάλατά μας καὶ τὸν Μητσοτάκη μας, τὸν «ψυχρολεβεντιά» μας, σὰν τὸν Καραμανλή μας, χτές, τὸν «σέρτικο» κι «ἀράθυμο» καὶ «ζόρικο», τὸν τάχα «ἐπαναστατικὸ» κι «ἀντικονφορμιστὴ» (!) καὶ δαῦτον, μὲ δυὸ-τρία κρυσταλλάκια πολυτελῶν γραφειῶν θρυμματισμένα μπρὸς σὲ δυὸ-τρεῖς ἐργολαβίσκους!..

Μὲ τέτοια τὸν πουλᾶτε καὶ τὸν τυλίγετε, τὸν ἔρμο, τὸν αφώτιστο λαό, πού ἡ μιὰ γενιά του δὲν προλαβαίνει νὰ συμπεράνη κ' ἔχει γεράσει ἀμόρφωτη, κ' ἡ ἄλλη γενιά του δὲν προλαβαίνει νὰ παραλάβῃ κ' ἔχει θεριστῆ αφώτιστη - καὶ περνᾶν οἱ γενιές καὶ δὲ μορφώνεται ἐδῶ μιὰ καθαρή κοινὴ συνείδηση, ἐκτυφλωτικὴ τῶν ἀληθινῶν πραγμάτων, νὰ μπορέσῃ νὰ δῆ γοργὰ καὶ κρυστάλλινα, νὰ μπορέσῃ γοργὰ νὰ βγάλῃ — κι ὄχι ἓνα ἀλλὰ πολλὰ — παλληκάρια της, καὶ γοργὰ νὰ τοὺς δώσῃ τὴν ἐντολή, καὶ γοργὰ — μὲ νωπὴ τὴν ἐντολή, προτοῦ ξεθυμάνῃ — νὰ κάνουν πράξη ἀμεση τὴ ριζικὴ ἀνατροπὴ, κι ἀμέσως γοργὰ τὴ μελέτη, μὲ φῶς καὶ μὲ νοῦ τὴ μελέτη, τὸν ὑπολογισμὸ καὶ τῆς τελευταίας λεπτομέρειας, πού θὰ στεριώσῃ — μὲ νωπὴ ἀκόμα τὴν ἐντολή — τὸ ἔργο τῆς μεταβολῆς σοφοῦ!

ΑΥΤΑ ΤΑ ΞΕΡΕΙ Ο ΛΑΟΣ, μὰ δὲν ἐλπίζει, δὲν πιστεύει στὴν ἴδια τὴ δύναμή του καὶ γιὰ στέρεα: καὶ γιὰ τόσο γοργὰ καὶ γιὰ τόσο μελετημένα. Τὰ ξέρει, τὰ ξέρει - μὰ κάτι μέσα του εἶναι σπασμένο, καὶ γι' αὐτὸ παρηγοριέται, ψευτοπαρηγοριέται, πὼς μπορεῖ, ἴσως, μ' αὐτὸν τὸν θεατρῖνο (ἢ μὲ τὸν ἄλλα, ἢ τὸν παράλλο θεατρῖνο), πού παίζει πρὸς στιγμὴν, ἐπὶ σκηνῆς, ἔστω καὶ τὸ ρόλο μόνο τοῦ «ἐπαναστάτη», μήπως μπορέσῃ, ἔστω καὶ μ' ἓνα εἶδος «μαγείας», παπατζήδικης ναί, μ' ἀντύχη καὶ ἀπελευθερωτικῆς δυνάμεων ἀκριβῶς μυστικῶν, σὰν κ' ἐκεῖνες ἴσα-ἴσα τοῦ μαθητευόμενου μάγου, νὰ μεταδώσῃ τὴν κίνηση, νὰ γεννήσῃ τὴν ἀληθινὴ μεταβολὴ ἀπ' τὴν ψεύτικη!..

Μὰ ἀπὸ τὸν πίθηκο δὲ φτάνουμε στὸν ἄνθρωπο. Κ' εἶναι γιὰτ' εἶν' ἀμόρφωτος ὁ

λαός μας, ὁ σπασμένος, πού ἔτσι πλανιέται, καὶ τὸ μισοελπίζει - τὸ μισοβλέπει πόσο δὲ γίνεται κάτι τέτοιο.

“Ὅμως ἐμεῖς ἐδῶ πιστεύουμε πὼς τὸ φῶς ἀρχίζει κι ἀπὸ μιὰ λαμπυρήθρα μόνο. Καὶ βγάλαμε αὐτὸ τὸ ἔντυπο γιὰ ν' ἀνάψουμε αὐτὴ τὴ φωτιά...” Ἄν ὁ λαὸς εἶναι ἀφάνα, θὰ τὴ δῆτε. Ἄν δὲν εἶναι, καὶ τὸν ἔχη ἡ ἀπάτη μουσκέφει ὡς τὸ μεδούλι, πάλι δὲ θὰ πάψετε πάντως νὰ βλέπετε, οἱ ἐλάχιστοι, πὼς ἐδῶ μιὰ φορὰ καίει αὐτὸ τὸ φῶς - πὼς δὲν εἴστε μόνοι, εἶναι κι ἄλλοι μονάχοι, καίνε κι ἄλλα μονάχα ἀστέρια σὰν κ' ἐσᾶς στὸ μαῦρον οὐρανό...

Συντηρῆστε τὴ φλόγα, ἀστέρια μου! Θάρθη νύχτα πού θὰ γίνῃ μέρα ὁ μαῦρος οὐρανός! Κι ὡς τότε - νὰ, ἐδῶ, ἀκόμα κ' ἔντυπα θὰ καίη, δὲ θὰ σβῆσῃ, ὅσο κι ἂν φρυᾶζουν νὰ τὴν πνίξουν, νὰ τὴν κρύψουν, νὰ τὴν καταπιοῦν τὴ μόνη φλόγα στὸν Τόπο!

ΑΠΟ ΠΟΥ ΞΕΚΙΝΗΣΕ Η ΚΡΙΣΗ; Πού εἶναι πραγματικὴ, κρίση βάρους, κι ὄχι «εἰκονικὴ» ἢ «πεποιημένη» ἢ «συνήθης», καθὼς θέλει, καὶ μὲς ἀπ' τὶς σελίδες μας ἀκόμα, νὰ βλέπῃ ἓνας ὀλάκερος «κόσμος» - καθὼ πρῶτος ἐνοχος ἄλλωστε;..

Ἀπὸ πολὺ μακριὰ — ὄχι ἀπ' τὸν ἀστεῖον «ἀνένδοτο» τοῦ εἰς ὅλα πάντοτε ἐνδῶσαντος Παπανδρέου — κι ἀπὸ πολὺ πολὺ βαθιά.

Δὲν μπορῶ νὰ τὰ πῶ ὅλα, γιατί θάθελα τόμους ὀλάκερους· μὰ θὰ πῶ τὸ κύριο, τὸ ἄμεσα αἰσθητό, πού τὸ ζήσαμε, καὶ πολὺ καλὰ τὸ κατέχουμε ὅλοι μας (ἄλλο ἂν τὸ καταχωνιάζετε οἱ περισσότεροι, καὶ θέλετε νὰ τὸ ξεχνᾶτε ἢ νὰ τὸ στριμώχνετε στὰ κομματικὰ κανάλια σας, στὶς «γραμμές» τῆς ἀνιάτης πολιτικῆς σας ἐπιπεδομετρίας): Αὐτὸ ἀκριβῶς, τὸ ὅτι ἐπὶ μιὰ ὀκταετία ἢ «Δεξιά» μαστόρεψε — γιὰ πρώτη φορὰ ἔτσι μεθοδικὰ καὶ πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνα ἀπὸ χωροφυλακίστικα μόνο — τὸ καθεστῶς τῆς «στερεῶ» πάνω στὸ σβέρκο τοῦ Τόπου. Καὶ γιὰ πρώτη φορὰ (εἶναι, βλέπετε, οἱ μεθοδικοὶ καὶ τεχνολογικοὶ καιροί, πού ἐπηρεάζουν ὡς κ' ἐμᾶς τοὺς καθυστερημένους) - γιὰ πρώτη

φορὰ μὲ τέτοιο «αἰσθημα αὐτοπεποιθῆ-
σεως», πού ἔφτασε, θρασύτατα, νὰ «ἐξα-
ρθῆ» σὲ «ὕψη» ἐθνικῆς κάστας, ὄχι ἀπλοῦ
ψωροκόμματος ἀπὸ τὰ συνήθη μας. Καί
ἔτσι εἶδαμε ἄξαφνα, κι ἀκούσαμε κατὰ-
πληκτοὶ τῆ «Δεξιὰ» τῆς «ἐθνικῆς» αὐτῆς
κάστας, ἀκλόνητα κατεστημένη ὄχι ἀπλῶς
σὰ «Δεξιὰ» ἀλλὰ — μὲ τὰ σωστά της (εἶ-
χε φουσκώσει ὁ βάτραχος!) σὰν κάστα
ἐθνικῆ — νὰ ζητῆ καὶ — γιὰ δὲς! —
νὰ βοηθῆ κιόλας τὴ δημιουργία... «νομί-
μου ἀντιπολιτευσεως»!

Δηλαδή, καταλάβετε τί στήνονταν ἐ-
δῶ; Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν μοιράσει καὶ τοὺς
«ρόλους». Καὶ ἦταν σύμφωνοι ὅλοι
στὸ «ρόλο» πούπαιρνε ὁ καθένας!.. Καί
στήναν, φυσικά, τὴ «νόμιμη ἀντιπολίτευ-
σὴ» τοὺς (ἀλλὰ «νόμιμοι», ὄχι «νόμιμη»
ἔχει καὶ παράχει σημασία ἢ καθαρεύου-
σα - καὶ δὲ θὰ λείψη, παρὰ ὅταν ἡ δου-
λεία μας θὰ λήξη, ὅ,τι κι ἂν λέν οἱ χα-
ζοδάσκαλοι), ἀκριβῶς γιὰ νὰ παροχε-
τεύη αὐτῆ, καὶ νὰ στραγγαλίζη — μὲ
βεβαιότητα «ἀποτελέσματα»
ἐφεξῆς (γιατί ἡ «ἀνάπτυξη», ξέρετε,
δὲν ἀνέχεται «παρενοχλήσεις») — τὴν
πραγματικὴ ἐξανάσταση!

Τὸ «ρόλο» του — «ρολάκο» τότε —
ἀποδέχονταν, «ἀσμένως» βεβαιότατα, καὶ
ὁ «ἀνένδοτος» σας κ. Παπανδρέου. Κι ἂν,
στὸ τέλος, αὐτὸς ἀνέτρεψε τὸν ἄλλον — μὲ
τὴν ἴδια (καὶ ἴδιας ποιότητας) ψῆφο
σας — μὴ θαρρῆτε σεῖς, ἀνοιχτομάτη-
δὲς μου, πῶς αὐτὸ ἦταν ἢ μποροῦσε πο-
τὲ νὰ σημάνη ἀλλαγὴ!.. Αὐτὸ ἦταν, ἀ-
πλῶς, μιὰ εὐνοια τύχης μέσα στὸ παι-
γνίδι. («Ἔστω: θέλετε μιὰ παραπάνω
ικανότητά του»; Κι αὐτό: «μιὰ παραπά-
νω ικανότητά του»! Παίκτη τοῦ «ικανό-
τητα» - καὶ περιπαίκτη σας!
Μέσα στὸ ἴδιο παιγνίδι! Τὸ ἐναντί-
ον σας!)

Κι ὅσο τὸ Κατεστημένο λοιπὸν στε-
ρεώνονταν, καὶ μεθοδίκευε τὸ γράπωμά
του στὸ σβέρκο μας, τόσο ὁ πολίτης κι
ὁ νέος ἐνίωθαν ἀσφυχτικὸ τὸν «κόσμο»
τῆς «ὑπὸ ἀνάπτυξιν» Ψωροκώσταινας -
θανατηφόρα, καὶ γιὰ συγκεκριμένους λό-
γους ἀσφυχτικὸ:

1 Γιατί δουλεία, κατ' ἀρχὴν, δὲν ἔπαψε
πολὺ δύσκολα νὰ βρῖσκεται - δηλαδή:
νὰ μὴ βρῖσκεται, κι ἄς λέν οἱ ψευτεῖς!

2 Γιατί οἱ κοινὲς ἀπολαβὲς — οἱ ἀπο-
λαβὲς τῶν πολλῶν, τῶν χιλιάδων ἀ-
πλῶν ἀνθρώπων, ὄχι οἱ δουλικές, οἰ-
ρουσφετολογικές, τῶν «ἡμετέρων» κα-
θαρμάτων — ποτὲ δὲν ἔπαψαν
νὰ νὰ ἀνεπαρκέστατες γιὰ νὰ
ζῆ κανεὶς «ἀνθρωπινὰ» — δηλαδή:
ἐλεύθερα, στὴν πρώτη προϋπόθεση —
χωρὶς νὰ κυνηγᾷ καὶ δευτέρη δου-
λειὰ πέρα ἀπ' τὸ «ἐπτάωρο», καὶ τρί-
τη — παρασιτικὴ — καὶ τέταρτη, εἰ-
δυνατὸν — «κομπιναδόρικη» — καί,
γενικά: χωρὶς νάχη μόνιμο ἄγχος ὁ
καθένας, ἂν αὐριο τὸ πρωὶ δὲ θάχη
οὔτε τὴ μιὰ, ἢ ἂν οἱ ὅποιες ἀπολαβὲς
του δὲ θάχουν ξαφνικὰ τὴν ὑποδιπλά-
σια ἀγοραστικὴ δύναμη, τὴν ὑποτετρα-
πλάσια, τὴν ὑποδεκαπλάσια!

3 Καὶ τὰ κριτήρια τῆς προσλήψεως, τῆς
προαγωγῆς, τῆς ἀναδείξεως, ὄχι ἐκεί-
να μὲ τὰ ὁποῖα ὁ σωστός καὶ δου-
λευτῆς — ὁ γιὰ τὸ ἔργο δου-
λευτῆς καὶ σωστός, κι ὄχι γιὰ τὸν
προϊστάμενο ἢ γιὰ τὸν ἐργοδότη ἢ τὸ
δεσπότη (κράτος ἢ ἐπιχείρηση) — πα-
ρὰ ὁ δοῦλος, ὁ «βολικός», ὁ συμ-
φερτικὸς στὴν κρατοῦσα κάστα (μὰ
οὔτε κἂν ὁ συμφερτικὸς πράγματι γιὰ
τὰ σκευωρήματά της, παρὰ ὁ γλοιώ-
δης κόλακας, ὁ ναιναῖς παντοῦ, ὁ
ὑφέρπων ἀνάξιος) - αὐτὸς ἀναδει-
κνύονταν, κι ἀναδεικνύεται!

4 Καὶ γιατί, παράλληλα, κάτω ἀπ' τὴν
ἐπιφατικὴ καταστολὴ τῶν χωροφυλα-
κιστικῶν «κριτηρίων», ὁ πολίτης ἔ-
βλεπε ἔντρομος νὰ χαλκεύωνται πολὺ
δυναστικώτερες τοῦ οἰκονομικῆς λα-
βίδες, «ἀναπτυξιακῆς» τάχα λαβίδες,
κατὰ τὶς μεθόδους τοῦ γησιώτατου
καπιταλισμοῦ ἢ κομμουνισμοῦ σφυ-
ρηλατούμενες τρομερῆς λαβίδες, καὶ
καταλάβαινε πελὺ καλά, πῶς ἂν ξέ-
φευγε καὶ καμμιά φορὰ, χτές, ἀπ' τὸν
(συνάνθρωπό του ἐπιτέλους) χωροφύ-
λακα, δὲν ξεφεύγει αὐριο ἀπ' τὸ ὑπερ-
σύστημα — τὸ οἰκονομικὸ, τὸ διοικη-
τικὸ, τὸ κοινωνικὸ, τῶν συναλλαγῶν
καὶ τῶν ἀντιτίμων, τῶν «προσόντων»
καὶ τῶν «κριτηρίων» τῆς «συνεργασι-
μότητος», τοῦ ἀπροσβλήτου ἐν-
γένει τῶν ἰσχυροτέρων καὶ τῶν κρα-

τούντων βάσει τεχνικῆς καὶ μεθόδου κυριαρχίας διενθῶς πιά μαστορεμένης καὶ φιξαρισμένης κ' «έκσυγχρονισμένα» πιά ἐφαρμοζόμενης κ' ἐδῶ — δράκου ρίζα νάχη!..

Κι ἄρχισαν, λοιπόν, νὰ δραπετεύουν τὰ ζωντανώτερα ποντικᾶκια: Γερμανία, Μεσευρώπη γενικώτερα, Καναδάς, Αὐστραλία, Ἀφρική - καὶ βάλει!

Τὰ ζωντανώτερα ποντικᾶκια δὲν τάθειαν βέβαια ἐδῶ οἱ γατόπαρδοι. Καὶ - τί παράξενο, φίλοι, ποὺ εἶδατε τὴν «ἀλλαγὴν», μὲ τὰ σωστά σας, στὸν Παπατζή σας! : ἡ δι' ἀνοχῆς τῆς μεταναστεύσεως (καὶ, βασικώτερα: τῶν π ρ α γ μ α τ ι - κ ῶ ν αἰτίων ποὺ τὴν παράγουν) γ ε ν ο - κ τ ο ν ἰ α δὲν μειώθηκε! Ἐξακολούθησε νὰ μεγαλώνη καὶ μὲ τὸ καθεστῶς τῆς δῆθεν ἀλλαγῆς! Πᾶτε νὰ δῆτε τοὺς στατιστικοὺς δείκτες, νὰ τὸ βεβαιώσετε κορπίδα μου! Καὶ βγάλτε τὸ συμπέρασμα, τί σημαίνει αὐτό!

Νὰ τὸ βγάλω ἐγώ; (Κόπο, πάλι, γιὰ λογαριασμό σας, «βιαστικοί» μου πίθηκοι, ποὺ «δὲν ἔχετε καιρὸ» ποτὲ νὰ σκέφτεστε;..) Σημαίνει:

- 1 Πῶς τὰ ζωντανώτερα ποντικᾶκια, μιὰ φορά, διόλου δὲν τόχαψαν τὸ περὶ «ἀλλαγῆς», καὶ
- 2 πῶς οἱ γενοκτόνοι εἶναι, καὶ ἀπὸ «δῶ» καὶ ἀπὸ «κεῖ», σύμφωνοι νὰ λείπουν ἀπ' τὴ μέση τὰ ζωντανώτερα ποντικᾶκια!

ΚΑΠΟΤΕ Ο ΛΑΟΣ ΕΥΓΙΝΑΕΙ — γίνε-ται καὶ αὐτό! — καὶ ἀρχίζει ν' ἀνακλαδίζεται. Ὑστερα εἰσβάλλει στὰ Κυνοβούλια (ἢ καὶ στ' ἀνάκτορα), πετάει μπουκάλες βενζίνη στὸς δρόμους ἢ τὸ κάνει ἐδῶ Βουδαπέστη - καὶ ἀληθινὰ ἡ ΕΔΑ δὲν ἤξερε γιὰ τίς βενζίνες (οἱ βενζίνες ἦταν τοῦ λαοῦ, τῆς ὠργισμένης βάσεως), καὶ ἀληθινὰ ἡ «Δεξιὰ» δὲν ἤξερε γιὰ τὴν Εἰσβολή (ἢ Εἰσβολή ἦταν δικιά μου, μὲ «γόμεση» ἢ «μπουλντόζα» τὴν ὠργισμένη βάση αὐτοῦ τοῦ λαοῦ), καθὼς κανεῖς δὲν ἤξερε πράγματι (καὶ μὴν ἀκοῦτε τί κοκορεύονται καὶ λὲν μετὰ),

Ρῶσος κανεῖς ἢ Ἀμερικάνος, πῶς ἄξαφνα ἓνα πρωὶ θὰ βρεθοῦν ὅλα τὰ παράθυρα καὶ ὅλα τὰ σταυροδρόμια μὲ μιὰ «μπούκα», στραμμένη κατὰ πάντων πιά, καὶ ἄς γίνη ὅ,τι ἔχει νὰ γίνη!..

Θέλω νὰ πῶ: Ἡ ἑξανάσταση εἶναι γνήσια - κ' εἶναι πολὺ βαθύτερα ἀπὸ παραταξικὲς «γραμμὲς» καὶ κομματικὰ κανάλια!.. Εἶναι ἑξανάσταση - δὲν ἀστειεύεται. Κ' εἶναι ἀπὸ τὸ βασάλτη - γι' αὐτὸ βρῆκα κ' ἐγὼ τὴ «γόμεση», γι' αὐτὸ κ' ἡ βενζίνη ἔτσι, κ' οἱ φωτιὲς στὸς δρόμους!.. (Αὐτὰ εἶναι σύμβολα καὶ σημάδια - κ' εἶναι μαζί καὶ ἀπελευθερώσεις, στιγμιαῖες, βαθιὰ καφτῆς οὐσίας. Καὶ πρέπει νὰ βαθαίνετε, φαρισαῖοι μου, γιὰ νὰ καταλαβαίνετε καὶ νὰ μαντεύετε, ὄχι νὰ χώνετε, σὰ στρουθοκάμηλοι, τὴ σπασμένη μύτη στὸν ἄμμο· ἀλλιῶς, θὰ βρεθῆτε, μιὰ μέρα, ὅπως στὴ Βουδαπέστη - καὶ μακάρι, μὰ δὲ θάνατι γιὰ κανένα μας καλό!..)

Εἶναι βαθιά, κ' εἶναι ἀληθινὴ, κ' εἶναι μακρόπνοη ἡ ἑξανάσταση - κ' εἶναι δικιά! Καὶ μὴν παρηγοριέστε, φαρισαῖοι, ἂν στὸ δρόμο τῆς συνάντησε καὶ σαλτιμπάγκους σας, μὲ κινήσεις καὶ λόγους θεατρικούς· ἂν συνάντησε καὶ ΕΔΑ, ξύλινη καὶ ἀνίκανη νὰ γίνη βίαση ἀληθινὴ ποτὲ· ἂν κ' ἐξ' Ἀμερικᾶς τενεκέδες συνάντησε· καὶ ἂν ἀκόμα τοὺς πίστεψε, ἢ καὶ τοὺς ξαναπιστέψη, πρὸς στιγμὴν, τοὺς τενεκέδες καὶ τοὺς ξύλινοὺς καὶ τοὺς τζουτζέδες καὶ τοὺς παπατζήδες γιὰ «φορεῖς» τάχα τῆς γνώμης καὶ τῆς θέλησῆς τῆς - μὴ βαυκαλιζέστε! Καὶ τόπαθε, καὶ θὰ τὸ ξαναπάθη, μὰ εἶναι ἀπὸ τὸ βασάλτη σᾶς λέω, εἰν' ἐγκέλαδος ἐδῶ ποὺ σείει καὶ ἄρα: θὰ ξυπνήσῃ ἡ βίαση, εὐκολα δὲ θὰ στραγγαλιστῇ, δὲ θὰ ξανατυλιχτῇ εὐκολα!..

ΟΠΩΣΔΗΠΟΤΕ, μὲ τὸ πρῶτο ταρακουνήμα, τάχασε καὶ τρικυμίστηκε ἡ — «στερεώτερη» μὲν, ἀλλὰ ψευτοστερεὴ καὶ δαύτη, γιὰ ν' ἀντέξῃ σὲ τέτοια — κατεστημένη «ἐθνικὴ» μας «κάστα» τῆς «Δεξιᾶς». Μπασκίνες τῆς ἔκαναν τίς συνήθειες καὶ χασάπικες βλακειές τους: σκότωσαν ἓνα χαζομεγάφωνο τῆς ΕΔΑ — ἀλλά, πάντως, ἄνθρωπο ἐν εἰρήνῃ!

καὶ ποῦ εἶναι ἀκόμα ἡ κάθειρξη τῶν δολοφόνων ;.. ποῦ εἶναι, ἐνῶ παρήλθε ἤδη καὶ ἡ «δικαιοκρατία» τῶν ραμολιμένων σας;) —, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καραμανλέας ἀπ' τὸ Κιούπκιοι, εἶπε σὲ ἑκατοντάδες χιλιάδων νέων ὄχι γιὰ παιδεία — ὁ ἠλίθιος, ὁ ἠλίθιος καὶ πεισματάρης καὶ αὐταρχικός καὶ ἄσοφος (ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἴδια του τὴν κατεξουσιαστικὴν ὑπόθεση)! —, εἶπε ὄχι τὸ ἴδιο τὸ Κράτος στὸν Τόπο μας (πουθενὰ ἄλλοῦ τοῦ Κόσμου τέτοιο ὄχι, σήμερα!), τὸ ἴδιο τὸ Κράτος, μὲ τὰ «ἐπισημότερα» χεῖλια του: *Ὅχι Παιδεία!* Καὶ τὸ πῆρε, φυσικά, ὁ σαλτιμπάγκος, καὶ εἶπε *ναί, παιδεία!*, ὁ παπατζῆς (ὅπως: *Θὰ τὸ πῶ! θὰ τὸ πῶ! Λαοκρατία!*, τὸ '44), καὶ βέβαια μπληγούρι ἐννοοῦσε, ὁ ἀπατεώνας, ὄχι δὲ Παιδεία μὲ τὰ σωστά σας (ποιοὶ «νά σᾶς ἀνοίξουν τὰ μάτια»; αὐτοί;), *ναί!* Παπανοῦτσο ἐννοοῦσε, τέτοιες μασκαροσύνες ἐννοοῦσε, σὰν κι αὐτὲς ποῦ εἶδατε — καὶ μπατάρησε τὸ καρυδότσουφλό σας!..

Καλῶς, λαμπρὰ μπατάρησε, πολίτες! Μὰ δὲ βούλιαξε μαζί του, δυστυχῶς κ' ἡ ἀνοησία σας — ἡ: ἡ βαθύτατη κόπωση σας, ποῦ σᾶς κάνει ἀνόητους κ' ἔτοιμους κάθε τόσο νὰ πιστέψετε θεατρίνους γιὰ ἐπαναστάτες!

ΚΑΙ ΑΝΕΒΗΚΕ, ΛΟΙΠΟΝ, ΑΠΑΝΩ ὁ ἀρχισαλτιμπάγκος. Ἀλλὰ δὲ μὲ παίρνει ὁ χῶρος πιά, τοῦ πρώτου τυπογραφικοῦ ποῦ ὥρσα κάθε φορὰ ν' ἀφήνω τελευταῖο γιὰ *Τὰ Πράγματα*. Κάνετε ὑπομονὴ ἓνα μῆνα, ὡς τὴν 1η Φεβρουαρίου ποῦ θὰ κυκλοφορήσῃ τὸ 2ο τεῦχος, γιὰ νὰ δοῦμε διεξοδικὰ τί ἔκανε καὶ τί δὲν ἔκανε, ποιές ἰδέες λέρωσε καὶ ποιά αἰτήματα ξεπαρθένεψε ἀνεπανόρθωτα — τί διέλυσε, τί ἀνακάτωσε, τί βρωμερώτατο κομματισμό, τί δικτατορικά δικτατορικώτατα μαστόρευε, ἐν ὀνόματι τῆς «ἐντολῆς» σας γιὰ Δημοκρατία, ἀφελεῖς μου! — καὶ τί Πεπονήδες γιὰ «ἀξιοκρατία» (!), καὶ τί τενεκέδες γιούς του καὶ θρασύτατες νύφες του γιὰ «ἀναμορφωτές» μας καὶ «οικονομικούς προγραμματιστές» μας, καὶ τί «προδότες» του (μετὰ) γιὰ «σπουδαίους ἄντρες» καὶ «στελέχη» του (πρὶν), καὶ τί κ' οἱ «μὴ προδότες» του ὅμοιοι,

τάλε-κουάλε, μὲ τοὺς «προδότες» του, καὶ τοὺς ἀντίπαλους» καὶ τοῦ ἴδιου καὶ τῶν γαυγιζόντων-ἀντιγαυγιζόντων «προδοτῶν» τοῦ κουνενέ!.. Ὅργιο ἀθλιότητας καὶ διαλύσεως! Ποῦ τόμοι δὲ θάφταναν νὰ τὸ περιγράψουν καὶ στρατιῆς δικαστῶν νὰ τὸ δικάσουν! Μὰ ἔστω σύντομα, καὶ στὰ κύρια σημεῖα μόνο κάνοντας ἐπίσταση (γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε, πάντως), ἄς τὸ περιτρέξουμε:

Εἶχε μιὰ πολὺ συγκεκριμένη ἐντολὴ λαοῦ ὠργισμένου, ποῦ ὄχι γιὰτὶ πίστεψε στὴ διαφορετικὴ τάχα ποιότητά του (ἢ τῶν «κομπάρσων» του) ἀπὸ τοὺς τάχα «ἀντίπαλούς» του, ἀλλὰ γιὰτὶ μένοντας κλασσικός στὴ νόηση καὶ βαθύτατα ρομαντικός στὴν καρδιά — παναπῆ στέρεος καὶ γενναῖος, παραταῦτα — ἔλπισε στὸ ἀντρεῖο φρόνημα, τὸ ἀπελευθερωμένο πιά ἀπὸ φτήνιες καὶ μικρότητες τοῦ θεαθῆναι — τί ἄλλο ἀπὸ θεαθῆναι ὅλη ἡ καθυτὸ «πολιτικὴ»; — ποῦ δωρίζει τὸ ἀντίκρουσμα θανάτου στὸν «ποῦ ζυγώνει»... Μὰ μὴ φιλοσοφοῦμε τώρα πάλιν στὸ μέγα θέμα, ποῦ δὲν τοῦ ἔπρεπε αὐτονοῦ (καθὼς τόδειξε) καὶ τὸ εὐτελίζομε. Στὰ πράγματα νὰ μείνωμε, δίχως τσιριμωκισμούς «τί ψυχὴ θὰ παραδώσῃ» — γιὰτὶ αὐτός, κι αὐτοὶ ἄλλωστε ποῦ τάχα «διερωτήθηκαν» (κατόπιν ἐορτῆς ὅμως), ψυχὴ δὲν ἔχουν, ἀφοῦ πάστρα δὲν ἔχουν. Στὰ πράγματα, τὰ πράγματα τὰ συγκεκριμένα — κ' ἡ ἐντολὴ ἦταν σαφῆς, τρομερὰ συγκεκριμένη, ἐντελῶς παστρική καὶ ξεκάθαρη. Τοῦ γύρευε, νέτα — σκέτα:

- 1 Νὰ κάνῃ δημοκρατία (ποῦ δὲν ὑπῆρχε ἐδῶ δημοκρατία, οὔτε στοιχειώδης, γιὰ πάμπολλους). [Καὶ ἔκανε; Ἀλήθεια; «Δημοκρατία» γιὰ τοὺς «δικούς του», καὶ τρομοκρατία, παρόμοια μὲ τοῦ Ἐμφύλιου, γιὰ τοὺς «μὴ δικούς του»;.. Καὶ δέ μοῦ λέτε, ἀλήθεια, κ' οἱ «δημοκράτες» του κ' οἱ προσωπολάτρες του οἱ μωροκουκέδες: «Νομιμοποίηση» τὸ Κ.Κ.Ε.; Γιατί; Δὲν εἶναι, τάχα, «φρόνημα» καὶ τὸ κομμουνιστικό; Δὲν «ἐπιτρέπεται» ὅποιο «φρόνημα», κατὰ τὸ Σύνταγμα τῆς «Δημοκρατίας»; Ἡ ὅποτε θέλετε «εἶστε δημοκράτες», κι ὅποτε θέλετε δὲν εἶστε παρὰ κυνικῶ-

- τατα δεξιοὶ ἀντιδημοκράτες; Κ' ἐσεῖς τῆς ΕΔΑ, μήπως γιὰ τὴν δὲν σᾶς συμφέρει διόλου, σὺν «τράγους τῶρα «ἠγούμενους» — ἔστω καὶ ψευτοηγούμενους — τοῦ «ἀριστεροῦ» κοπαδιοῦ (προφανῶς ἔτσι τὸ νοεῖτε), γι' αὐτὸ δὲ διεκδικήσατε τὴν νομιμοποίηση τοῦ κόμματός σας; (Σᾶς καὶν οἱ ἀλήθειες αὐτές; Τίς προφέρει, μήπως, κανένας... «φασίστας»; Κι ἂν τίς πρόφερε, τάχα, κι ὁ διάβολος ἀκόμα, οἱ ἀλήθειες θάπαυαν νὰ καῖνε; Ἡ λοιπόν, ἔτι σᾶς καίει, κι ὅποιος ξεγυμνώνει τίς σαπρίες σας, εἶναι «φασισμὸς» καὶ «φασίστας»;... Ἄντε νὰ χαθῆτε ἀποκεῖ, μασκαράδες!)]
- 2** Νὰ κἀνὴ ἀξιοκρατία (ποῦ δὲν ὑπῆρχε ἐδῶ, παρὰ μόνο — καὶ τέλεια «ὠργανωμένη» πιά — θρασύτατη ἀναξιοκρατία).
- 3** Νὰ κἀνὴ τιμιότητα καὶ πάστρα πιά ἐδῶ μέσα (ποῦ ὑπῆρχε μόνο ἀτιμία σ' ὅλα τὰ πάνω πατώματα, καὶ μόνο κυνικὴ βρωμιά).
[Καὶ ἔκανε; Ἄλθθεια; Καὶ δὲ μᾶς μύρισε; Παρὰ μᾶς μύρισαν - καὶ τί δὲ μᾶς μύρισαν!.. Τί πετρελαιοειδῆ (ὅταν ὑπουργοὶ τοῦ ἦταν οἱ πετρελαιοειδεῖς)! Καὶ τί ἄλλες, τόσο σκανδαλώδεις καὶ ὑπερσκανδαλώδεις συμβάσεις - τί Τὸμ Πάππας, λέει, ποῦ «θὰ τὸν στρίμωχνε», τάχα, ὁ «σκληρός» μας «γέρος» (κι ὁ μαλακὸς μας νέος), ἀλλ' ἐν μῆ νυκτὶ καὶ μόνη τοὺς ἐστρίμωξε κεῖνος, καὶ διαβάσαμε τὴν ἐπομένη πῶς «ὄλα», ξέρετε, «διευθετήθηκαν», «κατὰ τὸ ἐθνικῶς συμφερότερον», ὅπως πάντα!] [Κ' ἔκανε κράτος; Ὅταν τὰ δυὸ δημοσιογραφικὰ συγκροτήματα διηύθυναν τὰ πάντα ἐδωμέσα; Καὶ τὸ Ραδιόφωνο (ποῦ ἦταν τὸ λιγότερο, κι ἄς εἶναι ἡ φοβερώτερη προπαγάνδα μὲς στὸν Τόπο) καὶ τὰ ὑπουργεῖα ὅλα μὲ στρατιῆς ἀνθρώπων τους, καὶ τὴν Ἀστυνομία καὶ τὴν Ἀσφάλεια καὶ τὴ Δικαιοσύνη ἀκόμα καὶ τὴν Οἰκονομία βεβαίως, καὶ τὴ Ναυτιλία, καὶ τὸν Τουρισμὸ - τί ὄχι; Τί δὲν διηύθυναν τὰ δυὸ (δημοσιογραφικὰ) ὑποτίθεται, κι ὄχι παρακρατικά, παρακρατικώτατα «συγκροτήματα», τοῦ κ. Κόκκα μας καὶ τοῦ κ. Λαμπράκη μας, τῶν καλλίστων νέων μας;.. Κράτος ἔκανε; Ἡ καθολικὸ καὶ ὠργανωμένο παρακρατισμὸ, δικτατορικώτατον, αὐτὸς κ' οἱ ποὺ σᾶς τὸν σέρβιραν, μὲ τὴ δημοκοπικὴ ψευδολογία τῶν φυλλάδων τους, γιὰ «δημοκρατή»];
- 4** Νὰ κἀνὴ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία (ποῦ ὑπῆρχε ἐδῶ μόνο ἐξάρτηση καὶ βδελυρὴ ὑποτέλεια, μόνο ἀντεθνικότητα καὶ χιλιοπροδομένη ἀπ' ὄλους Κύπρο, μόνο ὑπολογισμὸς καὶ συναγωνισμὸς ὄλων σ' ἐθνικὴ μειοδοσία: ποὺς νὰ τὸ πρωτοκλείση τὸ θέμα, καὶ πῶς «ἔξυπνα» ἀπ' τοὺς ἄλλους νὰ τὸ πρωτοκλείση, γιὰ νὰ φανῆ αὐτὸς «ἀρεστώτερος» στὸν «ἐνοχλούμενον» ἀπὸ τὴ «χαλασμένη βιτρίνα» προτέκτορα, κ' ἔτσι νὰ λάβῃ αὐτὸς τὸ «χρῆσμα» ἀπὸ τὰ ἐδῶ ὄργανά του, γιὰ τὴν καταδυνάστευση ὄλων μας).
[Καὶ ἔκανε; Ἄλθθεια; Καὶ δὲν τὴν εἶδαμε ἀκόμα ἐλεύθερη τὴν Κύπρο; Ἐλεύθερη νὰ «ἐνωθῆ» ἢ νὰ μὴν «ἐνωθῆ», ἐλεύθερη κι ἀπὸ Γρίβα κι ἀπὸ Μακάριο κι ἀπὸ κουκουεδία-ἀντικουκουεδία; Ἄλλὰ πολλὰ τοῦ ζητᾶμε. Ἔστω, ὄχι ἐλεύθερη: μὰ οὔτε κ' «ἐλληνικὰ ἐλεύθερη» τοῦλάχιστον; Οὔτε κἀν «ἐλληνικὰ κατοχυρωμένη», πράγματι «ἐθνικὰ» ἐπιτέλους ὠδηγημένο τὸ «θέμα» τῆς, παρὰ κομματικὰ καὶ δαῦτο, φαρισαϊκώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο χειραγωγημένο, πρὸς ἴδιαν πολιτικὴ ἐκμετάλευση;..]
- 5** Νὰ κἀνὴ παιδεία (ποῦ ὑπῆρχε σκοτάδι καὶ μόνο σκοτάδι, συστηματικὴ συσκοτίση καὶ σκοταδισμὸς ἐδωμέσα, ἀπὸ τόσες φαυλεπίφαιλες δεκαετίες).
- 6** Νὰ κἀνὴ ἀνάπτυξη - μελετημένη, σωστή, γοργὴ ἀνάπτυξη (ποῦ ὑπῆρχε μόνο πρόχειρη κι ἀμελέτητη καὶ ψευτοανάπτυξη, μὲ ὑπανάπτυκτες καὶ στενοεργολαβίστικες, χωριάτικες, ἀγοραῖες ἀντιλήψεις).
- 7** Νὰ κἀνὴ τὸ κράτος ὑπερήρητο ὑπολίτη (ποῦ ἐδῶ ἦταν δοῦλος πάντα ὁ πολίτης τοῦ κράτους).

8 Νὰ κάνη σωστά τὴ δουλειά του, τίμια τὴ δουλειά του, σὰ γέρος — πού δὲν ἀκούει» πιά ἀπειλὲς κ' ἐκβιασμούς, γιατί ἀντικρύζει θάνατο — καὶ σὰν ἡγέτης, πού ὁ λαὸς τοῦ ἔδωκε πανίσχυρη τὴν ἐντολή καὶ τὸ «ἐν λευκῶ» — δυστυχῶς, τὸ «ἐν λευκῶ»! — με 53% - ὄχι ἀστεία!

Δὲν τοῦ ζητήθηκε δὲ καὶ καμμιά ἐπανάσταση. Δὲν τοῦ ζήτησε, ὁ λαὸς, νὰ ἐθνικοποιήσῃ, λογουχάρη, τὸ κεφάλαιο - [δὲν ξέρει «κατὰ ποιούς τρόπους», ὁ λαὸς πού τὸ θέλει, μὰ θ' ἀπαντοῦσε, σ' ὅποιον ρωτοῦσε «πῶς»: «μὲ τοὺς πιὸ σωστοὺς καὶ σύγχρονους τεχνικοοικονομικοὺς τρόπους - νὰ τὸ ἐθνικοποιήσῃ ὅμως πρᾶγματι (καὶ χωρὶς ν' ἀποτύχη ἢ ἐθνικοποιήσῃ, ὅπως ἄλλοῦ, ἀπολίτιστα, μὰ νὰ πετύχῃ ὅπως πολιτισμένα ἄλλοῦ)»!]

Οὔτε τοῦ ζητήθηκε κατάργηση ὅλων τῶν παρασιτικῶν ἐπαγγελμάτων κ' «ἐπιδόσεων» τῆς «ἀνεπτυγμένης» μας κηφηλικῆς καὶ ἀεροκοπανιστικῆς «δραστηριότητος».

Δὲν τοῦ ζητήθηκε καὶ κατάργηση τῶν 1 πρὸς 100, τῶν 1 πρὸς 1000, τῶν 1 πρὸς χιλιάδες ἀδικώτατων διαβαθμίσεων τῶν ἀπολαβῶν.

Δὲν τοῦ ζήτησε ὁ λαὸς — κι αὐτοῦ, κι αὐτῶν ὅλων, τῶν ὁμοίων — νὰ πᾶν νὰ κρεμαστοῦν ὅλοι τους, γιατί εἶν' ἀχρεῖοι καὶ δὲν καθαρίζονται, δὲν ἀγνίζονται, δὲ βγαίνει τίποτε παστρικό ἀπὸ δαύτους - καὶ τὸ ξέρει!

Τοῦ ζήτησε, μόνο, νὰ «πραγματώσῃ» — τοῦλάχιστον — αὐτὴ τὴν τυπικὴ ψευτοδημοκρατιοῦλα μας, καὶ νὰ νοικοκυρέψῃ, στοιχειωδῶς, τὸ φτωχικό μας.

Κι αὐτὸς τί ἔκανε;

Ἀπέλυσε! Κι ὅταν δὲν μποροῦσε ν' ἀπολύσῃ, μετέθεσε! Κι ὅταν δὲν μποροῦσε νὰ μεταθέσῃ, ἀχρήστευσε! Κι ὄχι τοὺς ἀνάξιους, τοὺς τόσους πούχαν συσσωρεύσει οἱ ἀνάξιοι! Ὅχι τοὺς τεμπέληδες, τοὺς ἀνίκανους, τοὺς κλέφτες καὶ ἐκμεταλλευτές, παρὰ στενά καὶ μόνο: τοὺς «μὴ δικούς του»! Καὶ προήγαγε μόνο τοὺς «δικούς του»! Προσέλαβε τοὺς «δικούς του»! Παντοῦ «τοὺς δικούς του» - ὄχι τοὺς ἀξιούς (τοὺς μὴ κανενός, παρὰ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ ἴσου).

Ἀλλὰ γιατί, με 53% πανίσχυρος, με τέτοια ἐντολή, τόσο παστρική, ἔκανε μόνο κομματισμό, μόνο προσωπολατρεία, μόνο μεσσιανισμό - μόνο δικατορία ἐδῶ πῆγε νὰ κάνῃ, καὶ μὴν πλανιέστε!..

Τοῦ εἶπαμε: «Παιδεία, γέρο!» Κι αὐτός, σὰ γνήσιος ἐν ἐκκολάφει δικτάτωρ, πού θέλει τὴ Δικαιοσύνη στὰ χέρια του, δὲν ἄμειψε τὸ δάσκαλο παρὰ λάδωσε τὸν κατῆ! Τὸν χρύσωσε, τὸν βύθισε στὸ χρυσάφι τὸν κατῆ — με τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἐνόχου ἀκριβῶς! — καὶ τὸ δάσκαλο, με τὸ σύμπλεγμα τοῦ σκοταδιστῆ, πὺν τρέμει τὸ φῶς καὶ τὸ ξάνοιγμα τῶν κριτηρίων (πού θὰ τὸν καταργήσουν) τὸν ἄφησε νήστη!

Ἀλλὰ διακόπτω. Δὲ θέλω νὰ κλείσω μ' αὐτὸν καὶ με τέτοιους.

Μὲ τίς ἀληθινὲς θέσεις τοῦ βαθύτερου λαϊκοῦ ἐνδιάθετου τῆς βίας θέλω νὰ κλείσω, πολὺ σύντομα μὲν ὑπατωμένες, ἀλλὰ πάντως τυπωμένες, γιὰ νὰ ἐπανέλθω: αὐτές ἴσα-ἴσα, πού ὅλοι ἀποκρύπτουν καὶ πᾶν νὰ πνίξουν, νὰ μὴ διατυπωθοῦν ποτὲ καθαρά, καὶ μάλιστα ἀπὸ χεῖλια καθαρά.

Εἶναι, βασικῶς, οἱ ἐξῆς:

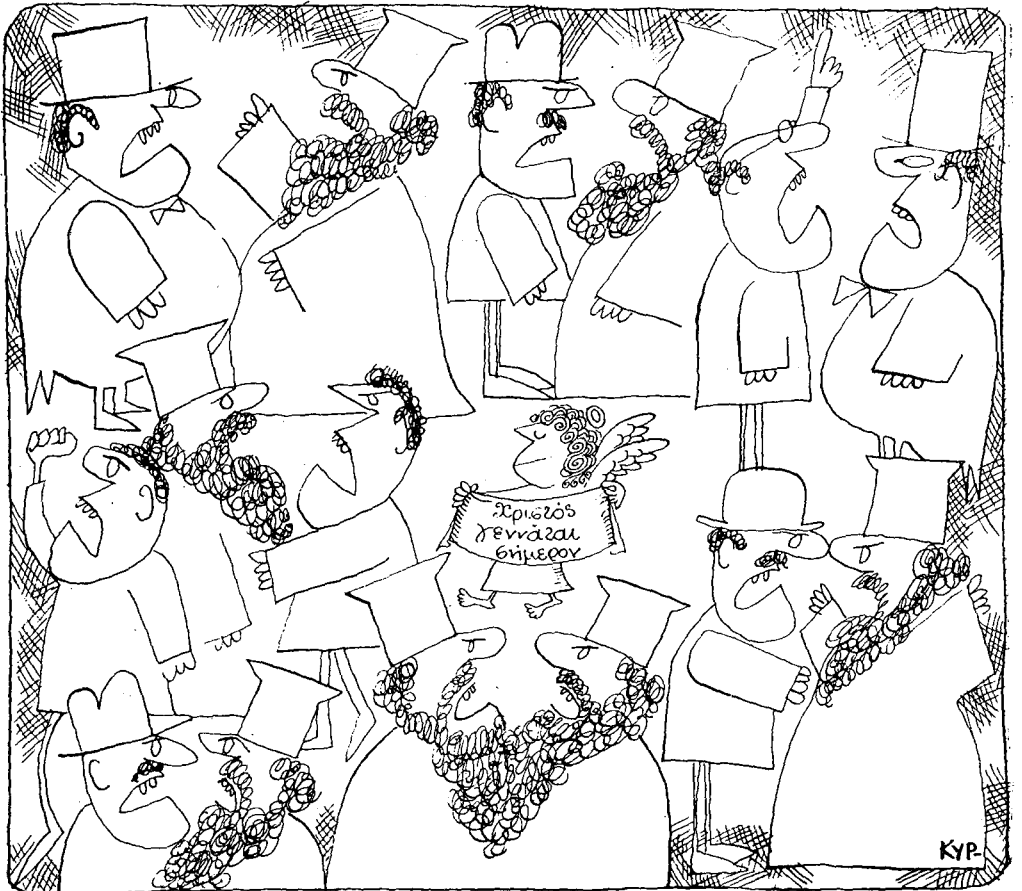
- 1** Ἐξω ἀπὸ τὸ NATO (ὅπως δὲ λέει ὁ Παπατζής, καθὸ παπατζής), κι ὄχι βέβαια «μέσα» στὴ Βαρσοβία (ὅπως λέν, στὴν οὐσία, οἱ κουκουέδες, καθὸ κουκουέδες, δηλαδή πράκτορες τοῦ δικοῦ τους ἱμπεριαλισμοῦ).
- 2** Δημοκρατία ὄχι «βασίλευση» κι ἄλλα κόλπα (ὅπως δὲ λέει ὁ Παπατζής, ἀλλ' οὔτε κ' οἱ ψευτοπαναστάτες μας τῆς ΕΔΑ).
- 3** Τέρμα ἢ «προστασία», κ' ἔξω ἀπ' τὸν Τόπο οἱ προστάτες! Ὅλοι ὅμως, καὶ ποτὲ «προστάτες» πιά (ὅπως δὲ λέν οἱ πράκτορες τῶν ἄλλων ἐπιδόξων «φίλων» καὶ «προστατῶν» μας).
- 4** Καὶ δουλειὰ ἐδω μέσα, ὅλων, γιατί χωρὶς τέτοια — καὶ πολὺ σκληρῆ, καὶ πολὺ μελετημένη, κι ἀληθινὰ σοσιαλιστικὰ ὀργανωμένη, μὰ καὶ με σεβασμὸ στὸ πρόσωπο τοῦ καθενός, σὰ σκοπὸ καὶ σὰ βάση — ὄχι

ἀπλῶς «δὲ γίνεται τίποτε», ἀλλὰ λεί-
πομε κιόλας, αὔριο τὸ πρωὶ ἀ-
φανίζομαστε ἀπὸ προσώπου τοῦ συγ-
χρόνου κόσμου (κ' εὐχομαι νὰ μὴ βγῶ
ἀληθινός)!

ΤΩΡΑ, ΕΧΟΥΜΕ ΛΕΕΙ καὶ τοὺς... πα-
πάδες! Ντέ καὶ καλά, γιὰτὶ ὁ φίλος
μας ὁ ΚΥΡ- δὲν ἤθελε νὰ σατιρίσῃ τὸ
σύνολο τῆς ψευτοηγεσίας μας,
καθὼς τοῦ παραγγείλαμε, παρὰ μόνον τὸ
ἄθλιο παπαδολοί μας - δηλαδὴ: τὴν πα-
ρανουχίδα! Ἐ, ἀπολαῦστε λοιπὸν τοὺς πά-
παρδους καὶ σημειώστε: ὁ Ἀργολίδος σας
εἶπε (στὸ Στεφανόπουλο): Ἐσὺ εἶσαι τί-
ποτε! Εἶσαι ποιμνιον!.. (Ὡστε τὸ
ποιμνιον εἶναι τίποτε, γιὰ τοὺς ποιμέ-

νας του!) Κι ὁ Πηρουνάκης (σας), ὁ
«τίμιος» κ' «ἐλεγκτής», εἶπε: Ὁχι! νὰ
μὴ πάθουν νὰ δύνουν χορήματα οἱ πιστοὶ
[τὸ ποιμνιον καὶ πάλι!] γιὰ τὴν τέλεση
τῶν ἱεροπραξιῶν ποὺ τοὺς ἀφοροῦν!
[] Ἡ συνήθεια στηρίζεται σὲ παλιές καὶ
γραφικὲς παραδόσεις!!! (Ἐλευθερία,
10-12-65.)

Ὡστε γιὰ... γραφικούς λόγους, πάπαρ-
δέ μου, «νὰ πλερώνη τὸ ποιμνιον, νὰ
πλερώνη τὸ τίποτε - ἄκου ἐκεῖ!.. Καὶ τί
θὰ γίνωμεν ἡμεῖς, ἂν αὐτὸ τὸ τίποτε δὲν
πλερώνη; Θὰ ἀποθάνωμεν; Χριστὸς
γεννᾶται σήμερον, ἀδελφοί!.. Δώστε καὶ
στοὺς ἀντάξιούς σας πάπαρδους μιὰ δε-
καροῦλα!» (Καὶ μόνον μιὰ δεκαροῦλα!..)
«Κοιτάξτε πῶς δουλεύουνε γιὰ σᾶς - γιὰ
τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς σας, ἀμαρτωλοί!»:

Ι.Χ.-... Ἄλλωστε: ὄχι ἤλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν!

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΔΙΚΗΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ

Χρονικό και Προβληματική ενός Εισαγγελέως

Εὐ ποιήσεις τὰ μέγιστα τὴν πόλιν, εἰ μὴ τοὺς ὁρόφους ὑψώσεις, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀξήσεις. Ἀμεινον γὰρ ἐν μικροῖς οἰκίμασι μεγάλας οἰκεῖν ψυχὰς ἢ ἐν μεγάλας οἰκίαις ταπεινὰ φωλεῖν ἀνδράποδα.

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ

Στὴ ζωὴ και στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, τίποτε δὲν κνοφορεῖται και δὲν πραγματοποιεῖται μὲ τόση μυστικότητα, ὅσο ὁ σχηματισμὸς τοῦ ιδεώδους τῆς προσωπικότητος. Ἔτσι διδάσκει ἡ Ψυχολογία. Καὶ πολλὰς φορὰς προσπάθησα νὰ ἀνεύρω τὴ δική μου πορεία και διαδικασία, ποὺ κατέληξε στὸ νὰ γίνω Εἰσαγγελεὺς. Δὲν κατώρθωσα ὅμως νὰ τὴ συναντήσω. Γιατὶ ὅλα μὲ προωρίζανε και μὲ προδιαθέτανε γιὰ τὸν ἀντίποδα. Καὶ δὲν ἀποφεύγω συχνὰ τὴ σκέψη, πὼς ἂν ἐπέτυχα κάτι στὸν τομέα μου, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι δὲν ὑπῆρξα και δὲν εἶμαι «γνήσιος» εἰσαγγελικὸς τύπος.

Καμμιά προετοιμασία, οὔτε και ὡς ἐντύπωση, δὲν συνέβαλε στὸν ἐπαγγελματικὸ μου προανατολισμὸ. Ἀπὸ μικρὸς μέσα στὴ στέρηση και τὴν ἀπλοϊκότητα τοῦ ὄρεινοῦ μου χωριοῦ, κατώρθωσα μόνος μου και ἀκαθοδήγητος, ν' ἀνακαλύψω τὴ σοφία τῶν βιβλίων. Ἡ βράχινη αἰσθησις τῶν ψηλῶν και γυμνῶν κορυφῶν ποὺ πρωταντίκρυσσε — μοναχική, ἀγέρωχη, στέρηση και μόνιμη ἀνάταση —, τὸ τραχὺ και αὐστηρὸ τοπίο, ποὺ μοῦ ἐσκληραγῶγησε τὴν παιδικὴ ἡλικία, μαζὶ μὲ τὸν κόσμον τῶν βιβλίων, ἔκαναν ὑπερτροφικὸ μέσα μου τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ. Ἦθελα πολὺ και πάντα νὰ θαυμάζω ὅ,τι εὑρισκα ὀξιο θαυμασμοῦ. Καὶ κρυφῆ, ἀκοίμητη ἔγνοια μου, ἦταν νὰ τὸ οἰκειωθῶ και νὰ τὸ πλησιάσω. Πολὺ λίγη ἰδέα εἶχα τότε γιὰ τὸν πραγματικὸ μας κόσμον. Γιὰ τὸ ρῦπον και τὴν ἀθλιότητά του. Γιὰ τὴ ζοφερὴ αὐτὴ σκηνογραφία ὅπου ἀργότερα βρέθηκα μπλε-

γμένος. Κατανοοῦσα τότε τὴν ἀνδρική φιλονεικία, τὴν ὠργισμένη ἐξανάσταση τοῦ ἀδικημένου, τὴν ἐπιθετικὴ πρωτοβουλία τοῦ δυνατοῦ. Δὲν μποροῦσα ὅμως ν' ἀντιληφθῶ ὅτι ὑπάρχον ἀνθρώποι μικροπρεπεῖς, πικρόχολοι, φθονεροὶ συκοφάντες, ὑπουλοὶ, ποταποὶ. Τὸ κακὸ εἶχε γιὰ μένα τὴ μορφὴ ἐνὸς φανεροῦ και γενναίου ἐχθροῦ. Πίστευα ὅμως, ὅτι τὸ φωτισμένο πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων θὰ τὸ ἐξαφάνιζε. Καὶ μ' αὐτὸ ἐννοοῦσα τὴ μορφή. Γι' αὐτὸ και ἠθέλα νὰ γίνω, σὰν τὸν πατέρα μου, δάσκαλος. Μὲ ὑπέκαιε ὅμως και κάποια ὑπέρτερη φιλοδοξία: νὰ ξεπεράσω τὴ βαθμίδα τοῦ δασκάλου νὰ γίνω, ἂν τὰ οἰκονομικά μου τὸ ἐπέτρεπαν, καθηγητῆς.

Δὲν ἀπέκτησα, στὰ χρόνια τῆς ἐφηβείας μου, καμμιά ἀπέχθεια ἢ εἰδικὴ «ἀπάθηση» γιὰ τὴν ἁμαρτία. Τὴν παρανομία τότε δὲν τὴν καταλάβαινα. Ἀπὸ ἔνστικτο, δὲν καταδεχόμουν καμμιά μικρότητα. Καὶ σκεπτόμουν, λίγο ἢ πολὺ, ὡς ἐξῆς: Ἐνάρετος εἶναι ὁ ὄρμος, ὁ πλήρης, ὁ ἀκέραιος ἀνθρώπος. Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι συμβατικὸ δημιούργημα τῆς κοινωνίας, μιὰ ἐφεύρεση ἢ ἕνα τέχνασμα τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι οὐσιαστικὴ ιδιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους. Εἶναι πλφονέκτημα και προνόμιον. Εἶναι ἡ ἀνώτερη ἀποκρυστάλλωση τοῦ «εἶδους» μας. Εἶναι δηλαδὴ ἡ ἀρρενωπότητα στὴν ἐξελικτικὴ τῆς ὀλοκλήρωση. Ἡ ἀνδροπρέπεια. (Ἀργότερα ἀνεκάλυψα ὅτι ἡ λέξη ἀρετὴ ἐτυμολογικὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὸ ἀνῆρ, Ἄρης, ἄριστος - λατινικὰ *virtus*, ἀπὸ τὸ *vir*.) Ἐξασκεῖται

βέβαια ἢ ἀρετὴ καὶ καλλιεργεῖται. Ἄλλὰ δὲν ἐμβολιάζεται. Καί, πρὸ παντός, ὅταν ὑπάρχει, δὲν ἀποβάλλεται. Ἐπομένως, καὶ ἡ ἀμαρτία εἶναι οὐσιαστικὴ ἰδιότητα τοῦ ἀνωρίμου, τοῦ ἀνεπαρκούς, τοῦ ἀδυνάτου ἀνθρώπου. Μπορεῖ νὰ ἀναχαιτισθῆ ἢ νὰ περιορισθῆ. Ἄλλὰ βίαια καὶ ἀποτελεσματικά δὲν ἀποβάλλεται. Ἀπὸ τῆ ζωώδη ἀμαρτία ὡς τὴν τέλεια ἀνθρώπινη ἀρετὴ, ὑπάρχει μιὰ μεγάλη κλίμακα ἀποδυναμωμένης ἀμαρτίας ἢ ἀρετῆς «ἐν ἐξελίξει». Ἄρα, ἔχει καὶ ἡ ἀμαρτία τὴν ἴδια μὲ τὴν ἀρετὴ φυσιολογικότητα. Καὶ εἶναι ἐξίσου ἀνθρώπινη. Εἶχα ἀπὸ νωρῆς διαβάσει καὶ ὑπογραμμίσει τοὺς λόγους τοῦ Romain Rolland: «Δὲν θέλω νὰ μισήσω. Θέλω νὰ ἀποδώσω δικαιοσύνη καὶ στοὺς ἐχθρούς μου. Θέλω νὰ κρατήσω ἀνάμεσα στὰ πῦρ σφοδρὰ πάθη τὴ διαύγεια τοῦ βλέμματός μου. Θέλω νὰ ἐννοήσω τὸ πᾶν καὶ νὰ τὸ ἀγαπήσω.» Ἀφῆκαν τὰ λόγια αὐτὰ ἕνα βαθὺ μέσα μου ἀντίλαλο. Καὶ ποτὲ ὕστερα δὲν τὸν ξέχασα. Ἄλλὰ καὶ ποτὲ ὕστερα δὲν ἀναθεώρησα αὐτὴ τὴν ἀρχικὴ μου γνώμη γιὰ τὴν ἀρετὴ.

Ἐξαιτίας ἴσως τῆς στάσης μου αὐτῆς, δὲ βρῆκε μέσα μου καμμιά ἀπήχηση τὸ κήρυγμα τῶν ἱεροκηρύκων τῆς ἐκκλησίας μας. Τὸν δημόσιο προφορικὸ λόγο, τὸν πρωτογνώρισα ἀπὸ τὰ κηρύγματα αὐτά, ποὺ μᾶς ὑποχρέωναν ὅταν ἤμουν στὸ γυμνάσιο νὰ τ' ἀκούω. Καὶ ἀπεκόμισα τὸ αἶσθημα μιᾶς ἀποστροφῆς. Ἦταν ἕνας λόγος στυγνός, στυφός, μισαλλόδοξος, μονότονος. Τὸν διέκρινε μιὰ τυποποιημένη, τεχνητὴ καὶ ἐξεζητημένη μεγαλορημοσύνη. Καὶ εἶχε ἕναν ἐπιτιμητικὸ ὀργίλο τόνο. Θὰ μπορούσε νὰ παρομοιασθῆ μὲ ἕνα δογματικὸ μαστίγιο ψυχρῆς καὶ ἀφοριστικῆς νοθεσίας. Μὲ ἕνα τυφλοσύρτη κενῆς εὐγλωττίας. Περιεστρέφεται ἐπίμονα γύρω ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν θεῖαν ἀγαθότητα. Ἄλλ' ἐξαπέλυε κάθε τόσο αὐθαίρετες κατακεραυνώσεις καὶ συνεχεῖς ἀπειλὲς κατὰ τῶν ἀδυνάτων καὶ ἐφήμερων πλασμάτων. Ἦτο φανερό ὅτι ἐπόνταρε κυρίως στὴ φοβία. Στὸ κλίμα ὅμως ἢ τὴν τακτικὴ τῆς φοβίας δοκίμαζα πάντοτε ἀντίδραση καὶ ἐξέγερση. Παράφορη μάλιστα ἀντίδραση, ὥστε νὰ

μὴν ὑποκύπτω ἢ ὑποχωρῶ, καὶ ὅταν ἀκόμη εὔρισκα ὅτι εἶχα ἄδικο. Καὶ σήμερα ἀκόμη, εἶμαι ἕτοιμος ν' ἀναγνωρίσω ὅποιοδήποτε σφάλμα μου ἢ πλάνη μου. Ποτὲ ὅμως δὲν ἀναγνωρίζω τὸ σφάλμα ἢ τὴν πλάνη μου, ὅσοδήποτε καὶ ἂν εἶναι σοβαρὰ, κάτω ἀπὸ συνθήκες πίεσεως, φόβου καὶ ἐκβιασμοῦ. Γιατὶ μπροστὰ σὲ ὅποιαδήποτε ὀρθότητα καὶ ἀλήθεια, καὶ σ' ὅποιοδήποτε ἄλλο αἶτημα, προσέχει ἢ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια. Ὅταν αὐτὴ ἀπεμποληθῆ, οὐδὲν ἄλλο ὠφελεῖ. Δὲν ὑπῆρχε στὸ ἐκκλησιαστικὸ κήρυγμα — τοῦλάχιστον δὲν ξεχώρισα ἐγὼ — καμμιά ἐπικοινωνία, κατανόηση, διαλεκτικότητα, πειστικότητα, συγκατάβαση καὶ θέρμη ζωῆς. Καὶ μάλιστα πάνω στὴν καυστικὴ προβληματικότητα τῶν ἐνδιαφερόντων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καὶ τῶν ἐρωτημάτων ποὺ μὲ ἀπασχολοῦσαν καὶ μὲ βασάνιζαν. Καὶ ἀπὸ τότε δὲν κατώρθωσα νὰ συμφιλιωθῶ μὲ τὸ κήρυγμα αὐτό, ποὺ καὶ σήμερα ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπαναλαμβάνεται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Αὐτὸ ἐμπειρίες μου ἐνστάλαξε τὸ κήρυγμα αὐτό. Πρῶτον: ὅτι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ὀμιλοῦν μὲ στόμφο, τραγικοποιημένες ὑπερβολές, ἤχηρὸς ὑπερφημίες καὶ εὐκόλους γενικεύσεις, εἶναι ὑποκριτὲς καὶ φαρισαῖοι, ὅταν δὲν εἶναι νοσηροὶ ἢ ἀπαίδεντοι τύποι. Δεύτερον: ὅτι ἡ Ρητορεία στὸν τόπο μας εἶναι φοβερὰ παρεξηγημένη. Θεωρεῖται συνώνυμο τῆς ἐπιδεικτικῆς κουφότητος ἢ τῆς δημαγωγικῆς θρασύτητος.

Ὁ ἀφοριστικὸς χαρακτῆρας καὶ ὁ ἀπειλητικὸς τόνος τῶν κηρυγμάτων αὐτῶν ἔχει ἀποδιώξει τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἡρεμὴ ἐγκαρτέρηση, ἀπὸ ἀναρίθμητα, νοσηρὰ, εὐπιστα, καθυστερημένα ἢ ἀμαθῆ άτομα, νεανικῆς προπαντὸς ἡλικίας. Καὶ ἔχει γεμίσει τὴ ζωὴ τους μὲ βασιανιστικὰ ἄγχη, ὑποβόσκουσαν ἐξαγρίωση καὶ ψυχικὰς ἀναπηρίας. Σὲ μένα εἰδικὰ δὲν εἶχε, ὅπως εἶπα, καμμιά ἀπήχηση. Μοῦ προκάλεσε, ἐν τούτοις, μιὰν ἀνυποληψία πρὸς τὴν διατυμπανιζομένην θεολογικὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης, μὲ τὴν ὁποῖαν τότε ἐταύτιζα καὶ κάθε ἄλλη ἔννοια δικαιοσύνης. Διότι, τί εἶδους «δικαιοσύνη» μπορεῖ νὰ νοηθῆ καὶ νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ

ένος ἀπολύτως κυριάρχου και πολλῶν ἀπολύτως κυριαρχουμένων ; Και γιατί ἡ ἀνθρωπίνη ἐλαττωματικότητα, ἀτέλεια ἢ ἀδυναμία δὲν δημιουργεῖ και εὐθύνην τοῦ Πλάστου, ἀλλὰ μόνον εὐθύνην τοῦ Πλάσματος ; Μεταξὺ ἐνός ἐξ ὀρισμοῦ ἀνευθύνου, ἀτρώτου και παντοδυνάμου, και ἐνός ἐκ τῆς μοίρας του ὑπευθύνου, ἀδυνατάτου και δοκιμαζομένου, δὲν ὑπάρχουν δικαιώματα και ὑποχρεώσεις. Ὑπάρχει ἔλεος και χάρη μόνον. Ἀυταρχικὸν ἔλεος, ποὺ ταπεινώνει και συντρίβει. Και ἡ ἐπιείκεια δὲν ἀντιμετωπίζει κανένα δίλημμα εἶναι ἀπλῆ ἀγαθοεργία. Ἄλλ' ἡ ἀπονομὴ δικαιοσύνης ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους εἶναι τὸ εὐκολώτερον πρᾶγμα. Και ὁ ἀπλούστερος τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων εἶναι σὲ θέσση νὰ τὴν ἐνσκήσῃ. Χωρὶς ἀμοιβαῖα δικαιώματα και ὑποχρεώσεις, ἡ δικαιοσύνη εἶναι διακοσμητικὴ φενάκη.

Ἡ πολὺ αὐστηρὴ και ἐπίμονη ἠθικολογία, τὴν ὁποία και γενικότερα ἀντίκρουσα ὅταν ἤμου ἀμαθιῆς στὸ γυμνάσιον, μοῦ δημιούργησε και στερέωσε — ἀπὸ αὐθόρμητη ἀντίδραση — τὴν πεποίθησιν ὅτι ὑπάρχει μεγάλη και ἔντεχνα κατωχυρωμένη ἀνευλικρίνεια γύρω μου. Μεγάλῃ ἔλλειψῃ γνησιότητος, ποὺ συγκαλύπτεται μὲ τὴν πρόφασιν ἢ τὸ πάθος τῆς φιλοκατηγορίας. Οἱ αὐστηροὶ ἠθικολόγοι δὲν κατενόησαν ποτὲ πόσον ὄριμα και φιλόποπτα εἶναι ἀπεναντί τους τὰ νέα παιδιὰ ποὺ θέλουν νὰ διδάξουν. Ἔτσι, εὐκολοῦς τιμητῆς και φιλοκατήγορος δὲν ἤμουν και δὲν ἤθελα νὰ γίνω. Ἀπὸ τὴ φύσιν μου εἶχα μιὰ ὑπερτροφικὴ διάθεσιν αὐτογνωσίας και αὐτοκριτικῆς. Εἶχα βέβαια ἔντονον τὸ ἐνστικτικὸν τῆς διακρίσεως. Ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμοῦσα ποτὲ νὰ ἐπιδειχθῶ ἀξιώτερος, σπουδαιότερος ἢ σημαντικώτερος ἀπὸ κείνον ποὺ πραγματικὰ ἐνωθῆθα ὅτι ἤμουν. Δὲν ἀγνοοῦσα, οὔτε περιφρονοῦσα σὲ καμμιά περίπτωσιν τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου. Ἀπὸ διαίτησιν ἐκρίνα ὅτι και ὅσοι μᾶς βλέπουν ἢ μᾶς ἐνοχλοῦν ἔχουν πάντα στίς πράξεις των κάποια ψυχολογικὴ δικαίωσιν.

Ἀργότερα, ὅταν παρακολούθησα τὴν πολιτικὴ ἀρθρογραφία τῶν ἐφημερίδων, αἰσθάνθηκα νὰ ἀναρροπίζεται μέσα μου ὁ οἶστρος τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς και τὸ

θέλητρο τῆς καταλυτικῆς ἐπικρίσεως. Σύντομα ὅμως εἶδα ὅτι σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν κριτικὴ ὑπάρχει, ἀπὸ σκοποῦ, ἓνα βάρβαρον και κίβδηλον στοιχεῖον, και ἓνας βερμπαλιστικὸς ἐκτραχηλισμὸς ποὺ καθαιρεῖ τὸν ἀγῶνα τῶν ἰδεῶν και τὴν διαμάχην τοῦ πνεύματος. Ἄν τὴν προεκτείνουμε μὲ συνέπειαν, θὰ φθάσωμε στὸ ἐπίπεδον τῆς συρράξεως ὑλακούντων ἀνθρωποειδῶν. Γι' αὐτὸ και ξαναγύρισα γρήγορα στὴν ἔμφυτη μετροπείθεια και τὴν διακριτικὴν λιτότητα τοῦ ἀνώνυμου ἑαυτοῦ μου.

Αὐτὲς ἦταν οἱ σχετικῆς νεανικῆς μου καταβολές : ἡ ἀνυποψία διὰ τὴν κατὰ χθόνια δύναμιν τοῦ κακοῦ, ἡ ἀποστροφὴ μου πρὸς τὴν δημόσια προφορικὴ ὁμιλία, ἡ ἀνυποληψία διὰ τὴν ἐννοίαν τῆς δικαιοσύνης και ἡ ἀπαρέσκεια πρὸς τὸ πάθος τῆς φιλοκατηγορίας. Δὲν κατέληξα ὅμως, παρὰ ταῦτα, νὰ γίνω δάσκαλος. Ἐγίνα Εἰσαγγελεὺς. Ἐπαληθεύθηκε ἔτσι και στὴ δική μου ἀσήμαντη περίπτωσιν, πόσον ἀμείλικτη εἶναι ἡ ζωὴ. Ἀντισταθμίζει μερικῆς ἀνυπόπτου στιγμῆς χαρᾶς μὲ ἀφθονα χρόνια ὀδύνης. Χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἐγκρίσιν κανενός, μᾶς ἔχει ἡ ἴδια τάξι, μὲ σοφὴν προβλεπτικότητα, ἤρωες μιᾶς σκοτεινῆς μάχης, ὅπου στὸ τέλος, ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, ὅλοι θὰ ἡττηθῶμε. Και ὅσο πιὸ τραγικὰ ὠραῖος και ἀγωνιστικὰ εὐψυχὸς ἀποβῆ και παιχθῆ ὁ ρόλος τοῦ καθενός, τόσο πιὸ μοιραῖα θὰ εἶναι ἡ ἡττα του. Ὡστόσο, τὸ σπάταλον και φονικὸν αὐτὸ παιγνίδι τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ και τὴ μεθυστικώτερον σαγήνην τῆς.

Ἐχασα — μὲ τὸ νὰ γίνω Εἰσαγγελεὺς — τὴ μόνωσιν και τὸν ἡσυχασμὸν τοῦ σπουδαστηρίου. Κέρδισα ὅμως μιὰ ὀδύνην — και γι' αὐτὸ πιὸ ἀκριβῆ — πείρα ζωῆς. Κέρδισα τὴν ἀπτή, τὴν ἀμεση και ὑπεύθυνον γνωριμία τῆς σύγχρονης Ἀγορᾶς μας. Καμμιά θεωρητικὴ μελέτη δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ μοῦ προσφέρῃ τὸ κέρδος τῆς γνώσεως αὐτῆς. Πρόκειται γιὰ μιὰ Ἀγορὰ στὴν κυριολεκτικὴ τῆς σημασία. Εἶναι ἓνας πνιγερός ἀνθρώπινος τυφῶνας, ποὺ προχωρεῖ ἀ-

κάθεκτα. Ἐντὸς του, ὅλα πωλοῦνται καὶ ἀγοράζονται ἢ ἀνταλλάσσονται, χωρὶς καμίαν ἐξαιρέση, «χωρὶς λύπην, χωρὶς περίσκεψιν, χωρὶς αἰδῶ». Καὶ τὰ σώματα καὶ οἱ ψυχές — πρὸ παντὸς οἱ ψυχές — καὶ οἱ ἀνάγκες καὶ οἱ πόθοι — πρὸ παντὸς οἱ πόθοι —, ὅλα εἶναι σ' αὐτὴν ἀντικείμενα ἀγρίας συναλλαγῆς καὶ ἀχαλίωτης ἐμπορίας. Ἀποπλάνηση καὶ διαφθορά, βουλιμία καὶ βία καὶ πλεονεξία, λεηλασία καὶ ἀρπαγή. Καὶ πρὸ παντὸς: λεηλασία καὶ ἀρπαγή τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, μὲ τὴν μαζικὴν ὑποβολὴν καὶ τὴν ὑπνωτιστικὴν μαστίγωση τοῦ ψυχιμοῦ του. Εἶδα μὲ φρικίαση, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμῆ, ὅτι ὁ πολίτης μας εἶναι ἄθλιον ἐτεροκίνητον ἐνεργούμενον. Σακατεμένη ἢ νοητικὴ του κρίση, διεστραμμένη ἢ πολιτικὴ του σκέψη, ἐξωστρακισμένη ἢ συνείδηση τοῦ χρέους του, καθμαγμένη ἢ συναίσθηση τῆς κοινωνικῆς του εὐθύνης. Καὶ βρέθηκα ἔτσι στὴ δίνη αὐτῆς τῆς κραυγαλέας καὶ ἀλλοπρόσαλης ἀγορᾶς, ὅπου τὰ ἠθικὰ καὶ λογικὰ ἀνασταλτικὰ δὲν λειτουργοῦν καὶ ἀποδεδειγμένες οἱ πρωτόγονες ἀνάγκες ἀναπηδοῦν καὶ ἐπιβάλλονται μὲ στοιχειώδη ἔνταση καὶ ὀρμῆ. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση στάθηκα πολλὰς φορὰς μὲ ἀποθάρσυνση καὶ ἀπογοήτευσή για τὸ ἔργο μου καὶ τὴν ἀποστολὴ του. Πῶς εἶναι δυνατόν, ἔλεγα, νὰ διαδραματίση ἐποικοδομητικὸν ρόλον ἢ δικαστικὴ λειτουργία, μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀπὸ παντοῦ ὑποδαυλιζομένην καὶ ἐπικρατοῦσαν φρενοβλάβειαν τοῦ συρφετοῦ; Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀκατονόμαστη τὴν βῆ, ὅπου ἡ θεοποίηση τοῦ χρήματος καὶ ἡ κατασκευασζόμενη ἢ κατευθυνόμενη κοινὴ γνώμη — αὐτὸς ὁ δυνάστης τῶν καιρῶν μας — ὅλα τὰ ἐπιτρέπει καὶ συχνότατα ὅλα τὰ δικαιώνει; Τὸ πρόβλημα πὸν ἀντιμετώπισα δὲν ἦταν — καὶ δὲν εἶναι, τοῦλάχιστον στὸν Τόπο μας — ἡ καταστολὴ τῆς ἐγκληματικῆς ἐκτροπῆς μεμονωμένων ἀτόμων. Αὐτὸ εἶναι τὸ λιγότερο ἀπ' ὅλα. Τὸ πρόβλημα βρίσκεται στὴ γενικὴ ἐκτροπὴ ὄλων τῶν βάσεων καὶ ὄλων τῶν ἀξιών. Καὶ ἀκόμη, στὴ γενικὴ νοοτροπία πὸν μυκτηρίζει καὶ λοιδορεῖ τὴν ὀρθὴ κοινωνικὴ πράξη καὶ τὴν ὀρθὴ πολιτικὴ

σκέψη. Ἄλλοτε ἴσως ἦταν πὸν ἀπλὰ τὰ πράγματα. Καὶ οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ θέμα τῆς ἀντικοινωνικότητάς τους. Καὶ τὸ ζήτημα τῆς εὐθύνης τους. Τώρα ἐκπαῖ μιὰ περίπλοκη καὶ ὀλοένα ἐντονώτερη ἐξαγρίωση. Οἱ ἀνάγκες ἔχουν αὐξηθῆ καὶ ὀξυνθῆ παράλογα. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ κόσμου ἔχει πυκνωθῆ, μέσα σὲ ἀσφυκτικούς, ἐτερόκλιτους καὶ τεράστιους συνωστισμούς. Καὶ κατατρώχεται ἀπὸ ψυχικὰς ἐπιδημίας, ἀποτυφλὴν ἀδημονία, χωρὶς προσωπικὴ ἀντίληψη ἢ κατανόηση τῆς πραγματικότητάς, χωρὶς κριτήριον ἀτομικῆς συνειδήσεως. Καὶ μαστίζεται, παρὰ ταῦτα, ἀπὸ ἐφιαλτικὴ μόνωση. Εἶναι ἡ μοναξιά μέσα στὸ πλήθος. Ἡ φρικὴ τῆς χειρότερης ἐρημίας. Αὐτὴ πὸν προκαλεῖ τὴν παραισθητικὴ λατρεία τῶν εἰδώλων. Καὶ μάλιστα τῶν εἰδώλων τῆς βαναυσότητάς καὶ τῆς βιαιότητάς, πὸν τονώνουν τὸ αὐτοσυναίσθημα καὶ τὴν βεβαίωση τῆς ἐξουθενωμένης ὑπάρξεως.

Τὸ πρόβλημα ἐπομένως εἶναι ἡ προοδευτικὴ, συστηματικὴ καὶ ὀλόπλευρη ἐκβαναύσωση, ἀποδιοργάνωση καὶ ἐκβαρβαρῶση τοῦ συνόλου. Αὐτὴ ἡ νοθεύει, ἐξουδετερώνει καὶ παραλύει, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, καὶ τὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης. Αὐτὴ ὑπονομεύει τοὺς θεσμούς. Αὐτὴ καταστρέφει τὰ κριτήρια, τὴν ὄραση καὶ τὴν νηφαλιότητα τῆς δικαστικῆς ὀρθοκρίσις. Ἄλλὰ καὶ ἐπισύρει τὴν δυσπιστία καὶ τὴν παρεξήγηση πρὸς τὸ δίκαιον, ἐπηρεάζοντας ἀρνητικὰ ὀλόκληρη τὴν κοινωνικὴν ὑποδομὴν. Ἐκεῖ πὸν βρέθηκα σὲ τρομερὴ ἀμηχανία, σὲ δεινὴ δοκιμασία τῆς ἀντοχῆς μου καὶ σὲ ἀσφυκτικὴν ἀγωνίαν τῆς λογικῆς μου καὶ τῆς συνειδήσεώς μου, δὲν ἦταν τὰ κρούσματα τῆς βαρείας καὶ «εἰδεχθοῦς», ὅπως λέμε, ἐγκληματικότητας. Ἦταν οἱ ἐπιδημικῆς ψυχώσεως ἢ μεταδοτικῆς παραφροσύνης πὸν κατατρώχουν τὸ λαὸ μας. Ἦταν οἱ θεομηνίες τῆς κατακραυγῆς καὶ τοῦ μίσους, κεντριζόμενες, δηλητηριασμένες καὶ ἀφηνιασμένες ἀπὸ τὴν πανουργία, τὴν ἀκολασία, τὸ ψέμμα, τὴν ἀχρειότητα. Ἦταν ἡ προκατάληψη, αὐτὸ «τὸ ἐγκλημα τῶν τιμίων ἀνθρώπων», καὶ ἡ μαύρη μαγεία τῶν ἀπλῶν καὶ ἀνεδαφικῶν σχη-

μάτων. Ήταν τὰ καθιερωμένα «ταμποῦ» καὶ ἡ ἀσυνδοσία τῶν ὀργανωμένων συμπεφορόντων. Ήταν ἡ ὁμαδικὴ ἐξάλλοσύνη, ντοπαρισμένη μὲ θανάσιμες παρεξηγήσεις καὶ ἀνεξήγητες ἐχθρότητες. Ἐκεῖ, καὶ ὄχι στὴ διάπραξη ἑνὸς ἀποκρουστικοῦ ἐγκλήματος, γνώρισα πόσο σκληρὴ, ἀποτρόπαιη, ζοφερὴ καὶ φρικώδης εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πόσον «διζυρὰ καὶ δακρυόεα» εἶναι τὰ ἀνθρώπινα.

Ὅσοσο αὐτὴ ἡ περιπέτεια δὲν μὲ ἔκανε μισάνθρωπο. Οὔτε καὶ συναισθηματικὰ ψυχρόν. Ἀντίθετα, μοῦ μεγάλωσε στὸ ἔπακρο τὴν ἀνθρώπινη συμπάθεια.

Ὅσο βαθύτερα εἰσδύει κανένας στὴν ὁδὴν καὶ στὸ σπαραγμὸ τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς συλλογικῆς ζωῆς, σ' αὐτὴν τὴν ἀτέλεμον κλίμακα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τόσο καὶ πῶ φιλόανθρωπος γίνεται. Καὶ ὅσον περισσότερον ἀχαρὰ ἀποδεικνύονται τὸ ἔργο καὶ ἡ προσπάθεια νὰ πείσης τοὺς ἀνθρώπους ὅτι μποροῦν νὰ ζήσουν εὐτυχέστεροι μὲ τὴν λογικὴν παρὰ μὲ τὰ ἀκάθαρτα πάθη τους, εὐτυχέστεροι μὲ τὴν αὐτόνομη σκέψη τους παρὰ μὲ τὶς ἀμετρες καὶ ἀλόγιστες ἐκρήξεις τοῦ θυμικοῦ τους, τόσο καὶ πῶ εὐγενὲς ἀποβαίνει.

Δὲν ἔγινα δάσκαλος ὅπως ἦταν ἡ θολὴ παιδικὴ μου ἐπιθυμία. Ἀναλογιζόμενος ὅμως τώρα τὴν περασμένη μου ζωὴ, αἰσθάνομαι ὅτι δὲν ὑπῆρξε καθόλου ἀντίθετο πρὸς τὴν παιδαγωγικὴ μου ἔφεση τὸ λειτουργημὰ πὸν ἀκολούθησα. Συνέλαβα, ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἔχει κατεξοχὴν παιδευτικὸν χαρακτήρα. Καὶ μπορεῖ μάλιστα, νὰ ὑψωθῇ ἄμεσα καὶ δραστικὰ πάνω ἀπ' τὴν σύγχυση τῶν γεγονότων, συγκαταῶντας ἢ καὶ σώζοντας πολλὰ πράγματα.

★

Ἀπὸ ποιᾶς ὁμως πλευρᾶς καὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθῇ τὸ ἔργο τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης παιδαγωγικό; Δὲν σχετίζεται, βέβαια, μὲ τὴν ἐμφύτευση ἢ τὴν ἐπαύξηση τῶν γνώσεων. Δὲν προάγει τὴ «μόρφωση». Εἶναι, ἀπλῶς, παράδειγμα καὶ ἐμπύχωση. Εἶναι ἀκοίμητος προβληματισμὸς συνειδήσεως. Μνημειώ-

ση ὀρθοφροσύνης. Ἀπὸ τὴ φύση τοῦ συνδέεται μὲ τὴν πνευματικὴν ἀκεραιότητα, τὴν ἀνθρωπιστικὴν γνήσιότητα καὶ τὴν ἠθικὴν γενναιότητα. Καὶ ὡς γεγονὸς τέτοιο, μὲ δημόσιο μάλιστα χαρακτήρα, εἶναι προωρισμένον νὰ στηρίξη καὶ στερεώσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη στὶς ἀρχὲς τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Νὰ θεμελιώσῃ καὶ συγκατατήσῃ τὴ δύναμη τοῦ Ἑπερῆ Εἰγῶ.

Αὐτὴ ἡ εὐεργετικὴ δύναμη τοῦ Ἑπερῆ Εἰγῶ ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι ἀνυπαρκτὴ ἢ διεστραμμένη στοὺς περισσότερους μορφωμένους. Ἡ γυμνὴ μόρφωση δὲν εἶναι παιδαγωγία. Εἶναι, ἀντίθετα, προδοσία τῆς. Γι' αὐτὸ καὶ τίποτε δὲν ρίχνει τόσο τὸ ἠθικὸ τοῦ κόσμου, ὅσο ἡ φαιλότητα ἑνὸς φωτισμένου στὸ πνεῦμα καὶ καλλιεργημένου στὶς γνώσεις ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ κ' ἐκεῖνον πῶ κυριώτατα προέχει εἶναι τὸ ἦθος τῆς «μορφῆς» καὶ ὄχι ἡ ἐπένδυση τῆς «μορφώσεως».

Ήταν ἓνας καιρὸς — ἐκεῖ στὸν αἰῶνα τοῦ Διαφωτισμοῦ — πῶν πίστεψε μὲ πάθος ὅτι τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς παιδείας θὰ ἀπέβαινε ὁ ἠθικὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ ἀτόμου, ὁ στῦλος τῆς δημοκρατίας καὶ ὁ βασικὸς ὅρος τῆς γενικῆς εὐδαιμονίας. Καὶ πάνω στὴ βάση αὐτὴ ἐπηκολούθησε, ἀργότερα, ἓνα νέο κύμα ἐκστατικῆς πίστεως γιὰ τὴν ἀγαθὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἀρκεῖ, παράλληλα μὲ τὴν μόρφωση, νὰ κατακτηθῇ ἡ βιοτικὴ του ἐπάρκεια, ἡ ὕλική του εὐμάρεια. Στὶς αἰθουσες, ὅμως, τῶν δικαστηρίων μας συνάντησα ἐναργῆ καὶ τραγικὴ τὴ διάψευση αὐτοῦ τοῦ μύθου τῆς χρηστομάθειας καὶ τῆς εὐμάρειας, ἀκόμη δὲ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Εἶδα, κατὰ κανόνα, «εὐυπόληπτους» μορφωμένους νὰ ἀντιδικοῦν μὲ χυδαίαν εὐτέλειαν καὶ ἀπροσημάτιστον ἰταμότητα, ἐνῶ ἄσημοι ἀμόρφωτοι ἀπεκάλυπταν ἀριστοκρατικὴν ἀνωτερότητα καὶ εὐθιξίαν. Καὶ εἶδα, κατὰ κανόνα, γραμματισμένους «εὐπόρους» — δὲν λέγω πλοῦσιους, γιὰ αὐτοὶ ἀνέκαθεν ἀνῆκαν σὲ κακόφημο γένος — νὰ ἐμφοροῦνται ἀπὸ ἀνατριχιαστικὴν ἀναλγησίαν καὶ γλοιώδη χαμέρπειαν, ἐνῶ ἀπαίδευτοι φτωχοὶ ἐκχειλίζανε ἀπὸ συγκινητικὴ φιλαλληλία καὶ περηφάνεια!.. Καὶ εἶδα, ἀκόμη, νὰ ἀναδύονται ἀπὸ περιβάλλοντα

ἀθλιότητος, προκαλοῦντα ἑξανάσταση, «ἀδαμάντινοι» χαρακτῆρες, ἐνῶ ἄπογα καὶ εὐπρόσωπα περιβάλλοντα μᾶς φιλοδωροῦσαν, ὀλονὲν καὶ πυκνότερον, μὲ ἀπίθανα «ἀνθὴν τοῦ κακοῦ», μὲ ἑλεεινοὺς χαρακτῆρες τῆς χειρότερης μορφῆς. Ὅσο ἀνεβαίνει κανεὶς πρὸς τὸ «ἀνώτερο» ἀνθρώπινο τοπίο τῆς ὑλικῆς ἀνέσεως, τόσο πῖο πολὺ τὰ κρούσματα τῆς ἐγκληματικότητος, ἀπὸ ποιοτικῆς πλευρᾶς, προσλαμβάνουν χαρακτῆρα ἀνεξήγητον, ποταπὸν, παράλογον. Ποτὲ δὲν ἦταν τόσο ὀξὺ καὶ δύσλυτον τὸ πρόβλημα τῆς ἐγκληματικότητος, ὅσο στίς σύγχρονες ἀνεπτυγμέναις κοινωνίαις. Ἡ ἐγκληματολογία δὲν μπόρεσε μέχρι στιγμῆς ν' ἀνακαλύψῃ καὶ ἐντοπίσῃ τὰ αἷτια τῆς βαρείας ἐγκληματικότητος. Οὔτε ἡ κοινωνιολογία, μὲ τίς ἐπιδερμικὰς ἐντυπώσεις της καὶ τὴν ἀθέμιτη συχνὰ ὀλίσιθῆσθαι της πρὸς τὴν πολιτική. Οὔτε ἡ ἀνθρωπολογία καὶ ἡ ψυχολογία. Ὁ πολιτισμὸς μας πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ἀντιμετωπίζει μιά ἀπ' τίς νευρολογικώτερες δοκιμασίες.

Ἡ αὐστηρὴ αἰτιοκρατικὴ ἀντίληψη, γιὰ τὸ ἄξενο καὶ δυσμενὲς περιβάλλον καὶ γιὰ τὴν ἀφώτιστη βούληση, ποὺ τόσον εὐκόλα ὑπερτονίζεται, εἶναι μᾶλλον ἐσφαλμένη στὴ βάση της. Ἐὰν τὸ περιβάλλον καὶ ἡ στέρησις ἀσκοῦσαν αὐτὴν τὴν ἀσφυκτικὴν ἐπίδραση ποὺ τοὺς ἀποδίδουν, τότε οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ εἶχαν ποτὲ ἐξελιχθῆ καὶ ἑξανθρωπισθῆ. Γιατὶ ξεκίνησαν ἀπὸ ἀπάνθρωπον καὶ ἀφιλον περιβάλλον. Ὁ ἐκφυλισμὸς ὅμως, καὶ ἡ παρακμὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, σημειώθηκε πάντοτε μέσα στίς πόλεις, μὲ τίς βελτιωμέναις ὑλικὰς καὶ μορφωτικὰς συνθῆκες. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσοι ἀνδρωθήκαμε, μὲ σκληρὸ μόχθο, μέσα στὴν κακουχία τῆς ζωῆς, βλέποντες ὠρισμέναις ἐκδηλώσεις τῶν νέων γενεῶν, καὶ πρὸ παντὸς τὴν κόπωση νὰ παραμείνουν σὲ εὐθεῖαι ἔξεις καὶ τίμιαι πράξεις, δὲν ἀποφεύγουμε τὴν κρυφὴ ἀνησυχία, μήπως τὰ παιδιὰ μας δὲν γίνονται ἐξ ἴσου καλοὶ, ἔντιμοι καὶ δημιουργικοὶ ἄνθρωποι, ἀκριβῶς διότι γεννήθηκαν καὶ μεγάλωσαν σὲ καλύτερο, ἀπὸ μᾶς, περιβάλλον.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ Πλάτωνα διακηρύχθηκε ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶ-

ναι γνώση· ὅτι ἡ ἠθικὴ μπορεῖ νὰ διδαχθῆ· ὅτι ἡ βούληση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πάντοτε «εὐθεία», ὅταν εἶναι φωτισμένη· ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς λογικῆς εὐστροφίας συμβαδίζει μὲ ἀντίστοιχὴ ἀνάπτυξη τῆς ἠθικότητος· ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς «γνώσεως» ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπόκτηση ψυχικῆς ἡμερότητας. «Οὐδεὶς, ἐκὼν κακός», εἶπεν ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ ἡ στυλιπνὴ αὐτῆ φράσις ἔγινε θριαμβευτικὸν ἔμβλημα τοῦ 18ου αἰῶνος. Καὶ ὡς ἐπιστέγασμα, ὁ Victor Hugo, αὐτὸς ὁ συνεπαρμένος βάρδος τοῦ ρομαντισμοῦ, τὴ διετύπωσε μὲ τὸ δικό του, ἐναργέστερο καὶ ἐκλαϊκευτικώτερο τρόπο: «Ὅποιος ἀνοίγει ἕνα σχολεῖο», εἶπε, «κλείνει μιὰ φυλακὴ». Καὶ ὅταν ἀργότερα ἐδέσποσε ἡ ἀνθρωπολογικὴ σχολὴ τοῦ ποινικοῦ δικαίου, τὸ σύνθημα αὐτὸ ἔγινε προμετωπίδα τῆς ἐγκληματολογίας καὶ τῆς σωφρονιστικῆς. Ὅμως ἡ αὐξηση τῶν σχολείων δὲν ἐμείωσε τίς φυλακὰς. Καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἐμβριθείας δὲν ἀποδυνάμωσε τὴν ἐγκληματικότητά. Ἀντίθετα, τῆς προσέδωκε περισσότερον προβληματικὸν βάθος καὶ μεγαλύτερη κοινωνικὴν ἀρνητικότητα. Ἡ διαβεβαίωσις ὅτι «οὐδεὶς ἐκὼν κακός» ὑπῆρξε μιὰ ὠραία πλάνη. Ἐνας ἠθικολογικὸς εὐφημισμὸς. Ἐνα, ἴσως, ἀπὸ τὰ ζωτικὰ ἐκεῖνα ψεύδη, ποὺ παρηγόρησαν τὸν ἄνθρωπο, γιατί δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ βασιτάξῃ τὸ βάρος καὶ τὴ σκληρότητα τῆς ἀλήθειας.

Παράλληλα, ὡστόσο, μὲ τὴν αἰσιόδοξη αὐτὴ παράδοσις συμπορεύτηκε καὶ ἡ ἀντίθετη. Ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀρετὴ εἶναι συνάρτηση ἢ ἀπόρροια τῆς ἀπλότητος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φυσικῆς ἀγνότητος τοῦ ἀνθρώπου. Τίς ιδιότητες αὐτὲς νοθεύει, ἐξουδετερώνει ἢ καταστρέφει, ἡ γνώση καὶ ὁ πολιτισμὸς. Τὴ συναντοῦμε τὴν παράδοσις αὐτὴ στοὺς μύθους γιὰ τὸ καρπὸ τῆς γνώσεως, στὸν «ἀγαθὸ ἄγγιρο» τοῦ Rousseau καὶ τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, στὴν πολιτιστικὴ διόγκωσις τοῦ σωματικοῦ περιβλήματος χωρὶς ἀνάλογη διαστολὴ τῆς ψυχῆς, ποὺ ὑπογράμμισεν ὁ Bergson ὡς αἷτια τῶν δεινῶν μας. Καὶ ὁ Spencer κατέδειξε, ὅτι ἡ μόρφωση δὲν

κάνει τὸν ἄνθρωπο οὔτε ἠθικώτερο οὔτε εὐτυχέστερο.

Ἡ ἀλαζονεία πάντως τοῦ πνεύματος παροξύνει τὶς ἔμφυτες καὶ θεμελιακὰς ἀδυναμίες τοῦ ἀτόμου. Ἡ διάθεση τῆς ἀνεξαρτησίας ποὺ ἐκτρέφει, μεταβάλλεται εὐκολὰ σὲ βασιανιστικὴ ἐπιθυμία γιὰ δύναμη, διάκριση καὶ ἐπιβολή. Ἡ ὑπερεκτίμηση τῆς προσωπικῆς ἀξίας ποὺ ὑποθάλλει, στηρίζεται στὴ συνεχῆ ἐπιβεβαίωση τῆς κατωτερότητας τῶν ἄλλων. Ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀτομικότητας ποὺ πραγματοποιεῖ, ἐκτρέφεται σὲ διψαλέα ματαιοδοξία καὶ ἐμπαθῆ ἐγωισμό. Ἡ συντριβὴ τοῦ ἄλλου νομιμοποιεῖται μὲ τὸ δικαίωμα τῆς δῆθεν πνευματικῆς ὑπεροχῆς. Ἡ χειραφέτηση ἀπὸ τοὺς συμβατικούς ἢ νόμιμους καταναγκασμούς ποὺ καλλιεργεῖ, ὁδηγεῖ στὴν ἀναζήτηση μιᾶς ὑποταγῆς δραστηκώτερης, καταναγκαστικώτερης. Ἡ ἐπανάσταση, αὐτὸ τὸ πάθος τῶν διανοουμένων, ὑπῆρξε πάντοτε, ὅπως τὸ διακήρυξε καὶ ὁ Engels, «τὸ αὐταρχικότερο πράγμα στὸν κόσμο». Ὁ διανοητικὸς ναρκισσισμὸς ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερο κίνδυνο ἠθικῆς διαφθορᾶς. Ἡ κακία, ἡ μικρότητα, ἡ εὐτέλεια, τὸν συνοδεύουν ὡς καρκινωματώδεις συμφύσεις. Ἡ πίστη στὴν ἀξία τῶν πράξεων καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ἠθικῆς ἀυτονομίας, τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως, στραγγαλίζεται ἀπὸ τὴν μέθην ἑνὸς πνευματικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ποὺ — ὅπως ὅλοι, οἱ ἱμπεριαλισμοὶ — χρησιμοποιοῦν κάθε εἶδος ἀπάτης, δημαγωγίας καὶ ἀνεπιμότητος. Καὶ καταπίπτουν τότε τὰ αἰσθητά καὶ ἡ σκέψη εἰς τὸν βάνανυσον ἀνταγωνισμό καὶ τὴν φανατικὴν μισαλλοδοξίαν. Ἔτσι φθάνομεν ὡς τὸ ἔγκλημα, χωρὶς καμμιά ἀμηχανία. Δὲν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ πρωτόγονος ὠθεῖτο στὸ ἔγκλημα ἀκάθετος καὶ χωρὶς ἐσωτερικὰς ἀναστολές. Ἀκάθετος καὶ χωρὶς λογικὰ καὶ ἠθικὰ ἀνασταλτικά, καταλήγει περισσότερον στὸ ἔγκλημα ὁ πολιτισμένος, μὲ τὴν ἀπωθημένην ἔπαρση, τὴν κακεντρεχὴ κουφότητα, τὴν γιγαντωμένην μνησικακία, τὴν αὐταρχικὴν πίστη καὶ τὴν καταστροφικὴν ψύχωση. Τεκμήρια ἠθικῆς ἀνωτερότητας στὴν ἐξιχνίαση ἑνὸς ἐγκλήματος δὲν διαθέτει ὁ μορφωμένος σὲ ἀντι-

διαστολή καὶ σύγκριση μὲ τὸν ἀμόρφωτο.

Παράδειγμα εὐθύτητας, παράδοση εὐγενείας, ἀθλημα συνεπειᾶς, ἀκτινοβολία ἐμπιστοσύνης, εἶναι ἡ παιδευτικὴ συμβολὴ ποὺ χρειάζομεθα. Αὐτὴν τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης δὲν τὴν κατορθώνουν οὔτε οἱ μεγαλοστομίες, οὔτε οἱ ἐμβρίθειες, οὔτε οἱ σοβαροφάνειες, οὔτε οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀπομονωτισμοί, οὔτε οἱ «ἀπὸ περιωπῆς» ἐμφανίσεις καὶ ἐκζητήσεις. Εἶναι ἀβίαστος ἀποτέλεσμα ψυχικῆς αὐταρχείας. Καὶ ἡ θεμελίωση αὐτῆς τῆς ἐμπιστοσύνης, ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν κοινὴν ψυχικὴν ὁμαλότητα καὶ προωθεῖ τὴν κοινὴν ψυχικὴν αὐτάρκειαν, μόνο κάτω ἀπὸ τὴν δικτατορία τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐδοκίας μπορεῖ — σήμερον πρὸ παντὸς — νὰ συντελεσθῆ. Εἶναι σφάλμα καὶ πλάνη ἀνεδαφικῆς κοινωνιολογίας, ὅτι ἡ πείνα, ἡ στέρξη καὶ ἡ δυνάστευση ἀποτελοῦν καθ' ἑαυτὰς παράγοντες κοινωνικῆς δυστυχίας καὶ ἀναταραχῆς. Μεταβάλλονται σὲ τέτοιους παράγοντες — καὶ ὅταν ἀκόμη σὲ ἀνεκτὰ ὄρια βρίσκονται — ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἠθικὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ παραχθῆ ἡ ἀφυπνιστικὴ συναίσθηση, ὅτι ἀδίκῃ κανεῖς πεινᾶ, ἢ στερεῖται ἢ δυναστεύεται. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ μόρφωση παίζει μεγάλον καὶ ἐποικοδομητικὸν ρόλον. Ἀφυπνίζει καὶ ἐνεργοποιεῖ τὴν ἀξίωση καὶ τὴν προσδοκίαν δικαιοσύνης. Αἰῶνες καὶ αἰῶνες, ὅτις ἀσιατικῆς, αἰφνης, χῶρες, βασίλευε φρικτὴ φτώχεια καὶ ἀσφυκτικὸς δεσποτισμὸς. Ὅμως δὲν ἀπέργρευσεν ἀπ' αὐτὰς κανένα κίνημα κοινωνικῆς λυτρώσεως. Τέτοια κινήματα μεταδόθηκαν σ' αὐτὰς ἀπὸ τὶς ἀναπτυσσόμενες χῶρες τῆς Εὐρώπης. Καὶ ὅπως ἔχει λεχθῆ χαρακτηριστικά: «Ὅχι ἡ ἔνδεια αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ τὸ φιλοσοφεῖν ἐπὶ τῆς ἔνδειας μετέβαλε τὸν ἐργάτην εἰς προλετάριον» (Robert Michels). Τὸ «φιλοσοφεῖν» δὲ αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνειδητὴ ἀξίωση καὶ προσδοκίαν δικαιοσύνης. Ἄν ἡ ἀξίωση καὶ προσδοκίαν αὐτὴ διαψευσθῆ, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀποσύνθεση τῆς κοινωνίας καὶ τὸν θάνατον τῆς πολιτείας. Καὶ στὸν

Τόπο μας, δυστυχῶς, περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, ἢ ἀξίωση καὶ προσδοκία δικαιοσύνης — μετὴν εὐρύτερη δύναμη ἔννοια τῆς λέξεως *δικαιοσύνη* — εἶναι θανάσιμα καὶ ἐξακολουθητικὰ ὑπονομευμένες. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δημόσια ζωὴ, ἀντὶ νὰ προοδεύη, καρκίνοβατεῖ. «Ὁχι, ἐπομένως, ἢ πείνα τοῦ ἄρτου, ἢ στέρηση τῶν ἀγαθῶν, ἢ δυνάστευση τοῦ σαρκίου καὶ τῆς σκέψεως, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ φέρουν τὴν κοινωνικὴν δυστυχίαν καὶ παρακμὴν. Ἀλλὰ ἢ πείνα τῆς δικαιοσύνης, ἢ στέρηση τῆς δικαιοσύνης, ἢ δυνάστευση τῆς δικαιοσύνης, ὀδηγοῦν στὴ γενικὴ χρεοκοπία. Καὶ ἀποτελοῦν πάντοτε κραυγιλέα κρούσματα βαθυτάτης σήψεως. «Τὸ πρῶτον θανατηφόρον σύμπτωμα μιᾶς ἐλευθέρως Πολιτείας», λέγει ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς *Ἑλληνικῆς Νομαρχίας*, «ὅπου πλησιάζει εἰς τὸ τέλος της, ἦτοι εἰς τὴν δουλείαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδὲν ἠμπορεῖ νὰ ξαναέβγη, εἶναι ἡ διαφθορὰ τῶν δημοσίων ἡθῶν. Ἀφοῦ, λέγω, ὁ καιρὸς καὶ ἡ πολυτέλεια ἀδυνατίσουν τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων, τότε ἀρχίζει τὸ μέγα κτήριον νὰ τρέμη καὶ ἡ πολιτεία βαδίζει πρὸς τὸν θάνατον. Παύει παραχρῆμα ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ὅπου πρῶτον ἐνώνε εἰς ἓν ὅλους τοὺς συμπολίτας καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν τόπον τῆς ἡ διχόνοια, μία ἄλλεπάλληλος δυσπιστία, ὁ φόβος τέλος πάντων...»

Δὲν ὑπάρχει βέβαια ἀγιώτερη καὶ παιδευτικώτερη προσπάθεια ἀπὸ τὸ ν' ἀγωνίζεται κανένας γιὰ νὰ μὴν «ἀδυνατίσῃ ἢ ἐνέργεια τῶν νόμων.» Καὶ ν' ἀγωνίζεται — ἂν μορῆ — μετὴν τὸ παράδειγμα τῆς εὐθύτητος, τὴν ἐμμονὴ τῆς συνεπειᾶς, τὸ χάρισμα τῆς ὑψηλοφροσύνης, τὴν ἀταραξία τῆς εὐψυχίας, τὴν ἀκτινοβολία τῆς ἐμπιστοσύνης. Στὸ ἔργο καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτήν, ὅπου βρῆκα τὸν συνάθροπό μας, καὶ τὸν συμπολίτη μας, τόσον ἄνισον καὶ τόσον ἀντιφατικόν, μετὴν τόσο λίγη δύναμη καὶ τόσο πολλὴ ἀδυναμία, καὶ ἀπὸ τόσο, πολλὰ φορὰς, στραβὸ ξύλο καμωμένο, ὥστε τίποτε τὸ ἴσο νὰ μὴ μορῆ νὰ γίνῃ, γνώρισα καὶ δοκίμασα πικρῆς καὶ ἀπογοητεύσεις. Ἀλλὰ δὲν μετάνιωσα ὡς τώρα γιὰ τὴν τύχη μου μετὰ τὴν εὐθύτητα τὴν ὑπηρεσία.

Ἐκίνησα μόνος μου, μετὴν μόνον στήριγμα τὸν ἑαυτό μου, ἀπὸ τὴν ἀνυμνηρὴ γῆ ὅπου φώλιαζεν ἄλλοτε — στὴν ἐποχὴ τοῦ προϊστορικοῦ Μύθου — ἡ φυλὴ τῶν τειχοποιῶν Πελασγῶν. Φυλὴ γιγάντων, λέγεται ὅτι ἦταν. Ἡ τραχύτητα τῆς φύσεως στὴ γῆ αὐτῇ, ἐτάνασε, μετὴν τρόπο περιέργου καὶ ἀνεξήγητο, πρὸς τὰ ψηλά τὴν ψυχὴ τῶν σκληραγωγημένων καὶ λιπόσαρκων ἀνθρώπων. Καὶ κατὰ τὴν ἐπώδυνον αὐτὴν καὶ ρωμαλέαν καὶ ἀγωνιστικὴν ψυχικὴν ἀναρροίχηση, πικρὰ φαίνεται ἀλλὰ καὶ ἀνεξίτηλοι ἐμπειρία τοὺς δίδαξαν μετὴν τρόπο μοναδικὸ τὴν ἀρετὴ τῆς ἀνδροπρέπειας — αὐτὸ τὸ βαθὺ σφρίγος τοῦ ψυχισμοῦ τους — καὶ τοὺς ἔστρεψαν πρὸς τὴν ἐξιδανίκευση τῆς φιλαλληλίας καὶ τῆς φιλογενείας. Ἀπὸ τὸν τόπο αὐτό, μετὴν φυσικὴν αὐτὴν ἄσκηση καὶ τὴν κληρονομημένην παιδαγωγικὴν διάθεση, ἐγκατέλειπα σὲ μεταπολεμικοὺς ἀνήσυχους χρόνους τὸ σακκούλι τοῦ ἀγροτόπαιδου καὶ ἦλθα καὶ ἔγινα δικαστικός.

Ἀνεκλάλητη θὰ εἶναι ἡ ἱκανοποίησή μου ἂν κάποτε μοῦ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἐνέπνευσα σ' ὅλους ὅσους ἤλθαν ὀπωσθήποτε σ' ἐπαφὴ μαζί μου, εἴτε ὡς κατηγορούμενοι, εἴτε ὡς παθόντες, εἴτε γενικώτερον ὡς ἀδικούμενοι εἴτε ὡς ἀδικούντες, τὴν αἴσθηση καὶ τὴν πεποιθήση ὅτι δίκαιον ἀντίκρισαν, μετὴν φύση σεμνὴ ἀλλὰ καὶ γενναία, μετὴν κρίση καὶ συνείδηση εὐθύνης ἀκμαία, καὶ μετὴν ἐπίγνωση τῆς σχετικότητος τῶν ἀνθρωπίνων ὀρίων. Γιατὶ πιστεύω πάντοτε, καὶ πιστεύω, ὅτι αὐτὴ ἡ αἴσθηση καὶ αὐτὴ ἡ πεποιθήση μᾶς λείπει, καὶ δημιουργεῖ ἕνα κενό, μπροστὰ στὸ ὁποῖο φρικτῶς ἢ σύγχρονη συνείδηση, καὶ προκαλεῖται ἡ ἐσωτερικὴ κατάρρευση τοῦ πολίτη μας. Καί, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο, αὐτῆς τῆς φαινομενικῆς ἀσημαντῆς αἰσθήσεως καὶ πεποιθήσεως ἔχει ἀνάγκη ἡ ἐποχὴ μας καὶ ὁ Τόπος μας, μετὴν πλησμονὴ τῶν γνώσεων καὶ τὴν αὐθαγείαν τῶν γυναικῶν, μετὴν τὰ μηχανικὰ δεινοθηρία καὶ τοὺς οικονομικοὺς προγραμματισμούς, μετὴν τὴν διάβρωση τῶν δημοσίων ἡθῶν καὶ τὸ ἀποκτηνωτικὸ κυνήγημα τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, μετὴν τὴν διαβουκόληση ἀγορῶν πληθῶν καὶ τὴν ἀγωνία καὶ τὸν ἀγῶνα μοναχικῶν ἀνδρῶν.

ΚΩΣΤΑΣ Β. ΚΡΙΜΠΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ
ΓΕΩΠΟΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΛΡΑ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΜΗ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Μιά ἀπό τις βασικές μεθόδους ἐργασίας στις βιολογικές ἐπιστῆμες εἶναι ἡ ταξινόμηση: ἡ προσπάθεια ὑπαγωγῆς τῶν μορφῶν ἢ τῶν φαινομένων σέ ομάδες. Ἀπό τὴν ἐποχὴ τοῦ Λινναίου, γιὰ νὰ μὴν πτοῦμε τοῦ Ἀριστοτέλη, τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ κατατάχτηκαν σέ ταξινομικές ομάδες, ἀπὸ τις ὁποῖες ἡ πιδ σημαντικὴ ὑπῆρξε τὸ εἶδος. Ἡ ταξινόμηση τοῦ Λινναίου βασίζεται σέ ὁμοιότητες μεταξὺ ἀτόμων ἢ εἰδῶν. Δὲν διατείνεται ὅτι πέρα ἀπὸ τις ὁμοιότητες μᾶς προσφέρει τίποτε ἄλλο.

Ἡ φυλογενετικὴ ταξινόμηση, ποὺ βασίζεται στὴν ἐξελικτικὴ καταγωγὴ ἢ τῶν εἰδῶν, μᾶς δίδει ἕνα φυσικὸ σύστημα κατάταξης ποὺ ἀντίκειται καὶ στις ἀρχές καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ λινναϊκοῦ συστήματος.

Ὁ Κάντ, στὰ 1775, ἔγραφε: *Ἡ ἀκαδημαϊκὴ ταξινόμηση ἀφορᾷ τις τάξεις κατὰ κύριο λόγο κατατάσσει σύμφωνα μὲ τις ὁμοιότητες, ἐνῶ ἡ φυσικὴ ταξινόμηση κατατάσσει σύμφωνα μὲ τὴν συγγένεια ποὺ καθορίζεται γενεαλογικά. Ἡ πρώτη παρέχει ἕνα μνημοτεχνικὸ σύστημα ἢ δευτέρῃ ἕνα φυσικὸ σύστημα, ποὺ βοηθεῖ τὴν κατανόηση. Ἡ πρώτη, σκοπεῖ τὴν ἐνταξὴ τῶν ὄντων σ' ἕνα σύστημα ὀνοματολογίας ἢ δευτέρῃ, σ' ἕνα σύστημα νόμων.*¹

Οἱ διαφορές, ὅμως, μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων εἶναι ἀκόμα πιδ βαθεῖες, ἀφοῦ βασίζονται σέ δύο διαφορετικούς τρόπους ἀντικρύσματος τῆς φύσης. Τὸ παλιὸ ταξινομικὸ εἶδος τοῦ Λινναίου ἐδράζεται σέ μιὰ τυπολογικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ζῶων ἀτόμων: κάπου ὑπάρχει ἡ μορφή, ὁ τύπος τοῦ εἴδους (τοῦ ὁποίου καὶ ὀρισμὸς μπορεῖ νὰ δοθῇ) καὶ τοῦ ὁποίου

«ἀντίγραφα», «ἀπομμήσεις», λίγο-πολύ ἀκριβεῖς, εἶναι τὰ ἄτομα ποὺ μελετᾶμε. Οἱ ἄνθρωποι ἀποτελοῦν ἀλλοιωμένες παραστάσεις τοῦ «ιδανικοῦ» καὶ «ἀναλλοίωτου» ἀρχτύπου τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ ὅλα τὰ ζῶα καὶ φυτὰ.

Ὅπως εἶναι φανερό, οἱ ρίζες μιᾶς τέτοιας σκέψης ἀνάγονται στὸν Πλάτωνα - ἂν καὶ πολλοὶ ἰσχυρίζονται πὼς μπορεῖ νὰ φτάσουν κι ὡς τὸν Παρμενίδη². Τὸ πλατωνικὸ εἶδος, ἢ πλατωνικὴ ἰδέα, ὑπῆρξε ἡ βάση ἐνός τέτοιου ἀντικρύσματος τῆς φύσης. Ὁ Ἀριστοτέλης, πρῶτος συστηματικὸς, ἀκολούθησε στὴν ταξινομικὴ του προσπάθεια αὐτὸν τὸν τρόπο. Οἱ πραγματισταὶ σχολαστικοὶ τοῦ Μεσαίωνα, ὅπως ὁ Ἅγιος Ἀνσελμος, ἀποτελοῦν τὸν ἐνδιάμεσο σταθμὸ, ποὺ μᾶς φέρνει στὸν Λινναῖο καὶ στὸν Goethe. Γιὰ τὸν βοτανικὸ Goethe, κάθε φυτὸ, κάθε ἄτομο ἢ εἶδος, ἀποτελεῖ κακέτυπη ἀντιγραφή τοῦ κατεξοχῆν φυτοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ δίδει τὴν εἰκόνα. Ὁ Goethe, σὰν τὸν Ἅγιο Ἀνσελμο, δέχεται πὼς ἡ οὐσία τῆς πραγματικότητας εἶναι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ τύπου: ὑπάρχει τὸ «φυτὸν» γιὰ τὸν Goethe — ὅπως ἡ ἰδέα τῆς καλοσύνης ἢ τῆς εὐλάβειας γιὰ τὸν Ἀνσελμο — κάπου ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου.

Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ τύπου τοῦ εἴδους, ποὺ δὲν μεταβάλλεται στὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο, τὸ fixismus τοῦ Λινναίου καὶ τοῦ Johannsen, στάθηκε ἡ βάση τῆς παλαιᾶς τυπολογικῆς σχολῆς. Ἡ μεγάλη ἀλλαγὴ ἔγινε μὲ τὸν Δαρβῖνο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀρχίζει νὰ ὀργανώνεται στὴ Βιολογία ἡ μὴ τυπολογικὴ, ἢ πληθυσμικὴ ἀντιμετώπιση τῆς φύσης.

Ἔτσι, ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξης ἐσήμανε

τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ fixismus, τούλάχι-
στον μὲς στὸ χρόνο.

Οἱ θέσεις μιᾶς πληθυσμικῆς ἀντιμε-
τώπισης εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες ἀπὸ
τις θέσεις μιᾶς τυπολογικῆς, γράφει ὁ
Ernst Mayr, ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτε-
ρους ζῶντες συστηματικούς καὶ μελετη-
τὲς τῆς ἐξέλιξης. Αὐτὸς ποὺ σκέφτεται
πληθυσμικά, τονίζει τὴν μοναδικότητα
τῶν ὄντων στὸν ἐνόργανο κόσμον. "Ὅ,τι
ισχύει γιὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅπου δὲν μπο-
ροῦν δυὸ ἄτομα νὰ μοιάζον τόσο ὥστε
νὰ εἶναι ἴδια, ἰσχύει ἐξ ἴσου καὶ γιὰ τ'
ἄλλα εἶδη τῶν ζῶων, καθὼς καὶ τῶν φυ-
τῶν..." Ὅλοι οἱ ὄργανισμοὶ καὶ τὰ ὄργανι-
κὰ φαινόμενα ἀποτελοῦν μοναδικές ἰδιο-
μορφίες· συλλογικά, μποροῦν νὰ περιγρα-
φῶν μόνο μὲ ὄρους τῆς στατιστικῆς. Τὰ
ἄτομα, ἢ ὅποια εἶδη ὄργανικῶν μονάδων,
σχηματίζον πληθυσμούς, τῶν ὁποίων
μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε τίς μέσες
τιμὲς καὶ τὰ στατιστικὰ μεγέθη ποὺ με-
τροῦν τὴ διακύμανση (ποικιλομορφία).
Οἱ μέσες τιμὲς ἀποτελοῦν στατιστικὴ ἀ-
φαιρέσεις· μόνο τὰ ἄτομα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα
συνίσταται ὁ πληθυσμὸς, ἔχουν πραγμα-
τικὴ ὄντοτητα. Τὰ τελικὰ συμπεράσματα
τῆς πληθυσμικῆς καὶ τῆς τυπολογικῆς
σκέψης εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετα. Γιὰ τὸν
τυπολόγον, ὁ τύπος (τὸ εἶδος) εἶναι ἡ
πραγματικότητά, καὶ ἡ παραλλακτικότη-
τα πλάνη· ἐνῶ γι' αὐτὸν ποὺ σκέφτεται
πληθυσμικά, ὁ τύπος (ἡ μέση τιμὴ, ὁ μέ-
σος ἄνθρωπος) ἀποτελεῖ ἀνύπαρκτη ἀφαι-
ρεση, καὶ μόνο ἡ ποικιλομορφία εἶναι
πραγματικὴ. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ υπάρ-
ξουν πῶς διαφορετικοὶ τρόποι ἀντικρῶσμα-
τος τῆς φύσης.⁸

Ἀναμφισβήτητα, ἡ πληθυσμικὴ ἀντί-
ληψη ἐπήγαγε ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ἐξέλιξης·
δὲν ὑπάρχει fixismus μὲς στὸ χρόνο. Γι'
αὐτό, ὁ σπουδαιότερος σύγχρονος γενετι-
στής καὶ μελετητὴς τῆς ἐξέλιξης, ὁ Theo-
dosius Dobzhansky⁴, καθὼς καὶ ὁ Mayr,
στὸν Ἀναξίμανδρον καὶ στὸν Ἡράκλειτον,
ὡς πρῶτους ἐξελικτικούς, ἀνάγουν τίς ἀρ-
χὲς τῆς πληθυσμικῆς σχολῆς. Σημαντι-
κὸς ὅμως σταθμὸς εἶναι, ὁμολογουμένως,
τῶν νομιναλιστῶν τοῦ Μεσαίωνα. Ἡ πε-
ποίθησις τῶν πραγματιστῶν, πῶς οἱ ἰ-
δέες τῆς ἀμαρτίας, τῆς μεγαλοσύνης κ.ἄ.,
εἶναι «πραγματικότητες», ποὺ ὄντως

ὑπάρχουν, πῶς ἄνθρωποι δὲν ὑπάρχουν
ἀλλὰ «ὁ ἄνθρωπος», τοῦ ὁποίου «ἀντα-
νακλάσεις» εἶναι οἱ καθ' ἕκαστα ἄνθρω-
ποι - ἦταν γι' αὐτοὺς σφαλερῆ. "Ὅλες οἱ γε-
νικὲς ἰδέες, γιὰ τοὺς νομιναλιστὰς, δὲν εἶ-
ναι παρὰ ὀνόματα, φθόγγοι, χωρὶς πρα-
γματικὴ ὑπόστασις. Δὲν ὑπάρχει «μεγα-
λοσύνη», ἀλλ' ἀριθμὸς ἀντικειμένων μὲ με-
γαλεῖο· δὲν ὑπάρχει «ὁ ἄνθρωπος», ἀλλ'
οἱ ἄνθρωποι· καὶ ὁ ὅρος «ἀνθρωπότητα»
δὲν εἶν' ἄλλο ἀπὸ ὄρος μιᾶς συλλογικῆς
ἰδέας χωρὶς αὐθυποστασία.

Οἱ ὄροι παραλλακτικότητά καὶ ποικι-
λομορφία, ποὺ ἔχουμε στὴ Βιολογία, δὲν
εἶναι ἄμοιροι τέτοιων ἀποχρώσεων. Πα-
ραλλάσσει κάτι, ἀπὸ ἓνα ἰδέα τὸ πρό-
τυπο· ἐνῶ ὁ ὅρος ποικιλομορφία πιστο-
ποιεῖ, ἀπλῶς, τὴν ὑπαρξὴ διαφορῶν
μορφῶν, χωρὶς νὰ τὴν ἐρμηνεύη.

Ἡ πληθυσμικὴ ἀντίληψη ἀναπτύχθη-
κε σημαντικὰ στὴ Βιολογία, κ' ἔχει καὶ
γιὰ τὸ ταξινομικὸ εἶδος ὀρισμὸν ἄλλο,
ποὺ προκύπτει ἀπ' τὴ μελέτη τῆς κληρο-
μικότητας καὶ τῆς ἐξέλιξης· τὸ εἶδος
συνίσταται ἀπὸ πληθυσμούς ἀτόμων ποὺ
μποροῦν νὰ διασταυρῶνται. Δυὸ πλη-
θυσμοὶ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ εἶδη, ὅ-
ταν δὲν μποροῦν ν' ἀνταλλάξουν γενετι-
κὸ (κληρονομικὸ) ὕλικό, δὲν μποροῦν νὰ
διασταυρωθοῦν τὰ ἄτομά των - βρίσκου-
νται σὲ σεξουαλικὴ ἀπομόνωσις. Ὁ G. G.
Simpson συνεζήτησε τελευταῖα τὸν ὀρι-
σμὸ τοῦ εἴδους, χρησιμοποιοῦντας τὴ με-
θοδολογία τῆς συμβολικῆς λογικῆς.⁵

Ἐκεῖνο ποὺ ἀλλάζει μὲς στὸ χρόνο,
ἐξελικτικὰ, δὲν εἶναι τὸ ἄτομο, ἀλλὰ ὁ
πληθυσμὸς· καὶ τοῦτο χάρις, κυρίως, στὴ
φυσικὴ ἐπιλογή, ὅπως πρῶτος ὁ Δαρβί-
νος διεῖδε⁶. Γιὰ νὰ μπορῆ ὅμως ἡ φυσι-
κὴ ἐπιλογή νὰ δράσῃ, πρέπει ὁ πληθυ-
σμὸς νάνα ἀνομοιογενής, νὰ συνί-
σταται ἀπὸ ἄτομα διαφόρων κληρονομι-
κῶν καταβολῶν (γόνων). Πολύ σημαντι-
κὴ στάθηκε ἡ διαπίστωση τοῦ S. S.
Tschetwerikoff⁷, καθὼς καὶ τοῦ Th.
Dobzhansky⁸ καὶ τῆς σχολῆς του, ὅτι
οἱ φυσικοὶ πληθυσμοὶ ἐγκλείουν τεράστια
ἀποθέματα γενετικῆς, δηλαδὴ κληρονομι-
κῆς, ἀνομοιομορφίας. Ἡ προσπάθεια τῆς
γενετικῆς τῶν πληθυσμῶν στρέφεται ἀ-
κριβῶς στὴν ἐξακρίβωσις τῶν δυνάμεων
καὶ συνθηκῶν ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ὑπαρ-

ξη τόσο σημαντικῶν ἀποθεμάτων ποικιλομορφίας κληρονομικῶν καταβολῶν στοὺς πληθυσμούς.

Ὁὰ ὑπέθετε κανεῖς, πὼς ὕστερα ἀπὸ τὶς πιστοποιήσεις αὐτὲς ἡ τυπολογικὴ σχολὴ θὰ ὑποχωροῦσε, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴ θέση περὶ τύπου μὲς στὸ χρόνο ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴ σύστοιχη βέβαια τοῦ τύπου μὲς στὸ χώρο, δηλαδὴ στὸν πληθυσμό. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐξέλιξη δὲν ὑπῆρξε ἀπρόσκοπτη. Πράγματι, δυὸ ἐξηγήσεις μποροῦν νὰ δοθοῦν γιὰ τὴν ποικιλομορφία: ἡ μιὰ, ἀναγόμενη στὴν τυπολογικὴ, κ' ἡ ἄλλη στὴν πληθυσμικὴ ἀντιμετώπιση. Ἡ πρώτη ἀξιώνει πὼς ὑπάρχει ἓνας μόνον ἢ, ἔστω, μικρὸς ἀριθμὸς ἰδεατῶν τύπων σ' ἓνα πληθυσμό, μιὰ ὀρισμένη χρονικὴ περίοδο, καὶ πὼς ἡ ποικιλομορφία πού ἀποκαλύπτεται προκύπτει ἀπὸ ἀνωμαλίες, πού θὰ τὶς ὀνομάσουμε *στατιστικὰ παράσιτα*: εἶδος ἀνακριβοῦς «ἀντιγραφῆς» ἢ «ἀναμετάδοσης» τοῦ ἰδεατοῦ τύπου (σὰν τὰ παράσιτα πού παρεμβάλλονται στὶς ραδιομεταδόσεις). Μὲ κατάλληλα φίλτρα — καὶ κάτι τέτοιο ἡ φυσικὴ ἐπιλογή — μέρος τῶν παρασίτων σβῆνει, ὁ ρυθμὸς ὅμως τῆς ἀπόσβεσης δὲν εἶναι ἄμεσος, ὥστε ἀνευρίσκεται διαρκῶς μὲς στὸν πληθυσμό μιὰ ποσότητα παραλλακτικότητας. Ὁ «θόρυβος» αὐτῶν τῶν παρασίτων εἶναι γνωστός στὴν ἐπιστῆμη τῆς κληρονομικότητος, τὴ Γενετικὴ, μὲ τὸν ὄρο *μεταλλαγὴ*. Γιὰ τὸν τυπολόγο γενετιστὴ πληθυσμῶν ἢ «ιδανικὴ μορφή» ὑπάρχει καὶ εἶναι ἡ πιὸ προσαρμοσμένη στὸ τωρινὸ περιβάλλον. Ὁ τύπος μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ χρονικὰ μέσω τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, εἶναι ὅμως ὑπαρκτὸς καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὑπὸ τὶς τωρινὲς συνθῆκες περιβάλλοντος «ιδανικὴ μορφή».

Ἡ πληθυσμικὴ ἀποψη, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, διατείνεται ὅτι μικρὸ μόνον μέρος τῆς ποικιλομορφίας ὀφείλεται σὲ «θόρυβο παρασίτων», σὲ μὴ πιστὴ δηλαδὴ ἀντιγραφὴ τῶν κληρονομικῶν καταβολῶν κατὰ τὸν πολλαπλασιασμό τους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς γενετικῆς ἀνομοιομορφίας ἀποδοτέο στὴν ὑπαρξὴ ὄχι ἐνὸς μόνου, ἢ λίγων, ἀλλὰ ἀμυλλων τύπων, πού ὁ καθένας τους, γιὰ λόγους κληρονομικῆς δομῆς, δὲν δίδει ὅμοιους ἀπογόνους, διαιωνίζοντας ἔτσι τὴν ὑπαρξὴ τῆς κληρονο-

μικῆς ἀνομοιογένειας (ἔχουμε ἐδῶ τὸ φαινόμενο πού ὀνομάζουμε *διάσχιση*). Κάθε ἄτομο μπορεῖ νὰ φέρῃ ἓναν ἀπὸ ἀπειράριθμους τύπους κληρονομικῶν δομῶν. Κάθε τέτοιος τύπος παρουσιάζει προτερήματα καὶ ἐλαττώματα τῆς προσαρμοστικῆς του ἰκανότητος σὲ διάφορα περιβάλλοντα: ἐδῶ ἓνας κληρονομικὸς τύπος (*γονότυπος*) μπορεῖ νάνα πιὸ προσαρμοσμένος, κι ἄλλος λιγότερο· ἀλλὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ τὸ ἀντίστροφο, γιὰ μιὰ μικρὴ ἀλλαγὴ περιβάλλοντος σὰν αὐτὲς πού συμβαίνουν κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀτόμου.

Ἄὸλ' αὐτὰ φαίνονται ἴσως κάπως ἀόριστα, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκφραστοῦν ἀκριβῶς μὲ τεχνικούς ὄρους, ἔτσι ὥστε νὰ περιγράφονται σαφεῖς ὑποθέσεις γιὰ τὴν κληρονομικὴ δομὴ τῶν πληθυσμῶν, νὰ γίνονται μὲ τὴν γλῶσσα τῶν μαθηματικῶν προβλέψεις πού νὰ μποροῦν νὰ ἐλεγχοῦν πειραματικά, ὥστε νὰ διακρίνη κανεῖς, μεταξὺ τῶν δύο ἀπόψεων, τῆς κλασσικῆς θεωρίας (τυπολογικῆ) ἢ τοῦ ἐξισορροπημένου πολυμορφισμοῦ (πληθυσμικῆ).⁹

Δὲν ἔχει κριθῆ ἀκόμη ὀριστικὰ ἡ μεγάλη ἐπιστημονικὴ μάχη, ὅπου ρίχτηκαν ἐπιστῆμονες τῆς ὀλκῆς τοῦ H. J. Muller, τοῦ Th. Dobzhansky, τοῦ E. Mayr, γιὰ νὰ μνημονεύσουμε μόνον τοὺς πρωτοπόρους. Παρὰ τοῦτο, εὐκόλο εἶναι νὰ δίδῃ κανεῖς πὼς ἡ ἔκβαση δὲν θὰ εἶναι ἐναντία τῶν πληθυσμικῶν θέσεων. Φαίνεται ἡ τυπολογικὴ σκέψη νὰ ὑποχωρῇ κι ἀπὸ τὸ τελευταῖο τῆς ὀχυρῶ, ἀφοῦ ἡ συζήτησις πιά δὲν ἀφορᾷ τὸ ἀν ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη ὑπόθεση εἶναι πιὸ ἰκανοποιητικὴ, ἀλλὰ τὸ ποσοστὸ κατὰ τὸ ὅποιο ἡ ποικιλομορφία ἀνάγεται σὲ μηχανισμούς σχετικούς μὲ στατιστικὰ παράσιτα ἢ σὲ πολυμορφικὰ συστήματα.

Ἡ σύγχρονη Βιολογία ἐγκαταλείπει τὴν τυπολογικὴ ἀντίληψη. Σὲ μιὰ τοῦλάχιστον κλίμακα παρατήρησης, τὴν μακροσκοπικὴ, ἡ μόνη ἰκανοποιητικὴ, πραγματιστικὴ περιγραφὴ, εἶναι ἐκεῖνη πού βασίζεται σὲ πληθυσμικὲς ἀπόψεις. Ἡ τυπολογικὴ ἀντιμετώπιση τῶν φαινομένων, ὅταν μάλιστα δὲν ἀσκήται ἀπὸ ἐπιστῆμονες μὲ ἐπαρκῆς ἠθικὸ βάρος, μπορεῖ νὰ ἔχῃ δυσάρεστους κοινωνικούς ἀντίκτυ-

πους. Έτσι, έπιστημονικώς άβάσιμες για τόν σύγχρονο βιολόγο θεωρίες, κόντεψαν στά σοβαρά νά εφαρμοστούν - ή κάποιες κ' εφαρμοστήκαν κιόλας, δημιουργώντας τις όδυνηρότερες, ίσως, έμπειρίες τής έποχής μας. Και έννοώ, βέβαια, τήν δράση τής τυπολογικής θέσης στήν Άνθρωπολογία και, ειδικά, στά προβλήματα τής ευγονικής και του ρασιισμού.

Η τυπολογική αντίληψη έχει παλιά τήν παράδοση. Καθαρώς τυπολογικά κριτήρια γέννησαν, από πανάρχαια, τους τόσο αυθαίρετους χωρισμούς των ανθρώπων σε «φυλές». Το ίδιο κ' ή άπόπειρα ανάλυσης των πληθυσμών με άναγωγή τους σε μίξεις διαφόρων τύπων - διναρικού, άλπικου, μεσογειακού κ. ά. - που από τόν καιρό του Deniker¹⁰ έξακολουθεϊ ν' άσκηται άπ' όσους άγνοούν, ή θέλουν ν' άγνοούν, άκόμα και αυτές τις βάσεις τής γενετικής των πληθυσμών. Γιατί είναι γνωστό, πώς άν ξεκινήσουμε φτιάχνοντας ένα πληθυσμό με μίξη διαφόρων τύπων, ύστερα από 2-3 γενιές, όπου οι διασταυρώσεις θά γίνονται τυχαία, οι τύποι αυτοί δέν θά διατηρηθούν. Ο άνθρωπολόγος που ένδιαφέρεται κυρίως για μορφολογικά - έξωτερικά ή άνατομικά - χαρακτηριστικά, και προσπαθεϊ νά κλείση τήν άπειρομετάβλητη πραγματικότητα σε συγχόητες τέτοιων άνυπαρκτων «τύπων», γίνεται έπιστήμων-προκρούστης. Και άναγεται μέν ή αντίληψη σ' αυτόν τόν Ίπποκράτη, με τόν άποπληκτικό του (κοντόχοντρο) και τόν φθισικό του (ψηλό και λεπτό) τύπο ανθρώπου - για νά ξαναανακαλυφθή από τόν Kretschmer¹¹, με τους πυκνικούς, άθλητικούς και λεπτόσωμους τύπους του, και νά καταλήξη στόν Sheldon¹² και στο σωματοτυπικό του σύστημα - άλλ' είναι, καθώς παρατηρεϊ ό Dobzhansky¹³, σά νά προσπαθούμε νά περιγράψουμε μιá πόλη άποκλειστικά ως μίξη δύο μόνο κατηγοριών κτηρίων: ούρανοξυστών του τύπου Empire State, άφ' ένός, και καλυβών των Έσκιμών άφ' έτέρου. Έτσι, όμως, οι έκφάνσεις ποικιλομορφίας άκριβώς και μοναδικότητας του μορφολογικού τύπου (φαινότυπου) κάθε άτομου διαφεύγουν.

Ο χαρακτηρισμός των ατόμων πρέπει νά βασίζεται σε ιδιότητες με γνωστή και

άπλη κληρονομική αίτιολογία. Αυτές που μέχρι σήμερα χρησιμοποιήθηκαν ως κριτήρια - χρώμα δέρματος, όφθαλμών, σχήμα, χρώμα μαλλιών, μορφολογία όστών - είναι χαρακτηριστικά για τά όποια πολύ λίγα είναι γνωστά, και έν μέρει μόνο προσδιοριζόμενα από πολύπλοκους κληρονομικούς μηχανισμούς. Χρησιμοποιήθηκαν γιατί ήταν οι πιό άμεσα άντιληπτοί χαρακτηριστές. Άναμφισβήτητα όμως δέν άποτελούν πιά τά ικανοποιητικότερα χαρακτηριστικά για μελέτη, ένώ κάποια αίματολογικά χαρακτηριστικά, που άναφέρονται σε πολυμορφισμούς πρωτεϊνών και ένζύμων ή σε ομάδες αίματος, έχουν από χρόνια θεωρηθή βασικότερα και ουσιώδη, κ' οι άνθρωπολόγοι αυτά πιά μελετούν, γιατί γνωρίζουμε καλά τήν κληρονομική τους αίτιολογία και είναι τόσο άπλη ώστε να μπορούμε ν' άποφεύγουμε στά άποτελέσματα με τις διαφορικές έπιδράσεις του περιβάλλοντος. Η μελέτη, λοιπόν, τέτοιων χαρακτηριστικών δέν έπιβεβαιώνει πάντα τους διαχωρισμούς σε φυλές, που έχουν περιγραφή από τους παλιούς άνθρωπολόγους (και που πολλές φορές ήταν κι αυτοί αυθαίρετοι, άκόμη κι όταν βασίζονταν σε χαρακτηριστικά έξωτερικής μορφολογίας).

Τά μεθοδολογικά προβλήματα για τό διαχωρισμό των ανθρώπων σε ομάδες είναι πολλά και πολύπλοκα, συζητήθηκαν δέ διά μακρών τελευταία από τόν άγγλο άνθρωπολόγο και γενετιστή Ν. Α. Barnicot¹⁴. Άρκει νά λεχθή, ότι στήν προσπάθεια για τό διαχωρισμό αυτόν εφαρμόζονται σήμερα δύσχερηστες στατιστικές τεχνικές (έν ταυτώ άνάλυση πολλών μεταβλητών), που δίνουν ένα είδος ποσοτικών συμπερασμάτων. Ο τομέας αυτός τής έρευνας βρίσκειται σε πλήρη άνάπτυξη και δύσκολα μπορεί κανείς νά προβλέψη τις τελικές άποδόσεις. Ένα όμως είναι βέβαιο, από τέτοιες και παρόμοιες μελέτες: πώς τόσο στόν άνθρωπο, όσο και σε άλλα βιολογικά υλικά που μελετήθηκαν, φανερώνεται μιá τεράστια κληρονομική ποικιλομορφία, διόλου όφειλόμενη σε μηχανισμούς «στατιστικών παρασίτων». Γνωρίζουμε δύο, περίπου, δεκάδες γόνων (κληρονομικών μονάδων) που είναι έτσι πολυμορφικοί στόν άνθρωπο

(πολλοὶ καὶ σὲ ἄλλα ὕλικά, ὅπως στὴν δροσόφιλη μύγα τοῦ ξυδιού), καὶ κάθε χρόνo ἀνακαλύπτονται κι ἄλλοι.

Μὲ τίς πιὸ συντηρητικὲς ἐκτιμήσεις — ἂν ὑποτεθῆ, δηλαδή, πὼς κάθε γόνος βρίσκεται μόνο ὑπὸ δύο μορφῆς (πράγμα ποῦ ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ὑποεκτίμηση) — οἱ δυνατὲς κληρονομικὲς δομὲς ἑνὸς ἀτόμου γιὰ 20 γόνους φτάνουν τὰ δύο τετράκις ἑκατομμύρια. Ὁ P. B. Medawar¹⁵, στὸ δοκίμιό του γιὰ τὴ μοναδικότητα τῶν ἀτόμων, καταλήγει στὸ ἴδιο συμπέρασμα, μελετῶντας ἓνα μόνο πολύπλοκο κληρονομικὸ χαρακτηριστικὸ, αὐτὸ ποῦ ἐλέγχει τὴν ἀποδοχὴ ἢ τὴν ἀπόρριψη ξένων ἰστών, ὅταν ἐμβολιαθοῦν σ' ἓνα ἄτομο (histoincompatibility)· ἐδῶ εἶναι τόσο τεράστια ἢ ποικιλομορφία (κ' ἓνα μόνο χαρακτηριστικὸ μελετιέται), ποῦ εἶναι ἀπολύτως θεμιτὸ νὰ θεωρηθῆ ὅτι ὁ καθένας μας ἀποτελεῖ ἄτομο ἀπολύτως ἀνεπανάληπτο ἀπὸ πλευρᾶς κληρονομικῆς δομῆς. Ἀκριβῶς ὅπως μοναδικὰ εἶναι τὰ δερματογλυφικά μας γνωρίσματα, δηλαδή τὰ δακτυλικά μας ἀποτυπώματα.

Ὁ καθένας μας, λοιπόν, ἀποτελεῖ ἀνεπανάληπτο καὶ μοναδικὸ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία ὄν. Πῶς χωρὶς συνέπειες μπορούμε νὰ τὸ παραβλέψουμε; Καὶ δὲν ἀποτελεῖ ἀντιεπισημονικώτατη θεωρητικὴ ἀλλοίωση τῆς πραγματικότητος νὰ τὸ παραβλέψουμε; Τύπος ἀνθρώπου «ιδανικοῦ» δὲν ὑπάρχει· ἀπλῶς ὑπάρχουν ἄνθρωποι. Μερικὰ χαρακτηριστικά, ποῦ μπορούμε ἄμεσα (ὀπτικά) νὰ πιστοποιήσουμε, ὅπως τὸ χρῶμα τοῦ δέρματος, ἢ μορφὴ τῶν μαλλιῶν κ.ἄ., εἶναι διάφορα στοὺς διάφορους πληθυσμούς, γιὰτὶ ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ ἔχει δράσει διαφορετικά, ὥστε τὰ ἄτομα νὰ βρίσκωνται πιὸ προσαρμοσμένα στὸ περιβάλλον ὅπου πρόκειται νὰ ζήσουν. Ἡ ἡλιακὴ ἐνέργεια, λ.χ., ἀποτελεῖ, δίχως ἄλλο, σημαντικὴ αἰτία φυσικῆς ἐπιλογῆς γιὰ τέτοια χαρακτηριστικά. Οἱ εὐγονικὲς προσπάθειες δικαιολογοῦνται μόνο ἂν προσπαθοῦμε νὰ σβήσουμε τοὺς «θορύβους τῶν παρασίτων» ποῦ δὲν ἔχουν προσαρμοστικὴ ἀξία. Οἱ μεθοδολογικὲς καὶ ἠθικὲς δυσκολίες, ποῦ παρουσιάζονται καὶ μόνο γιὰ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ τὴν ἐπίτευξη, εἶναι, γιὰ τὴν ὥρα,

μέγιστες. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε πὼς δὲν ὑπάρχει πλατωνικὸ «ἀρχέτυπο τοῦ ἀνθρώπου», πρὸς τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει τάχα νὰ τείνουν οἱ προσπάθειές μας. Καὶ ὁ Muller¹⁶, ποῦ προτείνει τράπεζες σπέρματος γιὰ εὐγονικὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀποβλέπει στὴ δημιουργία τέτοιου «πρότυπου», πιστεύοντας πὼς ὅλη μας ἡ μοναδικότητα εἶναι προῖον ἀνωμαλιῶν «στατιστικῶν παρασίτων». Δυσκολεύεται ὅμως κι αὐτὸς νὰ καθορίσῃ τί εἶναι αὐτὸ τὸ φανταστικὸ εὐγονικὸ «πρότυπο». Οἱ ἀπόψεις του — οὐτοπικὲς — εἶναι ἀπαραδέκτες ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Οἱ εὐγονικὲς προθέσεις, ὅταν δὲν εἶναι πραγματιστικὲς, σκοποῦν τὴν καλύτερευση ἑνὸς πληθυσμοῦ φτάνοντας κι ὡς τὴν ὁμοιογένεισή του μὲ τὴν προσαρμογὴ αὐτῆ σ' ἓνα «πρότυπο», ὅποτε δὲν εἶναι ἄσχετες καὶ μὲ ρασιδικὲς διαθέσεις, ἀφοῦ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεχτῆ, μαζὶ μὲ τὸν Gobineau, πὼς τὸ «ἀρχέτυπο» τοῦ ἀνθρώπου εἶναι «κοινὸ» γιὰ ὅλες τίς φυλές, καὶ «ἐπίδωκτέο», ἄρα, γιὰ ὅλους τοὺς πληθυσμούς ποῦ εἶναι «βιολογικὰ ἀνώτεροι», δηλαδή, «πλησιάζουν» στὸ «ἀρχέτυπο» αὐτό. Ἀλλὰ τὸ μόνο βιολογικὸ νόημα ποῦ μπορεῖ νὰ δοθῆ στὸν χαρακτηρισμὸ «ἀνώτεροι» εἶναι: προσαρμοσμένοι περισσότερο στὸ περιβάλλον. Ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ ὅμως διαμόρφωσε τέτοια χαρακτηριστικά στοὺς διάφορους πληθυσμούς ὥστε ὁ καθένας νὰ εἶναι καλύτερα προσαρμοσμένος στὸ περιβάλλον ὅπου ἔζησε. Ἄρα; Ποιὸ ἐπιστημονικὸ νόημα μπορεῖ νὰ ἔχη ὁρος ἢ κρίση περὶ «ἀνωτερότητος»;

Ἐνδιαφέρον χαρακτηριστικὸ — στίς σημερινὲς συνθήκες ζωῆς, ὅπως διαμορφώνονται ὅμοιες σ' ὅλο τὸν πλανήτη — μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἡ ἐξυπνάδα, ποῦ μετριέται μὲ διάφορες δοκιμασίες. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλες οἱ δοκιμασίες αὐτὲς μετροῦν τὴν ἐξυπνάδα ἑνὸς ἀτόμου ὡς πρὸς τὴν «μέση» ποῦ ἐμφανίζει ὁ πληθυσμὸς ὅπου αὐτὸ ζῆ, εἶναι σχετικὲς: γιὰ διαφορετικοὺς πληθυσμούς διαφορετικὲς δοκιμασίες ἀπαιτοῦνται, ἀφοῦ τόση ἢ ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος στὴ διαμόρφωσή τους. Ἀδύνατη λοιπὸν εἶναι μεθοδολογικὰ ὀρθὴ σύγκριση πληθυσμῶν ἀπὸ διαφορετικὰ περιβάλλοντα. Μόνη ἐπιτρεπτή: σύγκρι-

ση πληθυσμῶν πού ζοῦν στίς ἴδιες ἀκριβῶς συνθῆκες - καί δὲν εἶναι διόλου ἴδιες, βέβαια, τῶν μαύρων, λ. χ., μὲ τῶν λευκῶν, στίς Η.Π.Α., ὅπου τόσος καί τέτιος κοινωνικός διαχωρισμός τους. Μόνο ἂν ἀπὸ καιρὸ ἔλειπε ὁλότελα ὁ διαχωρισμός αὐτός, καί ὅποιος ἄλλος, θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε ἂν ἔχη, καί ποιὸ νόημα ἐπιστημονικό, παρόμοια μέτρηση (Barnicot).

Καταλήγουμε, λοιπόν, στὰ ἐξῆς :

1. Ἡ θέση περὶ ὑπάρξεως τύπου «ἰδανικοῦ» ἀνθρώπου εἶναι ἀξιωματική, ἀλλὰ καί βιολογικά ἀστήριχτη. «Ἰδανικός» τύπος ἀνθρώπου δὲν ὑπάρχει, οὔτε μὲς σ' ἓναν πληθυσμὸν, οὔτε μεταξὺ διαφόρων πληθυσμῶν. Ἡ τεράστια ἀνομοιογένεια τῶν ἀτόμων ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς πραγματικότητος καί διόλου δὲν προκύπτει ἀπὸ «κλάθη ἀντιγραφῆς» ἐνὸς «ἰδανικοῦ προτύπου».

2. Ἡ κατάταξη τῶν ἀνθρώπων σὲ φυλές πρέπει νὰ βασιστῆ σὲ νέα κριτήρια, συγχρονισμένης κληρονομικῆς θεώρησης βάσει αἱματολογικῶν χαρακτηριστικῶν.¹⁷

3. Ἡ ὑποστήριξη τῆς «ἀνωτερότητας» ὅποιας φυλῆς, σαφῆς βιολογικὸ νόημα δὲν ἔχει. Ἀδύνατο, ἐπίσης, νὰ συγκρίνουμε, λόγῳ ἀνυπέβλητων μεθοδολογικῶν δυσκολιῶν, πληθυσμούς ὡς πρὸς ὠρισμένα χαρακτηριστικά, σὰν τὴν ἐξυπνάδα.

4. Οἱ πληθυσμοὶ δὲν ἀποτελοῦν στατιστικές, παρὰ διαρκῶς ἐξελισσόμενες καί παραλλάζουσες — χάρις στῆ φυσική, κυρίως, ἐπιλογή — ὀντότητες.

“Ὅτι σήμερα εἶναι ἀδικαίωτη ἐπιστημονικὰ ἡ ρασιστικὴ θέση δείχνεται καί ἀπὸ τίς δυὸ συλλογικῆς ἐκδηλώσεις-διακηρύξεις, βιολόγων, γενετιστῶν, ἀνθρωπολόγων, πού ἔγιναν ἡ μιὰ μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς UNESCO¹⁸, καί ἡ ἄλλη πέρσι, στῆ Μόσχα.

Καί ὅμως εἶδαμε στῆ Χώρα μας νὰ ὑποστηρίζονται, ἔμμεσα, ἰδέες «ἀνωτερότητας» καί «καθαρότητας» τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Νά, λ. χ., ὁ κ. Πουλιανός, πού παρευρέθηκε στῆ συγκέντρωση τῆς Μόσχας

καί συμφωνεῖ, ὅπως καί σὲ μιὰ προσωπική μας συνομιλία ἐτόνισε, μὲ τίς διαπιστώσεις τῆς UNESCO καί τῆς Μόσχας, διακήρυξε, κατ' ἐπανάληψη, καί ἀπὸ καθέδρας καί στὸν τύπο, τὴν πίστη του πὼς εἴμαστε, κατευθεῖαν καί δίχως ἀλλοιώσεις, ἀπόγονοι ἐκεῖνων πού ἔζησαν στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο ἐδῶ καί τρεῖς χιλιάδες χρόνια!

Πρὶν ἐξετάση κανεὶς αὐτὲς τίς θέσεις, ὀφείλει νὰ κάνῃ μιὰ σαφῆ καί ἀνεπιφύλαχτη διακήρυξη: Ζοῦμε στὸν ἴδιο χῶρο, ὅπου ἔζησαν οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια· ἡ γλῶσσα μας εἶναι ἡ φυσικὴ καί ἀβίαστη ἐξέλιξη τῆς δικῆς τους· τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμά μας εἶναι ριζωμένα στὰ δικά τους. Ὁ τρόπος, ἄρα, σκέψης καί δράσης, ἡ νοοτροπία κ' ἡ παράδοση, μᾶς κάνουν περισσότερο ὅμοιους μαζί τους ἀπ' ὅσο ὅποιον ἄλλο σύγχρονο πληθυσμὸν. Εἴμαστε οἱ ἀπόγονοί τους κ' οἱ πνευματικοὶ τους κληρονόμοι, καί αὐτὸ εἶν' ἐκεῖνο πού ἔχει, καί πρέπει νὰ ἔχη, σημασία γιὰ μᾶς. Ἡ βιολογικὴ «καθαρότητα» ὅμως, εἶναι κάτι ὅλως ἄλλο - καί κάτι πολὺ παραπάνω ἢ βιολογικὴ «καυτότητα»: πρόβλημα καθαρὰ ἐπιστημονικό, πού δὲν ἔχει, δὲ θάπρεπε νάχη, ἐνδιαφέρον ἄλλο ἀπὸ καθαυτὸ εἰδικὸ, τεχνικό. Μπορεῖ τὸν περασμένο αἰῶνα, καί στίς ἀρχὲς τοῦ δικοῦ μας, νὰ χωροῦσε μιὰ κάποια σύγχυση - κ' εἶναι, καθὼς ξέρομε, αὐτὴ ἴσα-ἴσα πού ἐμφιλοχώρησε ἀνάμεσα Φαλμεράνερ, Παπαρρηγόπουλου, καί τόσων ἄλλων. Ἡ ἀναζωπύρωσή της ὅμως σήμερα, καί ἡ ἐλαφρὰ τῆ καρδίᾳ — καί χωρὶς προσοχὴ στίς ἐπιπτώσεις — συναγωγὴ αὐθαίρετων «συμπερασμάτων», δίκαια προξενεῖ τὴν πιὸ ὀδυνηρὴν κατάπληξη.

Σήμερα πιά ξέρομε πὼς ποτὲ ἓνας πληθυσμὸς δὲν εἶναι βιολογικὰ στατικός. Ἀδύνατο νὰ διατηρηθῆ ὅποιου πληθυσμοῦ τὸ status quo. Ἡ φυσικὴ ἐπιλογή, ἡ λόγῳ τυχαίας δειγματοληψίας γενετικὴ παρέκκλιση (genetic drift), γιὰ νὰ μὴ φτάσουμε καί ὡς τὸ σπάνιο φαινόμενο τῆς μεταλλαγῆς ἢ τὸ πολὺ σημαντικώτερο τῆς δημιουργίας καὶ νῦργων γενετικῶν τύπων μὲ ἀνασυνδυασμούς, καί, τέλος, οἱ συνεχεῖς μίξεις πληθυσμῶν, ξέρομε πὼς τροποποιοῦν διαρκῶς τὴν κληρονομικὴ τους σύσταση. Ἀποτελεῖ ἀντιπραγμα-

τική, ἀντιεπιστημονικὴ τοποθέτηση, τὸ νὰ ἰσχυρίζομαστε, ἀξιωματικὰ καὶ ἀνεπέ-
ρριστα, πὼς στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔγιναν μί-
ξεις πληθυσμῶν, ἐνῶ μόνο ζήτημα ποῦ
ἀπομένει (κι αὐτὸ θεωρητικὸ, χωρὶς καμ-
μιὰ πρακτικὴ ἀξία) εἶναι ἡ ποσοτικὴ ἐκ-
τίμησή τους - κι αὐτὴ ὅμως, ἐξ ἄλλου,
ἀδύνατη δίχως αἱματολογικὰ χαρακτηρι-
στικὰ τῶν προγενεστέρων.

Ἀπὸ ποῦ ὅμως τέτοια χαρακτηριστι-
κά; Ἀπὸ κατάλοιπα στοὺς ἀρχαίους τά-
φους;.. Ἡ μελέτη ὀστῶν, γενικῶς, δὲν
μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ οὔτε βασικὴ οὔτε ἀ-
ξιόπιστη μέθοδος γιὰ τὴ λύση τέτοιων
προβλημάτων. Γιατί ὁ π ἄ ρ χ ε ι, πρῶτα-
πρῶτα, ἡ τάση τῶν μέσων τιμῶν τῶν με-
τρήσεων ν' ἀλλάζουσι μὲ τὸ χρόνο-
καί, φυσικὰ, ὄχι μόνο στὴν Ἑλλάδα, πα-
ρὰ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπῃ. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ
ἀναγνωρίζει ὁ κ. Πουλιανός, ἀλλὰ τὸ δια-
πιστώνει πρωτίστως ὁ εἰδικὸς J. L. An-
gel, ποῦ μελέτησε τὴ μεγαλύτερη ποσό-
τητα σκελετικῶν ὀστικῶν τῶν ἱστορικῶν
καὶ προϊστορικῶν πληθυσμῶν τοῦ ἑλλα-
δικοῦ χώρου. Γνωστὴ, λ.χ., ἡ τάση τῆς
βραχυκεφαλοποίησης. Τί ἀκριβῶς σημαί-
νει, δύσκολο νὰ πῆ κανεὶς, μὲ τόσο ἀνε-
παρκῆ βιολογικὰ δεδομένα. Πολὺ πιθανὸ
νὰ πρόκειται γιὰ φυσικὴ ἐπιλογὴ. Ἀκόμα,
ὁ Angel παρατήρησε αὐξηση τῆς διακύ-
μανσης σὲ ὠρισμένες ἐποχές, ὅπως στὴν
Πρωτοελλαδικὴ καὶ στὴ Βυζαντινὴ (ὅπου
ὅμως τὸ δείγμα του, ποῦ καλύπτει χίλια
τούλάχιστον χρόνια, εἶναι πάρα πολὺ μι-
κρὸ). Τοῦτο θὰ μπορούσε, ἴσως, ν' ἀπο-
τελέσῃ μιὰ ἐνδειξὴ μεταναστεύσεων - τί-
ποτε ὅμως δὲν εἶναι βέβαιον· κι ἄλλες ἐ-
ξηγήσεις εἶναι δυνατές. Μὰ νὰ ποῦ ὁ κ.
Πουλιανὸς διατείνεται πὼς, παρὰ τὶς ἀλ-
λαγὰς αὐτές, μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι βέ-
βαιος γιὰ τὴν ταυτότητα τῶν πληθυσμῶν
ἢ τὴ συνέχειά τους!..

Τὸ νὰ ἰσχυρίζομαστε *ex cathedra*,
καὶ ἀπὸ τὸν ἡμερήσιον τύπον, ὅτι μὲ τέ-
τοια κι ἀνάλογα — τόσο ἐπισημὰ κι ἀμ-
φισβητήσιμα «δεδομένα» — «ἀποδεικνύ-
ομε» μιὰ «ταυτότητα» πληθυσμῶν, εἶ-
ναι, τὸ λιγότερον, ἐπιστημονικῶς ἀνεπί-
τρεπτον. Ἀλλὰ, πέρα ἀπ' αὐτό, τὸ πρᾶγμα
μπορεῖ νάχη καὶ συναισθηματικὴ ἀπήχη-
ση σὲ πολλοὺς, ἀπληροφόρητους ὅμως γιὰ
τὶς βιολογικῶς ἀνεπαρκέστερες καὶ τόσο
ἀνασφαλεῖς βάσεις τοῦ ἰσχυρισμοῦ. Κ' ἐ-
δῶ, ἴσα-ἴσα, εἶν' ὁ κίνδυνος: γιατί, βέβαιον,
γιὰ ἐπιστήμονα γενετιστὴ πληθυσμῶν τὸ
θέμα εἶναι τόσο σφαιερὰ τοποθετημένο,
ὅπου μόνο ἰαρότητα μπορεῖ νὰ τοῦ φέ-
ρῃ! Ἀλλὰ γιὰ τὸν μὴ ἐπιστήμονα; Γιὰ
τὸν ἀδαῆ; Γιὰ τὸν ἑτοιμὸ νὰ πιστέψῃ ὅ,τι
τάχα μὲ ἐπιστημοσύνη τοῦ προσφέρεται;

Ἄς τονίσουμε καὶ πάλι, μαζί μὲ τὸν
Medawar, ὅτι τὸ περιβάλλον, ὄλο
καὶ μεγαλύτερες ἐπιδράσεις ἀσχεῖ, μετὰ
τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, στοὺς πληθυ-
σμούς - καὶ μάλιστα στὰ πνευματικὰ
χαρακτηριστικά. Πῶς λοιπὸν ἐπιτρέπεται
νὰ διατυπώνωνται μ' ἐλαφριά συνείδηση
τόσο ξεπερασμένες — ἀλλὰ κ' ἐπικίνδυνες
γιὰ τὶς ψυχολογικὰς ἐπιπτώσεις τους —
ἀπόψεις, μὴ στηριζόμενες οὔτε σὲ ὀρθὴ
θέση τοῦ προβλήματος οὔτε σὲ σωστὴ
τοῦ ὀστικῶν μεταχείριση;

Ἐπιστημονικῶς, πράγματι, θὰ ἦ-
ταν: νὰ μαζεύομε εὐσυνείδητα αἱματο-
λογικὸ ὕλικον - τὸ μόνο, γιὰ τὴν ὥρα, ποῦ
μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ βροῦμε κάτι
βέβαιον γιὰ τοὺς τωρινούς (καὶ μόνο
τοὺς τωρινούς) ἑλληνικοὺς πληθυ-
σμούς.

Εἶναι παρήγορον, ποῦ ὄχι λίγοι σοβα-
ροὶ ἐπιστήμονές μας ἀσχολοῦνται, χωρὶς
τυμπανοκρουσίες, μὲ τὴ συλλογὴ τέτοιου
ὀστικῶν.

1. Αναφέρεται στὸ Th. Dobzhansky, «Mankind Evolving», Yale Un. Press 1962,
καὶ στὸν E. W. Count, «This is race», Schuman, N. Y. 1950. 2. Th. Dobzhan-
sky, «Evolutionary and population Genetics», στὸ «Genetics Today», 2, 1965.
3. E. Mayr, «Darwin and the Evolutionary theory in biology», στὸ «Evolu-
tion and Anthropology: a centennial appraisal», Anthropol. Soc., Wash. 1959.
4. Th. Dobzhansky, op. cit. J. E. Mayr, «Animal species and Evolution», Har-
vard Un. Press, 1963. 5. G. G. Simpson, «Principles of animal taxonomy»,
Columbia Un. Press, 1961. 6. Ch. Darwin, «The origin of species by means

of natural selection or the preservation of favored races in the struggle for life and the Descent of man and selection in relation to sex», ed. The Modern Library, N. Y. 7. Appendix, στὸ «Evolution of genes and genes in Evolution» Th Dobzhansky, Cold Spring Harbor Symp. Quant. Biology, 24 1959, περιέχει μετάφραση ἀπὸ τὸ ρωσικὸ τοῦ Tschetwerikoff. 8. Th. Dobzhansky, «Genetics and the Origin of Species», 3η ἐκδ., Columbia Un. Press, 1951, καὶ «\ a-riation and Evolution», Proc Am. Philos. Soc. 103. 252 - 63. 1959. 9. Bruce Wallace, Th. Dobzhansky, «Mutation, genes and Man», H. Holt, 1959. H. J. Muller, «Our load of mutations». Am. J. Human Genetics, 2. 111 - 76. 1950. N. E. Morton J. F. Crow, H. J. Muller, «An estimate of the mutational damage in man from data on consanguineous marriages», Proc. Nat. Acad. Sc., 42. 885 - 863. 1956, καὶ «Genetic Selection in Man», ed. W. J. Schull, The Un. of Michigan Press, εἰδικὰ στὸ πρῶτο μέρος «The scope for natural selection in Man», ἔπου καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ J. F. Crow. 10. J. Deniker, «Les peuples et les races de l' Europe», Paris, 1900, καὶ ἡ χρῆση π. χ. στὸν E. Pittard, «Les Races et l' Histoire», Albin Michel 1953, καὶ στὸν M. - R. Sauter, «Les races de l' Europe», Payot, 1952. 11. E. Kretschmer, «Körperbau und Charakter», 20η ἐκδ., Springer, Berlin, 1951. 12. W. H. Sheldon C. W. Dupertuis E. Mc Dermott, «Atlas of men», Harper, 1954, καὶ προηγούμενα ἔργα τοῦ πρώτου. 13. Th. Dobzhansky, op. cit I. 14. N. A. Barnicot, «IX. Taxonomy and Variation in Modern Man», στὸ «The concept of Race», ed. Ashley Montagu, The Free Press of Glencoe. 1964. 15. P. B. Medawar, «The uniqueness of the individual», Methuen, 1957. 16. H. J. Muller, Human Evolution by voluntary choice of germ plasm», Science 134. 643. 1961. 17. W. C. Boyd, «Modern Ideas on Race, in the lighth of our knowledge of blood groups and other characters with known mode of inheritance», στὸ «Taxonomic Biochemistry and Serology», ed. Ch. A. Leone, Ronald Press, 1964. W. C. Boyd, «Genetics and the Races of Man», Little, Brown, 1950. 18. Πλήρες κείμενο βρίσκεται καὶ στὸ βιβλίο τοῦ H. Carson, «Hereditiy and Human Life». Columbia Un. Press, 1963. Ἑλληνικὰ μεταφράστηκε ἀνεπιτυχῶς ἀπὸ τὸν K. I. Κίτσο, στὶς Ἐποχές, Σεπτ. 1965. 19. J. L. Angel, «Population size and microevolution in Greece», Cold Spring Harbor Symposium Quant. Biol., 15. 343 - 52. 1950. Καὶ κριτικὴ του γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ A. Πουλιανοῦ, «Ἡ προέλευση τῶν Ἑλλήνων», Μόρφωση, 1962, στὸ Am. J. Phys. Anthropol. 22. 343 - 5. 1964.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ

Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλλην []
πάντες [] εἶς ἐστε.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΕΝΑΡΙΘΜΑ

1

“Όσο λιγότερο ἀμφισβητοῦν αὐτὸ ποὺ
λές, τόσο περισσότερο ἀγαναχτοῦν γιατί τὸ
λές!

2

“Όλα νὰ τὰ περιμένῃς ἀπὸ κεῖνον ποὺ
δ,τι πιὸ πολὺ ἐθαύμασε πιὸ πολὺ τὸν ἀ-
πογοήτεψε.

3

— Πάντα στο ἔβγα παρακαμπτήριας συν-
τυχαίνω καὶ σὲ καὶ τοὺς ὁμοίους σου. Πῶς
πληθύνετε ἔτσι;

4

Μόνο ὅταν δὲ βιάζῃς πείθεις πῶς δὲ
βιάζεσαι!

5

Βλέπε καὶ πίσω σου, βλέπε καὶ πίσω
σου!

6

Τὸ θάμπωμα τῆς θύμησης ὠραίζει τὸ
θύμημα.

7

Ἡ παραδοχή: δοχὴ τινὸς ὄχι δικοῦ
σου.

8

Ἄν καὶ γιγάντια ἢ ἐπάνυμη συμβολὴ
στὴν Ἱστορία, νᾶνος μπρὸς στὴν ἀνώνυμη!

9

Δὲ θέλουν καὶ πολὺ γιὰ νὰ ὑψώσουν
κεφαλήν. Φτάνει καὶ μόνο ἂν πῆγε νὰ γλυ-
στηρήσῃ τὸ κάθισμά σου.

10

Μὴ μοῦ θρασεύῃς, ντενεκεδόσομπα!
Εἶσαι σὺ γιὰ ὅλες τίς καύσεις;

11

Ἀφημένοι σ' ἐν' ἄφαντο πιλότο...

12

Μὲ τὴν ἀσβήστη λύπη μιᾶς ἀγάπης
χαμένης δένει ὁ ἄνθρωπος!

13

Πᾶρε σβηστήρες, εἰδῶν-εἰδῶν σβηστή-
ρες, καὶ σβῆνε ἀράδα τίς ἀναμνήσεις σου,
καλὲς-κακὲς (σαβούρα κ' οἱ καλὲς!). Κι
ὅταν ἀκόμα δὲν τὸ μπορῆς, ὅπως δὲν τὸ
μπορεῖς γιὰ κάποιες, καλὸ σοῦ κάνει καὶ
ποὺ τὸ προσπαθεῖς - κι ἄσ' τον νὰ λήῃ τὸ
Φρόνυτ! Περισσότερο μᾶς φτιάχνουν οἱ δια-
γραφές ἀπ' τίς ἐγγραφές. Χρειαζόμαστε
δὲ καὶ χῶρο στὴν ἀποθήκη μας. Κένωνε!

14

— Ἄν ἀντίλογος σημαίῃ λόγος ἐναντίος
λόγου, δὲ νοεῖται ἀντίλογος κατὰ μὴ ὑπο-
τυπωδῶς στοιχειωμένου λόγου.

— Ὡστόσο τέτοιος, συνήθως, ὁ ἐπιχώ-
ριος ἀντίλογος!

— Τέτοιος, γιατί βρήκαμε πῶς ἀρκεῖ ν'
ἀντιλέγῃς γιὰ νὰ ὑπάρχῃς!

15

Μιά φορὰ γεννιέσαι, πολλές πεθαίνεις!

16

— Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ μοῦ πῆς πῶς τὸ
μαχαίρι δὲν τὸ κάναν καὶ γιὰ νὰ μαχαι-
ρώνη, παρὰ μόνο γιὰ νὰ κόβῃ ἀθῶο ψω-
μάκι!

17

— Πῶς; Πίσω ἀπ' ὠρισμένα γέλια δὲν
ἀκοῦς ἐσὺ κλάματα;

18

Γέφυρες, τὸ πολὺ-πολύ, στήνουμε, ὁ
καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἄχρηστες γιὰ
τοὺς ἄλλους!

19

Τὰ πράγματα, καθ' ὧν οὐ δύνανται,

μάθαν τούς ανθρώπους νά εἶναι ἐν χρόνῳ τιμωροί· μὰ ποῦ νά τά φτάσουν στή μνησικακία τους καί τὴν ἀμέρωτη σκληράδα!

20

— Μὲ τὸ ποῦ γύρευες τὸ ἀγύρευτο κι ἀνεύρετο, ἔγινες.

21

—'Εδῶ, στὸ δικό σου ἀγρό, νά-νά τὰ ζιζάνια· κι ἀπορεῖς γιατί στὸν ξένο, που ἔβαλες χέρι, τριβόλοι μόνο καὶ παγίδες ;..

22

Πιὸ ἀναξιοποίητη φερτὴ ὄλη ἀπὸ τὸ ἀνθρωπομάνι ;

23

Μόνο τὸν ποιητὴ ἀγάπα ἀνεπιφύλαχτα στὸν κάθε ἄνθρωπο! Βρίσκε τον κι ἀγάπα τον!

24

— Τίγκα τὰ ἐτοιματζήδικα ἀπὸ κονσερβαρισμένες ἰδεολογίες, καὶ φτηνά-φτηνά! Θαρρεῖς καὶ τίς βγάλανε στὸ ξεπούλημα...

—'Αν κρίνης ἀπ' τὸ τσοῦρμο τῶν πλασιέδων...

25

Ζημιώδεις οἱ ἀγνωμοσύνες, στὸ ἐνεργητικό μας ὅμως ἐγγραπτέες.

26

—'Ασε καὶ κάτι στήν ἀχλύ, ἐκτυφλωτή μου!

27

— Σοῦ εἶναι καὶ κάτι αὐστηροί, ποῦ ἀπορεῖς καὶ ἐξίστασαι πόθεν ἀντλοῦν τὴν τόση τους αὐστηρότητα...

—'Εξ ἰδίων! Δὲν ἀσκοῦν οὔτε τὴν ἐλάχιστη κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ τους!

28

...''Ατομα καὶ ὀμάδες κάθε χρώματος, φύλου, ἡλικίας, τάξεως, τῆς σύγχρονης ὑπερΠομπητίας, μὲ ὄλο καὶ πιὸ φανερά σημάδια οἰκτρῶν αὐτοχειριαστῶν τῆς αὐριον!

29

Σβήνεις τὴν ὑποχρέωση ὅταν τὴν πα-

ρατονίζης, τὴν εὐγνωμοσύνη ὅταν τὴν ἀπαιτῆς.

30

...''Απ' τῆ μακρόχρονη στοργῆ κι ἀφοσίωση, τὸ βλέμμα τους παίρνει κάτι τὸ γαλατερό, τὸ γελαδίσιου...

31

''Αν δὲν πεισθῆς πὼς ὄλα τὰ ἴδια, ἴδια κι ἀπόδια, θ' ἀποχαθῆς κυνηγῶντας τὰ «ἄλλα»!

32

Μὴ δίνης θάρρος! Πόσοι τὸ ἀξίζου; Καὶ πόσους, ἂν τοὺς δώσης, δὲ θὰ τοὺς βλάψης;.. Κι ὅταν, ἀργά ἢ γρήγορα, τὸ πάρης πίσω ;..

33

... Πάντως ὁ κριτικὸς διαλύει καὶ ἀνασυνθέτει ἑαυτὸν ἐν τῷ κρινομένῳ.

34

— Εἶναι δουλειὰ ἢ δουλειὰ ποῦ σ' ἀφήνει νά θυμᾶσαι; Δουλεύεις ἢ θυμᾶσαι;

35

— Τώρα ;.. Πρὸ καιροῦ ξενοδοχοῦμαστε στὰ πατρογονικά μας!

36

''Αν εἶσαι πόταμος, σὲ ρουφᾷ ἢ θάλασσα· ἂν ρυάκι, ἢ γῆ. Τί ἂν τοῦτο ἦ τὸ ἄλλο ;

37

— Νά μένη, ἂν εἶναι νάρθη χωρὶς ἐκεῖνο ποῦ τόκαμε νά τὸ περιμένης!

38

Σὲ θέλω καὶ νά χῆς Θεὸ καὶ νά μ' ἦν προσκυνᾶς!

39

Ζεύγου μόνος στή δουλειά, νά μὴ θέλης ζευγολάτη!

40

Κακὸ νάσαι εὐόργητος, χειρότερο ἀνόργητος!

[''Αλλοτε ἄλλα.]

ΡΕΝΟΣ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ

Ὁ ἀντάρτης τοῦ Ρομείου

Οἱ ἀετοὶ κατεβαίνουν συχνὰ ἴσαμε τὸ κάστρο. Φέρνουν γύρους, πλανάρουν πάνου ἀπ' τὰ μετερίζια, ζυγιάζονται, χύνονται κατὰ τὸν κάμπο, βιγλάτορες, ἀποσταλμένοι τῶν βουνῶν - μιᾶς ζωῆς ἄλλης, πέρ' ἀπ' τὶς ράχες, πού μόνο τὸ γειτόνεμα κρατάει τὴ Λεβαδιά ὀρθὴ καὶ τὶς καρδιές λαμπάδα.

Στοὺς τούρκους δὲν ἀρέσει καταπῶς τηρᾶνε οἱ γέροι ἀμίλητοι κάθε ἀπόγιομα ἀπ' τὰ κατώφλια, καπνίζοντας τοὺς ναργιλέδες ἤσυχοι, τοῦτο τὸ συνήθειο τῶν πουλιῶν :

— Πολλὰ σκυλιὰ θανάγετε καταδῶθε, καπ'τα-Νάκο, σεῖς οἱ ρωμιοί, καὶ τὰ πουλιὰ χαλεύουμε μεζὲ καὶ μαζώνονται...

— Νὰ τὰ κουμπουριάσουμε, μπέτη μου, ἂν σᾶζε πειράζουνε, ὅσα' ναι τοῦ δρόμου...

Ἄγχαλὰ τὰ πουλιὰ, πάντα τρογουρίζουνε κατὰ τὸ κάστρο, ἅμα βασιλεύη, ὅσο θυμάμαι... Ἀφέντες εἶναι, μπέτη μου, οἱ ἀγιοῦπες - δὲ διώχνονται!.. Δὲ μᾶς κάνεις, ὡστόσο, κ' ἡ ἀφεντιά σου τὴν τιμὴ γιὰ' να ναργιλέ μαζί μας; Μέσα' ναι τὸ μπεόπουλο, καὶ παίζει μὲ τὰ δικά μας...

Κι ὁ μπέτης κάθεται — εἶναι ἀπ' τὰ τρανὰ καλπᾶκια τὸ Νακίεο μες στὴ Λεβαδιά —, παίζει τὸ κομπολόι καὶ τηρᾶ κι αὐτὸς τ' ἀγριοπούλια, πού κλώθογυρνᾶν σὰ βασιλιάδες πάνου ἀπὸ τὸ φλάμπουρο, στοῦ κάστρο.

— Καὶ μήγαρις βασιλιάδες δὲν εἶν' ἀφέντη μ', τέτοια πετεινὰ στοῦ θόλο;.. κλώθοντας τὴ σκέψη του ὁ γερο-Νάκος.

— Ἄμ δὲ χαμηλώνουν μιὰ στάλα! στρίφτοντας ὁ μπέτης τὰ μουστάκια του.

— Δὲ χαμηλώνουν γιὰ!.. Ἀφέντες εἶναι, στὰ μεσοῦρανα - τί ἀνάγκη τόχουν;.. Καὶ πῶς θὰ μᾶς τηρᾶνε δὰ τουλόγου μας!..

Τὰ παιδιὰ ἀκούγονται πού κυνηγιοῦνται στοῦ λιακωτό. Καὶ σὲ λίγο ὁ μπέτης :

— Ἐ, καὶ πῶς θὰ μᾶς τηρᾶνε, καπ'τα-Νάκο;..

— Ξέρω γώ, μπέτη μου;.. Λέω' μᾶς τοὺς ρωμιούς, κάτ' ἀπ' τὸ κάστρο, μπορεῖ καὶ σὰν τὰ βαθράκια!..

— Γιὰ μὲ ζέ, παναπῆ!.. Καὶ γελάει ὁ μπέτης πλατιά, παίρνει τὸ βλαστάρι του βλαντωμένο στοῦ τρεχαλητό («—Ἐπαιξες, μπρέ;.. Κουτούρντισες!»), τὸ βαστάει στοργικὰ ἀπ' τὸ χέρι κι ἀνεβαίνουνε μιλώντας τ' ἀνηφόρι...

— Ἄειντε, Φωτεινὴ! Τὸ Λάμπρο στοὺς ἐδικούς του!.. Καὶ πέσε καὶ τοῦ Δήμου, θὰ μ' εὕρη στοῦ Καλπούζου, γιὰ τὰ τσέρκια!..

— Ἐλα δῶ μπρέ, σατανά! Τί τόκανες τὸ φλογεράκι πού σῶδωκα;..

— Τ' ἄφηκα τοῦ Μελέτη, μπάρμπα, στοῦ Ρομείου! Μοῦπε θὰ λαλάη σὶς χῆνες μας, μὴν τοῦ λακκίζουνε!..

— Ἄ μορέ, στόφαγε τὸ φλογεράκι, κουτεντέ, ὁ κολλήγας!.. Ἄειντε, τράβα τώρα στὴ μάνα σου!

Τὰ στάρια ψηλώνουνε στὸν κάμπο ὡς ἓνα μπόι· νωρὶς μεστώνουνε τὰ στάχια κι ἀλαφραίνουν, καὶ κουδουνᾶν χρυσάγανα στὸν ἄνεμο, μπαλωθιές-μπαλωθιές σὰν ξεσηκώνεται ἄξαφνα στὴ λαύρα καὶ τὰ κυνηγά...

Ἐμπα τοῦ Θεριστῆ, καὶ φλόγα ὁ κάμπος! Ξαστράφτει τὸ χρυσάφι, χαῖτες τρέ-

χουνε - και μιὰ γοργάδα ανάβει τίς καρδιές, τόπους-τόπους με τόν άνεμο: «'Α! νά φεύγα νε!..» («Νά φεύγα νε, νά φεύγα νε - πο υ νά πάνε;.. Σέ μακρυνή νά φεύγα νε πατριδά, π' άνέμελο τό μέτωπο νά ξεδροσίζη ό άνεμος, όμοιος έτσι άξαφνος, σέ πυρωμένους κάμπους, όμοια νά τρέχουνε χρυσάγανες οι χαϊτες, ξελεύτερες!..»)

"Ονειρα τής καλοκαιριάς πού ξεσηκώνουνται - και ξενουχτάν οι θεριστάδες στο Ρομέικο, τούς βρίσκει ή αύγή νά λένε και νά λένε, πριν άπ' τό θερισμό...

Καράβια μες στα στήθια του παιδιού φουσκώνουν τα ίδια όνειρα - γαλέρες π' άρμενίζουνε πελώριες, σκίζουνε τα πέλαγα, σκίζουνε τα πουκάμισα στο στήθος του, πάνε τη φλόγα ολουθε περα στον κάμπο, πάνω, περα άπ' τον κάμπο! Λάμπρο! φωνάζουνε, Λάμπρο!.. και βάνουνε φωτιές, λάμπουνε τα μάτια του τη νύχτα, φέγγει τό πρόσωπο - ιδρώνει και ξιδρώνει τό παιδί στον ύπνο, και στον ξύπνο, τρέμει ή μάνα του τίς θερμές:

— Δέ θα ματαπās στον κάμπο έσύ! του κάνει. Μ' άκουσες τί σόπα;.. Δέ θα ματαπās - όχι!

...“Έχει, Δήμο μ', θερμές τό παιδί! Ρυάζεται στον ύπνο τ'!.. Κοίτα, κοίτα το πώς είν' το! Σά στιμούλι μόγινε!.. (Ένώ τον ντύνει τα φουστανελάκια του, να τον πάρη Κεριακή ό γονιός καμάρι στην εκκλησιά με τούς Γερόντους, και τ' άγόρι τσιτωμένο δεν τηνε βοηθά τ' άμίλητο, πειστωμένο...)

— Άπ' τ' άμίλητο νερό μόπιες μορέ, και δεν κρένεις;.. Στο 'πα, δέ θα ματαπās! (Και τό δέρνει.)

'Αμίλητο τ' άγόρι και στο ξύλο, ως και στην όρμήνεια και στη φοβέρα — καλά καλά ούτ' όχάχρονο —, κι ό γονιός χαμογελά κάτω άπ' τα μουστάκια του...

— Στο 'πα, Δήμο μ', στο 'πα έσύ θα τό χαλάσης τό παιδί - θα μου θυμηθής!..

— Έλα, έλα πάψε! Δεν έχει τίποτα - γένεται!

...“Αειντε, μπεζεβέγκη, πάμε!

"Έτσι μεγαλώνει ό Λάμπρος, μες στη Λεβαδιά και στον κάμπο, στο Ρομέικο, στο κρυφό σκολειό του παπα-Φώτη, και στα στάρια, στα μπιστάνια, με τούς κολλήγους, στο Νακείο τ' άρχονταρίκι, με τα ξαδερφόπουλα και τό γιό του μπέη τό συνομήλικο - στη σκιά του κάστρου, κάτω άπ' τό μισοφέγγαρο, κάτω άπ' τούς άετούς και τούς Γερόντους (τούς πιό άυστηρούς Γερόντους, στο έβγα άπ' τό μεσαίωνα αυτού του Τόπου), π' όδηγαν σοφά τη Λεβαδιά τη σκούνα παραφορτωμένη — στάρι και μπαμπάκι φημισμένο, τής Βαλιδές τιμάρι εύνοημένο, πού δεν άκούει άγά —, μες από τί κακοτοπιές και τίλοης άντάρες, πριν τό Ξεσηκωμό.

Και μεγαλώνει άντρας από πολύ νερίς - κι ακόμα πιό νερίς άντάρτης, πού δέ σηκώνει ό Τόπος ό σκυμμένος.

Κεριακή πρωί ξανά, στα δεκαοχτώ του, Μάη μήνα, με τη φέρμελη χρυσόβλαβη κινούσε, με γαντζούδια από τα Γιάννενα και με φλουριά, με μπιστόλια φανερά στα σιλάχι του, πάνω στ' άσπρο τ' άλογό του τ' άγριο, με τούς φίλους του μαζί και με τό μπεόπουλο — κι ως τούς χώριζε ό Θεός κι ό Άλλάχ —, και τράβααν για τό γάμο στο Ρομέικο, π' ό Λάμπρος θα στεφάνωνε τ' άδέρφι τό Μελέτη του, κολλήγα του γονιού του και δικό του, και τσιμπούσι κει θα στρώνουνταν τρίμερο!

"Ολη ή Λεβαδιά μαζώχτηκε... Κι ως άστραφταν, στα καργιοφιλία τ' άσημιά και τα σπαθιά, δεν έξεχώριζες σε ποιόν άπάνω έφεγγε ή φλόγα τ' άρχοντα: στον πρώτο νετερμπεντέρη όλου του κάμπου, τό Λάμπρο τον άψύ, για στο ξανθό μπεόπουλο τό πραιο, άπάν' στο μαύρο άτι;..

Έφύγαν κουρνιαχτός και πάνε, μες στου ήλιου τη φεγγοβολή - και χάθηκαν!..

Και τα μάτια όλα δακρύσανε των Γερόντων - δακρύσανε τα μάτια και τής μάνας του, σαν πρωτοφτέρογο πάνω κει ν' άνάδυνε χρυσόνειρο: «Γιατί, μαθές; γιατί κα έ σ κ λ ά β ο ς τό παιδί μου;..»

Στήν άπλωσιά τοῦ κάμπου λεῦκες ποῦ καί ποῦ στοιχειώνουνε τετράψηλες σέ σύναξη προαιώνια - κἀν μνήμης ἄσβεστης πυρσοί, κἀν σ' ἐποχές τιτάνιες λαμπαδηφορίες, κἀν γι' ἄγνωστες ἱερές πομπές σταματημένοι ἄξαφνα δρόμοι, ἀνάτιοι...

... Τάχα οἱ παμπάλαιοι αὐλακες τοῦ Μίνου; Τῆς Κωπαίδας ἡ βαθεῖα ἀμπολή; Στούς ὄχτους τὰ γιγάντια νὰ παραστέκουν δέντρα;.. Ἡ ἀρτηρίες βαθύσκιωτες τῆς μυθικῆς Βοιωτίας, π' ἀπόμειναν προσμένοντας φευγάτους βασιλιάδες;.. Ἡ κἀν τῆς γῆς χαράγματα γιά νέους καιρούς ποῦ θάρθουν, δράσκελα νέα νὰ τοὺς διαβοῦν μ' ἄλλοῦ τὰ πρόσωπα στραμμένα;..

Σέ τέτοια σύναξη δεντρῶν περήφανη, στήν ἀλαφρή σκιά χαρούμενων λαῶν τοῦ φύλλου καί τοῦ ἥλιου, π' ὄλο τρεμούλιαζαν, καί στό βαθύ βουῖτό τ' ἀνέμου, καί στ' ἀντιλάμπισμα νερῶν, φλύαρο κελάδημα πουλιῶν τοῦ Μᾶη, τάβλες μεγάλες στρώνουνταν, μ' ὄλα τὰ καλά τοῦ κάμπου, κι ἀρνιά στίς σοῦβλες ψήνουνταν μερακλίδικα, κ' ἡ τσίκνα ἀνέβαινε στόν οὐρανὸν τὸν ὠρισμένο δρόμο.

Ἔτσι τὸ τρίμεροτσιμποῦσι ἐτοιμαζόταν, ὄξω ἀπ' τὸ Ρομέικο...

Φωτιά φτάσαν τ' ἄλογα! Καί τ' ἄσπρο τὸ φαρί, καί τὸ μαῦρο τ' ἄτι, καί τὸ δέρμα τσιτωμένο σὰ γιαλι οἱ ξαστραφτερές φοράδες, οἱ φαρδοκάπουλες!..

Τ' ἄφηκαν τὰ ζῶα ξαμολυτὰ στό χόρτο - κι αὐτὰ ζετρέχονταν καί κυνηγιόνταν, ζευγαρώνανε!..

Γελᾶν κρυφὰ οἱ κοπέλες καί ζηλεύουνε· κ' οἱ καβαλλάρηδες πεζέψανε στίς τάβλες τῆς στρωμένες, κἀτ' ἀπ' τίς λεῦκες τίς τετράψηλες, τίς λάλες, κ' ἐκεῖ καί τὰ νταβούλια, ἐκεῖ κ' οἱ πίπιζες, ἐκεῖ καί τὸ κλαμούρικο κλαρίνο, ποῦ κλεφτουργιάς φιλόλεγε καημούς καί ξεφαντώματα, ἐκεῖ κι ὁ παπα-Φώτης μὲ τὰ παπαδόπουλα, κ' ἐδιάβαζε τὸν ἐν Κανᾶ κι ἄλλαζε στέφανα, κ' ἔδινε τοῦ γαμπροῦ νὰ πιῆ, ἔδινε τῆς Βασίλωσ, ἔδινε καί τοῦ Λάμπρου τοῦ παλληκαριοῦ, ποῦ τοὺς ἐστεφάνωνε!

— Κ' ἡ γυναῖκα νάναι ταπεινή... («...νάναι ταπεινή!», ἐπαναλαβαίνανε), τιμῆ, κορῶνα πάνω στό κεφάλι τῆς τὸν ἄντρα... («τιμῆ, κορῶνα πάνω στό κεφάλι!..» ξαναλέγανε), καί νὰ τὸν ἀκούη, νὰ τονε κοιτᾶ στὰ μάτια... («...νὰ τὸν ἀκούη, νὰ τὸν κοιτᾶ στὰ μάτια!»), καί νὰ τοῦ ναι καρπερή, σερνικὰ νὰ κἀνη... («...καρπερή, σερνικὰ νὰ κἀνη!..»)

Καί στρώθηκαν μετὰ στίς τάβλες ὄλοι, κι ἄρχισαν οἱ κοπελιές νὰ φέρνουν λίγα-λίγα τὰ κοφίδια, κριτσανιστὰ, πάνω σέ φύλλα δροσερά, μὲ μπόλικο τ' ἄλατοπίπερο, τῆ ρίγανη, ποῦ νὰ τραβᾶνε τὸ λιαστὸ κρασί...

Θενα κρατοῦσε τὸτσιμποῦσι τρίμερο - ποιός θὰ βαστοῦσε ἀμέθυστος κι ἀνύσταχτος, τὸ πιὸ πολὺ φαῖ, τῆ λεβεντιά χορεύοντας ντερέκι!

— Ὁ Λάμπρος! λέγαν.

— Ὁχι! Τὸ μπεόπουλο!

— Ὁ Λάμπρος!

— Μορ' τὸ μπεόπουλο σᾶς λέω γώ, σὰ δὲν πίνει!

Ὁ λόγος σπάει σὰν τὸ κλαδί στῆ σιγαλιά - κ' ἐπῆρε κακὸ γύρο. Χιμῆξαν τὰ λαγοῦτα νὰ τὸν πνίξουν, ξεδιπλωθῆκαν οἱ γαλιάντρες οἱ φωνές - μὰ ἦταν ριγμένοι ἀπὸ φίδι ποῦ κρυβόταν, ξεστρουφίζε κι ἀβγάταινε στόμα μὲ στόμα:

— Τὸ μπεόπουλο δὲν πίνει!

— Τόντις, τὸ μπεόπουλο δὲν πίνει!..

— Καί μᾶς προσβέλνει δηλαδῆς!..

— Ὁχι, δὲ μᾶς προσβέλνει - μὰ δὲν πίνει!.. Δὲν πίνουν οἱ ἀγαρηνοί, δὲν πίνουν οἱ ἄπιστοι!..

— Μὰ τοῦτος εἶναι μετὰ μᾶς, μακαντάσης!.. Κ' ἔπειτα, πίνουν στὰ κρυφὰ - θὰ δῆς το ποῦ θὰ πιῆ!

Πῶς πῆρ' ὁ λόγος ἔτσι καὶ κουφόκαιγε κακὴ φωτιά - ποιός τὸν ἔρριξε; «Θά-
πιῆ, θά πιῆ - δὲ γίνεται!..» «Μορ' δὲ θά πιῆ - θά δῆτε! Δὲ θά πιῆ!..»

Στὸ τέλος δὲν τραγούδαε πιά κανείς.

Πάσαν καὶ τὰ λαοῦτα, σώπασαν...

Καὶ τὸ μπεόπουλο τοὺς φάνηκε ἄξαφνα κεῖ ὀλόφλογο, μὲς στ' ἄσπρα του καὶ τὰ
χρυσὰ πού φεγγοβόλαε, σὰν ἄλλου κόσμου ἀστέρι αὐτοῦ πεσμένο καὶ βουβό...

Ἐσήκωσε τὸ χέρι νὰ τοὺς εὐχηθῆ - μὰ μόνο ὁ παπα-Φώτης τ' ἀποκριθῆ, μὲ κί-
νημα γλυκό, κι ἄλλου χεῖλι, χέρι, δὲν ἐσάλεψε, μον' ἀστραφτε ἔτσι μπρός τους τ' ἀ-
γόρι ξέμονο, καὶ σπιθοβόλαε μέσα κεῖ ἄταιρα, ἄγρια, κάτου ἀπ' τὴν κόψη τοῦ μεση-
μεριοῦ...

— Πιέ' το μου, μορ' ἀδέρφι, νὰ μὴ σὲ λέν!.. ἀκούστηχ' ἢ φωνὴ τοῦ Λάμπρου λυπη-
μένη - καὶ μὲς στὴν τσίχνα φάνηκε τὸ χέρι πού τοῦ 'δινε ποτῆρι ξέχειλο, κι ὁ ἥλιος·
ἀστραποβόλαε στὸ χοντρὸ γυαλί...

— Τί νὰ μὲ λένε, Λάμπρο;

— Ἐ νά, νὰ μὴ σὲ λένε... πιέ' το!

— Δὲ γίνεται, ἀδερφέ μου... Δὲ μᾶς ἀφήνει τὸ Κοράνι γιὰ - τὸ ξέρεις!

— Μορ' ἄσ' το τὸ Κοράνι σύ, καὶ πιέ' το!.. Μήγαρις μᾶς ἀφήνει δὰ κ' ἐμᾶς τὸ Βαγ-
γέλιο τοῦτα τὰ ξεφαντώματα;..

— Μὰ νὰ πού εἰστ' ἄπιστοι - καὶ γιὰ ταῦτο *δουλέψατε!*.. (Κ' ἔκανε πέρα τὸ κε-
φάλι, ἄσκημα γελῶντας.)

“Ὅλα 'χαν σταθῆ, καὶ βάστααν τὶς ἀνάσες ὄλοι...

— Μορ' πιέ' το, σοῦ 'πα, νὰ μὴ σὲ λέν!..

Καὶ κάνει πῶς τοῦ δίνει μὲ τὸ ζόρι.

— Νὰ μὴ μὲ λένε τί;.. «Τοῦρκο», γκιαούρη;

Κ' ἔδωκε μιὰ, μὲ τοῦ χεριοῦ τ' ἀνάστροφο, στὸ προσφερτὸ ποτῆρι πού τ' ἀπλώ-
νουνταν!..

Ὁ λόγος ἔπεσε σὰ μαχαιριά - μὰ ὁ Λάμπρος λὲς δὲν τ' ἄκουσε:

— Νὰ μὴ σὲ λέν... πιέ' το, μάτια μου, μὴ μᾶς προσβέλνεις, κούφια ἢ ὦρα!.. Πιέ' το!
(Κι ὄλοι κοιτάζαν «πιέ' το!», κι ἀχείλια εἶχαν πανιάσει ἀγριεμένα.)

— Σοῦ τό 'πα, βρέ γκιαούρη, δὲν τὸ πίνω! ἀκούστηκε πιὸ ἄγρια τὸ μπεόπουλο -
κ' εἶδαν στὸ μοῦτρο τοῦ λεβέντη τὸ κρασί σὰν τὸ αἷμα, κ' ἐκεῖ τοῦ τσοῦλααν τὰ ρυά-
κια πὰ 'στὴ φέρμελη, κι ἀκίνητος ὁ Λάμπρος, ἀσάλευτος...

Δὲν πρόλαβαν — μαρμαρωμένοι ὄλοι — καὶ ξύπνησαν (κι ὁ Λάμπρος ὁ ἴδιος ἔτσι
δὰ κεραυνωμένος) μὲ τὴν κουμπουριά πού τοῦ 'ρριξε κατὰσθηθα τοῦ μπεόπουλου, κι
αὐτὸ τινάχτηκε βαριά καὶ σωριάστηκε!..

Κ' ἔπεσε εὐτὺς ὁ Λάμπρος κ' ἔσκουζε καὶ τὸν τράνταζε, τὸν χάιδευε — «σὲ σκό-
τωσα, ἀδέρφι μου, ἐγὼ σὲ σκότωσα!» — καὶ πάλευε, δερνόταν νὰ τὸν ζωντανέψῃ,
μὰ βρύση τὸ αἷμα τίναζε τὸ τρύπιο στῆθος πάνω του, κ' ἦταν τὸ μπεόπουλο πιά
νεκρό...

— Φύγε, Λάμπρο, φύγε! ρυάζουνταν ὁ Μελέτης, τί θά σὲ φᾶνε τὰ σκυλιά!

Μὰ δὲν τοῦ παῖρναν τὸ κουφάρι ἀπὸ τὰ χέρια, κ' ἦταν ὅλος στὰ αἵματα καὶ σπά-
ραζε...

Γρήγορα φέραν τ' ἄλογο καὶ χάθηκε, ἀντάμα μὲ τὸ Δῆμο, τὸν πατέρα του, κατὰ
τὴν Ἀταλάντη.

ΜΟΝΤΗΣ

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΑ

- α' Δέν έχει κοίτη ή Ίστορία.
Πάντα τή σκάβουμε τήν τελευταία στιγμή,
πάντα τρέχουμε μπροστά και τή σκάβουμε τήν τελευταία στιγμή.
- β' Πόσες φορές νά όχρωθοῦμε πίσω άπ' τ' «άνθρώπινα»;
Ντρεπόμαστε πιά.
- γ' Τί έξακολουθεΐς νά διηγῆσαι;
Κανείς δέν παρακολουθεΐ.
- δ' "Αν ξέραμε πόσοι μειδιοῦν στίς κτητικές μας άντωνυμίες,
στούς ίσχυρισμούς τών προσωπικῶν.
- ε' Μὲ τρόμαξε αὐτό τὸ φῶς πού ἔσβησε ξαφνικά
χωρίς έξασθένηση,
σά νά πήγαινε πίσω-πίσω κ' ἔπεσε στοῦ βάραθρο.
- ς' Ξαφνικά ὑπανεχώρησε ὁ κρίκος
και τὰ κλειδιά διαλύθηκαν
και δέν ξέρουμε πιά τί άνοίγει τὸ ἕνα
και τί άνοίγει τ' ἄλλο.
- ζ' Κάθε στιγμή σου εΐναι πρωΐ,
κάθε στιγμή σου ξημερώνει.
- η' Σοῦ χρωστῶ ἕνα δάκρι,
σοῦ χρωστῶ ἕνα άπογευματινὸ δάκρι
πού συμπύκνωσες,
πού τοῦ άνέθεσες,
πούσκυφε τὸ κεφάλι και μοῦπε.
- θ' Ήταν δυὸ βοτσαλάκια πού κατρακυλοῦσαν στη χαράδρα
μ' ἕνα γέλιο νερό,
μὲ τρεΐς φωνές νερό και χελιδόνι.
- ι' Τρεΐς φορές τὸ ἴδιο χελιδόνι
πέρασε άπάνω άπ' τὸν ἴδιο στίχο.
- ια' "Ολο αὐτὸν τὸν καιρὸ
άνασκαλεύαμε ὄνειρα·
ὄλο αὐτὸν τὸν καιρὸ
προσμαρτυροῦσαμε πράσινα φύλλα
μ' ἕναν πυρετὸ γύρω άπ' τὰ μάτια μας,
μὲ μιὰ άγκαλιὰ άσπρόρρουχα άπλωμένα στον ἥλιο.
- ιβ' Κάποιος πίσω άπ' τήν πλάτη μας
σβήνει κι άνάβει ἕνα φῶς·
κάποιος πίσω άπ' τήν πλάτη μας
κλείνει τὸ μάτι.
- ιγ' Ἐν τάξει, ζωούλα, μείναμε οἱ δυὸ μας.
Ἐτοιμος.

ΜΟΥΣΙΚΗΝ ΠΟΙΕΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΣΧΟΛΙΑ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΗΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΣ :

Ρένος Ἡρ. Ἀποστολίδης

ΟΠΟΥ ΑΝΘΙΖΕΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ζωντανή χτυπάει καρδιά, αίμα βροντάει στις φλέβες και ζωή θα δείξει. Είναι το μόνο στέρεο καλό σημάδι μας. Κι όλοι έμεις εδώ, μὴν τὸ ξεχνούμε, ἀπὸ τραγούδι ἀνθίσαμε, πὸν πρωτακούστηκε ἐκεῖ γύρω στὰ 1700. Κ' ἦτανε τέτοια ἡ φλέβα, πὸν κι ἂν στέρεψε σ' ἓναν αἰῶνα γιὰ τὰ χεῖλια, ὅμως βασιτάει ἀκόμα τὴ σπονδυλική μας γι' ἄλλον ἓναν αἰῶνα, κι ὡς χτὲς δά, κι ὡς σήμερα.

Δὲν εἶναι τυχαῖο, κ' εἶναι πολὺ σημαδιακό, πὸν ἄξαφνα μὲς στὴν εἰκοσαετία αὐτὴ τέτοιο τραγούδι πῆρε νὰ πῆ ἡ καρδιά μας : μὰ πικραμένο, μὰ βαθύτατα γλυκό' μὰ μαζὶ νοσταλγικὸ καὶ στενὰ οἰκεῖο μας' μὰ ψιθύρισμα νυχτερινὸ στὴ γωνιά τῆς μάντρας ἢ σιγανομουρμούρισμα ἀπὸ μάννα σὲ παιδί κι ἀπὸ νέο σὲ φίλο - μὰ φορὰ δικό μας, τρομερά, κατὰ δικό μας, ἔτσι, πὸν νὰ νιώθῃ ἡ Χώρα ἄξαφνα μὲς ἀ καρδιά, ἔνα σπίτι, μὲς παρῆα!

Κι αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο πὸν ἀπολυτρώνει καὶ παρηγορεῖ, πὸν παραμυθεύει - κι ἄς βογγάῃ κι ἄς μαίνεται ὄξω ἢ θύελλα.

Δὲν ξέρω πατρίδα χωρὶς τραγούδι. Δὲν ξέρω ζωὴ νέα χωρὶς νέο τραγούδι. Κι ὅταν ἀκούω τραγούδι νέο νὰ ὑψώνεται, ζωὴ νέα προσμένω - κι ἄς λὲν τὰ κακοσημάδα πουλιά!.. Ἔτσι καὶ τότε, μὲς στὸν Ἑμφύλιο, στὴν Κόλαση, τὴ Νύχτα, τραγούδι πρωτοχάραξε κ' ὑψώνονταν, ἀνθρωπινὸ κ' ἐναντίο, τῆς μάννας καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς, ὄχι τῆς δολοφονίας - τῆς τρυφερῆς ἀνησυχίας κ' ἐλπίδας, ὄχι τῆς φοβερῆς ἐντάφιας βεβαιότητος : *Κάποια μάννα ἀναστενάζει, μέρα-νύχτα ἀνησυχεῖ...*

Καὶ τ' ἀπαγόρευαν οἱ ἠλίθιοι, κ' ἄλυσοδέκουν ἀκόμα τὴ θάλασσα, δυόμισυ χιλιάδες χρόνια μετὰ τὸν Ἑρῶξη' καὶ τὸ κυνήγαγαν μὴν ἀκουστῆ, μὴν ξεμντίση, μὰ αὐτὸ ὄλο πλάταινε κ' ὑψώνονταν καὶ ὀλλάγε χεῖλι μὲ χεῖλι, καὶ χάραζε καὶ στὴ δουλειὰ καὶ στὸν πόλεμο, καὶ στὸ χωριὸ καὶ στὴν πόλη, καὶ στὸν ἐργάτη καὶ στὸ στρατιώτη καὶ στὸ γραφιά, καὶ στὴν κοπέλα καὶ στὸ γύφτο καὶ στὸν ἐξόριστο¹, καὶ στὸν «κατώτερο» καὶ στὸν «ἀνώτερο», καὶ στὸν «σύμφωνο» καὶ στὸν «ἀντίθετο» - ὡσόπου ὄλους τοὺς ἔνωσε, ὄλους τοὺς ἔπεισε, ὄλους τοὺς εἰδοποίησε!..

Αὐτὸ χρωστᾶμε καὶ τώρα στοὺς δυὸ τραγουδιστὲς μας — τοὺς καλοὺς, τοὺς πολύτιμους, πὸν μᾶς χάρισαν ὅ,τι πιὸ καλό, πιὸ ἀκριβό, πιὸ πολύτιμο, πιὸ πειστικὸ πὸς ζωὴ ἀληθινὴ μᾶς μέλλεται, μέσα καὶ πέρα ἀπ' ὄλ' αὐτὰ τὰ θλιβερά μας — τὸ Μάνο Χατζιδάκι καὶ τὸ Μίκη Θεοδωράκη λέω, τοὺς πιὸ ἀναμφισβήτητους δημιουργοὺς ἀπ' τὴ γενιά μας, ἀπ' τὴ δικιά μας τὴ γενιά, τὴν τόσο θερισμένη, τὴν ἔτσι πολυβολημένη, σκοτωμένη, χλιοσπαταλημένη, καὶ πὸν ὡστόσο χάρισε στὸν Τόπο αὐτὸ τραγούδι καὶ ξανὰ πατρίδα νέα.

Οἱ δημιουργοί, εἶναι ὁ καθένας μοναχικός. Αὐταρχος, ἀποκλειστικός - κ' ἴσως δὲν μπορεῖ παρὰ νάναι ἔτσι. Ξέρω αὐτὴ τὴν ἐρημίᾶ, τὸν ἄγριο κόσμον καὶ σκληρό, ἐκείνου πὸν προφέρει πρῶτος λόγο, πρῶτος ὑψώνει τὴ φωνή, πρῶτος τονίζει τὸν πιὸ

¹ Εἶναι ἀξιοπρόσεκτη — καὶ τόσο δηλωτικὴ — ἡ παραλλαγὴ τοῦ στίχου ὅτι ζῆ τὸ παλληκάρει, πὸν οἱ στρατιῶτες τὸν τραγουδοῦσαν : *ὅτι ζῆ τὸ φανταράκι*. Δηλαδή : τί ἐξόριστος, τί φαντάρος, τὸ ἴδιο κάνει, ὅμοια σκίζεται ἢ καρδιά μᾶς μάννας - αὐτὸ ἔλεγε ὁ λαός.

ΜΕ ΤΟ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

ΜΕΤΕΧΟΥΝ ΜΕ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ :

Πάρις Τακόπουλος, Κάρολος Παλαιολόγος

βαθύ μας πόνο, τήν πιό κρυφή έλπίδα. Γι' αυτό και δίνω τή φωνή έλευθερη μέσ απ' Τά Νέα Έλληνικά - στό δημιουργό έλευθερη, νά πη δ,τι θέλει! Και δίνω σ' εκείνον πρώτο, πού πρώτο θεωρώ. Όμως και ξέρω : όταν αυτός αποκλείη, αληθινά δέν άδικεί. Αυτός, άπλώς εκφράζεται όπως δέν μπορεί παρά νά είναι : αυταρχος. "Αλλ' έγώ θ' άδικούσα, αν δέν όμολογούσα κιόλας πώς γύρω του βλέπω πλειάδα καλών τραγουδιστών. Θ' άδικούσα αν έκανα δικές μου και τις άρνήσεις του. Για νάμαι κι ακόμα πιό ειλικρινής : αν έμενα πολύ βέβαιος και στις δικές μου άρνήσεις. "Επιτέλους, συγχωρήστε μου έμένα νά παίζω τó ρόλο του πιό δύσκολου ανάμεσά μας - αλλά βεβαιωθείτε και του πιό έλευθερου : πού ούτε τις πιό βέβαιες θέσεις του δέν τις κάνει άποκλεισμούς για τó ίδιο του όργανο, πού θέλει νά ναι τής φωνής και του διαλόγου σας, τής έλευθερίας σας.

Σήμερα, συζητώ με τόν Μάνο Χατζιδάκι, σαν πρώτο δημιουργό του νέου μας τραγουδιού. Αύριο, μεταχαράς, και με τόν Μίκη Θεοδωράκη. Και με όσους ακόμα άρνιούνται οι δύο μας πρώτοι, ή κ' έγώ - φτάνει ούσιαστικά κ' έξίσου θαρραλέα.

*

ΠΟΙΟΣ είναι ο Μάνος Χατζιδάκις πού σας μιλάει ;
— Ξεκίναγα, μου λέει, μ' ένα άκκορντεόν, και πήγαινα τις νύχτες στό Πάρκο, τά καλοκαίρια εκείνα τής Κατοχής.

Κ' έψαχνα νά βρω ζευγάρια π' αγαπιόντουσαν - θυμάστε τότε πού αγαπιόσασταν μέσ στα πατρέρια ;.. τί έλεύθεροι ήμασταν !.. τόν πιό άνέμελο έρωτα, και δέν σας ένοιαζε !.. Κ' έγώ κρυβόμεν πίσω απ' τις σπειραίες και τις πασχαλιές, κ' έπαιζα άφαντος τó άκκορντεόν, για τ' σας πού δέν με ξεράτε !.. "Επαιζα για τ' σας, για τήν αγάπη σας - για τις αγάπες όλων σας, μέσα σ' εκείνες τις νύχτες... "Ο,τι νά μου δώσουν τώρα, σ' όλο τόν κόσμο, σ' όλη τή γή, δέν είναι για μένα ό,τι εκείνο τó κρυφό τραγούδι πού έπαιζα για τ' σας... Αυτό θ' έλεγα νά μ' ήσβήση. Αυτό θ' έλεγα νά μείνη τó τραγούδι μας !.. Κι ό,τι νά μου πείτε, όσο νά με βεβαιώσετε με λόγια, έγώ ξέρω,

2 Και δέν έχουν σημασία τ' άκριβή του λόγια. Αποδίδω έδω, με δικά μου λόγια, τήν άκριβή του διάθεση πάνω σ' ό,τι διηγήθηκε, άλλη βραδιά, στό Μαγεμένο αυλό πού τόν ξετρούπωσα.

ναί ξέρω, πώς για σās παίζω ακόμα !.. Για σās, ἀ πὸ μέσα μας - ὅπως ἔμεῖς ὅλοι ξέρουμε πὼς θέλουμε νάναί τὸ τραγοῦδι μας !

Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ

P.A. : *Τί συγκεκριμένως ἀνετρέψατε, στὸ χῶρο τοῦ τραγοῦδιού μας, μὲ τὴ δημιουργία σας ;*

— Ἐάν ἐννοῆτε τὸ «ἐλαφρὸ» τραγοῦδι, ἀπλούστατα : ἐπέβαλα ἓνα γοῦστο. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ δημιουργία μου ἐπεξετάθη στὸ χῶρο τοῦ τραγοῦδιού γενικώτατα, κι ὄχι μόνο στὸν τομέα τοῦ «ἐλαφροῦ» (ποῦ ὀπωσδήποτε δὲν μὲ κράτησε σοβαρὰ), ἐκεῖ, χωρὶς σεμνότητα, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω πὼς δὲν ἀνέτρεψα τίποτε. Γιατὶ δὲν ὑπῆρχε τίποτε ν' ἀνατρέψω. Ἀπλούστατα : ἐγέννησα αὐτὸ ποῦ θέλω νὰ λέγεται ἐλληνικὸ τραγοῦδι.

P.A. : *Σεῖς ποῦ ζῆτε διαρκῶς σ' ὅ,τι θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσωμε «μουσικὸ πυρῆνα τῆς ζωῆς μας», μπορεῖτε νὰ μᾶς πῆτε ἀν διακρίνετε μέσα στὴν ὄλη σύγχρονη μουσικὴ δημιουργία μας τόνους ποῦ νὰ εἰδοποιοῦν πὼς κάτι πολὺ βαθὺ ἀλλάζει στὸ Λαὸ μας ;*

— Ἡ μόνη μουσικὴ δημιουργία ποῦ μπορεῖ γὰ φανερώνη μιὰ τέτοια ἀλλαγὴ, θὰ ἦταν, αὐστηρῶς εἰπεῖν, ἡ «σοβαρὴ» μας μουσικὴ. Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζω, τίποτε δὲν πρόκειται ν' ἀλλάξη στὸν Τόπο μας, γιατί ἀν ὁ Ξενάκης λόγου χάριν, φανερώνη μιὰ βαθύτατη ἀλλαγὴ στὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ περιοχὴ, μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Ξενάκης δὲν εἶναι ὑπεύθυνος οὔτε δέκτης τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς εὐαισθησίας. Πὼς θὰ μπορούσα, ἀκούγοντας τὶς μεγάλες στιγμὲς τοῦ Ξενάκη, νὰ προειδοποιηθῶ ὅτι κάτι μεγάλο ἔρχεται στὸν μακάριο ἐλληνικὸ χῶρο, ὅπου ζοῦμε ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια ;³

P.A. : *Ἐπιτρέψτε μου νὰ ἐπιμείνω, ἀν μέσα στὸ τραγοῦδι ποῦ κολλάει στὰ χεῖλια, στὰ χεῖλια ὅλων, ὄχι στὴν*

ὀποιαδήποτε καὶ ὀσοδήποτε «σοβαρὴ» μουσικὴ μας, ἀκούτε τόνους ποῦ νὰ εἰδοποιοῦν πὼς κάτι βαθὺ ἀλλάζει ἐδῶ.

— Ὅχι. Αὐτὸς ὁ χῶρος ἔχει τὶς πηγὲς τοῦ ὑγιεῖς. Ἀνεκάθεν, ὅ,τι ὑπῆρχε ἀληθινὸ ἦταν καὶ μεγάλο, καὶ δυνατό' μὲ μόνη τὴ διαφορὰ, πὼς ἡ ἐπίσημη φθορὰ δὲν τὸ ἄφηνε ποτὲ ν' ἀναπυχθῆ ὀμαλά. Ὡς ἐκ τούτου, κάθε τέτοια στιγμή δὲν μᾶς εἰδοποιεῖ ἀλλὰ μᾶς θυμίζει. Ἡ ἀρχαία πηγὴ εἶναι αὐτὴ ποῦ ποιεῖ πάντα τὰς μεταβολὰς' ὅσες φορὲς ἀπομακρυνθῆκαμε ἀπὸ τὶς πηγὲς, εἴχαμε πτώση καὶ καταστροφὴ.

P.A. : *Μπορεῖτε νὰ ἐξηγήσετε γιατί μάλιστα κατὰ τοῦ ρεμπέτικου ἢ «Ἀριστερά» μας ; Καὶ γιατί, ἐπίσης, ἀπὸ ἄλλες πλευρὲς, κ' οἱ φορεῖς τοῦ ψευδοαστικῶ φιλοδοντικῶ ρυθμοῦ καὶ τόνου ;.. Καί, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς βασικῆς αὐτῆς ἐρωτήσεως, προσδιορίστε, ἀν θέλετε, τὸν χαρακτῆρα : α) τῆς δημιουργίας ρεμπέτικων — ἢ ψευδορεμπέτικων ; — ἀπ' τὸν Θεοδωράκη καὶ β) τῆς συστηματικῆς ἐπεισοδίου — γὰ νὰ μὴν πῶ «εἰσβολῆς» ἢ «ἐπιδημίας» — λογιώτατου ποιητικῶ ὕλικου στὶς μελωδίες αὐτοῦ τοῦ «πεποιημένου» ἢ «φραμπουκαρισμένου» λαϊκοῦ τραγοῦδιού. Πρόκειται περὶ ἐπεμβάσεως «ἐκ τῶν ἄνω», σὲ κάτι ποῦ φυσικὰ ἀνθίζει «ἐκ τῶν κάτω» ; Καὶ πὼς τὴν βλέπετε τέτοια ἐπέμβαση ; Ὅχι ἐξαλλοιωτικὴ, καταδυναστευτικὴ τῆς γνήσιας λαϊκῆς ἐκδηλώσεως ;.. Σὲ τί διαφέρει ἀπὸ τὶς ἐπεμβάσεις τῆς «Δεξιᾶς» ;*

— Ἡ «Ἀριστερὰ» θεωρεῖ «ὑγιεῖς» ὅ,τι παριστάνει τὸ «ὑγιεῖς». Τὸ ρεμπέτικο ὅμως, σὰν γνήσια λαϊκὴ ἐκδήλωση, ποῦ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν ρομαντικὴ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, δὲν περιέχει αὐτὴ τὴν *a priori* «ὑγεία» ποῦ ὑποβοηθεῖ τὴν σκοπιμότητα τῆς «Ἀριστεράς». Αὐ-

3 Ἐννοεῖ τὴν ἡλικία μας, ἐμᾶς ποῦ συζητοῦμε, καὶ τὴ διάρκεια τῆς «μακαριότητος» ποῦ ἔμεῖς γνωρίσαμε.

τὴ εἶναι ἡ οὐσία. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἀκόμη ἀφελέστερη : οἱ μουσικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς «Ἀριστεράς» στεροῦνται ταλέντου. Ὁ Θεοδωράκης, πού εἶναι ἕνας μουσικός μὲ ταλέντο, ἢ δὲν κατάλαβε, ἢ σκοπίμως ἔκανε πῶς δὲν κατάλαβε, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι «λαϊκός» συνθέτης - καὶ τὸ λέγω τοῦτο δίχως τὴν παραμικρὴ πρόθεση μειώσεώς του. Δημιούργησε μιὰ ἐσκεμμένη νοθεύα «λαϊκῆς» συνθέσεως, εἶτε γιὰ προσωπικὸν ὄφελος — πρᾶγμα, ὡς ἕνα σημεῖο, θεμιτὸ — εἶτε γιὰ κομματικὸν ὄφελος, πρᾶγμα ἐξοργιστικό. Κάποτε προσπάθησα νὰ τοῦ ἐξηγήσω, ὅτι ἄνθρωπος πού ἔχει ὑποκλιθῆ πρὸ τοῦ κοινοῦ τοῦ *Κόβεντ Γκάρτεν* δὲν ἀποτελεῖ φορέα γνήσιας «λαϊκῆς ἐκφράσεως». Δὲν τὸ κατάλαβε - ὅπως δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ πῶς, ἂν καὶ «ἀριστερός», προτιμᾷ νὰ ζῆ στὰ «ὑποδουλωμένα ἀστικά καθεστῶτα» !.. Παρ' ὄλ' αὐτά, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω πῶς ὅσες φορὲς κατάφερε νὰ λησμονήσῃ τὶς ὀποιεσδήποτε σκοπιμότητές του, μᾶς ἔδωσε ἕνα θαυμάσιο τραγούδι, πού ἀπορρῆει ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ταλαντούχου συνθέτου. Ὅλες οἱ ἄλλες του προγραμματικές, «ἐπιγραμματικές», προεκλογικὲς καὶ μετεκλογικὲς «ρήσεις» εἶναι πρὸς κατανώσειν ἀπὸ τοὺς ἀφελεῖς (καὶ ἐλπίζω ὄχι στὰ σοβαρὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον).

P.A. : *Γιατί ; Δύσκολα, δηλαδή, χάβει κανεὶς ὅτι σερβίρει στοὺς ἄλλους ;.. Ἐγὼ ξέρω πολλὰ ἀφτιά μεθυσμένα — καὶ πολλὰ μυαλὰ «πεπεισμένα» — ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ φωνή, πού μάλιστα τὴν ὑψώνουν ἴσα-ἴσα γιὰ νὰ πείσουν τὸν ἑαυτό τους βλέποντας ἄλλους νὰ τοὺς πιστεῦν !..*

[Ἐδῶ ὁ Μάνος Χατζιδάκις γελάει - καὶ συνεχίζει :]

— Ὅσο γιὰ τὴν ἀστικὴ ἀντίδραση, εἶναι ἀκόμη ἀφελέστερη : προέρχεται ἀπὸ τὴν βασικὴ ἀντίσταση τοῦ ἀστοῦ στὸ νὰ δέχεται ὅ,τι λέει τὴν ἀλήθεια. Ὡς ἐκ τούτου, στερεῖται πάσης σημασίας.

P.A. : *Θέλω νὰ ἐπιμείνω στὸ θέμα, ρωτᾶντας σας ἂν λοιπὸν φρονῆτε πῶς ἢ δημιουργία τοῦ Θεοδωράκη, ὡς μόνου*

«ὀπωσδήποτε ἀξιολογώτερου», καθὼς λέτε, τῆς «ἀριστεράς» μουσικῆς παράξεως, ἀποτελεῖ ἢ ὄχι μιὰ «ἐκ τῶν ἄνω» καταδυναστευτικὴ ἐπέμβαση, μὲ πρόθεση ἐξαλλοιωτικὴ, εἰς τὴν φυσικὰ ἀνθίζουσα βάση τοῦ λαϊκοῦ ἀστικοῦ τραγουδιοῦ.

— Τὸ ἐλληνικὸ ἀστικὸ λαϊκὸ τραγούδι φύσει ἔχει «πεσσιμιστικὸ» χαρακτήρα. Καὶ λόγῳ καταγωγῆς, καὶ λόγῳ καταστάσεως πού ἀποδίδει. Ἡ ἀξία του ἔγκειται στὴ δύναμη ἐκφράσεως. Ὅποιαδήποτε μετὰθεσις τῆς ἀξίας του ἀποτελεῖ πλάνη. Λοιπόν, ἡ συνειδητὴ προσπάθεια τοῦ Μίκη Θεοδωράκη ἢ «ἀφέλεια» μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ἢ «πλάνη». Ἡ Ἱστορία, πού εἶναι ἀμείλικτη, πολὺ σύντομα θὰ σταθμίσῃ τὸ ἀληθινὸ ὕψος τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ταλαντούχου συνθέτου.

P.A. : *Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας, εἰδικώτερα, γιὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ λόγιου ποιητικοῦ στοιχείου στὸ χῶρο τοῦ «ἐλαφροῦ» μας τραγουδιοῦ ;*

— Τὸ φαινόμενο ξεκίνησε ἀπὸ σύμπλεγμα κατωτερότητος συνθετῶν: γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν σύνδεσίν τους μὲ τὴ «σοβαρῆ» τέχνη, θέλησαν νὰ μεταχειριστοῦν τὴ «σοβαρῆ» ποίηση σὲ κατασκευάσματα λαϊκῆς καταναλώσεως. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πάλι μεριά, οἱ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν «σοβαροῖ» μας ποιητὰ βρῆκαν εὐκόλη δημοτικότητα καὶ ἐπιβολή, πού οὐδέποτε διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῆς καθ'αυτὸ ποιότητός τους εἶχαν πετύχει. Ἔτσι, παρουσιάστηκε αὐτὸ τὸ ἐξάμβλωμα «λαϊκοῦ τραγουδιοῦ», ὅπου λέγονται πράγματα λόγια μὲ τὸ πλεόν πρωτόγονο μουσικὸ ὕλικό. Φυσικά, μέγα ὄφελος ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄνοστο πρᾶγμα εἶχε μόνον ἡ «Ἀριστερά», γιὰτὶ ἢ «Δεξιὰ» τυχαῖνα καὶ ποιητὲς νὰ ἔχρησσοβαρώτερος, καὶ συνθέτες χωρὶς συμπλέγματα, καὶ κοινὸ ἐντελῶς ἀδιάφορο γιὰ τὶς δημιουργίες καὶ τῶν συνθετῶν καὶ τῶν ποιητῶν !

P.A. : *Κ' ἔτσι, λογουχάρη, ἀκούσαμε ὡς καὶ τὸν τραγικὸ «Μιχαλιὸ» τοῦ Καρνωτάκη σὲ ρυθμὸ «περιπαικτικοῦ» ἀντιμιλιταριστικοῦ «ἐν-δυσὸ ! ἐν-δυσὸ!».*

— Αυτό είναι τὸ λιγότερο !

P.A. : Καὶ τὸ περισσότερο ;

— Πολλὰ ποιητικά ἔργα, πού δὲν εἶχαν ἀνάγκη μουσικῶν καρυκευμάτων γιὰ νὰ ὑπάρξουν, ἤχησαν σὰν ταβερνόβιοι μελωδικοί σχηματισμοί. Κι ἀκόμα περισσότερο : ἀσχημάτιστα ποιητικά σκαριφήματα παρουσιάστηκαν, ἴσοις ὄροις, ἀπὸ τοὺς ἴδιους συνθέτες, μὲ ποιητικά ἔργα σεβαστὰ καὶ στὸ χρόνον καὶ στὴν ἑλληνικὴ ποιητικὴ ἱστορία!.. Τέτοια σύγχυση μόνο ἰδιοκτῆτες θεατρικῶν ἐπιχειρήσεων θὰ μπορούσαν νὰ ὄνειρευθοῦν !

P.A. : Μπορεῖτε ν' ἀπαντήσετε στὴν ἐρώτηση «γιατί πέθανε, καὶ πότε, τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι» ;

— Τὸ λαϊκὸ τραγούδι πάντα εἶναι ἔκφρασις ἑνὸς λαοῦ στὸ χῶρον καὶ στὸ χρόνο ὅπου ζῆ. Τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι εἶναι πιστὴ ἔκφρασις τοῦ λαοῦ μας σὲ μιὰ ἐποχὴ ἐντελῶς διαφοροετικῆ ἀπὸ τὴ σημερινή. Οἱ συνθέτες πού τὸ γέννησαν — ἀκόμα καὶ σὲ μιὰ βαθύτερη συνάρτηση μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ ρομαντισμὸ τῆς ἐποχῆς — ἔχουν ἐντελῶς διαφοροποιηθῆ.

P.A. : Ἐπιμένετε στὴν ἄποψη πὼς ὑπάρχει συνάρτηση τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ ρομαντισμὸ ;

— Ἄμεση, ὄχι. Ἄλλ' ἔμμεση, ὀπωσδήποτε ναί. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἶναι ἔκφραση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως,

καὶ ὀπωσδήποτε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶναι συνητημένη μὲ τὸν εὐρωπαϊκὸ ρομαντισμὸ⁵. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἐκφράζει, μὲ μιὰ μεγαλόπνευστη σοβαρὴ ἀφέλεια, τὴν ἀνθρώπινη δύναμη — ἄσχετα ἂν νικιέται ἢ νικᾷ — πάνω στὴ μοῖρα. Δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ γνησιώτερη ρομαντικὴ στάση.

P.A. : Καὶ γιατί ὄχι ἀπολότως πηγαία, ὅπως ὁ ἴδιος λέγατε στὴν ἀρχή ;

— Μπορεῖ καὶ πηγαία... Ἄλλ' ἀνεπτυγμένη στὸ αὐτὸ ἱστορικὸ κλίμα.

★

Π.Τ. : Ποιὸς σημερινὸς συνθέτες μας «ἐλαφρῶν» τραγουδιῶν θεωρεῖτε ἄξιους ;

— Δὲν θεωρῶ κανένα νεώτερο ἄξιον μνείας, ἢ οὔτε καὶ ἄξιον συγκρίσεως μὲ τὸν Θεοδωράκη. Οἱ ὀποιοσδήποτε «εὐόωνες παρουσίες» παρουσιάζουν πολλὴν ἰσχύτητα γιὰ νὰ χαρακτηρισθοῦν «προσφορές». Μπορεῖ κάθε τόσο ν' ἀκούγεται ἓνα ὠραῖο τραγουδάκι, ἀλλὰ δὲν εἶναι παρὰ μόνο αὐτό. Δὲν εἶναι ἓνα δράμα, καὶ ἄρα δὲν ἐνδιαφέρει.

P.A. : Καὶ στὴ «σοβαρὴ» μας μουσικὴ — ἂν ὑπάρχει ;

— Ἡ «σοβαρὴ» μας μουσικὴ ἔχει νὰ ἐπι-

κι ὄχι τίς προεθνικὲς ἀνοίξεις καὶ σπουδαῖες καρποφορίες του (σὰν «κλέφτικου» προπάντων, κι ὄχι «ἐθνικοεπαναστατικοῦ» ἀναγκαιῶς).

5 Τοῦτο δὴ ἔρχεται πάλι, θαρρῶ, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ παραπάνω πού εἶπε γιὰ τὴν ἀρχαία πηγή, τὴν ποιοῦσα πάντα ὅλες τίς μεταβολές. Μὰ κ' ἐγὼ δά συμφωνῶ μαζί του στὸ πλατωνικὸ ἐκεῖνο γιὰ τὴν ἐνθόμηση, καθὼς καὶ στὸ σολωμικὸ (περὶ τῶν ἐλευθέρων πολιορκημένων) : τὰ σπλάγχνα τους κ' ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἦ συχάζουιν. Ἄλλ' ἐπιμένω κίβλας ἐγὼ αὐτό, χωρὶς ὑπαναχώρηση, νὰ θεωρῶ πηγὴ καὶ τοῦ Εἰκοσιένα, κι ὄχι δὴ τὸν «εὐρωπαϊκὸ ρομαντισμὸ» (ἢ, ἔστω, ὅπως διορθῶναι ἀμέσως : «τὸ αὐτὸ ἱστορικὸ κλίμα», πού γέννησε καὶ τὸν «εὐρωπαϊκὸ ρομαντισμὸ»).

4 Μολονότι οἱ ὑποσημειώσεις μου δὲν εἶναι ἀντιρρητικές, δὲν μπορῶ ἐδῶ νὰ μὴ σημειώσω, καὶ σὰ φιλόλογος (μᾶς ἀφήνει τὸ σαράκι ;), πὼς τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι ἐκπνεῖται, ὡς γνωστὸν, μὲ τὸ Εἰκοσιένα, δὲν γεννιέται οὔτε ἀκμάζει μ' αὐτό. Τὸ θέμα εἶναι μᾶλλον ξεκαθαρισμένο πιά, ἀπὸ τὸν λαμπρὸ μας Γιάννη Ἀποστολάκη κυρίως, στὴ μελέτη του γιὰ τὸ Κλέφτικο τραγούδι. Ἄλλ' ὁ καλὸς μας συνθέτης — πού ἐπιτέλους ζῆ τὸ τραγούδι, δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸ διαβάξῃ! —, πατριωτικὰ ὁμολογουμένως (ὄχι ὁμῶς γιὰ τοῦτο κ' ἐπιστημονικά), θυμάται, ἀπ' τὰ παιδικὰ του χαράγματα, τίς «ἐθνικὲς» ἐκπνοές του κυρίως

δείξῃ, γὰρ πρώτη φορά, ὀνόματα ἄξια νὰ σταθοῦν στὴν κορυφὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς δημιουργίας. Καὶ πρῶτος καὶ καλύτερος: ὁ Γιάννης Ξενάκης, πού ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω πὼς τὸν θεωρῶ ἕναν ἀπ' τοὺς κορυφαίους τῆς σύγχρονης μουσικῆς.

P.A. : Παρακαλῶντας νὰ μιλήσετε μὲ ἰσοσθενῆ ὁμότητα, κρίνατε τὴν εἰλικρινέστατη δήλωσή μου: πὼς, ἀπ' ὅ,τι ἄκουσα, μὲ δικιά σας παρουσίαση, θεωρῶ τὸν Ξενάκη, ἀπλῶς, ἀπογράφου θεοῦ τῶν Καιροῦ τούτου.

— Ἐγώ, ἂν ἤμουν στὴ θέση σας, καὶ λόγῳ τῆς σοβαρότητος πού σᾶς χαρακτηρίζει καὶ λόγῳ τῆς ἐπαναστατικότητος πού σᾶς διέπει, θὰ στεκόμουν μὲ μίαν ἀκόμα πιὸ ἐπαναστατικὴ ἀπέναντι στὸν ἑαυτό σας στάση γιὰ τὸν Ξενάκη: δὲν θὰ ἔλεγα «τὸν θεωρῶ», θὰ ἔλεγα «δὲν τὸν θεωρῶ»!.. Κι αὐτὸ σᾶς τὸ λέγω, γιὰ νὰ μπορέσω ἄνετα νὰ σᾶς δώσω τοὺς ἀπαραίτητους ἐκείνους φακούς νὰ τὸν διακρίνετε!.. Ἄγνοῶ, λοιπόν, τὸν χαρακτηρισμό σας, γιὰ νὰ σᾶς τὸν γνωρίσω.

P.A. : Ἐπιτρέψτε μου, ἀντιμετωπίζοντας, μὲ τὴν γνωστή μου «κακότητα», τὴν περίπτωσή σας ὡς «ἐκτιμητοῦ» τοῦ Ξενάκη εἰδικῶς, νὰ σᾶς ρωτήσω τί θὰ λέγατε γιὰ κείνον πού θὰ ἔκρινε τὴν στάση τοῦ κατεξοχῆν μελωδικοῦ Χατζιδάκι ἔναντι τοῦ κατεξοχῆν ἀντιμελωδικοῦ Ξενάκη, ὡς εἶδος «σνομπισμοῦ»;

— Πέσατε εἰς μίαν μικρὰν παγίδα!.. Χαρακτηρίζοντάς με μελωδιστὴν —

P.A. : . . . μελωδιστὴν!

M.X. : . . . μελωδιστὴν⁶, ἐννοεῖτε νὰ μοῦ ἀφαιρῆτε τὴν βαθυτέρή

μου μουσικὴ οὐσία, πού μὲ κάνει νὰ πλησιάζω ἄνετα ὁποιοδήποτε μουσικὸ ἔργο, εἴτε εἰς τὸ παρελθὸν εἴτε εἰς τὸ παρόν. Ἄλλ' εἶμαι βέβαιος, πὼς αὐτὴ ἡ «κακότητα», πού ἀρέσκεσθε νὰ ἐπικαλλῆσθε γιὰ τὸν ἑαυτό σας, δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν μουσικὴ μου ιδιότητα!

P.A. : Κάθε ἄλλο! Νὰ σᾶς τὴν προασπίσῃ μάλιστα!

— Λοιπόν, ποῦ βρίσκετε τὸ «σνομπισμό» μου γιὰ τὸν Ξενάκη;

P.A. : Νὰ καὶ σεῖς σὲ μιά δικιά μου παγίδα!

— Ὅπωςδήποτε, ἀσχέτως «σνομπισμοῦ» ἢ ὄχι, τὸ οὐσιῶδες ἐρώτημα πάντα παραμένει: τί εἶναι ὁ Ξενάκης; Καὶ γιὰτί τὸν θεωρῶ «μεγάλο»;.. Πρὶν μπορέσω ν' ἀποκριθῶ σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, δὲν θὰ ἤμουν σὲ θέση ν' ἀντιμετωπίσω τὴν ἀντίρρησή σας.

Γνωρίζοντας τὶς δυνατότητες πού ἔχετε στὸ ν' ἀντιληφθῆτε τὴ σημασία ὅσων θὰ πῶ, δικαιολογοῦμαι νὰ σᾶς μιλήσω συνοπτικώτατα:

Ὁ Ξενάκης εἶχε τὸ θάρρος ν' ἀγνοήσῃ τὴν μουσικὴ παράδοση πεντακοσίων ἐτῶν — νὰ ἀγνοήσῃ, δηλαδή, τὴν μουσικὴ ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση καὶ μετὰ — καὶ νὰ ξανατοποθετηθῆ, μὲ ὅλη τὴ δύναμη ἑνὸς γνήσιου ἑλληνικοῦ πνεύματος, δίνοντάς μας μουσικὴ ὄχι βέβαια αὐτὴ πού κληρονομήσαμε καὶ συνηθίσαμε. Ἴδου ἡ πρώτη δυσκολία γιὰ νὰ σταθοῦμε ἀπέναντί του: μᾶς ἀπαιτεῖ ἢ πολὺ ἀγνοῦς

λους. Κ' ἐδῶ ἴσα-ἴσα, στὸ ὅτι ἐπιμένει ν' ἀκούῃ «μελωδιστῆς», ὅταν τοῦ λέν, ἀπλῶς, «μελωδικός», ἐγὼ βλέπω ἕναν παράξενο φόβο του, πού μπορεῖ καὶ νὰ γεννᾷ πράγματι «σνομπισμὸ» πολὺ ἐπικίνδυνον — γιὰ τὴ σωστὴ καλλιέργεια τοῦ κοινοῦ, ἐννοῶ — ὑπερτιμήσεων διάφορων Ξενάκηδων καὶ παρόμοιων. (Δὲν καταβαίνω, ὁμολογῶ, γιὰτί νὰ μὴν ἔχουμε κατὰ φάση πρὸς τὴ φύση μας, καὶ νὰ φοβόμαστε νὰ μείνουμε αὐτὸ πού εἴμαστε, μᾶς καὶ μᾶς ποῦν «στενοῦς» ἢ «παλαικοῦς» ἢ, ἀκόμα, καὶ «ἐκτός καιροῦ καὶ τόπου». Δείχνει βαθὺ κλονισμό αὐτό.)

6 Ἐπιμένει «μελωδιστὴν», ἐνῶ ἄκουσε πολὺ καλά πὼς εἶπα «μελωδικός»! Ἀκριβῶς — ὅπως μοῦ ἐξήγησε — γιὰτί ἐξυπονοεῖ πὼς «μελωδικὸν λέγοντάς τον, μελωδιστὴν πράγματι τὸν θεωρῶ»!.. Ἀλλὰ πλανᾶται. «Μελωδικὸ» τὸν εἶπα, καὶ μελωδικό, ἀπλῶς, τὸν θεωρῶ - τοῦτο δὲ ἀρετὴ μεγίστη, κατ' ἐμέ, ὅ,τι καὶ νὰ λήθῃ ὁ ἴδιος γιὰ τὸν («ἀντιμελωδιστὴν, πράγματι) Ξενάκη του ἢ ἄλ-

ή πολύ δυνατούς. Ἡ μουσική, ἀνέκαθεν, ἀκόμα καὶ στὴν ἀκμαιότερη εὐρωπαϊκὴ τῆς ἔκφραση, ὑπῆρξε μία ὀργάνωσις ἡ-χων. Ὅσο πρὸ μεγαλειώδους, τόσο πρὸ σοφῆ ὀργανωμένη - καὶ τόσο διαρκέστερη στὸ χρόνον. Γιατί μᾶς συνθλίβει ἡ καταπληκτικὴ ὀργάνωσις τοῦ Ξενάκη, πού περικλείει ὅλες τὶς σύγχρονες ἐπιτεύξεις μας; Ἀλλά, ἀκόμη περισσότερο: ἡ ξανατοποθέτησίν του στὴ μουσικὴ οὐσία δημιουργεῖ ἓνα πρωτόγονο ἡχητικὸ ἀποτελεσμα, χωρὶς καθόλου τὸ σοφὸ σχολαστικισμὸ τῆς παραδοσιακῆς ὀργανώσεως. Τίποτε στὸν Ξενάκη δὲν εἶναι σκόνη, ἀλλὰ ὕλη ζωντανή, κάτω ἀπὸ σκέψη βαθύτατα μαθηματικὴ - καὶ μὲ τὴν εὐρύτητα ἑνὸς ποιητοῦ. Ἀκόμα καὶ ἡ ἔννοια τῆς μελωδίας δὲν ἐλλεῖπει ἀντιθέτως μάλιστα, παρουσιάζεται εὐρηματικὴ, ἀστραφτερῆ καὶ τεταμένη. Μιὰ μελωδία, πού θάπρεπε νάχαμε κληρονομήσει, ἂν δὲν εἶχε συσσωρευτῆ ἡ μουσικὴ θητεία πεντακοσίων ἐτῶν.

Ἡ σημασία τοῦ Ξενάκη εἶναι μεγάλη γιατί πρώτη φορὰ στὴν παγκόσμια μουσικὴ δημιουργία παρουσιάστηκε μιὰ προσωπικότητα τόσο τολμηρὴ πού ν' ἀποφασίσῃ νὰ ξαναὑπάρξῃ Ἕλληνας. Πρέπει νὰ παρέλθουν λίγα χρόνια, γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε τὴ σημασία του - γιὰ νὰ γνωρίσουμε κ' ἡμεῖς, μὲς ἀπ' αὐτόν, τὴν βαθύτερη νεοελληνικὴ μας ἰδιοσυγκρασία⁷.

P.A. : Δηλαδή, καὶ γιὰ νὰ μὲ πείσετε περὶ νὰ παρέλθουν λίγα χρόνια!..⁸

- 7 Αὐτὸ ὅμως ἔρχεται σὲ κάποια ἀντίθεση — τυπικὴ τοῦλάχιστον — μὲ ὅ,τι ἔλεγε ἀρχι-ἀρχή: «Ὁ Ξενάκης δὲν εἶναι ὑπεύθυνος οὔτε δέκτης τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς εὐαισθησίας.» Καί: «Πῶς θὰ μπορούσα, ἀκούγοντας τὶς μεγάλες στιγμὲς τοῦ Ξενάκη, νὰ προειδοποιηθῶ ὅτι κάτι μεγάλο ἔρχεται στὸν μακάριο ἑλληνικὸ χῶρον;»
- 8 Κι ὡστόσο ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, πῶς ἡ σκέψη τοῦ Χατζιδάκι, καθὼς ἐκθέτει τὰ τοῦ Ξενάκη, ἔχει τέτοια ὀργάνωσις καὶ δομὴ, πού μοιάζει νὰ μιλάει — π ρ ἄ γ μ α τ ι, καὶ διόλου βερμπαλιστικά — γιὰ κάτι τὸ πολὺ οὐσιαστικὸ, τὸ πολὺ ἔτσι! Κ ἄ τ ι, πού ἀκριβῶς τῆς ὑπαγορεύει — μοιάζει — τὴν τέτοια δομὴ καὶ ὀργάνωσις!.. Τί συμβαίνει; Μήπως ἀλήθεια τόσο πλανόμαστε, ὄλοι ἡμεῖς πού δὲν «πιάνομε» τίποτε ἀπὸ

— Ὅχι. Πρέπει νὰ παρέλθουν λίγα χρόνια γιὰ νὰ καθαριστοῦμε, ἡμεῖς ἰδιαίτερα, οἱ Ἕλληνες, κὶ ἀπὸ τὴ σκόνη τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, κὶ ἀπὸ τὴ σκόνη τῆς «ἀθάνατης» ρωμιοσύνης μας!

P.A. : Προτιμῶ «βρώμικος» μὲ τὸν Μπετόβεν!..

— Μὲ ἐκπλήσσετε, σεῖς, ἕνας ἀδιάκοπα ἐπαναστάτης, πόσον ἀστικὴν εὐκολία περικλείει ἡ ἀστικὴ σας εὐαισθησία!

P.A. : Δέχομαι καὶ «ἀντιδραστικὸς» ἀκόμη, καὶ «ἀστός» ἔστω, καὶ «ὀκνηρὸς» ἂν θέλετε, μέσα στὴν Ἱστορία, μὲ τὸν Μπετόβεν, παρὰ «ἐπαναστάτης», τάχα, μὲ κάτι πού δὲν μὲ ἔχει πείσει!

— Οὔτε «ἀντιδραστικὸς», οὔτε «ἀστός». «Ὀλίγον ὀκνηρὸς, ὡς πρὸς μιάν περιοχὴν», καὶ τίποτε ἄλλο! Ἄλλωστε, δὲν τὰ ἔχω μὲ τὸν Μπετόβεν, ἀλλὰ μ' ἐσᾶς - κὶ αὐτό: πρὸς τὸ παρόν. Γιατί εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου χρόνου, θὰ προσπαθῶ κ' ἐγώ, καθὼς κ' οἱ φίλοι σας, νὰ σᾶς συγκρατήσουμε ἀπὸ τό... ἐπαναστατικὸν πάθος πού θὰ ἔχετε γιὰ τὸν Ξενάκη!..

★

Π.Τ. : Ποιούς ἄλλους Ἕλληνες συνθέτες θεωρεῖτε ἄξιους;

— Τὸν Παπαϊωάννου, τὸν Χρήστου, τὸν Σισιλιάνο, τὸν Ἀντωνίου - γιὰ νὰ περιορισθῶ σὲ μιὰ ομάδα συνθετῶν πού τυχαίνει νὰ γνωρίζω καλὰ τὸ ἔργο τους. Θέλω νὰ τονίσω τὴ σπάνια γιὰ τὸν Τό-

Ξενάκη:.. Καὶ πῶς γίνεται ἀπλῶς «σνομπισμὸς» νὰ κινή ἓνα γνήσιο δημιουργὸ καὶ νοήμονα πρὸς μιὰ τόσο ἀντικρὺς ἐναντία του ἐκτίμησι;.. Δὲν ξέρω τίποτε. Καί, πάντως, δὲν ἐκφράζω παρὰ προσωπικὸς μου ἀπόψεις — ἡ ἀδυναμία προσλήψεως — ἀπέναντι τοῦ Μάνου Χατζιδάκι, πού δημιουργὸς τελοσπάντων εἶναι στὸν τομέα του, καὶ περὶ τῆς ἀσφαλῶς θὰ «πιάνη» ἀπὸ μᾶς, τοὺς ἀπλῶς «καλλιεργημένους» καὶ μὴ μουσικούς. (Τοῦτο, τὸ θεωρῶ χρέος, καὶ ἦθος, ἐναντι τῶν δημιουργῶν.)

πο μας θετική προσφορά τοῦ Γιάννη Παπαϊωάννου, πού, ἐκτός ἀπό τή μουσική του, σάν δάσκαλος μᾶς ἔχει δώσει τέλεια καί σύγχρονα ἐκπαιδευμένη μιά πλειάδα μαθητῶν, καί δημιουργεῖ μὲ τὸ μάθημά του τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ νὰ ὑπάρξουν — ὅσοι ὑπάρξουν ἀπ' αὐτοὺς — ἀληθινὰ σύγχρονοι μουσικοί. Καὶ μόνο μ' αὐτὴ του τὴν ιδιότητα ὁ Παπαϊωάννου ἀξίζει νὰ πάρῃ τὴν πρώτη θέση στὴ συνειδήσή μας, ἐκτός πού κι ὡς συνθέτης μᾶς ἔχει δώσει θαυμάσια ἐργασία, πού θὰ χαρακτηρίσῃ ἀπόλυτα τὸ μουσικό μας σήμερα.

Κ.Π. : *Τί ἐκάνατε τὰ δυὸ τελευταῖα χρόνια, πού δὲν ἐμφανίσατε νέα τραγούδια ; Ὑπάρχουν πολλοὶ πού διερωτῶνται τί νὰ σημαίνει ἡ διακοπὴ αὐτῆ, κι ἂν θὰ ξαναπαρουσιάσετε «ἔργο γιὰ τὰ χεῖλια μας».*

— Πάντοτε ἡ πορεία μου εἶχε ἓνα ρυθμὸ *sui generis*. Δὲν τὴν χαρακτηρίζε καμμιά σκοπιμότης καὶ καμμιά ὑποταγή. Δυὸ χρόνια, εἶχα τὸ πάθος νὰ φτιάξω τὴν

Πειραματικὴ ἀρχήστρα - κ' ἐλπίζω σύντομα αὐτὴ μου ἢ δουλειὰ νὰ στεριώσῃ ὀριστικά. Παράλληλα, ὅμως, δὲν ἔπαψά διόλου νὰ γράφω τραγούδια - γιατί μ' ἀρέσει νὰ τραγουδῶ. Ὅπως δὲν ἔπαψα νὰ προβληματίζωμαι μὲ τὴ μουσική, γιατί μ' ἀρέσει νὰ σκέπτομαι — —

P.A. : «Δὲν μπορῶ παρὰ» νὰ σκέπτομαι!*

— Ὅχι! Μ' ἀρέσει νὰ σκέπτομαι!.. Καὶ συγχρόνως, δὲν ἔπαψα ν' ἀνακαλύπτω καινούργιες ἀφετηρίες δραστηριότητός μου. Γιατί ποτὲ δὲν κουράζομαι!.. Γι' αὐτό, τίποτε δὲν σημαίνει, ἂν δυὸ χρόνια ἔκανα ἐκεῖνο ἢ δὲν ἔκανα τὸ ἄλλο, παρουσίασα αὐτὸ καὶ δὲν παρουσίασα τὸ ἄλλο. Γιατί ὅλ' αὐτὰ κάθε μέρᾳ ὑπάρχουν μέσα μου, καὶ δὲν ἔχω σταματήσει οὔτε στιγμή νὰ τὰ ζῶ.

9 Διορθῶνω, γιὰ λογαριασμό του, ὅπως νομίζω σωστότερα, τὴν ἐκφρασὴ του. Μά αὐτός, ὅπως βλέπετε, καθὼ οὐαῖλδικός, ἐπιμένει στὸ «μ' ἀρέσει!»

ΠΛΑΤΩΝ

Φαίδων

IV, 60 E — V

...ἀλλ' ἐνυπνίων τινῶν ἀποπειρώμενος, τί λέγει, καὶ ἀφοσιούμενος, εἰ πολλάκις ταύτην τὴν μουσικὴν μοι ἐπιτάττοι ποιεῖν. ἦν γὰρ δὴ ἅττα τοιάδε· πολλάκις μοι φοιτῶν τὸ αὐτὸ ἐνύπνιον ἐν τῷ παρελθόντι βίῳ, ἄλλοτ' ἐν ἄλλῃ ὄψει φαινόμενον, τὰ αὐτὰ δὲ λέγον ὦ Σώκρατες, ἔφη, μουσικὴν ποίει καὶ ἐργάζου. καὶ ἐγὼ ἔν γε τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ὅπερ ἔπραττον, τοῦτο ὑπελάμβανον αὐτὸ μοι παρακελεύεσθαι τε καὶ ἐπικελεύειν, ὡσπερ οἱ τοῖς θεοῖσι διακελευόμενοι, καὶ ἐμοὶ ἐὼ τῷ ἐνύπνιον, ὅπερ ἔπραττον, τοῦτο ἐπικελεύειν, μουσικὴν ποιεῖν, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὐσης μεγίστης μουσικῆς, ἐμοῦ δὲ τοῦτο πρᾶττοντος· νῦν δ' ἐπειδὴ ἦ τε δίκη ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ἐορτὴ διεκόλυέ με ἀποθνήσκειν, ἔδοξε χρῆναι, εἰ ἄρα πολλάκις μοι προστάττοι τὸ ἐνύπνιον ταύτην τὴν δημώδη μουσικὴν ποιεῖν, μὴ ἀπειθῆσαι αὐτῷ, ἀλλὰ ποιεῖν. ἀσφαλέστερον γὰρ εἶναι μὴ ἀπιέναι πρὶν ἀφοσιώσασθαι ποιήσαντα ποιήματα καὶ πειθόμενον τῷ ἐνυπνίῳ. οὐτῷ δὴ πρῶτον μὲν εἰς τὸν θεὸν ἐποίησα, οὐ ἦν ἡ παρούσα θυσία· μετὰ δὲ τὸν θεόν, ἐνοήσας, ὅτι τὸν ποιητὴν δέοι, εἴπερ μέλλοι ποιητῆς εἶναι, ποιεῖν μῦθους, ἀλλ' οὐ λόγους, καὶ αὐτὸς οὐκ ἦ μυθολογικός, διὰ ταῦτα δὴ οὐς προχείρους εἶχον καὶ ἥμιστάμην μῦθους τοῦ Αἰσώπου, τούτους ἐποίησα, οἷς πρῶτοις ἐνέττυχον.

Au - dessus de la mêlée!

ΕΝΑΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ἄν θέλαμε νὰ σταθοῦμε ὅσο γίνεται πρὸς πάνω ἀπὸ τὴν κρίση καὶ νὰ κάνουμε, μὲ ἀδρές γραμμές, τὸν ἀπολογισμὸ τῆς χρονιάς πού πέρασε, θὰ λέγαμε ὅτι :

— Παρὰ τὴν πρὸς ἀνατροπὴ τοῦ ροῦ τῶν πραγμάτων ἀσύγγνωστη παρατολμία τοῦ βασιλιᾶ, ὁ κ. Παπανδρέου κρατᾷ πάντοτε τὴ σκυτάλη, ἀνεξάντλητος σ' ὀχλαγωγικὴ μυθοπλασία, πού ὑποχρεώνει σὲ παθητικὴ ἀμυνα τοὺς ἀντίπαλους.

— Οἱ ἐνοπλεις δυνάμεις, πού πῆγαν ν' ἀναβαφτιστοῦν στὴ λαϊκὴ κολυμπήθρα, τρόμαξαν τὴν τελευταία στιγμή τὸν κοχλασμό της καί, ὑπὸ τὴν κάλυψη τῆς βασιλικῆς διαταγῆς, ἔχωσαν ὡς τ' ἀφτιά τὸ «ὑπεράνω πολιτικῆς» παλιὸ μὰ κόμμοδο καβούκι τους.

— Τρεῖς φορές σουρομαδήθηκε ἡ Ε.Κ. ἀπ' ὅ,τι πρὸς φιγουράτο, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄβολο στὸν ἀρχηγέτη της γιὰ τὸ παραπέρα ξεβίδωμα τοῦ ὄχι καὶ πολὺ συνεκτικοῦ βασιλείου.

— Τὰ ἄλλα κόμματα ἐπέισθησαν πὼς δὲν πρόκειται νὰ κερδίζουν αὐτὰ ὅ,τι θὰ χάνη ὁ κ. Παπανδρέου, καὶ μάλιστα πὼς στὸ ἐξῆς θὰ χάνουν καὶ ἀπὸ μόνα τους, εἴτε συμπράττουν, εἴτε ἀντιπράττουν.

— Τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σχεδὸν ὅσο καὶ ἄλλοτε ἐκχωρητικὸ σὲ κάθε λογῆς ἀπαιτητὰς πού προβάλλουν τὰ ὑπεσχημένα ἀπὸ τὸν κ. Παπανδρέου καὶ τ' ἀπαραιτήτως ἀναγκαιοῦντα γιὰ ν' ἀνασταλῆ τὸ πρὸς αὐτὸν ρεῦμα.

— Τὸ ἐξωτερικὸ συνειδητοποίησε πρὸς πλήρως τὸ συμφέρον του νὰ μᾶς κρατᾷ μεταξὺ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας γιὰ νὰ μᾶς ἔχη φτηνὰ στὸ χέρι καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν μ' ἓνα ὁποιοδήποτε πρόσχημα σταδιακὴ κατάχτησιν τῆς Χώρας.

— Ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομία ἔχει σμαραλιαστῆ, ἢ γενοκτονία — ἢ, ἄλλως, μετανάστευση — ὑπερβαίνει τὸ γεννοβόλι μας, ἢ Κοινὴ Ἄγορὰ κρούει ἀπειλητικὴ τὴν πόρτα μας.

— Οἱ ἀγρότες, οἱ ἐργάτες, οἱ ἐπαγγελματίες περιμαζεύουν ὅπως-ὅπως τὰ ράκη τους, μὰ ὄχι ἀκόμα μὲ σαφῆ τὴν αἴσθησιν πὼς ὅλοι ἐξ ἴσου τοὺς ὑποβλέπουν καὶ τοὺς δολιεύονται.

— Οἱ Κύπριοι τώρα μόλις πείθονται πὼς λίγοι προσβλέπουν δίχως φόβους τὴν ἔνωση τοῦ ἥρωικοῦ νησιοῦ τους μὲ τὴν Πατρίδα. Ἄν δὲν τοὺς περάσῃ, θὰ εἶναι γιὰτὶ οἱ τουρκαλάδες μείναν οἱ ἴδιοι, ὄχι γιὰτὶ οἱ ἑλληναῖδες γίναν ἄλλοι.

Ο ΑΠΟΛΟΓΟΣ

ΚΑΡΑΝΤΟΝΗΣ

Πολύ όρεο τό κραδί σας με τό ποίημά σας. Νά γράφεζε δεσποινίς, νά γράφεζε !!

Πάω νά μιλήσο με τόν λυπημένο αδελφό & πο τό κικιντενία.

Χάσας Παναγιώτοπουλος

Θά πῶ κάλι τό όποϊον, ἴσος πιθανόν νά μήν άρέση: Ὁ πνευματιώος άνθρωπος, δέν πρέπει νά χανθάνη "θέση". Θέείς, ἴσον ζημία! Ἡ καχιζέρα θέείς, εἶνε ἡ Ἀυαδιμεΐα.

Δυνατόζερα παραμαζῶ, διά ν' άκουίν με νά διηγηθῶ τό κάθε μαθεματόλο...

ο κ. Π. ΧΑΡΗΣ φιλοσοφῶν.

ή κυρία θρῦλος.

ΤΕΛΕΦΤΕΑ ΝΥΧΤΑ ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ ΟΤΑΝ Η ΖΩΗ ΓΙΝΕΤΕ ΟΝΕΙΡΟ

Όταν ἡ ζωή δέν γίνεται όνειρο καί ἡ ἐπιθυμία, ἐφιάλτης.

Μ. ΠΑΠΠΑΣ

ΔΗΜΟΥΛΑΣ

Θὰ συνεχίσω...

Θὰ συνεχίσω βήματα σταματημένα
κάπον, ανανεώνοντας τις θέσεις
ανάμεσα στὸν κόσμο καὶ σὲ μένα,
τὰ σύμβολα, ὑποψίες καὶ προθέσεις.

Ἐναντιώνοντας τις ἀντιθέσεις,
πὸν ἀτονοῦν, καὶ στὰ συνηθισμένα
πέφτουν, ὅπως ὄλα, γρήγορα : σ' ἓνα
σωρὸ ἀπὸ νωθρὲς διαθέσεις.

Πού, ἀργά, σὲ μονότονο, ἴσο
αἰσθημα ξετυλίγονται (γραμμὴ
μὲ πάνω της πλεγμένη κάθε δομῆ)

κ' ἔπειτα σὲ μιὰ τάση ἀσφυκτική,
γιὰ νὰ ξεσπάσουν στὴν ἐπιταγὴ
σταματημένα βήματα νὰ συνεχίσω.

Οἰδίπους

Ρύθμιζε πάντοτε τοῦ βίου σου τις πράξεις ἰσχυρὸ
τὸ πάθος. Καὶ στῆς ὀργῆς σου τις ἐκρήξεις
ἐπαιρνες πάντα συνεργὸ τὸ χέρι, βιαστικὸ,
καὶ πρόθυμο, γρήγορα κάπου γιὰ νὰ καταλήξῃς.

Νέος, γιὰ ἓνα προσπέρασμα, δὲ δίστασες νεκρὸ νὰ ρίξῃς
ἄνθρωπο (τὸν πατέρα σου), σηκώνοντας τὸ χέρι φονικὸ.
Καὶ τώρα, στὸ τέλος σου, τὰ περασμένα πῶς θὰ τυλίξῃς
τυραννικὰ στὸν μέσα κόσμο νομίζοντας, μὲ χέρι τιμωρὸ

νὰ τυφλωθῆς ἔσπενσες. Ὅμως σχήματα πλήξης
γεμίζουν τὰ σφραγισμένα μάτια σου, κ' εἶναι σκληρὸ
νὰ μὴ μπορῆς στὴν ποικιλία τῆς μέρας νὰ τ' ἀνοίξῃς,

καὶ νὰ δῆς : ἐκεῖνα πέρα εἶναι βοννά, κι αὐτὸς ἐδῶ
δρόμος, πὸν νὰ τὸν πάσης θάθελες καὶ νὰ τραβήξῃς
γιὰ τὴ Θήβα πάλι, τὴ Σφίγγα νὰ ξανασπρώξῃς στὸ γκρεμὸ.

Ροή

Ὁ κόσμος μου, πὸν μὲ σαφήνεια κ' εὐκαμψία / προσδιορίζουν κι ὀριοθετοῦν οἱ
μνήμες, κ' ἓνα / ἀπλοῖκὸ πλέγμα προβλέψεων (μιὰ παρωδία / προσαρμογῆς τοῦ μέλ-
λοντος στὰ περασμένα), / ὅχι ὁμως τ' ὄνειρο κ' ἡ φαντασία / (στοιχεῖα μου ἀτίθα-
σα, ἀνεύθυνα ριγμένα), / ὁ κόσμος μου, ἔρμαιο στῆς τύχης τῆς μαγιά, / τέμνει κάθε
στιγμὴ κόσμους ἄλλους, ἀπ' τὸν καθένα / ἀποσπῶντας ὅ,τι στὴν πρόβλεψη ἢ στὴ μνή-
μη / δέν ἦταν μέσα : τὸ καινούργιο, πάντα πύλη / στὸ ἄγνωστο, τὸ ἀπὸ πύλες ἀποτε-
λούμενο / σὲ μιὰ πολυδιάστατη διαδοχῆ, ζύμη / ζωῆς, ἀπ' ὅπου ἀντλεῖται ἡ πρώτη
ἔλη / γιὰ τὸν κόσμο μου, ὄλοεν ἀνανεούμενο. /

ΠΑΝΑΓΗΣ Α. ΠΑΠΑΔΗΓΟΥΡΑΣ

τ. ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ, ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ κ.λ.

ΠΕΡΙ «ΙΔΕΟΛΟΓΙΩΝ»

Actio finium regundorum

Θ' ἀρχίσω μὲ μίαν ἀντικειμενικὴν διαπίστωσιν : ἡ διάκρισις μεταξὺ «Δεξιᾶς» καὶ «Κέντρον», εἰς τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἐστερημένη οἰασδήποτε ἰδεολογικῆς σημασίας. Μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων δὲν ὑπάρχει, πρῶτον, καμμία ῥητὴ προγραμματικὴ διαφορὰ, ἀφορώσα εἰς τὸ οἰκονομικὸν ἢ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς. Καὶ δεύτερον : ἡ κοινωνικὴ — ἢ, ἂν θέλετε, ἡ ταξικὴ — προέλευσις, τόσον τῆς ἡγεσίας ὅσον καὶ τῶν ὁπαδῶν ἀμφοτέρων, εἶναι ἡ ἴδια.

Ἐπάρχει, βέβαια, κάποια «ψυχολογικὴ» διαφορὰ. Ὅφειλεται εἰς τὴν ἱστορικὴν καταγωγὴν — καὶ ὄχι εἰς τὴν σημερινὴν οὐσιαστικὴν συγκρότησιν ἢ τὴν προγραμματικὴν προοπτικὴν — τῶν παρατάξεων. Εἶναι ἓνα ρομαντικὸν κατάλοιπον, τὸ ὁποῖον προσδίδει ἐνίοτε διάφορον ὄψος εἰς ὠρισμένας πολιτικὰς ἐκδηλώσεις. Καὶ ἔτσι συμβαίνει, ἢ λεγομένη «Δεξιὰ» νὰ τονίζη περισσότερον τὴν «νομιμοφροσύνην» τῆς, καὶ τὸ λεγόμενον «Κέντρον» νὰ ἐπαναλαμβάνη, μὲ κάποιαν κουραστικὴν μονοτονίαν, τὴν λέξιν «Δημοκρατία». Ἄλλὰ τὰ συνθήματα δὲν ἀποτελοῦν, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἰδεολογίαν. Ἀποτελοῦν, ἐνδεχομένως, κομματικὰς ἰαχάς. Ἔτσι, ἡ ἰαχὴ τῆς «Δημοκρατίας» ποὺ ἐπρόκειτο «νὰ νικήσῃ», προσεῖλκυσε ἴσως — ἐν ὀνόματι παιδικῶν ἀναμνήσεων — μερικὸς ἀπὸ τοὺς λογίους μας πρὸς τὸ κομματικὸν στρατόπεδον τοῦ «Κέντρον». Ἀφ' ἧς ὅμως ἡ «Δημοκρατία» ἐνίκησε πράγματι, εὐρέθησαν οἱ λογίιοι, μαζὶ μὲ τοὺς λοιποὺς «κεντρῶους», εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἰδεολογικοῦ κενοῦ. Καὶ ὑπέστησαν τυπικὴν ἀπογοήτευσιν, ρομαντικοῦ τύπου : διεπίστωσαν, δηλαδὴ, ὅτι δὲν ἀντιμετωπίζονται τὰ σημερινὰ οὐσιαστικὰ προβλήματα μὲ ἐξορκισμοὺς ἐπινοηθέντας διὰ τὴν ὑπερνίκησιν τῶν πρὸ πεντηκονταετίας προβλημάτων.

Ἄλλ' εἴτε τὸ θέλωμεν εἴτε ὄχι, τὴν σκηνὴν ὀλόκληρον τῆς Ἱστορίας καταλαμβάνει, μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον, ἓνα δραματικὸς διάλογος μεταξὺ «Ἀνατολῆς» καὶ «Δύσεως». Μέχρις οὗτο ἐπέλθη, καθ' οἷονδήποτε τρόπον, ἡ κάθαρσις, εἶναι φυσικόν, ὁ κάθε πολίτης καὶ — πολὺ περισσότερον — τὸ κάθε κόμμα, νὰ μετέχουν τῶν διαδραματιζομένων. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπάρχει, βεβαίως, μεταξὺ τῆς «Δεξιᾶς» καὶ τοῦ «Κέντρον», διαφορὰ. Ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι, ἐν τούτοις, ἰδεολογικὴ. Διότι δὲν προτείνει τὴν θέσπισιν διαφοροτικοῦ κοινωνικοῦ

¹ Τοῦτο κρατοῦν, κυρίως, *Τὰ Νέα Ἑλληνικά*, ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ κατ' ἄλλα, ἄρθρον τοῦ φίλου κ. Παπαληγοῦρα. Ἀντιρρήσεις ; Χίλιες καὶ μία ! Καὶ μιά ἀπ' τὶς χίλιες (ἴσως ἡ πρώτη, καὶ ἀπὸ τὶς πρὸ θεμελιώδεις) ὅτι τὴν ἀναμφισβήτητη (καὶ ἀπὸ μακροῦ ξεκινημένη, καὶ ἀπομόνη τῆς, καὶ δικαιοῦτα ὀγκομένη καὶ ἀναπτυσσόμενη) ἐξ ἀνάστασης τοῦ Τόπου κατὰ σύνολον τῆς πολιτικῆς καὶ παντοίας ψευδοηγεσίας του —, τὴν διόλου προσδιοριζόμενη (παρὰ τὰ φαινόμενα καὶ τοὺς ἀμφοτέρωθεν ἰσχυρισμοὺς), οὔτε σοβαρῶς «χειραγωγούμενη» ἀπὸ κανέναν (δεξιῶτατα βεβαίως συμπλέοντα) Παπανδρέου, ὅπως οὔτε ἀπὸ καμμιά ψευτοδημοκρατικῆ, ψευτοεπαναστατικῆ ἀνεκαθεν ἐδῶ, ὑπερκομφορμιστικῆ (μάλιστα σήμερα) «Ἀριστερά» μας (καὶ ἂς ὑστερίζεται ὅσο θέλει ὁ δεξιός μας τύπος καὶ οἱ «γραμμές» του) — δὲν φαίνεται ν' ἀντιρρῶσιν ὅσον πρῶτον (καὶ καθόλου ἀντιμετωπιζόμενον δίχως ἀνδρεία κατάφαση, ἢ μὲ γιατροσόφια τῆς ἐπιφανείας, στεφανοπουλο-τσιρωμωκο-μητσοτακικο-ανακτορικὰ καὶ παρόμοια) — ὁ φίλος μας. Ἄλλὰ, εἴπαμε : *ζητεῖται ὁ δίαλογος*. Καὶ καλῶς ἤδη ἀνοίγει.

ουστήματος τὸ «Κέντρον». Εἶναι, ὅμως, ἡ διαφορὰ στρατηγική, καὶ ἐπομένως οὐσιώδης - μολονότι περιορίζεται εἰς τοῦτο καὶ μόνον: εἰς τὸ ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «Δεξιάν», τὸ «Κέντρον» ἐπιτρέπει εἰς ἑαυτό, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, κομματικούς ἐλιγμούς, στηριζομένους εἰς προσωρινήν, ὀππορουνιστικοῦ χαρακτήρος, ἄμεσον ἢ ἔμμεσον, φανεράν ἢ κρυφὴν συνεργασίαν μὲ τὸν Κομμουνισμόν. Ἄν οἱ ἐλιγμοὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι ἢ δὲν εἶναι — ὅπως πιστεύει ἡ «Δεξιὰ» — ἐπιτετραμένοι ἄν, δηλαδή, κινδυνεύη νὰ παρασύρῃ τὸ «Κέντρον», μακροπροθέσμως, τὸν Τόπον πρὸς κατευθύνσεις τὰς ὁποίας καὶ τὸ ἴδιον δὲν ἐπιθυμεῖ, εἶναι πρόβλημα, τὸ ὁποῖον δὲν σκέπτομαι σήμερον παρὰ μόνον ἐμμέσως καὶ παρεμπιπτόντως νὰ θίξω.

Ὅπως δὲ καταλήγει κανεὶς εὐκόλα εἰς τὰ ἐξῆς δύο συμπεράσματα:

1. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, «Δεξιὰ» — ὑπὸ τὴν ἔννοιαν: ἰδεολογικῶς ἀπὸ τοῦ «Κέντρον» ἀφισταμένης πολιτικῆς μερίδος — δὲν ὑπάρχει. Ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχουν ἐλάχιστα μεμονωμένα καὶ κομματικῶς ἀπομεμονωμένα ἄτομα, ἀπολιθωμένα καὶ ἱστορικῶς καθυστερημένα, τὰ ὁποῖα ὄνειρεύονται τὴν παλινδρόμησιν τῆς Ἱστορίας. Ἄλλὰ δυνάμεις πολιτικά, τοῦ προπολεμικοῦ δεξιοῦ τύπου, δὲν ὑπάρχουν.

2. Ἰσχύει, φυσικά, καὶ τὸ ἀντίστροφον: «Κέντρον» — ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πολιτικῆς μερίδος προσφερούσης συγκεκριμένας, διαφόρους ἀπὸ τὴν «Δεξιάν», λύσεις τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων — δὲν ὑπάρχει. Τὰ τοῦ «διμετώπου ἀγῶνος», καὶ τὰ ἄλλα ἡχηρὰ παρόμοια, εἶναι κενὰ ἰδεολογικοῦ περιεχομένου συνθήματα, προωρισμένα νὰ διευκολύνουν διαφανεστάτους ἐλιγμούς. Διότι — μεταχειρίζομαι παλαιότεραν ἔκφρασιν τοῦ ἴδιου τοῦ σημερινοῦ «ἀρχηγοῦ» τοῦ «Κέντρον» — κατὰ βάσιν «συμπλέομεν». Ἡ ἐκ τῆς ἱστορικῆς καταγωγῆς μεταξύ τῶν δύο μεγάλων πολιτικῶν παρατάξεων διαφορὰ ἔχει ἰδεολογικῶς ὑπερνηκικήν. Ἡ φύσις καὶ ὁ ὅγκος τῶν σημερινῶν συγκεκριμένων προβλημάτων δὲν ἐπιτρέπουν, φαίνεται, τὴν ἐπιβίωσιν τῶν συναισθηματικῆς ἀπλῶς προελεύσεως διαφορῶν, πού μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ προπολεμικὴ ἐποχὴ.

Τίθεται, ὅμως, τὸ ἐρώτημα: ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἰδεολογία τοῦ «Κέντρον» οὔτε ἰδεολογία τῆς «Δεξιᾶς», τί ὑπάρχει;

Πρὶν ἐπιχειρήσω νὰ δώσω ἀπάντησιν, θὰ ἤθελα νὰ διερευνήσω μήπως τυχὸν αὐτὴ ἡ παρατηρούμενη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκμηδένισις τῶν ἰδεολογικῶν ἀποστάσεων εἶναι φαινόμενον γενικώτερον.

Θὰ ἀρκεσθῶ νὰ ὑπενθυμίσω μὲ συντομίαν τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐπραγματοποιήθη, εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς δημοκρατικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον, μία ἀκατανόητος βάσει τῶν προπολεμικῶν κριτηρίων καί, διὰ τοῦτο, ἀπίστευτος ἰδεολογικὴ προσέγγισις, μεταξύ τῶν σοσιαλιστῶν, ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐλευθέρου οικονομίας, ἀφ' ἑτέρου.

Ἀνάλυσιν δὲν χρειάζεται, βεβαίως, ἡ διαπίστωσις τῆς προσεγγίσεως, ἀλλὰ μόνον ἡ ἱστορικὴ τῆς ἐρμηνεία. Διότι εἶναι δεδομένον, ὅτι τὸ «εἶδος» τοῦ προπολεμικοῦ δογματικοῦ σοσιαλιστοῦ, ὅπως καὶ τὸ «εἶδος» τοῦ προπολεμικοῦ φιλελευθέρου, ἔχει κίβλας ἐκλείψει. Διαμορφοῦνται πλέον ἀντιστοιχῶς δύο νέα, δυσδιάκριτα μεταξύ τῶν εἰς τὴν πρᾶξιν, πολιτικὰ εἶδη: ὁ νεοσοσιαλιστὴς καὶ ὁ νεοφιλελευθέρου. Καὶ ἐδῶ, ἡ μεταξύ τῶν διαφορὰ θεμελιόυται πολὺ περισσότερον ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς τῶν καταγωγῆς, παρὰ ἐπὶ τῆς σημερινῆς τῶν, ἔναντι τῶν συγκεκριμένων συγχρόνων προβλημάτων, τοποθετήσεως. Διαφορὰ ὑπάρχει — καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ὑπάρχουσα, μέχρις ὅτου γεφυρωθῇ τὸ χωρίζον τὴν «Δύσιν» ἀπὸ τὴν «Ἀνατολήν» χάσμα — μεταξύ ἀμφοτέρων καὶ τοῦ κομμουνιστοῦ ἄκομη καὶ τοῦ μετασταλινικοῦ νεοκομμουνιστοῦ. Δὲν πιστεύω ὅμως ὅτι θὰ ἠλλαξάν τὴν καταστατικὴν μορφήν τῶν τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ οικονομικὰ πράγματα, ἕαν, ἀντὶ τοῦ κ. Ἐρχαφτ, ἐκυβέρνα ὁ κ. Μπράντ, ἢ ἕαν, ἀντὶ τοῦ κ. Οὐίλσον, ἐξελέγετο αὐριον ὁ κ. Χήθ.

Ἄς ἐπανέλθωμεν ὁμως εἰς τὴν πρόχειρον ἔκθεσιν τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐπῆλθεν ὁ προοδευτικὸς ἐκμηδενισμὸς τῶν παραδεδομένων ἰδεολογικῶν ἀποστάσεων.

Τῆς συζητουμένης προσεγγίσεως πρόδρομος ὑπῆρξεν ἡ ἀγγλοσαξονικὴ οικονομικὴ θεωρία τοῦ μεσοπολέμου. Ἐκείνη, μὲ τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τῆς ζητήσεως καί, βραδύτερα, μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῆς τεχνικῆς τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐγεφύρωσε σιγά-σιγά τὰς «συστηματικὰς» ἀντιθέσεις, διαμορφώσασα ἀντικειμενικοῦ κύρους μεθόδους πρὸς ἐπίλυσιν προβλημάτων, τὰ ὁποία, προηγουμένως, ἀντιμετωπίζοντο μὲ τὴν μαζικὴν προβολὴν «ἰδεολογιῶν».

Ἰσχυρὰ, δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ, ὅτι ἡ σημειωθεῖσα κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν ἰλιγγιώδης πρόοδος τῆς τεχνικῆς, ἠνάγκασε και τὰς περισσότερον προηγμένας χώρας ν' ἀναζητήσουν τὴν ἐπίλυσιν τῶν οικονομικῶν και τῶν κοινωνικῶν τῶν προβλημάτων ἐντὸς εὐρύτερων, ὑπερεθνικῶν πλαισίων. Μολονότι ὅλα σχεδὸν αἱ χώραι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης διήνυσον, ἤδη προπολεμικῶς, τὸ στάδιον ἐκεῖνο τῆς ἀναπτύξεως ποὺ χαρακτηρίζει ἡ μαζικὴ παραγωγή, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν εἶχον φθάσει ἀκόμη εἰς ἐπιδόσεις, ἡ πέραν τῶν ὁποίων ἀνέλιξις προϋποθέτει τὴν κατάλυσιν τῶν ἐθνικῶν οικονομικῶν φραγμῶν. Μέσα εἰς τοὺς χώρους ὁμως τῆς *Κοινῆς Ἀγορᾶς* ἢ και τῆς *Ζώνης*, ἀκόμη και μέσα εἰς τὸν χῶρον τῆς *Βρετανικῆς Κοινοπολιτείας*, ὅπως μεταπολεμικῶς διεμορφώθη, καταντοῦν, τόσο οἱ σοσιαλιστικοὶ δογματισμοὶ ὅσον και τὰ προπολεμικὰ φιλελεύθερα κηρύγματα, φρασεολογία ἐστερημέναι οἰουδήποτε πρακτικοῦ νοήματος. Νόημα ἔχει πλέον μόνον ἡ ἐπεξεργασία ὀργανωτικῶν και τεχνικῶν μεθόδων, πρὸς ἀντιμετώπισιν συγκεκριμένων προβλημάτων.

Χάρις, πρωτευόντως, εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς, ἀλλὰ και χάρις εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἐκσυγχρονισμένης οικονομικῆς πολιτικῆς, διεμορφώθη βιοτικὸν ἐπίπεδον εἰς τὰς βιοτικῶς προηγμένας χώρας τῆς «Δύσεως» δημιουργοῦν νέαν ἐντελῶς κοινωνικὴν διάρθρωσιν. Οἱ στόχοι, τοὺς ὁποίους ἔτασαν εἰς τὴν οἰκονομίαν οἱ φιλελεύθεροι και εἰς τὴν πολιτείαν οἱ σοσιαλισταί, ὑπερηκοντίσθησαν. Καὶ προκύπτει σιγά-σιγὰ ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ «Δυτικὸς Κόσμος» προχωρεῖ, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ ρεαλισμὸν και μὲ σύνεσιν τὰ πραγματικά του προβλήματα, κατὰ τὸν ὀρθολογικὸν τρόπον ποὺ ἐπιβάλλουν ἡ ἐπιστήμη και ἡ τεχνικὴ. Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ὁ δογματικὸς σοσιαλισμὸς τῆς προπολεμικῆς Εὐρώπης ἐπιξεῖ ἀκόμη μόνον ἐκτὸς αὐτῆς, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου αἱ ἱστορικαὶ συγκυρία δὲν ἐπέτρεψαν, μέχρις ὥρας, νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν μαγείαν τῶν λόγων ὁ τεχνικὸς ὑπολογισμὸς.

Ἄλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ἀνατέλλουσα «ἀτομικὴ ἐποχὴ» δὲν ἀφήνει περιθώρια γονίμου ἱστορικῆς παρουσίας εἰς τοὺς δογματικοὺς τῶν ψευδοἰδεολογιῶν. Δὲν ἔχει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος — οὔτε ὁ κ. Σπιάκ — καιρὸν διὰ σοσιαλισμοῦς.

Στοιχειώδης ἀνάγκη λογικῆς καθαρότητος ἐπιβάλλει νὰ λύωνται τὰ φυσικὰ προβλήματα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς φυσικῆς και τὰ τεχνικὰ προβλήματα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τεχνικῆς. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτήν, αἱ προηγούμεναι διαπιστώσεις και σκέψεις δὲν ὀδηγοῦν οὔτε εἰς τὴν ὑποκατάστασιν τῆς πολιτικῆς διὰ τῆς τεχνοκρατίας, οὔτε, ἀκόμη ὀλιγότερον, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ἐνὸς οἰονεῖ «τεχνολογικοῦ» ἱστορικοῦ μοισμοῦ. Ἀντιθέτως μάλιστα, ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν τεχνικῶν μεθόδων, ἐπιτρέπει νὰ μείνῃ καθαρὰ και ἄθικτος ὀλόκληρος ἡ ἐκτὸς τῆς τεχνικῆς περιοχὴ. Ἡ κατ' ἐξοχὴν περιοχὴ τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ πολιτικοῦ. Ἡ περιοχὴ — ἄς τὸ ποῦμε ἐμφαντικῶς — τοῦ πνεύματος. Διότι δὲν μαρτυρεῖ, βέβαια, «πνευματικότητα», ἡ προσπάθεια ἐπιλύσεως ἀστρονομικῶν προβλημάτων διὰ τῆς θεολογίας ἢ τεχνικοοικονομικῶν διὰ προβολῆς ξεπερασμένων πολιτικῶν «ἰδεολογιῶν». Οὔτε θὰ καταργήσῃ τὴν οικονομικὴν πολιτικὴν και τὸν πολιτικὸν ἢ ὅποια πρόοδος τῆς οικονομικῆς ἢ τῆς ἄλλης τεχνικῆς, ὅπως δὲν συνέβη νὰ καταργήσῃ τὴν στρατηγικὴν και τὸν στρατηγὸν ἢ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς τῶν ὀπλων. Ἄλλ' εἶναι κακὸς στρατηγὸς

ὅποιος ἐπιχειρεῖ νὰ συναγάγη ἐκ τῆς στρατηγικῆς ἀξιωματικῆς πληροφορίας περὶ τοῦ βεληνεκοῦς τῶν τελευταίων τηλεβόλων.

Ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκεται — γεωγραφικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως — μεταξὺ τῶν προηγμένων βιομηχανικῶς χωρῶν, ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς «Ἀφρασίας», ἀφ' ἑτέρου. Καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι εἶναι πολὺ δυσκολώτερον νὰ γίνωμεν οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς εὐρωπαϊοὶ, ἀπὸ τὸ νὰ γίνωμεν ἀφρασιᾶται. Εἶναι, διὰ τοῦτο, ἀκοπώτερον νὰ παραδιδώμεθα εἰς δημοκρατικὰς ἰδεολογικὰς ἐξάρσεις, παρὰ νὰ ἐπιδιδώμεθα εἰς τὴν ὑπομονητικὴν κατασκευὴν τῆς ὑποδομῆς καὶ τῶν ἄλλων — ὑλικῶν, ὀργανωτικῶν καὶ ψυχολογικῶν — προϋποθέσεων τοῦ οἰκονομικοῦ μας ἐξευρωπαϊσμοῦ. Μὲ φραστικὰς ἐξάρσεις δὲν στερεώνονται ὁμως τὰ πολιτεύματα, καὶ μάλιστα τὰ δημοκρατικά. Ὁφελεῖ, π.χ., πολὺ περισσότερον τοὺς ἐργαζομένους μία ἐπὶ καλῆς ἀναλογιστικῆς μελέτης καὶ ἐκσυγχρονισμένης ὀργανωτικῆς καὶ οἰκονομικῆς τεχνικῆς στηριζομένη ἀναδιοργάνωσις τοῦ I.K.A., ἀπὸ ὅλους μαζὶ τοὺς περὶ κοινωνικῆς δημοκρατίας καὶ ἀνακατανομῆς, τάχα, τοῦ εἰσοδήματος λόγους.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, αἱ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν ἐθνικῶν κομμάτων πραγματικά διαφορὰ δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν εἰς τὴν «δεξιάν» ἢ τὴν «κεντρῶαν» τῶν ἀπόκλισιν — διότι ἀμφότερα εἶναι ἀνύπαρκτοι — ἀλλ' εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν ἱκανότητα κάθε κόμματος νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Χώραν πρὸς τὴν μόνην ἱστορικῶς δυνατὴν διέξοδον ἀπὸ τὸ τέλμα — ἀπὸ «μεσανατολίτικον» τέλμα, εἰς τὸ ὁποῖον κινδυνεύομεν καὶ πάλιν νὰ βυθισθῶμεν. Κριτήριον τῆς «προοδευτικότητος» ὁποῖου κόμματος γίνεται ἔτσι ἡ προθυμία του νὰ πληροφορήσῃ τὸν λαὸν περὶ τῶν πράγματι συμβαινόντων, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἀντικειμενικῶς προσφερομένων μεθόδων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Εἶναι, ἐξ ἄλλου, φυσικὸν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς — ὅπως, ἄλλωστε, καὶ κάθε λαὸς — νὰ διέρχεται, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, περιόδους κάμψεως, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων νὰ καθίσταται περισσότερον εὐάλωτος ἀπὸ τὴν δημαγωγίαν καὶ τὰς ὑπ' αὐτῆς προσφερομένας ἀνέτους λύσεις. Θέμα εἶναι ἐὰν ἡ πολιτικὴ ἡγεσία κατορθώσῃ, ἐκάστοτε, ἐγκαίρως, εἴτε ν' ἀνανήψῃ (ἐὰν ἡ ἰδία ὑπέπεσεν εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς δημαγωγίας), εἴτε νὰ διαφωτίξῃ, ἀποκαλύπτουσα τὴν δημαγωγίαν (ἐὰν συνέπεσεν, εἰς δεδομένην ἀναμέτρῃσιν, νὰ ὑποκύψῃ στὰ ἀνεύθυνα καταναλωτικὰ καὶ ψευδοῦδεολογικὰ συνθήματα τῶν ἀντιπάλων της). Καὶ τὰ δύο ἐγχειρήματα χρειάζονται θάρρος. Καὶ εἶναι τὸ θάρρος κατεξοχὴν τοῦ πολιτικοῦ — καὶ ὄχι βέβαια τοῦ τεχνικοῦ — ἀρετή.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ, Α 2

φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη οὐ πάλα βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὖσαι τὰ πρότερα καὶ ῥαδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες βιαζόμενοι ὑπὸ τινων αἰεὶ πλειόνων. τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδ' ἐπιμειγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις οὔτε κατὰ γῆν οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποξῆν καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες οὐδὲ γῆν φυτεύοντες, ἀδηλον ὃν ὀπότε τις ἐπελθὼν καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἠγούμενοι ἐπικρατεῖν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο, καὶ δι' αὐτὸ οὔτε μεγέθει πόλεων ἴσχυον οὔτε τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ. μάλιστα δὲ τῆς γῆς ἡ ἀρίστη αἰεὶ τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων εἶχε [ ]. διὰ γὰρ ἀρετὴν γῆς αἱ τε δυνάμεις τισὶ μείζους ἐγγιγνόμεναι στάσεις ἐνεποίουν ἐξ ὧν ἐφθείροντο, καὶ ἅμα ὑπὸ ἀλλοφύλων μᾶλλον ἐπεβουλεύοντο. τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον διὰ τὸ λεπτόγειον ἀστασίαστον οὖσαν ἄνθρωποι ὥκονν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ μιᾶς ἡμερήσιας ἐφημερίδας, σὴν ἀξιοσέβαστη ἡλικία τῶν 20 περίπου ἐτῶν, ἀποτελεῖ, κανονικά, ἓνα γεγονός ἐντυπωσιακὸ - καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ στὸν τομέα τοῦ τύπου. Τὸ ἴδιο ἐντυπωσιακὴ θάπρεπε νὰ εἶναι καὶ ἡ ξαφνικὴ, χωρὶς τὴν ἀναγκαῖα κυοφορία, γέννηση μιᾶς καινούργιας ἐφημερίδας. Τὰ ἐρωτήματα — γιατί κλείνει ἡ μιᾶ, γιατί καὶ πῶς βγαίνει ἄλλη — προσδοκοῦν εὐλικρινεῖς καὶ σύνθετες ἀπαντήσεις, σ' ἓνα καθεστῶς ποῦ διαφημίζει τὴν ἐλευθεροτυπία σὰν ἐγγύηση τῆς δημοκρατικότητάς του. Καὶ ἡ ἐλευθεροτυπία, βέβαια, δὲν μπορεῖ νὰ ξεκινᾷ καλύπτοντας μὲ σκοτάδι τοὺς φορεῖς τῆς. Στὸν Τόπο μας ὅμως, καὶ ἡ ἐκδοση, καὶ ἡ κυκλοφορία, καὶ ἡ οἰκονομικοπολιτικὴ ὑπόσταση τῶν «ὀργάνων ἐνημερώσεως τῆς κοινῆς γνώμης» περιβάλλεται, χρόνια τώρα, ἀπὸ μιὰν ἀχλὺ μυστηρίου, ψευδολογίας καὶ φανταρονισμοῦ, ποῦ παρέχει στοιχεῖα μόνο γιὰ τὸν ἐπιθεωρησιογράφο καὶ ὄχι γιὰ τὸν μελετητὴ τοῦ τύπου. Καὶ τὸ κοινὸ, ἀκατατόπιστο καὶ μπερδεμένο, ἀντιδρᾷ ἀπλά: μὲ τὴν ἀδιαφορία - μοιραία κατάληξη τῆς μακροχρόνιας καχυποψίας, ποῦ τοποθετεῖ τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, στὰ ἑσχατὰ ἀριθμητικὰ ἐπίπεδα ἐφημεριδαναγνωστῶν.

Ἔτσι πέθανε τὸ φθινόπωρο ὁ Ἐθνικὸς *Κήρυξ*, ἔτσι ξεφύτρωσε ὁ νέος ἀνένδοτος, χωρὶς νὰ συγκινηθῆ, χωρὶς κὰν νὰ πάρῃ εἶδηση τὸ εὐρύτερο κοινὸ. Ἡ νεκρολογία τοῦ πρώτου — ποῦ συνεχίζει τὴν μελαγχολικὴ του ἐκδοση σὰν δευτεριὰτικο ἐβδομαδιαῖο φύλλο ποικιλιῶν — ἔχει πιά μόνο παρελθοντολογικὸ νόημα. Καὶ ὅσα πολλὰ χιουμοριστικὰ θὰ μπορούσαν νὰ γραφοῦν γιὰ τὶς πολυποικίλες (καὶ παράλληλες στὴν ἀντιφατικότητά τους) σκοπεύσεις τοῦ μακαρίτου, θὰ ἔμοιαζαν μακάβρια πάνω ἀπὸ ἓνα πτώμα, κατατρυπημένο ἀπὸ λογιῆς-λογιῆς ἐνέσεις. Ὁ νέος ἀνένδοτος ὅμως, τὸ λαθρόβιο νήπιο, ἀπεφάσισε νὰ ἐξορμήσῃ γιὰ τὴν κατάκτηση εὐρύτερης κυκλοφορίας καί, ἀπὸ τὴν Κυριακὴ, 21

Νοεμβρίου, στὸ 94^ο φύλλο του, ἐκδίδεται μὲ τὴν προμετωπίδα «ἡ δημοκρατία θὰ νικήσῃ», τὸν ὑπότιτλο «πρωινὴ δημοκρατικὴ ἐφημερίς» καὶ τὸν τίτλο κομμένο κατὰ τὸν προσδιορισμὸ «νέος». Προηγήθηκε μιᾶ συστηματικὴ, πολυθόρυβη ὄσο καὶ πολυδάπανη ραδιοφωνικὴ διαφήμιση, σὲ συνδυασμὸ μὲ τοιχοκολλήσεις ποῦ παρουσίαζαν τὸ δημοσιογραφικὸ στυλογράφο — καταργημένον στὴν πράξη ἀπὸ τὰ μολύβια διαρκείας — ὡς πυροβόλο, μὲ τὸ σύνθημα «μία πλήρης ἐντελῶς καινούργια ἐφημερίς». Ἡ κριτικὴ λοιπὸν διερεῦνηση τοῦ νέου ἀλλ' ὄχι πιά καὶ «νέου» ἀνένδοτου παρουσιάζει ἄμεσο ἐνδιαφέρον, γιατί ἐπισημαίνει πῶς φαντάζονται καὶ πῶς πραγματοποιοῦν, φθίνοντας τοῦ '65 στὴν Ἑλλάδα, οἱ κεφαλαιοῦχοι καὶ οἱ «ἐπαγγελματίες» δημοσιογράφοι, τὴν «πλήρη» καὶ «ἐντελῶς καινούργια» ἐφημερίδα.

Π ΡΟΪΣΤΟΡΙΑ — Τὸ πρῶτόπλασμα τοῦ ἀνένδοτου εἶχε γεννηθῆ κοντὰ στὸ τέρμα τῆς ὀξύτατης πολιτικῆς κρίσεως, ἀπὸ τὴν τριγωνικὴ σχέση δύο «ἐπαγγελματιῶν» δημοσιογράφων καὶ ἑνὸς ἐμπίστου τοῦ υἱοῦ τοῦ «Ἀρχηγοῦ» τοῦ «ἀνένδοτου ἀγῶνος». Χωρὶς μέσα, χωρὶς προπαρασκευὴ, χωρὶς συντακτικὸ ἐπιτελεῖο, μὲ θλιβερὸ ξεκίνημα ἀπὸ θλιβερὸ τυπογραφ. ἴο — γνωστὸ μὲ τὸ προσωνύμιο «νεκροταφεῖο ἐφημερίδων» — τὸ φύλλο δὲν ἐπόνταρε πουθενὰ ἄλλοῦ παρά στὴν πολιτικὴν ὀξύτητα καὶ στὴν κομματικὴν ἀκτινοβολία τοῦ τίτλου του. Βερμπαλιστικὸ πέρα γιὰ πέρα, μὲ θεληματικὴ (χάριν τῆς λεγομένης μαχητικότητος) σύγχυση σχολιο- καὶ εἶδησο-γραφίας, προσέφερε στὸν ἀναγνώστη προκαθωρισμένη ἐξαψὴ χωρὶς ἐκπλήξεις.

Ἄλλ' ὁ κίτρινος τύπος (μὲ τὴν καθιερωμένη πιά σημασία: τῆς ἐφημερίδος ποῦ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ κύρος, γιατί ἀναλίσκεται στὸ κυνήγι τοῦ ἐντυπωσιακοῦ) δὲν προσδιορίζεται

μόνο από την «αγριότητα» των τίτλων. Είναι αποκαλυπτικός, εφευρετικός, ζωηρός ως την τελευταία γραμμή, και δουλεύει με μίαν ιδιότυπη τεχνική, προϊόν σχεδόν επιστημονικής επεξεργασίας των θεμάτων. Η «τόλμη» του κίτρινου τύπου ισοσταθμίζεται με την ευφύεστατη επιμέλεια που του επιτρέπει να περιγράφη τα εδάφια του ποινικού νόμου, χωρίς όμως ποτέ να έμπιπτη σ' αυτά.

Συντομώτατα, το έκδοτικό τρίγωνο συνειδητοποίησε την αδυναμία προσελκύσεως των «παδών» του «άνενδότη» διά του «δωμάτου» τίτλου και μόνον, και προσανατολίσθηκε στην πώληση του μοναδικού αυτού προσόντος: του τίτλου πάλιν! Και ετύχησε: 'Αγοραστής, ένας από τους εμπιστούς του ίδιου πλέον του «'Αρχηγού» του «άνενδότη αγώνος» (και ίσως γι' αυτό περιεκόπη το νέος). Το λυμφατικό έτοιμοθάνατο βρέφος αποκτούσε αίμα - χρέμα πολύ. Και, σύγκαιρα, πολλών είδων φιλοδοξίες.

ΕΜΦΑΝΙΣΗ — Ούδεν νεώτερον, από όλα τα μέτωπα! 'Η παλιά ξεπερασμένη διανομή της ειδησεογραφικής ύλης μεταξύ πρώτης και τελευταίας σελίδας διατηρείται, χρησιμοποιούνται οι γνωστοί τυπογραφικοί χαρακτήρες και οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των «όκτων» στηλών. 'Ωρισμένες έσωτερικές σελίδες επιχειρούν να δώσουν έμφαση στις φωτογραφίες, χωρίς να τὸ επιτυγχάνουν πάντοτε, εξαιτίας του προχειρού σχεδιασμού. Κατάφωρα σελιδοποιητικά λάθη και βαρβαρότητες στη χρήση ζωγραφισμένων «ρουμπρικιών» (ή βινιέττα του «ίπποδρόμου», που δημοσιεύτηκε «όκταστήλη» στο φύλ-

λο της 23ης Νοεμβρίου, είναι μνημείο κακογουστιᾶς). 'Η έλλειψις ενιαίας τυπογραφικής αντίληψης, μαζί με αλόγιστη ανάμιξη διαφόρων οικογενειῶν τυπογραφικών στοιχείων στους τίτλους, πείθουν ότι δὲν ἐδόθηκε σημασία στην αισθητική πλευρά του έντύπου.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ — Σὲ οργανική συνάφεια με την εμφάνιση. 'Απέραντη και άσυνάρτητη ποιικιλία γλωσσικῶν ιδιωμάτων, με βασική την καθιερωμένη διαίρεση: ἡ στομφώδης καθαρεύουσα γιὰ τὰ ειδησεογραφικά, άρθρογραφικά ἢ τὰ θεωρούμενα «σοβάρᾶ» τμήματα τῆς ὕλης· ἡ νοθευμένη, ἀτημέλητη και παραπαίουσα δημοτική γιὰ τὰ ἐλαφρότερα, τὰ «μαγκαζινίστικα» και τὰ φιλολογοῦντα. Τὴν ἔλλειψη κοινῆς καθοριστικῆς γραμμῆς ἐπιτείνει ἡ ἀφροντισία στὴν διατύπωση, με τις συχνές ἀκυρολογίες, ταυτολογίες, τοὺς «βερμπαλισμούς» και τοὺς «μακαρονισμούς».

Παράδειγμα ἀντιδημοσιογραφικού ὕφους, στὴ δεύτερη παράγραφο τοῦ κεντρικού ειδησεογραφικού θέματος τῆς 23ης Νοεμβρίου:

«Εἶναι κοινὸν πλέον τὸ συναίσθημα ὅτι ἡ «κυβέρνησις» ἐχρεωκόπησε² και

σελάκια» τῶν προσωπικῶτατων «παθῶν» — ἢ και... γερατειῶν μας, σάν τὸν κ. Σπυρομελά μας (πού ὄλο γιὰ νέες μεθόδους «όρμονικού ξανανιώματος» γράφει στὰ τελείως πλαδαρά πιά φλυαρήματά του) — ἔξω ἀπὸ τις ἐφημερίδες πού «ὑπηρετοῦμε» ;.. Πρωτοφανεῖς ἀδημοσιογραφικῆς ἀντιλήψεως αὐτές, ὁμολογουμένως!

2 Σημ. ΤΝΕ: Sic, με ὠμέγα τὸ χρεοκοπῶ! 'Ε, δὲν πειράζει, θὰ τὰ μάθουν σιγά-σιγά! [«Ὅπως τάμαθε δὲ και ὁ κ. Θεοσφυλάχοιμας Παπακωνσταντίνου, πού... «ἐχρεοκοποῦσε» και αὐτὸς με ὠμέγα — ὁ τάχα «πολύ γραμματιζούμενος» τῆς δημοσιογραφίας μας! — στὸν «Λογοτεχνικό» του ἐκείνου «συνασπισμό», τοῦ 241 τεύχους τῶν Εἰκόνων. (Μόνο πού δὲν ἔμαθε, ἀκόμα, πὼς χιλίε τρία λέμε, ὄχι... χιλίε τ η ρ ἰ δ α τὰ 1000 χρόνια, και πεντηκονταετία, ὄχι... πεντηκονταετ η ρ ἰ δ α τὰ 50!.. Μὰ θὰ τὰ μάθῃ, ἄς ἐλπίσωμε, και αὐτά, σὲ καμμιὰ... πεντηκονταετηρίδα (!) ὑποδιδασκαλικῆς συγγραφῆς τῶν

1 Σημ. ΤΝΕ: Εἶναι γνωστὸ τὸ προσωπικὸ πάθος γιὰ τὸν «ίπποδρομο» αὐτοῦ τοῦ «διευθυντοῦ συντάξεως» τοῦ 'Ανευδότη — «άνενδότη» προφανῶς ἐπίσης και στά... στοιχήματα! — κ. Σπ. Γιαννάτου. 'Αλλὰ «παρακαλεῖσθε ν' ἀφήρετε ἀπέξω τὰ κασσελάκια σας» ἔγραφε ὡς κ' ἐκεῖνο τὸ βρώμικο Ροζικλαίω, γιὰ τοὺς λουστράκους. Πὼς ὄχι και τὰ «κασ-

εις αυτό το ζήτημα όπως και εις τόσα άλλα, ἡ δὲ «λύσις» τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ δώσῃ διὰ τοῦ κατατεθέντος χθὲς νομοσχεδίου οὔτε λύει τὸ θέμα, οὔτε ἄλλωστε πρόκειται νὰ ἐγκριθῇ ἐφ' ὅσον ἤδη τόσον ἐκ μέρους τῆς Ε.Κ. ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῆς ΕΡΕ, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι δὲν θὰ δεχθοῦν νὰ ἐγκρίνουν εἰς τὴν Βουλὴν τὸ περὶ Ἑκκλησίας νομοσχέδιον.»

Θάταν ὁμως ἄδικο νὰ μὴ τονισθῇ ὅτι στὸν τομέα αὐτόν, καὶ ἰδίως τῆς γλώσσας, ὅλες οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες (γιὰ τὶς ἐπαρχιακὲς ἄς μὴ γίνῃ λόγος, γιατί μετριοῦνται στὰ δάχτυλα τοῦ ἐνὸς χεριοῦ ὅσες δικαιοῦνται νὰ θεωροῦνται ἐφημερίδες) ἔχουν τὰ ἴδια καί, συχνά, χειρότερα χάλια. Ἡ καθιερωμένη, ὅπως ἀναφέρθηκε, διάκριση μεταξύ καθαρεύουσας καὶ δημοτικῆς, ἐπιβάλλει ἓνα γελοῖο σύμφυρμα, ποῦ πιστοποιεῖ, παράλληλα μὲ τὴν διγλωσσία, καὶ τὴν πνευματικὴν ἀκαταστασία, καὶ τὴν πολιτιστικὴν ἀνωριμότητα τοῦ Τόπου. Βέβαια, μιὰ κάποια διαφοροποίηση γλωσσικὴ ὑπάρχει καὶ σὲ σοβαρώτατες ξένες ἐφημερίδες (μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐκλέγονται σταθερὰ κάθε χρόνο μεταξύ τῶν δέκα καλύτερων τοῦ κόσμου). Ἄλλ' ἡ διαφοροποίηση εἶναι περισσότερο ὑπολογικὴ καί, ὅπως ἴσως, δὲν ἀντιστατεύεται βασικὸς κανὼνας συντακτικοῦ καὶ ὀρθογραφίας - πρᾶγμα ποῦ γίνεται συστηματικὰ, καὶ μέσα στὴν αὐτὴ σελίδα τῶν ἐλληνικῶν ἐφημερίδων.

Τὸ εἰδικὰ ἐλληνικὸ δρᾶμα εἶναι ὅτι ἡ σύγχυση καὶ ἡ πλαδαρότητα τοῦ ὕφους πολλαπλασιάσθησαν στίς ἐφημερίδες ποῦ ἐπιχείρησαν νὰ κα-

ταργήσουν τὴν καθαρεύουσα! Πέτυχαν νὰ ἐξευτελίσουν τὴ δημοτικὴ! Γιατί, στίς περισσότερες περιπτώσεις, οἱ συντάκτες πιστεύουν ὅτι ἀρκεῖ ἡ μεταβολὴ τῶν καταλήξεων καὶ τῶν πτώσεων γιὰ νὰ γραφῇ ἡ γλώσσα τοῦ λαοῦ. Ἔτσι, παρουσιάζονται ἀνατριχιαστικὰ φαινόμενα — ὅπως, τὰ «ἐτέθηκε ὑπ' ὄψη του», «πῆρε χώρα» ἢ «διαφαινομένης τῆς προκλητικότητος παρὰ τῆ...»³ — ποῦ κάνουν τὴν ἀπαγγελίαν ἐνὸς εἰδησιογραφικοῦ κειμένου νὰ μοιάζῃ μὲ κορακίστικα.

ΔΙΑΦΘΩΡΩΣΗ — Ἡ νέα ἐφημερίδα προσπάθησε νὰ ἐπιδείξῃ ποιικιλία, ἀν ὄχι πλοῦτο ὕλης. Κύριος στόχος τῆς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ λεγομένη «μαχητικότης», ποῦ καθιστᾷ ὑπερτροφικὸ τὸ πολιτικὸ-ἄρθρογραφικὸ μέρος. Στὸν τομέα αὐτόν, ὁ παραμικρὸς νεωτερισμὸς. Τὸ ὕφος τῶν σχολίων παραμένει τῆς «παλιᾶς σχολῆς», μὲ συστηματικὴν ἐπικάλυψη τῆς ἐλείψεως στοιχείων, μελέτης καὶ κρίσεως, διὰ τῶν πομπωδῶν ἐκφράσεων ἢ τῶν ὑπονοουμένων καὶ τῶν ἐρωτηματικῶν.

Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ νέα ἐφημερίδα ἀκολουθεῖ τὸν κανὼνα τῆς κακῆς μας δημοσιογραφίας: βερμπαλισμὸς ἀντὶ εἰδήσεων! Παραβλέπουν οἱ ἐλληνικὲς ἐφημερίδες τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἔγκυρι ξένοι σχολιαστὲς δὲν εἶναι οἱ ἐπιδέξιοι λογοκόποι ἢ οἱ εὐφάνταστοι μετασκευαστὲς δημοσιευμένων θεμάτων, ἀλλὰ προπαντὸς δημοσιογράφοι, ποῦ ἔχουν κάτι νὰ ποῦνε, θετικὸ, ἀποκαλυπτικὸ, ἐν-

κομμουνιστοφαγικῶν μαθητικῶν του ἐκθέσεων — μὲ ἀριθμούς καὶ «δοκουμέντα»! — στὴ Μεσημβρινή.) Ἄλλὰ τί γυρεύουμε τώρα τοῦ Θεοσφυλάξιμου, δταν ἀπὸ... δεκαετηρίδων ἐπίσης γράφει, ἀγραμματότατα, καὶ αὐτὸς ὁ κύριος καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς μας Φιλολογίας - ὁ κύριος Ἰωαννῆς μας, καλέ! Νά, ἀπολαῦστε τον, στὸ «Ἀπὸ ὅσα μᾶς γράφουν», τοῦ «πολὺ γραμματιζομένου» ἐπίσης Βήματος, τῆς 26 - 11 - 65: «Πουλᾶν τὰ βιβλία μου ἀπὸ δεκαετηρίδων...»!]

1 Σημ. ΤΝΕ: Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξ ἐναντίας — «καθαρευολόγου» ὀψίμως «γραμματιζομένου» — τάσεως τῆς Μεσημβρινῆς: «θὰ ἀπὴγαγε» ἀντὶ «ἀπῆγε», καὶ κοί διδυμοὶ κάνουν χιούμορ λίγο πρὶν τὴν ἐκτόξευσιν» (3-12-65), σὲ μέγιστους τίτλους μάλιστα, ἢ τῆς πανάθλιας πιά Ἐλευρίας τὰ τρομερὰ ἐκεῖνα ἀνεξαρτοποιήσεως» σὲ ὀλοσέλιδους πρωτοσέλιδους τίτλους τοῦ Κόκκα μας!.. Ἄλλὰ εἴμαστε γενικῶς γιὰ τὰ πανηγύρια - ὥστε...

τυπωσιακὸ - καί, γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς, ξεύρουν καὶ νὰ τὸ γράφουν, καθαρὰ καὶ σφιχτά.

Δὲν νεωτερίζει καὶ στὴν ὑπόλοιπη διάρθρωση τῆς ὕλης. Ἀντιθέτως, πολλὰς φορές ξεθάφτει ρουτινιέρικες μορφές, τελείως ξεπερασμένες. Συχνὰ παρουσιάζει καὶ ἀπροσδόκητα: στὸ φύλλο, π.χ., τῆς «ἐξορμήσεως» τῆς Κυριακῆς, ἓνα ἀκατανόητου ἐπικαιρότητος σοβαροφανέστατο σημεῖωμα περὶ Λασκαράτου τοποθετήθηκε, χωρὶς καμμιάν ἐξήγηση, στὴν χιουμοριστικὴ σελίδα ποῦ τιτλοφορεῖται «τὸ πεζοδρόμιο γλάει» καὶ περιελάμβανε γελοιογραφίες κυριολεκτικὰ πεζοδρομιακῆς⁴ πολιτικῆς ἐμπνεύσεως.

ΕΙΔΗΣΕΟΓΡΑΦΙΑ: Ἡ ἀποπνικτικώτερη ρουτίνα, σ' ὅλη τῆς τὴν διάσταση. Καμμιά καινούργια πηγὴ, κανένας νέος τρόπος, ἢ παραμικρότερη ἀναζήτηση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Δὲν προσφέρει τίποτε καινούργιο, ἀλλὰ καὶ τίποτε ἀπὸ τὰ παλιὰ σὲ καλύτερη ποιότητα ἢ ὑψηλότερη στάθμη, ἢ νέα «ἐφημερίδα». Δὲν ἔχει φυσιογνωμία, οὔτε χαρακτῆρα δικό τῆς. Δὲν ἀποτελεῖ πρόοδο, ἀλλ' ὀπισθοχώρηση — ἰδιαιτέρως στὸν τομέα τῆς ἐμφανί-

σεως — καὶ ἄρνηση ἀκόμη κάποιων τομῶν ἀλλ' ἐπιτυχημένων βημάτων, ποῦ πραγματοποιήθηκαν, μὲ πολλὴν καθυστέρηση, μετὰ τὸν πόλεμο, στὸν ἑλληνικὸ τύπο.

ΓΕΝΙΚΩΤΕΡΟ — ΚΑΙ ΘΛΙΒΕΡΩΤΕΡΟ — ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Ἐκδότες (ἐπ' εὐκαιρία) καὶ δημοσιογράφοι (κατ' ἐπάγγελμα) στὴν Ἑλλάδα, ἀρνοῦνται, μὲ πείσμα, νὰ σπουδάσουν. Ἡ σύγχρονη ἐφημερίδα εἶναι ἓνας πολυπλόκαμος, πολύχυμος ὀργανισμός, σὲ καθημερινὴ ἐργήγορη, ποῦ ἀπαιτεῖ:

- 1 — ἐξαντλητικὴν ὀργάνωση,
- 2 — τεράστιες ἐπενδύσεις σὲ μηχανικόν, ἀλλὰ προπαντὸς σὲ συντακτικόν καὶ παρασυντακτικόν (καλλιτέχνες, τεχνικούς, εἰδικούς ἐπιστήμονες) ἐξοπλισμόν, καὶ
- 3 — μεθοδικὴ ἀναγνώριση καὶ σκόπευση τοῦ κοινοῦ.

★

Ἐν Ἑλλάδι ἀποδεικνύεται ὅτι πιστεύομε στὴν πανάκεια τῆς συνταγῆς: «Χρήματα σὺν χειρόγραφα σὺν μερικὰς «ἐξυπνες ἰδέες», μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς κομματικῆς πολιτικῆς».

Κ' ἔτσι, παραμένομε ὑπανάπτυκτοι. Ἄνευδότης!

Κ Α ΛΑΜΟΣ

⁴ Σημ ΤΝΕ Φυσικὰ «πεζοδρομιακῆς», ἀφοῦ τὸ πεζοδρομιακώτερο τῶν τάχα «χιουμοριστικῶν» τῆς «πιλαφῶν» — «Συμβουλαὶ πρὸς συγγραφεῖς» κ λ — φιγουράρει «κέντρο πάνω-πάνω», μὲ ἐξαιρετικὰ νεανικὴ φωτογραφία — ἀντὶ ὑπογραφῆς — τοῦ γνωστοῦ τοῖς πᾶσι Φ Βαλσαμάκη, τοῦ Σκούφου τῆς Δημοκρατίας μας, καλέ! (Καὶ χτὲς τοῦ ὑπερσκούφου τῆς παλαιο- καὶ νεο-δικτατορίας μας κ. Μαρκεζίνη, γιὰ τὸν ὅποιο ὁ νῦν «ὑπερδημοκράτης» καὶ «ὑπερανένδοτος» κ Βαλσαμάκης ἔγραφε — καὶ χωρὶς τὸ παραμικρὸ παλαιὸ ἐρύθημα ὑπέγραφε στὴν Προοπτικὴ — τοὺς πῶς ἐμετικὸς καὶ γλοιώδεις ὕμνους καὶ λιβανισμούς, ὡς «πρὸς ἀληθῶς μέγαν ἄνδρα» καὶ «μεσσιάν»!) [Τόχουν, φαίνεται, οἱ «μεσσίες» γεννικῶς νὰ βρίσκουν πάντα πρόθυμους — ἀλλὰ τοὺς ἴδιους, καὶ ἴδια πρόθυμους — ὕμνητές, λιβανιστὲς καὶ περιλειχόντας] Κι ὅσο γιὰ τὸν «ἀκατανόητου ἐπικαιρότητος» Λασκαράτο μεσακεῖ, ἔ, κεφαλονίτης γάρ ὁ κ. Βαλσαμάκης τῆς ὅλης σελίδος, καὶ κρυφοκοκκορεῦεται, ὁ νέος, πῶς «νέος Λασκαράτος μας» ἔχει ἀνατελεῖ τοὺς τοῦ Νά ἢ «ἐπικαιρότητος», κύριε Κ Ἀ Λαμέ μου!

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΝΤΥΠΟΥ

J.-P. SARTRE: ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

Ἡ δημοσιογραφία, διεθνῶς, κάνει ἓνα μεγάλο κακό στὰ βιβλία πού εὐνοεῖ καὶ παρουσιάζει: τὰ ἐμφανίζει ὡς «παράδοξα». Εἶναι, φαίνεται, ὁ ἀποδοτικώτερος τρόπος — ὁ τρόπος τοῦ «μάνατζερ» — γιὰ νὰ κινήσῃ πρὸς αὐτὰ τὸ ἐνδιαφέρον ἢ, ἔστω, νὰ τοὺς δανείσῃ κάποιον χαρακτῆρα «εἰδήσεως», κ' ἓνα «διαβατήριο» λοιπὸν γιὰ τὸ χῶρο τῆς «ἐπικαιρότητας». Ἀλήθεια, δὲν ξέρει κανεὶς τί ἀπ' τὰ δυό: τὰ βιβλία πᾶν νὰ βοηθήσουν οἱ δημοσιογράφοι, πού τὰ σερβίρουν σὰν «τέρατα τοῦ Λοχνές», ἢ τὸν ἑαυτὸς νὰ δικαιολογήσουν, πού ἀπασχολοῦν τὸν ἀναγνώστη μὲ πράγματα, στὴν καλύτερη περίπτωση «καίωια» κι ὄχι ἐπικαιρα;.. Φανταστήτε τὸ Εὐαγγέλιο πρωτοεκδιδόμενο σήμερα. «Ἰσχυρίζονται ὅτι... ἀνεστήθη!», θάταν ἀσφαλῶς ὁ ἐπίτιτλος. «Ἡ πρωτότυπος θεωρία του περὶ ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐχθρούς του!» κάποιος ὑπότιτλος. Ἀλλιῶς, δὲν ξέρω πῶς θάταν δυνατὸ νὰ μὴ ρίξῃ ὁ σελιδοποιὸς τὸ κομμάτι γιὰ τὰ θεμελιώδη κείμενα τῆς Ἀπλότητος, καὶ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ τὸν ἄνθρωπο — τὸν κάθε ἄνθρωπο, καὶ τὸν ἔσχατο — σὲ πίσω σελίδα, στριμωγμένο ἐκεῖ ἀνάμεσα σὲ διαφημίσεις γιὰ ὠρισμένη μάρκα κηλεπιδέσεων ἢ μεθόδου θεραπείας τοῦ προστάτου.

Ὅπως δὴποτε, ἡ μέθοδος ἔχει ὀλέθρια ἀποτελέσματα γιὰ «υἰπανάπτυκτους» σὰν κ' ἐμᾶς: συμπεραίνουν ὅλοι, ἀκόμα κ' ἐκεῖνοι πού θὰ εἶχαν τὰ προσόντα νὰ κατανοήσουν κ' ἓνα δύσκολο κείμενο, πῶς τὸ σερβιριζόμενο βιβλίον εἶναι ἀπὸ τὰ «δύσκολα» καὶ τὰ «παράξενα», μὲ τὰ ὅποια μεγάλος ὁ «μπελάς» νὰ καταπιαστῇ στ' ἀλήθεια κανεὶς. Ἡ ἰδέα δὲ ἀκόμα πιὸ δύσκολα τοὺς ἐγκαταλείπει — κάποτε οὔτε κι ὅταν ἔχουν φτάσει στὸ τέλος τοῦ ἔργου, κι ἄς μὴν τὴν ἔχουν διόλου ἐπαληθεύσει.

Αὐτὸ συνέβη σ' ἐμᾶς ἐδῶ, μὲ πολλὰ σπουδαῖα ἔργα τοῦ Καιροῦ τούτου. Τὸ ἴδιο προσφάτως καὶ μὲ τίς Λέξεις τοῦ Σάρτρ. Τὰ δημοσιεύματα μὲ τὰ ὅποια τίς παρουσίασαν, σὰν «πρώτοι πληροφορημένοι διὰ τὰ ἐν Ἑσπερίᾳ» διάφοροι, μόλις πρωτοβγήκαν, πρόπερσι, γεννοῦσαν τὴν ἐντύπωση πῶς ἦταν ἓνα βιβλίον ἀπὸ τὰ πιὸ «παράξενα» καὶ «αἰδιότυπα» — μαζὶ φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ «ἀκα:αλαβίστικα» τοῦ Σάρτρ.

Πράγματι πρόκειται γιὰ ἔργο κ λ α σ σ ι κ ὸ, στὴν πιὸ αὐστηρὴ σημασία τοῦ ὄρου, ἀναλύσεως καὶ αὐτανάλυσεως, κριτικῆς καὶ αὐτοκριτικῆς, ἐνὸς προσώπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς ὀλόκληρης, στὸ πνεῦμα καὶ στὸ κλίμα καὶ στὸν τόνο πού μᾶς ἔχουν συνηθίσει ὅλοι οἱ μεγάλοι προγενέστεροι τοῦ Σάρτρ στὴ λαμπρὴ Γαλλικὴ Γραμματεία. Καὶ φυσικὰ, καμμιά σχέση, πρῶτα-πρῶτα, μὲ... «λεξιθηρία» — γιὰ τί τέτοια καταπληκτικὰ ἀκούσαμε καὶ διαβάσαμε (καὶ δὲν καταλαβαίνω, νὰ πάρῃ ὁ διάβολος, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ σκαρώνωνται, ἐντελῶς ἔξω καὶ πέραν παντὸς δεδομένου ἀπὸ ἓνα κείμενο!) —, οὔτε σχέση καμμιά μὲ καμμιά δυσκολοσύλληπτη «παράξενα» καὶ τὰ παρόμοια. Ἀπλῶς, ὁ Σάρτρ βυθίζεται, ἄλλη μιὰ φορά, στὸν πολυδύναμο καὶ πρωτεῖκὸ κόσμο τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, κι ὄχι γιὰ νὰ μείνῃ, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐκεῖ, μὲ «ρομαντισμὸ» κι ἀναπόληση ἀργοῦ καὶ γηράσαντος, πού «νοσταλγεῖ» ρόδινες ἀτμοσφαῖρες, ἀλλὰ γιὰ νὰ φωτίσῃ καὶ πάλι βασικὲς ροπές καὶ τάσεις του μὲς στὸν πνευματικὸ χῶρο, γιὰ νὰ διερευνήσῃ α ὕ τ ἔ ς ἄρα, ὄχι ἑαυτὸν καὶ χάριν ἑαυτοῦ, γιὰ νὰ φέξῃ γύρω, κατὰ συνέπειαν, ὄχι ἀπλῶς μέσα του. Καὶ περσότερο εἶναι ἓνας «ὀδηγὸς» μὲς ἀπ' τοὺς λαβυρίνθους τῶν παιδικῶν του βιωμάτων — αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ἐλάττωμά του — παρὰ «τὸ κοριτσάκι μὲ τὰ σπέρτα» πράγματι, μέσα στὰ ἐρέβη τοῦ παιδικοῦ παρελθόντος του.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα στὺλ ἐξαιρετικὰ ἐξεζητημένο — κ'

είναι προφανές πώς ὁ «μέγας» (καὶ τόσο, τάχα, ἀπελευθερωμένος) Σάρτρ δὲν ἔχει ἀκόμα συμφιλωθῆ μετὰ τὴν ἰδέα τῆς τέτοιας ἀναδρομῆς στὸ παρελθόν του. Δυναμώνει, λοιπόν, τὶς πυρὲς τοῦ αὐτοσαρκασμοῦ (μαζὶ καὶ τοῦ σαρκασμοῦ ἰδιαίτατα ὅσων εἶχε ἀγαπήσει τὸ παιδί Σάρτρ), καὶ τὶς φλόγες τῆς «ἐξαιρετικῆς νοημοσύνης» του καὶ «ἀνάληπτης κριτικότητάς» του, ὅπως ἔχουν σήμερα διαμορφωθῆ, κουράζοντας τὸν ἀναγνώστη σ' ἓνα ἄσκημο κυνηγητὸ μεταξὺ στοιχείων τοῦ παιδικοῦ του κόσμου, ποὺ αὐτὸς κατέχει σὰν τὰ κατατόπια τοῦ βρεφικοῦ ὑπνοδωματίου του ἢ τοῦ σπιτικοῦ του κήπου, καὶ τὰ διασκίζει τρέχοντας, παίζοντας «κρυφτὸ», κάνοντας γενικὰ τὸν «ἐξυπνο», τὸν πάρα πολὺ «ἐξυπνο», εἰς βάρους παιδιοῦ — κάθε ἀναγνώστης εἶναι βρέφος, ὅταν πρωταρχίῃ τὴν γνωριμιά ἐνὸς βιβλίου — ποὺ δὲν ξέρει τὰ κατατόπια αὐτὰ καὶ λαχανιασμένα τὸν ἀκολουθεῖ στὰ στροβιλισμάτα καὶ τὶς πιρουέττες του, στὰ «κόλπα» καὶ τὶς ἐκνευριστικὲς — κι ὄχι ἀνεπιτήδευτες, διόλου — «ἐξυπνάδες» του. Εἶναι σχεδὸν ὑπόδειγμα ἐπιδεικτικοῦ ὕφους, ἐνὸς τυπικοῦ λόγιου φαρισαίου τῆς γαλλικῆς λογοτεχνικῆς σχολῆς, οἱ σελίδες τῆς ἀρχῆς τῶν *Λέξεων*. Καὶ ἀπωθοῦν, δὲν ἐλκύουν. Θὰ ἔλεγα: μᾶλλον τὸ «θαυμαστὸ παιδί» Σάρτρ, ποὺ τὰ χαμόγελά του καὶ τοὺς σαλτιμπαγκισμούς του, τοῦ «μικρομέγαλου», μετὰ τὸσο βιτριόλι μετὰ ὁ ἴδιος ὁ ὄρμος Σάρτρ κατακαίει, βρῆκε τρόπο πάλι νὰ ξεμυτίσῃ - κ' ἔφτασε ἡ ἰδέα μόνο, τοῦ ἄς εἶναι καὶ ὄρμιμο Σάρτρ, πὼς κοί αἰῶνες τώρα τὸν παρακολουθοῦν καὶ τὸν κρίνουν», καθὼς ξεκινάει νὰ ξετυλίξῃ τὶς μύχιες παιδικῆς πτυχῆς του. Ἀπορεῖ κανεὶς, μὰ τὸ θεό, πὼς τοῦτο ἴσα-ἴσα τοῦ διέφυγε τοῦ αὐταναλυτοῦ Σάρτρ, καὶ δὲν εἶδε, μὲς στὸ στυλ *précieux* ἀκριβῶς αὐτὸ τῆς ἀρχῆς του, κατεξοχῆν ἀναλύσιμο — καὶ ἀναλυτέο, πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο — στοιχεῖο, ἀξιώτερο καὶ βαρύτερο αὐτοσαρκασμοῦ, ἀπ' ὅσον διαθέτει καὶ ἀσκεῖ κατὰ ἀθώοτερον — καὶ πράγματι παιδικῶν ἐπιτέλους (ἐνῶ εἶναι τοῦ παρόντος Σάρτρ ἐτοῦτο) — ἐκδηλώσεων.

Θάλεγε κανεὶς πὼς τὸν ἐπικρίνω. Ἄλλ' ὄχι. Ἀπλῶς: τοῦ κάνω τὸν «ἐξυπνο» κ' ἐγώ, καθὼς αὐτὸς πρῶτος μοῦ ἔδωσε τὸ σχετικὸ «δικαίωμα» — ἀλλὰ καὶ τὴ συναφῆ ὑποχρέωση —, γιὰτὶ ἀπ' τὸν «ἀναλυτὴ» καὶ τὸν τόσο ἐπιδεικτικὸ αὐταναλυτὴ, ἔχομε κι ὄχι ἄδικα — ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ τιμωρητικά του — ἠϋξημένες πολὺ ἀπαιτήσεις.

Θὰ ἀντέλεγα: Πρὶν, λοιπόν, ἀσχοληθῆ νὰ σαρκάξῃ τὸ παιδί Σάρτρ καὶ τὸν κόσμο του, ἄς καταπιάνονταν μετὰ τοῦτο ἴσα-ἴσα τὸ προκείμενο, τοῦ ὄρμιμο Σάρτρ - κι ἄς τὸ ἀπεδίωκε ἐξαρχῆς, καὶ σὰν στυλ καὶ σὰν στάση, καὶ σὰν ὕφος καὶ σὰν ἦθος. Ὁ ἐπιστήμων δὲν νοεῖται παρὰ ὡς τέλεια ἀγαθός. Καὶ ὁ ἐτάζων νεφροῦς καὶ καρδίας πρῶτος ὕγιης καὶ κεκαθαυμένος ἀπὸ πάσης νόσου καὶ μαλακίας ποὺ ἐτάζει. Ἀλλιῶς, δὲν σῦρει τὸν ἀναγνώστη πρὸς τὸ ἀντικείμενό του, ἀλλὰ μεταβάλλεται ὁ ἴδιος σὲ ἀντικείμενο ἐξετάσεως ἀπ' τὸν ἀναγνώστη - καὶ θαρρῶ τέτοιαν «ἦττα» ὁ Σάρτρ δὲ θὰ τὴν ἤθελε.

Κ' ἡ ἀλήθεια εἶναι, βέβαια, πὼς καὶ δὲν τοῦ πρέπει. Ὁ Σάρτρ τῶν ἐπομένων σελίδων δὲν εἶναι πιά αὐτός, καὶ πολλῆς προσοχῆς καθίσταται ἄξιος.

Τὸ βασικὸ ποὺ τὸν προσδιώρισε — κι ἄς ἀποφεύγῃ νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ — ἦταν ποὺ ὁ πατέρας του πέθανε πολὺ νωρίς, κι αὐτὸς μεγάλωσε, μετὰ τὴ μάνα του σὰν κόρη πάλι, στὸ σπίτι τοῦ παπποῦ του, Σάρλ Σβαίτσερ. Αὐτὴ ἡ ὀρφάνια ἀπὸ πατέρα σφραγίζει τὴ διαμόρφωσή του καὶ, κατὰ βάθος, δὲν ἀναζητεῖ μετὰ ὅλα, παρὰ ἓναν πατέρα. Αὐτὴ ἡ ἀθεΐα του, ἀσχετὰ μετὰ τὴν πολλὴ κι ἀναμφισβήτητὴ ἀλήθεια καὶ σημασία τῆς φιλοσοφικῆς, εἶναι κατὰ βάση ὀργὴ κατὰ τοῦ ἐπουράνιου ψευδοπατέρα, ποὺ δὲν μπορεῖ, σχεδὸν δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ γιὰ ὅλους, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐπιτέλους εἶχαν πατέρα κι αὐτὸς δὲν εἶχε. Αφοῦ δὲν εἶχε ὁ ἴδιος γνωριμιά φυσικοῦ πατέρα, ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ θὰ παραδεχτῆ τὸν ὑπερβατικὸ τῶν ἄλλων;

Σὰν ὅλα τὰ «χαϊδεμένα» παιδιὰ κόσμου ἀστικοῦ καὶ ἀπομονωμένου ἀπ' τὴ φύση, ἀπομονωμένου σὲ βαθμὸ ποὺ οἱ μόλις ἀστικοποιούμενοι ἐμεῖς δὲν ὑποθέτουμε κἄν ἀκόμα, ἔχει στὴ μνήμῃ χαραγμένα τὰ παιδικὰ χρόνια θλιβερά. Ἄν ἦταν πράγματι θλιβερά ἢ ὄχι, ἀντὶ κάθε «χαϊδεμένου» παιδιοῦ ἀστικοῦ κόσμου εἶναι πράγματι θλιβερά ἢ ὄχι, αὐτὸ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βεβαιώσῃ ἐκ τῶν ὑστέρων - οὔτε γιὰ τὰ

δικά του βεβαιότατα. "Οτι όμως στη μνήμη θλιβερά, στην όποια — και στην κριτικώτερη, και στην πιο ανάλογη διυλιστική — αναπόληση, αυτό είναι σταθερό σύμπτωμα. Κι απ' αυτό δε διαφεύγει ούτ' ο «μέγας» κι αὐταναλυτικώτατος Σάρτρ. 'Η αίτια; Δέ θα ήταν και πολύ σαφές νά ποῦμε πώς: ἡ ἀπομάκρυνση ἀκριβῶς ἀπὸ τῆ φύση. Θά ἦταν, ἀναπόδεικτα πάντως, σά νά προϋποθέτουμε ἕνα ἰσχυρότατο ἀτταβισμὸ μέσα στὴν ἀνθρώπινη κράση, πὸν ζητεῖ πρωτίστως μὲς ἀπ' τὸ παιδί τὴν ὑπαιθρο κ' «ἐκδικεῖται» ἔτσι, θλιβερά χαράζοντας τὴ μνήμη μὲ ὅ,τι τῆς πεποιημένης ἀστικῆς «φύσεως», ἔστω και τὰ πιο «εὐάρεστα» κατὰ τίς στιγμὲς τῶν βιώσεών τους ἀπ' τὸ κονσερβαρισμένο στὴν ἀστική συνθήκη ζωῆς παιδικὸ ἐγώ.

Δὲν ἐγνώρισε φύση. Δὲν ἐγνώρισε κὰν πρ ἄ γ μ α τ α, παρὰ λέ ξ ε ι ς. "Οχι κό σ μ ο, ἀλλὰ κ ε ἰ μ ε ν α γ ι ἄ τ ὸν κόσμιο.

Εἶναι ἐν προκειμένῳ πολὺ ἀποκαλυπτικὸ — κι ἀληθινὰ τραγικὸ — τὸ σχετικὸ κείμενό του:

Οἱ πυκνὲς ἀγαμνήσεις κ' ἡ γλυκεῖα τρέλλα τῶν παιδικῶν χρόνων στὴν ἐξοχὴ εἶναι κἀτι πὸν μάταια θ' ἀναζητοῦσα ἐντός μου. Ποτέ μου δὲ σκάλισα τὴ γῆς κι οὐτ' ἐφαξα νά βροῶ φωλιές· ποτέ μου δὲν ξεχορτάρισα κανένα κῆπο κι οὐτε πέταξα πέτρες στὰ πουλιά. Γιὰ μένα, τὰ βιβλία μου ὑπῆρξαν πάντα τὰ πουλιά μου· κ' οἱ φωλιές μου· τὰ σπιτικά μου ζῶα, ὁ στάβλος μου κ' ἡ ἐξοχὴ μου. 'Η βιβλιοθήκη ἦταν ὁ κόσμος κλεισμένος σ' ἕναν καθρέφτη· εἶχε τὴν ἀπέραντη πυκνότητα, τὴν ποικιλία και τὸ ἀπρόοπτο τοῦ κόσμου. (Σελ. 49, τῆς ἐλληνικῆς ἐκδόσεως Ἀρσενίδη, μτφρ. Κ. Σταματίου - σχετικὰ καλῆ.)

Κακὰ εἶν' τὰ ψέμματα ὅμως, πὸς εἶχε τὴν ἴδια «πυκνότητα» και «ποικιλία» και «ἀπρόοπτο» τοῦ κόσμου. Γιατὶ νά:

Ζοῦσα στὴ σκεπὴ τοῦ κόσμου, στὸν ἔκτον ὄροφο, σκαρφαλωμένος στὸ ψηλότερο κλαδί τοῦ Κεντρικοῦ Δέντρο: ὁ κορμὸς, ἦταν τὸ κλουβὶ τοῦ ἀσσανέρ... Πηγαυνορχόμωνα στὸ μπαλκόνι, ἔρχινα ἕνα περιφρονητικὸ βλέμμα στοὺς περαστικούς, χαμετοῦσα ἀνάμεσα ἀπ' τὰ κάγκελλα τὴν Ἀυσὲτ Μορώ, τὴ γειτονοποῦλα μου, πὸν εἶχε τὴν ἡλικία μου, τίς ξανθιές μου μπουκλές και τὴ νεαρή μου θηλυκότητα, ξανάμπαινα στὸν πρ ὀ ν α ο και δὲν κατέβαινα ποτέ στὸ δρόμο αὐ τ ο π ρ ο σ ὶ π ω ς: ὅταν μὲ πῆγαινε ἡ μητέρα μου στὸν Κῆπο τοῦ Λουξεμβούργου — δηλαδή: καθημερινὰ — ἐξέθετα τὸ σαρκίον μου στὰ χαμηλά, στὰ ταπεινὰ σοκάκια, μὰ τὸ δοξασμένο σῶμα μου, τὸ ἄλλο, δὲν ἐγκατέλειπε τὰ ψηλῶματα τοῦ ἔκτον ὄροφου - και νομίζω πὸς ἐκεῖ ἔχει μείνει ἀκόμα τώρα. (63)

Και προσθέτει:

Κάθε ἀνθρώπος ἔχει τὸν φυσικὸ του χῶρο. Οὔτε ἡ περιφάνεια οὔτε ἡ ἀξία καθορίζουν τὸ ὑψόμετρο. Αὐτὸ τ' ἀποφασίζει ἡ παιδικὴ ἡλικία. 'Ο δικός μου φυσικὸς χῶρος εἶν' ἕνα παριζιάνικο ἔκτο πάτωμα, μὲ θεὰ πάνω ἀπ' τίς στέγες τῶν σπιτιῶν. Γιὰ χρόνια ἀσφυκτιοῦσα στις κοιλάδες - οἱ πεδιάδες μ' ἐξόντωναν· παρέσυρα τὸν ἑαυτό μου, σερνόμονν ὡς τὸν πλανήτη Ἄρη, μὰ ἡ βαρῦτητα μὲ συνέτριβε· μοῦ ἦταν ἀρκετὸ ν' ἀπαντήσω ἕνα λοφίσκο, ἔστω μικροσκοπικὸ, σὰν αὐτὸν πὸν σκαρώνει ὁ τυφλοπόντικας, γιὰ νά ξαναβροῦ τὴ χαρὰ μου: ξανανέβαινα στὸ συμβολικὸ μου ἔκτο πάτωμα, ἀνάσαινα και πάλι τὸν σπάνιο, τὸν λεπτότατον ἀέρα τῶν Γραμμάτων και τῶν Τεχνῶν, ἡ Ὑφήλιος ὀλάκερη ἀπλωνόταν κάτω ἀπ' τὰ πόδια μου, κι ὄλα τὰ πράγματα ζητιάνευαν ταπεινὰ γιὰ ἕνα ὄνομα. Δίνοντάς το, ἦταν ταυτόχρονα σά νά τὸ δημιουργῶ και νά τὸ ἀποχτῶ. Χωρὶς αὐτὴ τὴν κορυφαία ψευδαίσθηση δὲν θά εἶχα γράφει ποτέ μου οὔτε μιὰ γραμμὴ. (64)

'Η ἐξομολόγηση — κ' ἡ αὐτοταπείνωση — εἶναι, θὰ ὁμολογήσετε, ἐξοντωτικὴ.

'Ο ἴδιος προσθέτει, μὲ κάποια προηγούμενα λόγια του (51):

Πλατωνικὸς ἀπ' τὰ πράγματα, πῆγαινα ἀπ' τὴ γνώση στὸ ἀντικείμενο. Εὑρίσκα στὴν ἰδέα περισσότερη πραγματικότητα ἀπ' ὅση στὸ ἀντικείμενό της· πρῶτα γιὰτὶ ἡ ἰδέα μοῦ δινόταν εὐκόλα κ' ὕστερα γιὰτὶ μοῦ δινόταν σὰν ἀντικείμενο.

[Μπορεῖ νά ἐπανεῖλω.]

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΓΙΑ ΒΙΑΣΤΙΚΟΥΣ

Κ. Θ. ΠΑΠΑΔΕΞΑΝΔΡΟΥ: *Συνοπτική ιστορία της Φιλοσοφίας*. Έκδοσις α', 1964· β', 1965. Σελίδες 256.

Ἡ Φιλοσοφία δὲν εἶναι γνῶση. Εἶναι ὑπαρξή καὶ εἶναι ἐνέργεια - εἶναι μέθεξη, εἶναι σκέψη. Διόλου δὲν φιλοσοφεῖ, ἀναγκαίως, οὔτε καὶ ὁ ἄριστος τῶν καθηγητῶν τῆς Φιλοσοφίας - ὁ Βούντ, λ.χ. - ἐνῶ πιθανότατα νὰ καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ἀμόρφωτων ἢ τῶν ἄθλιων, γι' αὐτὸ καὶ βεβαίως, θεμελιακώτατα, ἕνας Σωκράτης ἢ ἕνας Χριστός, ἢ ἐνδιαφερότατα ἕνας Διογένης φθειριῶν μὲς ἀπὸ τὸ βρώμικο πιθάρι του, ἢ ἕνας μυστικὸς Μπαίμε μὲς ἀπὸ τὸ παπουτσήδικό του, ἢ ἕνας Σπινόζα λειαινώντας φακούς στὴν παλάμη.

Εἰδικώτερα, ἐμεῖς ἐδῶ, γνωρίσαμε πολλοὺς καθηγητὰς τῶν ἐδρῶν «Φιλοσοφίας» στὰ δυὸ μας ἄθλια πανεπιστήμια, πὺ διόλου, καὶ ποτὲ στὴ ζωὴ τους, ὄχι κἂν δὲν ἐφιλοσόφησαν ἀλλ' οὔτε σοβαρὰ σκέφθηκαν, οἱ ἀθεόφοβοι, τὸ παραμικρὸ ἔχον σχεῖσιν ἀληθῶς μὲ πνεῦμα καὶ ἀντίκρουσμα τοῦ Κόσμου ἢ τοῦ Νοῦ ὡς προβλήματος. Νὰ ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος Βορέας, λ.χ., ἢ Ἐξαρχόπουλος ἢ Λογοθέτης ἢ Σακελλαρίου ἢ Θεοδωρίδης - τῆς «συμπρωτευούσης» μας - ἢ καὶ οἱ ἐξωπανεπιστημιακοὶ Γεωργούλης, Πατεροῦτσος μας καὶ δὲ συμμαζεύεται¹. Ἄν πρόσβαρους καὶ βαρύγδουπους τόμους ἔλοι τους, τόσο τὸ χειρότερο. Γιατὶ τόσο τὸ χειρότερο, ἂν σὲ πολὺ ὄχι σὲ λίγο (ἢ σὲ διόλου) μουντζαλωμένο χαρτὶ καταφέρνῃ κανεὶς νὰ μὴ σκεφθῇ προσωπικὰ τίποτε, καὶ γιὰ τίποτε!

Ἄρα τί μένει πρὸς γνῶσιν ἀπὸ ὅ,τι λέγεται Φιλοσοφία;

Τίποτε. Ἀπολύτως τίποτε.

Ἐλα ὅμως νὰ πείσης - κι ὄχι μόνο σήμερα, ἀλλ' ἀπὸ αἰῶνες (καί, φοβοῦμαι, γιὰ πολλὰς χιλιετίες ἀκόμη) - τοὺς πιθήκους ὄχι τοὺς ἀνθρώπους, πῶς τίποτε ἀπολύτως δὲν «ἐκμανθάνεται» (ἄρα καὶ δὲν διδάσκεται, ἄρα καὶ δὲν ἱστορεῖται - ἢ: περιτεύει νὰ ἱστορηθῇ) τῆς Φιλοσοφίας. Οἱ πιθήκοι ζητοῦν «γνώσεις» (ὄχι κἂν Γνώση)· ζητοῦν «κατατοπίσεις» (ὄχι ποτὲ ξύπνημα). Τὴ σκέψη τὴν ἴδια, ὑποτίθεται ὅτι τὴν ἔχουν προεξοφλεῖται, οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ τις πέραν αὐτῆς ἀπαιτήσεις των, πῶς ἀποτέτουν δὲ ἔχουν κι ἂν ἔχουν!.. Καὶ λοιπόν, καὶ γιὰ τὴ Φιλοσοφία ὑπάρχουν ἔδρες, καὶ μαθητές, καὶ διδάσκαλοι. [Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ τὸ δρᾶμα τοῦ στοχαστικοῦ Θεοδωρακόπουλου, πὺ ἐξέταξε ἐπὶ πτυχίῳ κ' εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ «κοτόπουλα» καθὼς τις ἔλεγα - φοιτήτριες, ὅλες καλὴ προαίρεση γιὰ «μάθηση» - πὺ εἶχαν ἀποστοιχειώσει, οἱ δαιμονισμένες, τὸν φυσικό (καὶ χαλαρό του βέβαια) λόγο μὲς ἀπὸ ἄθλιες πολυγραφημένες σημειώσεις τῶν παραδόσεών του (προτοῦ τις κἀν βιβλία!), καὶ εἶχαν βγάλει... «ὀρισμούς» (!), τοὺς ὁποίους καὶ εἶχαν - ὄλους! καμμιά τρακοσαριά! - ἀποστηθίσει! Καὶ ρώταγε ἢ μὰ τὴν ἄλλη, πρὶν μπουὺν γιὰ ἐξέταση: «Τί εἶναι, Λένα, Φιλοσοφία;.. - Φιλοσοφία εἶναι...» «Καὶ τί εἶναι Λόγος;.. - Λόγος, Ντόρα μου, εἶναι...» «Ἀμ' αἰτιοκρατία, Τούλα μου, τί εἶναι;.. - Αἰτιοκρατία εἶναι...» (κι ἀκολουθοῦσε τὸ γνωστὸ καὶ τόσο δηλωτικὸ ἐκεῖνο «ὅταν»: «-Αἰτιοκρατία εἶναι ὅ τ α ν...») !Καὶ τὰ ἴδια τοῦ ἄλεγα καὶ μέσα στὸ «Σπουδαστήριον», καθὼς τις ἐξέταζε καὶ πάλευε, ὁ

1 Δὲν εἶναι μόνο αὐτοί. Βάλε καὶ καμπόσους «ἐξωφιλοσοφικούς», ἀλλὰ πανεπιστημιακοὺς καὶ τάχα «φιλοσοφούντας κ' ἐλόγου τους» (σάν τὸν κ. Βουβέρη μας, λ.χ.), ἢ «νεώτερος» ἐξωπανεπιστημιακοὺς (καὶ μέλλοντας «πανεπιστημιακοὺς» ἀσφαλῶς) σάν τὸν κ. Κ. Δεσποτόπουλο ἢ τὸν κ. Νιάνια μας, ἢ καὶ τῆς γενιᾶς μου διάφορους βαταρίζοντες Ἀξελούς, Παπαϊωάννου, Φράγκους καὶ παρόμοιους (μὲ μόνη ἀληθινὰ ἀξιοπρόσεκτη ἐξάρεση τὸν κύπριο κ. Ι. Γ. Κουτσάκο, πὺ ὅ,τι δικό του εἶδα ὡς τώρα ἦταν κι ἀληθινὰ στοχαστικὸ κι ἀληθινὰ μελετημένο).

ἔρμος — τελευταία του εὐκαιρία (θὰ ξαμολιόντουσαν μετὰ, καὶ θὰ διδάσκαν ὅλες αὐτές!) — νὰ τίς κάμη, ἔστω καὶ γιὰ μιὰ φορά, ἐσχάτη, νὰ σκεφθοῦν ἀληθινά, οἱ Ἰδιεῖς, τὸ παραμικρό!..]

Τὰ ἔχνη, λοιπόν, τὰ σημάδια ἀπ' τὰ χαράγματα ὅπου διάβηκε σκέψη ἀλλων καὶ ὄργωσε, ζητοῦν οἱ πίθηκοι - δηλαδή τὸ νεκρὸ τῆς σκέψεως, τὸ φλούδι, τὸ φιδοπουκάμισο, τὸν ἀπόηχο τοῦ μεγάλου περάσματος, τὸ θάμπωμα ἀπὸ τὸ συρμένο ἀστέρι καθενὸς πού εἶδε καὶ μετέσχε στὴν τέλεση (ἢ στὸ ὄνειρο, ἢ στὴ μαγα, ἢ στὴν οὐσία ἢ στὸ φαινόμενο) τοῦ Κόσμου.

Ἄρα: καὶ ἱστορίες τῆς Φιλοσοφίας - (πῶς ὄχι; καθὼς καὶ τῆς Μουσικῆς ἱστορίας, καὶ τῶν ταξιδιῶν ἱστορίας, καὶ εὐθυμῆς ἱστορίας, καὶ λυπηρῆς ἱστορίας)!.. Τὰ ἔχνη, τὰ ἔχνη οἱ «βιαστικοί»! Τὰ σημάδια, οἱ πίθηκοι, τοῦ νεκροῦ - αὐτὰ ζητοῦν (καὶ μάλιστα σήμερα, πού ἔχουν τὴν «έφεση γιὰ μόρφωση»), μπᾶς καὶ καταφέρουν, ἂν σύρουν μάνι-μάνι τὰ δάχτυλα πάνω στὸ ξηραμένο προσωπεῖο (ἢ ἐκμαγεῖο) τοῦ Πλάτωνα ἢ τοῦ Κάντ ἢ ὅποιοι ἄλλου, νὰ γεννήσουν μέσα τους τάχα τὸ ζωντανό, τὸ δικό τους - τῆ δικιά τους σκέψη, τῆ δικιά τους ὑπαρξή καὶ μέθεξη, τῆ δικιά τους ἄραση τῶν σκιῶν στὸν τοῖχο τῆς σπηλιᾶς...

— Ἔστω, τὸ διόραμα ἄλλον μὲς ἀπ' τίς σκιεὶς στὸν τοῖχο τῆς σπηλιᾶς τους, θάλεγε κανεῖς. Κι αὐτὸ βιαστικά, «συνοπτικά» - καιρὸ δὲν ἔχουμε, ξέρετε! (Καιρὸ δὲν ἔχουν γιὰ σκέψη ποτὲ οἱ πίθηκοι - γιὰ ὅ,τι ἄλλο ἔχουν καιρὸ, γιὰ σκέψη ὄχι!)

Λοιπόν, αὐτὸ.

Καὶ ἐγώ, βέβαια, τέτοιο δῶρο πού κάθησε κ' ἔκαμε σὲ πιθήκους ὁ ἀληθινὰ στοχαστικὸς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του Παπαλεξάνδρου, δὲν θὰ τόκανα ποτέ. Ὅχι μόνο γιὰτι ἀμφισβητῶ ἂν ἀθροιστικά, ποσοτικά, με κνώσεις» ἢ «κατατοπίσεις», ὁσοδήποτε σωστές, γίνεται ποτὲ ὁ πίθηκος ἄνθρωπος, ἀλλὰ γιὰτι, κι ἂν πιθόμουν, τέτοια δουλειὰ δὲν τὴν ἀντέχω - ἐφ' ὧ καί, εἰλικρινά, τὴν θαυμάζω!

Κάθησε ὁ στοχαστικὸς ἄνθρωπος καὶ μελέτησε.. ἢ μᾶλλον ὄχι, δὲν εἶν' ἀλήθεια! Δὲν κάθησε νὰ μελετήσῃ τὴν ῥα' δὲ μελετιοῦνται με καμμιὰ «προοπτική» καὶ με καμμιὰ «προθεσμία» ἢ «ἐπιδίωξη». ὅσοι σκέφτηκαν σ' αὐτὸ τὸν κόσμο! Μιὰ ζωὴ ὀλάκερη μελετοῦσε, καὶ σκέφτονταν ὅ,τι μελετοῦσε, χάνοντας τίς ὥρες του — ναί, «χάνοντας τίς ὥρες του», καθὼς δὲ θέλουν νὰ τίς «χάνουν» οἱ «πολλὰ ἀξιώτεροί του» πίθηκοι! — γιὰ λογαριασμό του. Καὶ στὸ τέλος μιᾶς ζωῆς, ἔτσι πού ἔνωσε ἴσως ξαφνικά (ὁ ἴδιος θὰ τὸ κρύψῃ) «χαραμισμένος καὶ πάλι», σκέφθηκε καὶ χάρισε, ὄντως ἀπὸ περισσεῖα, στοὺς πιθήκους τῶν ὑπερσυμπιεσμένων ὠραρίων, ὅ,τι καταστάλαξε μέσα του ἐναργῆς — ἐναργέστατο — καὶ κεντρικὸ — κεντρικώτατο, ἀξονικὸ πάντοτε — καὶ ἀπλό, λιτό, ἀπέριττο — ἀληθινά, λοιπόν, φιλοσοφημένο — ἀπὸ τὸ πέρασμα μορφῶν μεγάλων, τόμων πολλῶν, θέσεων βασικῶν — καὶ πόσο ἀντιθετικῶν, πόσο ἰσοσθενῶν (καὶ ἰσοσθενῶς, καὶ ἰσοδικαίως δοσμένων) μολαταῦτα — αὐτῆς τῆς πρώτης τραγωδίας στὸν κόσμο: τοῦ πνεύματος, τοῦ ἴδιου τοῦ προβλήματός του, τῶν δυνατοτήτων καὶ τῶν ἀποδόσεών του, τῶν μεθόδων καὶ τῶν αὐτοὑπερκερασμῶν του.

Ἔδωσε τὰ σημάδια. (Μεταξὺ μας: τὰ ἱερά τοῖς κυσί καὶ πάλι - κ' οἱ σκύλοι, ὡς γνωστόν, κόκκαλα πρωτίστως τρῶνε!)

Τὴν εἶπε: συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας - γιὰτι τοὺς ξέρεῖ τί βιαστικοὶ εἶναι οἱ «ἄλοι δράση» πίθηκοι (μὰ μπορεῖ καὶ γιὰτι, ἂν δὲν αὐτοπεριώριζε ἔτσι σπαρτιατικά τὸν ἑαυτὸ του, εἰς τὸν τάχιστον καὶ καιριώτατον τῶν λόγων μόνο, νὰ μὴν ἔγραφε γιὰ πιθήκους ποτέ). Κι εἶναι πράγματι συνοπτικὴ. Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι συνοπτικώτερη, οὔτε νὰ προστεθοῦν «κάποιες» σελίδες μόνο, στίς μετρημένες καὶ πολὺ καλοζυγιασμένες σελίδες τῆς. Ἄν ἦταν νὰ προστεθοῦν, τότε τὰ ἴδια τὰ κείμενα παρακαλῶ - δηλαδή: τόμοι ἐπὶ τόμων!

Καὶ εἶναι εὐκρινέστατη. Τοῦ καθενός, καὶ τῆς κάθε σχολῆς, δίδει πράγματι τὸ κυριώτατο, τὸ πυρηνικὸ, ἐκεῖνο πού δὲν μπορεῖ νὰ λείψῃ, πού ἂν λείψῃ λείπει ἢ θεμελιακὴ πρότασή τῆς. Καὶ τοῦτο — τοῦ καθενός, τῆς καθεμιάς — καθαρῶτατα, κλασ-

σικά, άνετα, αληθινά από σκέψη κατασταλαγμένη στο ουσιαστικό που παραμένει κι από τους πρώτους κι από τους μέγιστους.

Γι' αυτό, θά βοηθήση — δυστυχώς — τους πιθήκους, βιαστικοί να τρέχουν έκει που τρέχουν, και στην έρώτηση «τι ξέρετε κι από Φιλοσοφία» ν' άπαντούν σωστά! (Σωστά, να πάρη ο διάβολος, καλέ μου κύριε Παπαλεξάνδρου - και γι' αυτό θάπρεπε να σε δικάσουν, σ' ένα υποθετικό δικαστήριο των μη άγεωμέτρων...)

Ο συνθέτης της ιστορίας αυτής της Φιλοσοφίας δέν είναι «καθηγητής της έδρας» κανενός των πανεπιστημίων μας. Είναι, άπλως, δημοσιογράφος. (Δέν πρέπει ν' άπορητε. Και το καλύτερο έπίτομο λεξικό της Νεοελληνικής δέν τόβγαλε καθηγητής ή φιλόλογος — αυτοί βγάλαν όλα τα κακά — παρά δημοσιογράφος και πάλι: ο μακαρίτης ο καλός Ζευγώλης, της Πρωίας.)

Δημοσιογράφος, ναί, άλλα μεταφραστής του Μπέρξον από τους πιό εύσυνειδητους - και πάρτε, αν θέλετε, την Δημιουργό εκείνη εξέλιξη, έκδοση Βασιλείου, και συγκρίνετέ την με την καλύτερη σημερινή μετάφραση φιλοσοφικού βιβλίου - να δούμε!

Και το πιό άξιοσημείωτο: ότι το βιβλιογραφικό προηγούμενο της συνοπτικής αυτής ιστορίας της Φιλοσοφίας ήταν από άξιόλογο, όχι από άναξιο, καθηγητή του πανεπιστημίου μας, τον Λούβαρι, κι ώστόσο δέν ήταν, ούτε έδιδε με τόσο εύκρινεια, ούτε βοήθοσε έτσι σωστά, ούτε κατατόπιζε έτσι κεντρικά, όσο αυτή ή σεμνή — και, θέλετε «δημοσιογραφική»; ναί, δημοσιογραφική λοιπόν - άλλα της σπάνιας τόσο στον Τόπο μας δημοσιογραφικής ποιότητας — του Παπαλεξάνδρου.

Είναι, άρα, αληθώς «βοήθημα», που πράγματι έλειπε. Και, πέραν αυτής, μόνο το παλιό του Μπούσσε — *Αί κοσμοθεωρίαι των μεγάλων φιλοσόφων των νεωτέρων χρόνων* — μαζί με του Κάουτσοι βεβαίως — *Ηθική και ύλιστική αντίληψις της Ιστορίας* (όπου ή έναργέστερη που ξέρω σύνοψις της καντιανής φιλοσοφίας, κ.ά.) — και ή λαμπρή εκείνη *Είσαγωγή εις την Ψυχολογίαν* του Βίλλα, μετάφραση Γρατσιαίου.

Αύτά, για τους «βιαστικούς». Άλλα, όχι.

Τέλος, και κάτι ακόμη, για τον κ. Παπαλεξάνδρου:

Τί τον ήθελε τον πρόλογο από τον υπεραρτηριοσκληρωτικό και συμβατικώτατο Γεωργούλη; Θαρρεϊ ότι, σοβαρως, έχει κύρος να του προσθήση; Με τί; Με τάς... προχωρητικώς εξέλιξεις του; ('Αλήθεια· μπορεί να μάς δείξη ο «έμβριθης» — και τέτοια ξύλινα έλληνικά γράφων — κ. Γεωργούλης, εξέλιξεις μη προχωρητικώς; Έξελίξεις, δηλαδή, μή... εξέλιξεις;..) "Η με τα άλλα ώραία του, περι ύφους;: Παρά την λιτότητά του και την άποφυγήν ψευδοαισθητικων ψιμυθίων, είναι επιγραμματικόν και έκφραστικόν!!! "Οπου μαθαίνομε, από τον κυρ-δάσκαλο των προχωρητικων (και άπροχώρητων, και άχώνευτων στο διάβασμα και την κατανόηση) εξέλιξεων, πώς το έκφραστικόν και το επιγραμματικόν ύφος είναι ακριβώς το μετά ψευδοαισθητικων ψιμυθίων και το μη λιτόν!" Ητοι: ότι μεταξύ λιτότητας και ψευδοαισθητικων ψιμυθίων, άφ' ενός, επιγραμματικότητος και έκφραστικότητος, άφ' έτέρου (και — δέν έννοω δμολογώ, έγώ, ούτε τί σημαίνει έκφραστικότητος ύφους —, ύπάρχει... αντίθεσις! Έφ' ζ' και ή ψιμυθιακώτατη εκείνη παρά, του κυρίου τόσο «γνώστου» της Φιλοσοφίας και της Λογικής βαθυνουστάτου μας γενικού γραμματέως — επί καραμανλικής δικταετίας — του ύπουργείου της παχυλότατης Άπαιδευσίας μας.

Στην τρίτη του έκδοση, να πετάξη από κει αυτό τον άθλιο πρόλογο ο κ. Παπαλεξάνδρου! Άς μένη να γράφη ο κ. Γεωργούλης μόνο στον Πάπυρο-Λαρούς!

ΘΕΑΜΑΤΑ ΚΙ ΑΚΡΟΑΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΡΙ ΤΑΚΟΠΟΥΔΟ

ΕΥΠΝΑ ΒΑΣΙΛΗ - «μιά ιστορία νά τρελλαίνεσαι» (με δύο λάμδα) τού Δημήτρη Ψαθά.

Παρ' όλο πού «τσούζουν τὰ θέματα τῶν ιδεολογικῶν φανατισμῶν, κ' εἶναι δεμένα με τόσες τραγωδίες ὥστε οἱ κωμωδιογράφοι τ' ἀποφεύγουν, γιατί ὅπου καὶ νὰ τὰ πιάσης ἀγγίζοντε πληγές» (sic ἢ ἀσυνταξία τοῦ κύριου Ψαθά!), ὁ κ. Ψαθάς δὲν ἀποφεύγει «νὰ τὰ πιάνη», εἴτε σὲ δραχμές, εἴτε σὲ ρούβλια, εἴτε σὲ λέι. (Συντόμως δέ, ὅπως μᾶς πληροφοροεῖ τὸ πρόγραμμα, θὰ τὰ πιάση καὶ σὲ ζλότους - ἐκτὸς πιά κι ἂν προτιμήσῃ τὴ δάφνη Πολωνίας τοῦ κ. Μελά.)

Ἐξαντλήθηκε στὴ δουλειὰ αὐτὴ τὴ φορὰ, μᾶς ἐξομολογεῖται ὁ κ. Ψαθάς, γιατί θέλησε νὰ δώσῃ καὶ «λίγο» δραματικό «ὑπόστρωμα» στὴν κωμωδία του, καὶ γιατί τὸ ὅλο θέμα του, γενικά, ἐγκυμονοῦσε τρομεροὺς κινδύνους πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων, πράγμα «ἀντίθετο» στὶς «ὑψηπετεῖς» προθέσεις τοῦ «συγγραφέως», πού θέλει νὰ στέκεται πέραν ιδεολογιῶν, γιατί ἓνα καὶ μόνο τὸν ἐνδιαφέρει: τὸ ψάξιμο τοῦ ἀνθρώπου!

Ἄς ψάξουμε, λοιπόν, καὶ μεῖς, τὸν «καινούργιο» Ψαθά, προσπαθῶντας ὅμως νὰ μὴν ἐξαντληθοῦμε καὶ πολὺ.

Καὶ πρῶτὰ τὸ καφτὸ θέμα: «Ἄλλάζει ὁ κόσμος πὸν πλουτίζει»¹ ἢ «ἡ ζωὴ μᾶς σκαρώνει ἓνα παράξενο παιγνίδι»².

Πλοκὴ καὶ ἥρωες: Ὁ ἀφελὴς «φασίστας», πού γίνεται ἀφελὴς κομμουνιστῆς καὶ ἀργότερα κόκκορας· κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, οἱ «μὴ ἀφελεῖς» κομμουνισταί, πού γίνονται μὴ ἀφελεῖς καπιταλισταί, καὶ κλείνουν τὸν κόκκορα στὸ τρελλοκομεῖο.

Τὸ κλειδί τῆς «ἀλλαγῆς»: ἓνα «μοιραῖο» λαχεῖο!

Ἀπὸ τὰ δευτερεύοντα πρόσωπα ξεχωρίζουν, κυρίως, ἓνας μεγάλος ποιητῆς καὶ μιὰ μικρὴ ὑπηρέτρια - σωστός θηλυκὸς διάβολος.

Κείμενο:

1. «Ἰδεολογικὸς» τομεύς:
«— Ἄντε ρε τσανακογλόφτη τῆς Μπορζουαζίας!» «— Νὰ σταματήσῃ ἡ ἐκμετάλλεψη!» «Ἄντε ρε κομμούνια!» «— Ποιὸς σὰς μοντάρησε, δεσποινίς;.. — Ἡ συνείδησις ὅτι εἶμαι ἄνθρωπος!» Καὶ λίγο μετὰ: «— Τί θὰ πῆ τιμότης;.. — Βράσε ρόζι!.. — Δὲν ἔρχεστε νὰ τὸ βράσουμε μαζὶ, δεσποινίς;» καὶ ἄλλες παραλλαγές.

2. «Καλλιτεχνικὸς» τομεύς:

Καλύπτεται ὅλος ἀπὸ τὸν «ποιητῆ» Φανφάρα, «ἀντιπροσωπευτικὸ» τύπο συγχρόνου ποιητοῦ. Τίτλοι ἀπαγγελλομένων «ποιημάτων»: *Τὸ κόκκινο τῆρι - Τὰ κόκκινα καὶ μαῦρα κοράκια κ.α.* Στίχοι: *Ὁρραῖα μυρωδιά | κι ἀπὸ μέσα δυσωδία, καὶ «Χρόπ καὶ Χρούπ!», καὶ ξανά «Χρόπ καὶ Χρούπ!»*

3. «Ἐρωτικὸς» τομεύς (μὲ κύριο πρωταγωνιστὴ τὸ θηλυκὸ διάβολο):

«— Καλέ, ἐσένα σοῦ βάζει χέρι ὁ κύριος σου;» (Ἄντι γι' ἀπάντησιν, νάζι.) «— Ἐμένα μοῦ βάζει καὶ χέρι, καὶ μοῦ παίρνει καὶ φθηνὸς ἐλιές!» «— Βιαστικὸύλης βλέπω!» «— Θέλεις, θέλεις τώρα;» «— Δὲν μοῦ λές, εἶσαι παρθένος;» (Τελικά, δὲν μαθαίνουμε ἂν εἶναι, γιατί ἐνσκήπτουν ὡς λαίλαπες ἀπὸ τὴν ἐπαρχία ἢ μητέρα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ πρωταγωνιστοῦ.) «— Δέ μοῦ λές, τὴν ἔχεις γκόμενα;» ρωτáει ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφό, ἐνῶ ἡ μητέρα μιλάει κι αὐτὴ γιὰ «γδυμνές» — μὲ γάμμα δέλτα — κι ἀργότερα μάλιστα γιὰ «δλόγδυμνες»³!

1 Δημ. Ψαθάς!

2 Δημ. Ψαθάς!

3 Τί ντροπὴ, κ. Ψαθά! Τί θὰ ἔλεγε γιὰ σὰς ὁ κ. Μπέργμαν, πού τόσο σὰς σοκάρησε!

4. «Ψαθικός» τομείς :

«— Γιατί τὸ σφυράς ;» (τὸ χαμομήλι τῆς μητέρας του.) «— Τὸ σφυράω, γιατί τὸ φχαριστιέμαι !.. — Ἄμα τὸ φχαριστιέσαι, σφύρα το !..» «— Καί τί τοῦ εἶπες ;» (Αὐτό.) «— Καί τί σοῦ εἶπε ;» (Αὐτό.) «— Καί τότε ἐσὸν τί τοῦ εἶπες ;» (Αὐτό.) «— Καί τί σοῦ εἶπε ;.. — Πῶς εἶσαι γάιδαρος !.. — Καί τί τοῦ εἶπες ;.. — Πῶς εἶναι μούλαρος !» «— Αὐτὸ θὰ πῆ ἐτοιμότης πνεύματος !», λέει τότε ὁ ἔρωτων ἥρωες · καί τὸ ξαναλέμε καί μεῖς τώρα, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἔλληνα Μουλιέρο μας.

Κριῖμας τὸν Ντίνο Ἡλιοπούλου. (Κατορθώνει πάντως, μερικὲς φορές, νὰ μᾶς διασκεδάση, ὅταν δὲν ἀκούγεται ὁ λόγος.) Μὰ καί ἡ Βιβέτα Τσιούνη (ιδίως), καθὼς καί ἡ Ἐση Ροδίτη, ἡ Ἀντιγόνη Κουκούλη καί ἡ Κατερίνα Γιουλάκη, κάνουν ὅ,τι δὲν μπορεῖ ὁ κ. Ψαθάς. Ἐπίσης, ὁ Ἀλέξης Σμόνος, σ' ἓνα σύντομο ρόλο ὑπέρτερο, πού ἀκούει στὸ «καυστικώτατο» ὄνομα *Λελές*.

Οἱ ἄλλοι, ἄψογα «ψαθικοί». Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ προγράμματος, τοῦ κ. Μουκέλη, καλύτερο ἀπ' τὰ σκηνικά του.

Τέλος, ἐπανέρχομαι στὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ κ. Ψαθά, ὅτι τὸ καινούργιο του ἔργο τὸν κούρασε «ἀπειρώς περισσότερο» ἀπ' ὅλα του τὰ ἄλλα. Τὸν πιστεύω. Καί μᾶς τὸ ἴδιο.

ΠΟΙΟΣ ΦΟΒΑΤΑΙ τὴ *Βιρτζίνια Γούλφ*; τοῦ Ἐντουαρντ Ὀλμπυ... Ποιὸς τὴ φοβάται ; Ἡ τὸν *μιτγκ μπάντ γούλφ* ; (Γιατὶ μόνον ἔτσι ἔχει νόημα ὁ μὴ μεταφραζόμενος λογοπαικτικὸς τίτλος τοῦ ἔργου.)

Ἔχω μιὰ ὑπόνοια : ὅτι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ! Γι' αὐτὸ καί χρησιμοποιεῖ σύμβολα, πού τὰ μετατρέπει σὲ ἀνθρώπους · καί ὄχι ἀνθρώπους, πού γίνονται σύμβολα κι ἀποκτοῦν οἰκουμενικότητα χάρις στὴν ἀλήθεια καί τὴ μοναδικότητά τους. Κ' ἐκεῖ βρίσκεται ἡ ἀδυναμία τοῦ ἔργου : ἐνὸς ἔργου θεατρικοῦ, θεατρικῶ-

τατου, ἀλλὰ — ὅτι καί νὰ λένε οἱ ξένοι «μεγάλοι» κριτικοὶ — ὄχι «μεγάλου».

Ὁ Ἐντουαρντ Ὀλμπυ — καί ὄχι «Ὀλμπυ» — ξέρει καί τὸ θέατρο καί τὴ ζωὴ. Ἀντιπαθεῖ καί τὸν «νέο» καί τὸν «παλιό» κόσμο, καί τοὺς ἐκδικεῖται περιπαίζοντας · μὰ καί παρπαίζοντας μαζί τους. Οἱ ἥρωές του βρίζονται κι ἀλληλοτρῶγονται πάνω στὴ σκηνὴ — ὅπως καί στὴ ζωὴ, «ἥρωες» καί «μὴ ἥρωες» — μὰ κ' ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν. Ὁ καθιγητῆς τῆς ἱστορίας, ὁ ἀποτυχημένος παλιός, μαίνεται τὸν βιολόγο, τὸν ἀποτυχημένο καινούργιο, γιατί στὴν οὐσία προτιμᾷ τὴν δική του ἀποτυχία. Ἡ γυναῖκα τοῦ ἱστορικοῦ, σύμβολο τῆς «αἰωνίας Ἑλένης», πού ἀνοίγει τὴν ψυχὴ (καί τὰ σκέλη της) μὲ τὴν ἴδια εὐκολία, «παλιὰ» κι αὐτή, θὰ προτιμῆσει τελικὰ τὸ «παλιό», προσπαθώντας βεβαίως ν' ἀντιμετωπίσει τὴ ζωὴ «χωρὶς φαντασιώσεις καὶ αὐταπάτες». Ἐνῶ ἡ γυναῖκα τοῦ βιολόγου, τὸ σύμβολο τῆς αἰωνίας βλακειᾶς, πού κλείνει καί ψυχὴ καί σκέλη, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐμποδίζει τὴν κοιλιὰ της νὰ φουσκώνη καί νὰ ξεφουσκώνη, δὲν θὰ προτιμῆσει τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πλοῦτο τοῦ πατέρα της καί τὴν ἡλιθιότητα τῆς δικῆς της · συνδυασμὸς ἀπαράιτητος καί γιὰ τὴν «εὐτυχία» τοῦ γιομάτου χρωμοσώματα βιολόγου της.

«Ὀρμάτε στὸν οἰκοδεσπότη», «ὀρμάτε στοὺς ἐπισκέπτες», «ὀρμάτε στὴν οἰκοδέσποινα», εἶναι οἱ τρεῖς γύροι τοῦ ἔργου, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ὁποίων ὁ συγγραφεὺς ὀρμάει πράγματι, καί σπάζει, ἕνα ἕνα, ὅλα τὰ «μπιμπελὸ» τῆς ἀμερικάνικης μητριαρχικῆς οἰκογένειας. Στὸ τέλος, κομματιασμένα κι ἀνακατεμμένα, τὰ μαζεύει μὲ ἀγάπη, καί μὲ μῖσος, ἐνῶ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς τὰ μαζεύει γιὰ νὰ τὰ πάη στὸ δικό του σπιτί.

Οἱ χυδαιότητες τῶν ἥρώων πού διασταυρῶνονται μὲ τὶς γλυκερότητες (τὸ «ἀγάπη μου !..» μὲ τὸ «ἀ' σιχτίρ !..», τὸ «κουνελάκι» μὲ τὸ «σκατάκι»), ξαφνιαζοῦν τὸν θεατῆ · ἀλλὰ κακῶς, γιατί τοῦ ἀνῆκουν ! Τὸ ψέμμα καί ἡ ἀλήθεια, τὸ θέατρο καί ἡ ζωὴ, διασταυρῶνονται λιγότερο ἐπιτυχημένα. Ἴσως για-

τι ὁ Ἔντουαρντ Ὀλμπυ εἶναι καλύτερος ψυχολόγος τοῦ θεάτρου παρὰ τῆς ζωῆς.

Ὁ κ. Κούν δὲν φοβήθηκε τὴ *Βιοτζί-νια Γούλφ* καὶ τὴν ἀνέβασε, παρὰ πὺν εἶναι ξένη πρὸς τὴν Ἑλλάδα - ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλλάδα μήπως δὲν εἶναι ξένη;.. Καὶ τὴν ἀνέβασε καλὰ. Ἡ μετάφρασις τῆς Καίτης Κασσιμάτη, χωρὶς νὰ προδίδῃ τὸ κείμενο, δὲν ἀποδίδει (ἀλλὰ ἦταν ἴσως κι ἀδύνατο) πολλὰς ποιητικὰς, χιουμοριστικὰς μὰ καὶ βωμολοχικὰς στιγμὰς τοῦ Ὀλμπυ. Τὸ σκηνικὸ τοῦ κυρίου Βασιλειάδῃ: γιὰ τὸ ἔργο καὶ ὄχι γιὰ τὸ σκηνικόν.

Οἱ τέσσαρες ἠθοποιοὶ — Νέλλη Ἀγγελίδου, Γιώργος Λαζάνης, Ἐκάλη Σώκου, Μίμης Κουγιουμτζῆς — τὰ μεγάλα θύματα τοῦ συγγραφέως (ἀλλὰ καὶ πόσο ἐθελούσια!): οἱ ἥρωες τῆς βραδιάς. Ἰδιαιτέρως ἡ Νέλλη Ἀγγελίδου κι ὁ Γιώργος Λαζάνης, θὰ πρέπει, κόπου καὶ τιμῆς ἔνεκεν, νὰ πάρουν ἀναρρωτικὴ ἄδεια μόλις τελειώσουν οἱ παραστάσεις. (Τοῦλάχιστον, ἡ Ἐκάλη Σώκου ξαπλωνότανε, κάθε τόσο, στὰ πλακάρια τοῦ μπάνιου!)

Γιατί τὸ ἔργο ἀπαγορεύεται στοὺς ἐνηλίκους; Γιὰ νάχουν κι αὐτοὶ αὔριο τὴν εὐκαιρία νὰ γίνουν ὑποδειγματικοὶ ὑποζύγιοι σύζυγοι;

Ὅλα λοιπὸν — ὅπως θὰ ἔλεγε κι ὁ Ὀλμπυ — «γιὰ ἓνα καλόν, καλύτερο, κάλλιστο, καλλιστότατο κόσμον»!

Η ΑΘΑΝΑΤΗ ΠΟΛΥΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ἢ ἡ ζωὴ τοῦ «κυρίου» Μπετόβεν, γραμμένη ἀπὸ τὸν κύριο Ροῦσσο, εἶναι ἓνα κλασσικὸ-μουσικὸ-εἰκονογραφημένο, πὺν ἂν καὶ θὰ ἐνθουσιάσῃ ὅλο τὸ κοινὸ τῆς *Μικρῆς, πικρῆς μου ἀγάπης*, δημιουργεῖ ἓνα ἀρκετὰ «σοβαρὸν» ζήτημα γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενεές: ἐὰν ὁ Γ. Ροῦσσοσ συνθέσῃ τὴ βιογραφία τοῦ «κυρίου Μπετόβεν», ποιὸς θὰ συνθέσῃ αὔριο τὴ δική του;

Κι αὐτὰ γιὰ τὸ ἔργο. Ὅσο δὲ γιὰ τὴν ἐκτέλεσή του: ὁ Βασίλης Διαμαντόπουλος μὰς ἔδωσε ἓναν ἄλλοτε «ἡρωικόν» κι ἄλλοτε «ποιμενικόν», μὰ πάντοτε κερκαραῖο — καὶ λίγο «ἐκθεσία» — Μπετόβεν, ἢ Μαρία Ἀλκαίου μὰ ὄχι καὶ τόσο

πειστικὴ Μαρία Ἀλκαίου, καὶ ὁ «Σούμπερτ» Καρατζᾶς ἓνα Σούμπερτ λησμονητὸ - λησμονητότατο!.. Ἡ «κόμησσα Τερέζα» Βενέτη, ἢ «Γιοζεφίνα» Τριανταφυλλίδῃ καὶ ἢ «Τζουλιέτα» Παπανίκα, οἱ τρεῖς μεγάλες, πικρὲς ἀγάπες τοῦ «κυρίου Μπετόβεν»: ὠραῖες! Τόσο μάλιστα «ὠραῖες», πὺν ὁ θεατῆς τὶς ἀναζητεῖ, ὅταν λείπουν ἀπὸ τὴ σκηνή, μὲ περισσότερο πάθος ἀπὸ τὸν Λούντβιχ βὰν Διαμαντόπουλο.

Ἡ κυρία Ἄννη Βρυγέα, ὅπως μὰς ἐξομολογεῖται στὸν πρόλόγόν της, προσαρμόστηκε πλήρως στὸ δέκατο ὄγδοο καὶ δέκατο ἓνατο αἰῶνα τοῦ κ. Ροῦσσο, χωρὶς «ἢ γιομάτη διαδοχικὰς συγκινήσεις» σκηνογραφία της νὰ προσθέτῃ ἢ νὰ ἀφαιρῇ τίποτε ἀπὸ τὸ «ρεαλισμὸ τοῦ γραψίματος καὶ τῆς σκηνοθετικῆς ἐρμηνείας». Κρίμας μόνο πὺν δὲν χρησιμοποίησε περισσότερα «ριντῶ» - ἀλλὰ μὲ τὸν Σούμπερτ ἀπὸ μέσα.

Ἡ μουσικὴ τοῦ Beethoven, ὅπως πάντοτε, πολὺ καλή.

Κ ΛΟΥΒΙΟ τελικὰ τὸ Ἀβγό τοῦ Φελισιέν Μαρσῶ - «καὶ ἴσως γι' αὐτὸ τόσο νόστιμο», ὅπως θὰ ἔλεγε ἓνας κινέζος καλοφαγὰς ἢ ἓνας Ἕλληνας θεατῆς. Καὶ νόστιμο — φοβοῦμαι: μόνο — γιὰτὶ μὰς τὸ «προσφέρει» ὁ Δημήτρης Χόρν.

Ἄς μιλήῃ ὁ Ζὰν Ντυτοῦρ στὸν πρόλογο περὶ «τραγικῆς κωμωδίας», κι ἂς φαντάζεται τὸν ἥρωα τοῦ ἔργου, Μαγκύ, ὡς ἓνα «σύγχρονο Καρτέσιο», πὺν «διαγράφει καὶ σβῆνει ὅλα τὰ ἀξιώματα καὶ τὶς κοινοτοπίες τῆς ζωῆς». Στὴν μὴ οὐσία, τὸ μυστικὸ εἶναι ἓνα: παίζει ὁ Δημήτρης Χόρν (ἢ ὁ ἀντίστοιχος ξένος Χόρν), ὑπάρχει καὶ τὸ Ἀβγό τοῦ Μαρσῶ. (Ποιὸν «χτυμῶδη κροκό»; Ὁ «κόσμος» πὺν προσπαθεῖ νὰ κατακτῆσῃ ὁ Μαγκύ, ὅπως μὰς τὸν παρουσιάζει ὁ συγγραφεὺς, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ τσόφλι!)

Λοιπὸν, κανένα «κρόνον ἰδρωῶτα» δὲν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς στὸ τέλος τοῦ ἔργου. Ἀπλῶς: φεύγει «κεφάτος», γιὰτὶ εἶδε μὰ καλὴ παράσταση.

‘Ο σκηνοθέτης, κ. Κούβακας · Χόρν, κίνησε ξυπνία τὰ 32 πρόσωπα πού τριγυρίζουν χαριτωμένα σάν κλωσσόπουλα γύρω ἀπὸ τὸν Χόρν · Χόρν, μέσα στὰ ὄμορφα «κοττέσια» πού τοὺς ἐφτιαξε ὁ σκηνογράφος κ. Καρύδης.

Ἡ μετάφρασις τοῦ Μάριου Πλωρίτη: ἑλληνική, χωρὶς γαλλισμούς. Μόνο, τί τὸ ἠθέλε ἐκεῖνο τὸ παρα-ἑλληνικὸ ἀστεῖο, μὲ «τὰ φέσια καὶ τὰ δάνεια», πού μετατρέπει τὸν Μαρσῶ σὲ Ψαθὰ ἢ... Ζώρζ Ρουσσό!

ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ τοῦ Δημοτικού Θεάτρου Πειραιῶς! Πῆγα νὰ δῶ τὸ ἔργο, μὲ μαζοχισμό καὶ προκατάληψη. Τὸ ὄνομαζα, προκαταβολικά: «Τὸ Ἐγκλημα τοῦ Ἀλεξανδράκη καὶ ἡ Τιμωρία ἢ δική μου.» Ὁμολογῶ πὼς ἔπασα ἔξω· γιατί δὲν ἦταν ἔγκλημα ἀλλὰ πλημμέλημα· καὶ ὄχι τόσο τοῦ Ἀλεξανδράκη, ὅσο τοῦ Γκαμπριέλ Ἀρού, πού μελοδραματοποίησε τὸν Ντοστογιέβσκι.

Ἡ παράστασις: γενικὰ ὑποφερτὴ, χάρις στὴ σκηνοθεσία τοῦ Σεβαστίκογλου — πού ἄριστα, λοιπόν, θὰ κἀνῃ νὰ μὴ γράφῃ Ἀγγέλες, ἀλλὰ νὰ περιορισθῇ σ’ αὐτὸν τὸν «τομέα» — καὶ στοὺς καλοὺς, νέους κυρίως, ἠθοποιούς τοῦ θιάσου. Ἐπρεπε ὅμως ὁ σκηνοθέτης νάκοβε ἀκόμα μιὰ ὥρα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἀρούβσκι, γιὰ νὰ περιορίσῃ τὴν τιμωρία μας.

Βεβαίως ὁ Ἀλεξανδράκης, μὲ τὴν ἐμφυτὴ ἑλληνο-κινηματογραφικὴ του ἐξωτερικὴ «ἀμεσότητα», δὲν εἶχε καμμιὰ σχέση μὲ τὸν Ρασκόλνικωφ, παρ’ ὅλες τὶς ἀσυνήθιστες πόζες πού ἔπαιρνε, μέσα κ’ ἔξω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. (Πόσο πιὸ πειστικὴ — δηλαδὴ εἰλικρινὴς — ἡ μικρὴ Μιχαλακοπούλου, καὶ μάλιστα στὶς στιγμὲς πού εἶναι μόνῃ της μὲ τὸν Ἀλεξανδράκη.) Ἡ κυρία Γεωργούλη ἔχει ἓνα μεγάλο προσόν γιὰ Ἕλληνα ἠθοποιό: δύσκολα ὁ θεατὴς τὴν ἀναγνωρίζει. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ξεχώρισε ὁ κ. Οὐδινότης. Τὰ σκηνικὰ τοῦ κυρίου Βασιλειάδη βοηθήσανε πολὺ τὸν σκηνοθέτη· ἄν καί, μερικὲς φορὲς, περισσότερο ἀπ’ ὅσο ἔπρεπε. Οἱ περσοὺκες τοῦ κυρίου Καψάλη πολὺ ἐπιμελημένες.

ΦΑΥΣΤΑ, ἢ «ἀπολεσθεῖς κόρη», ἀπὸ τὸν ἀπολεσθέντα γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ του Μέντη Μποσταντζόγλου, ἐδῶ κ’ ἓνα-δυὸ χρόνια. Ὁ Μπόστ., τὸ πιὸ μεγάλο, νέο «κεφάλαιο» χιοῦμορ τοῦ Τόπου μας (πού τὸ «ἐκμεταλλεύεται» τελευταῖα, μονοπωλιακῶς, ἢ «ἀντικεφαλαιοκρατικὴ» παράταξις), μᾶς χαρίζει ξαφνικὰ καὶ στὸ θέατρο τὸ πηγαῖο ταλέντο του, καὶ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε γιὰ λίγο τὴν... Ψαθὸ-πληκτη μοῖρα μας. Στόχος τοῦ παράλογου (καὶ γι’ αὐτὸ ἑλληνικοῦ) ἔργου του: ἢ ψευτιά μας εἰς ὅλας τὰς οἰκογενειακὰς καὶ ἐθνικὰς τῆς ἀναδιπλώσεις. Μέσο του: ἢ καθαρεύουσα καὶ ἢ διαστρέβλωσις της, μὲ ἐξυπνότατες ἀλλοιώσεις, γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ὁμοιοκαταληξία· μὰ μιὰ διαστρέβλωσις σοφὰ ἠθελημένη, πού καθρεφτίζει ὅλη τὴν «καθαρεύουσα» τῆς ζωῆς μας.

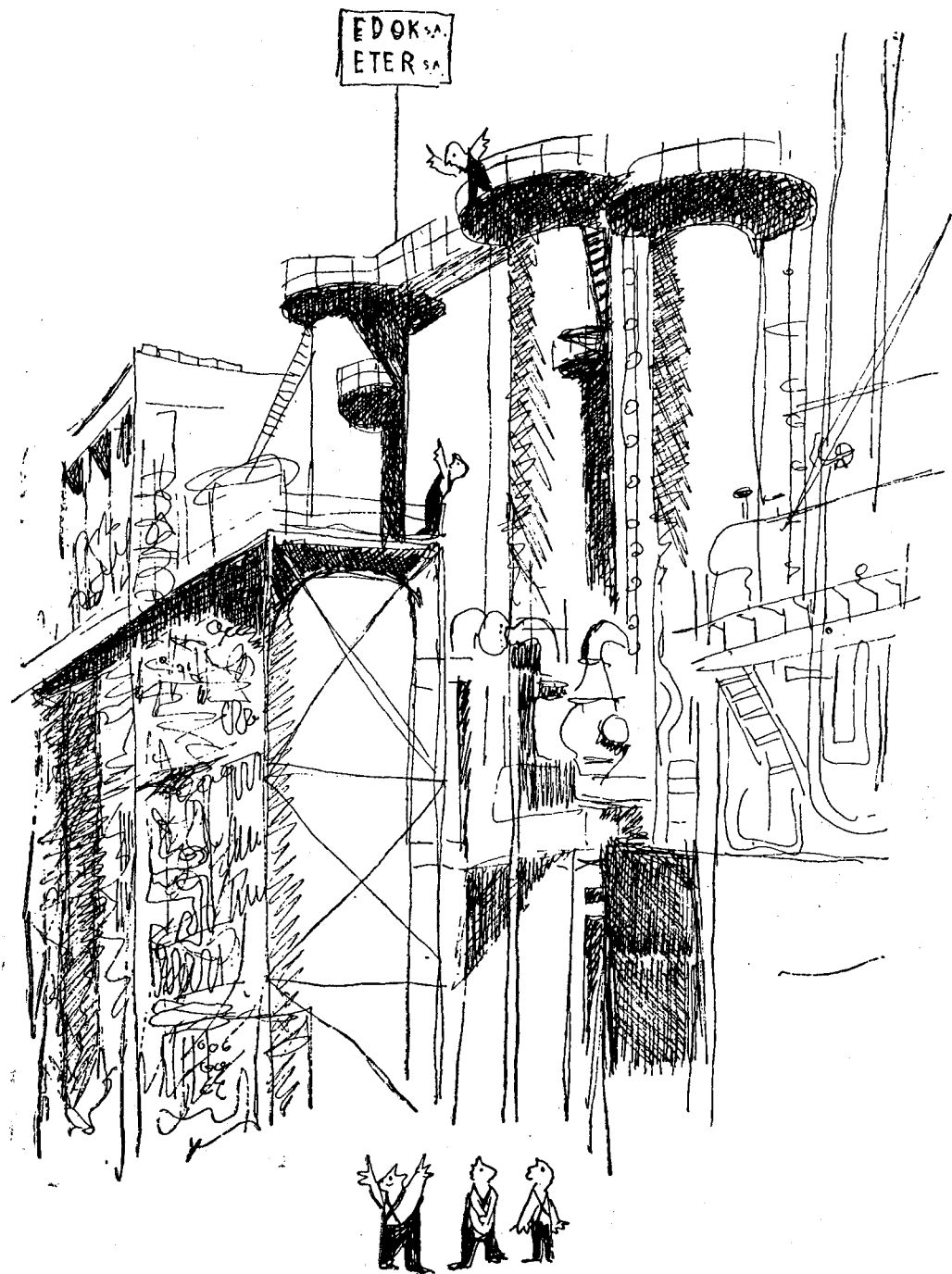
Εἶναι ἡ Φαύστα «θέατρο» ἢ μῆπως «ἀντιθέατρο»; Ἀλλ’ αὐτὸ ἄς ἀπασχολῇ μόνο τοὺς «γαλλίζοντες» κριτικούς μας. Γιὰ μᾶς ἦταν τὸ πιὸ διασκεδαστικὸ ἔργο πού εἶδαμε τὰ τελευταῖα χρόνια, μετὰ ἀπὸ τὶς κωμωδίαις τοῦ Ἰονέσκο. Καὶ ἔργο καθαρὰ, καθαρεύουσας ἀντικώτατα ἑλληνικό.

Ὁ Γιώργος Ἐμιρζὰς τὴν ἀνέβασε μὲ ἀληθινὸ κέφι. (Ὅταν μᾶς πρωτοπαρουσιάστηκε ὡς σκηνοθέτης, μὲ τοὺς τόσο ζωντανούς «Νεκρικοὺς Διαλόγους» τοῦ Λουκιανοῦ, στὸ Συμπόσιο τοῦ Γιώργου Μπουκουβάλα, καταλαβαμε ὅτι σύντομα θὰ ὠλοκλήρωνε τὸ ἐνὺπνιόν του). Ἡ καινούργια ἐμφάνισις τῆς Φαύστας ἔχει μιὰ ἐνότητα πού ἔλειπε ἀπὸ τὴν περσινὴ παράστασις. (Πολὺ καλὰ ἔκανε κι ἔβγαλε τὸ τελείως περιττὸ χορευτικὸ, καὶ λιγότεψε τὶς μελωδικὰς τομὲς μὲ τὰ πάντως ὄραϊα τραγούδια τοῦ Πάνου Τριανταφυλλίδη.)

Τὸ κέφι του τὸ μετέδωσε καὶ σ’ ὅλους τοὺς νέους ἠθοποιούς. Ἐπαῖξαν λαμπρὰ (ἰδιαιτέρα ἡ Ε. Καψάκη καὶ ἡ Τ. Ζάρπα) μὰ πρῶτος ἔπαινος πρέπει στὴν πρωταγωνίστρια τῆς «ἀπολεσθεῖς κόρης», τὴν Ντίνα Κώνατα, πού εἶναι λοιπὸν ἤδη καὶ ἡ μεγάλῃ... «κερδισθεῖς» τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου.

Ο ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΣ ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΚΑΙ ΑΝΕΓΕΡΣΙΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 – ΕΔΟΚ / ΕΤΕΡ – 629-971 / 5

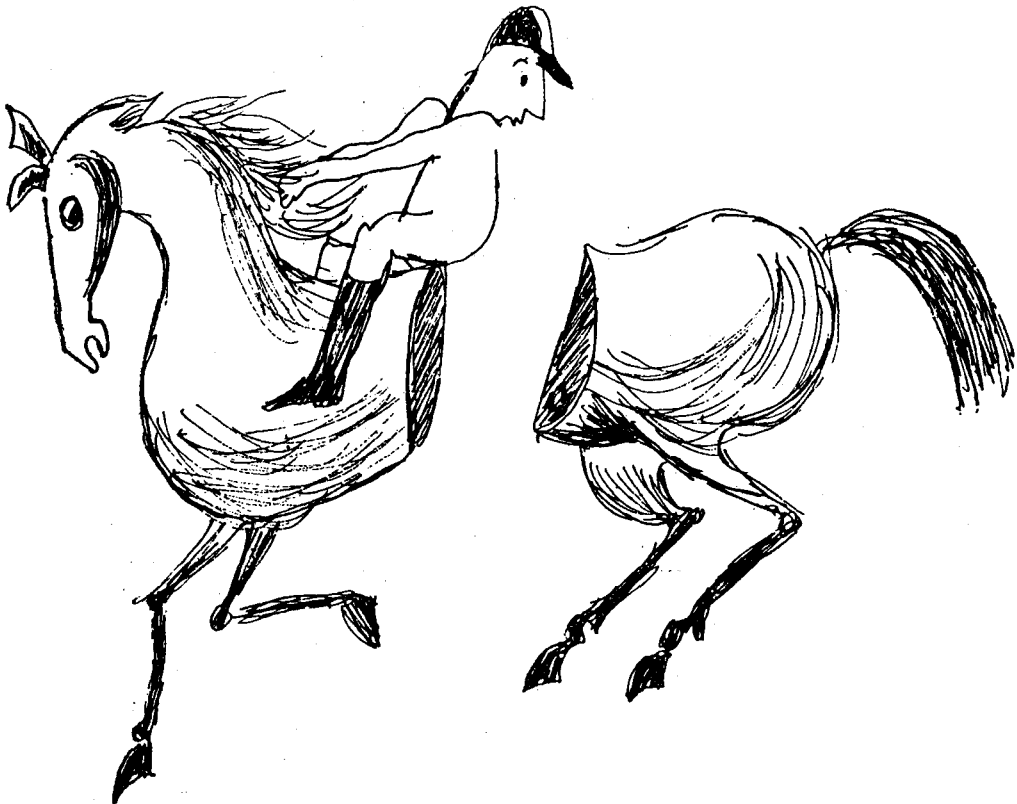

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΠΛΥΤΑ

COMMERCIAL UNION ASS. CO. LTD
NATIONAL INSURANCE COMPANY OF GREAT BRITAIN LTD
THE LONDON & OVERSEAS INSURANCE COMPANY LTD
THE LICENSES & GENERAL INS. CO LTD
L' UNION I.A.R.D.

ΕΜΠΟΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ Α.Ε. ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΣΤΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Καραγεώργη τῆς Σερβίας 4
Τηλ. 230.981 (γράμμαϊ 10)

...Μὰ οὔτε καὶ τότε ἀνησυχεῖτε, ἀφοῦ ἔχετε ἀσφάλεια!

ΗΛΙΑΣ
ΚΑΡΑ
ΚΑΡΗΣ

ΦΩΤΙΣΤΙΚΑ
ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΙΣ
ΒΥΚΟΡΕΣΤΙ1820
625-110.616456

— "Αν θέλετε να μη σ'αφάνει ο Πόνος Ασφαλιστείτε στην εταιρία των Μακρυμιχαλίων!"

ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΑΚΡΥΜΙΧΑΛΟΙ Α.Ε.

ΑΘΗΝΑΙ - ΔΡΑΓΑΤΣΑΝΙΟΥ 6

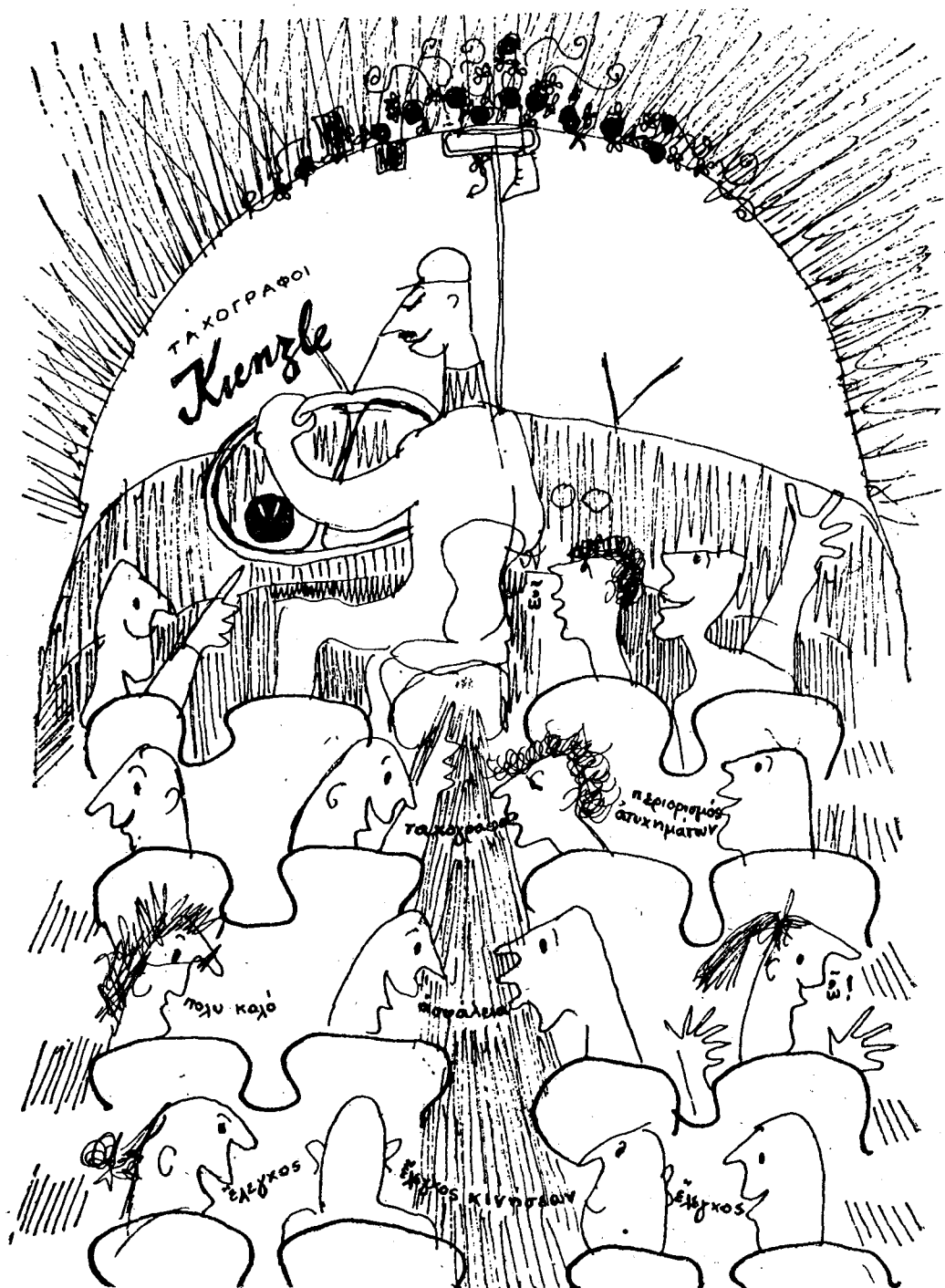
230 - 822 / 6

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1914

Σπίλοι,

λάν εμπολα καλό λόγο οι Ασαστολιόδη-
 δει; και δη για τυπογραφο; κε ωστό-
 σο γά πού λέν, για τόν πατέρα-γιό
 ΔΑΔΙΑ, πού σου επαρωώνουν κατι καφ-
 τευ κ' ετιστολόχαρτα κει' κατω 620
 λαχούμει του, της Ελβριγίδου 14,
 με το δικό του αριθμό τηλεφώνου πού
 διάλεξαν γά μήν ξεχνιέται: 313-313!

Ρεμα

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΙ ΤΑΧΟΓΡΑΦΟΙ KIENZLE

ΓΕΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ: «Α. Ε. ΑΕΩΝ» — ΟΜΗΡΟΥ 8, 632-711 | 5

ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ: ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΑΘΗΝΩΝ 90, 534-696, 538-129

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ

Πού ἀρμενίζι ὁ νοῦς σας;
Ἐνὶν Ἰταλία,
ΤΣΣ ΕΡΜΗΣ
ΤΣΣ ΠΗΓΑΣΟΣ
ΣΣ ΑΤΡΕΥΣ
(γιὰ ἐπιβάτες καὶ φέρι-μπότ)

Ἐνὶν Κύπρῳ;
ΤΣΣ ΠΗΓΑΣΟΣ
ΣΣ ΑΤΡΕΥΣ
(γιὰ ἐπιβάτες καὶ φέρι-μπότ)

Στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου;
ΜΝ ΣΕΜΙΡΑΜΙΣ
Διήμερες καὶ πενθήμερες
κρουαζιέρες

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ
ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑΣ 2
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
410-562, 477-946, 475-635

ΧΤΙΣΤΕ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ ΧΤΙΣΤΕ ΜΕ «ΕΛΛΕΝΙΤ»

ΠΛΑΚΕΣ ΑΜΙΑΝΤΟΣΙΜΕΝΤΟΥ — Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΟΜΙΚΗΣ
'Ελληνική Βιομηχανία Δομικών 'Υλικών Α.Ε.—'Ομήρου 8 : 231-244 / 6. — 'Εργοστάσιον Χαλκίδος :
21-67, 34-54. — 'Αποθήκη 'Ασπρόπυργου 'Ελευσίνος : 073-269 — 'Αποθήκη 'Αθηνών : Μιχαήλ Βόδα
26, 821-710. 'Εκθεσις 'Αθηνών : Μάρνη 12β, 812-275. Πειραιώς : Βασιλέως Κωνσταντίνου 6, 423-437
ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΑΙΩΝΟΣ, ΠΟΥ ΚΑΤΑΡΓΕΙ ΜΙΑ ΔΕΚΑΔΑ ΦΥΣΙΚΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ

‘Ο προλαβών τόν Κύριον είδε... σέ πολυθρόνα ΒΑΡΑΓΚΗ!..

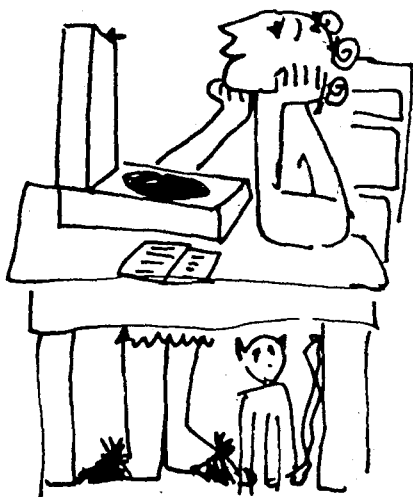
Ένα έπιπλο Βαράγκη είναι ένα έργο τέχνης. Συνδυάζει τήν παράδοση ενός αιώνας κλασικής έπιπλοποιίας, με τήν επαναστατική τεχνική τής έποχής μας. Οί νέες συλλογές Βαράγκη έχουν σχεδιασθῆ με βάση τήν κλασική γραμμή - τήν γραμμή πού είναι άπρόσβλητη άπό τò χρόνο. Κάθε κομμάτι τους είναι ένα ύπόδειγμα κλασικού ύφους. Δέν θά «γεράση» ποτέ.

ΒΑΡΑΓΚΗΣ - ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 25

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ
HENRI MONDOR

*Δυό φορές πιό άξιος - όποιος μιλάει
γλώσσες δυό!*

...θάλεγε ή λαϊκή σοφία μας, για ν' απο-
δώση τὸ être bilingue c' est être bivalent,
τοῦ Ἄνρι Μοντόρ, ἐπίλεκτου γάλλου ἀ-
καδημαϊκοῦ καὶ μέλους τῆς Ἰατρικῆς Ἀ-
καδημίας τῶν Παρισίων. Μιλῶντας για
τὴ γνώση τῶν ξένων γλωσσῶν ὁ Μοντόρ
τονίζει πὸς ὅποιος ἀμελεῖ νὰ μάθῃ μιὰ
ξένη γλῶσσα, θὰ τὸ μετανοῇ σὲ ὄλη του
τὴ ζωή. Μάθετε λοιπὸν καὶ σεῖς μιὰ ἢ
καὶ περισσότερες ξένες γλώσσες, γρήγορα, εὐκόλα, τέλεια, μὲ Linguaphone,
ποὺ σᾶς φέρνει στὸ σπίτι σας τοὺς διασημότερους καθηγητὰς τοῦ κόσμου
καὶ ποὺ μὲ τὸ συγχρονισμένον καὶ ἀπὸ κάθε ἄποψη ἀσύγκριτο σύστημα
του δίκαια ἔχει ἐπιβληθῆ στὴν ὑφήλιο σὰν τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον
γιὰ τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν. — Για πληροφορίες ζητήστε μας τὸ
26σέλιδο εἰκονογραφημένον ἀναλυτικὸ τεῦχος. Θὰ τὸ ἔχετε δωρεάν. Ἐπι-
σκεφθῆτε μας ἢ γράψτε μας: Ἰνστιτοῦτον Linguaphone. Ἀθῆναι: Πανεπι-
στημίου 10, τηλέφωνον 623-780. Θεσσαλονίκη: Τσιμισκῆ 68, τηλ. 32-370.

Οἱ «Ἐκδόσεις Βλάσση» — Λόντον 2 (τηλ.: 627-557) — ἀληθινὰ τολμοῦν!

ΡΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΩ

Σελ. 320 — Δοχ. 120

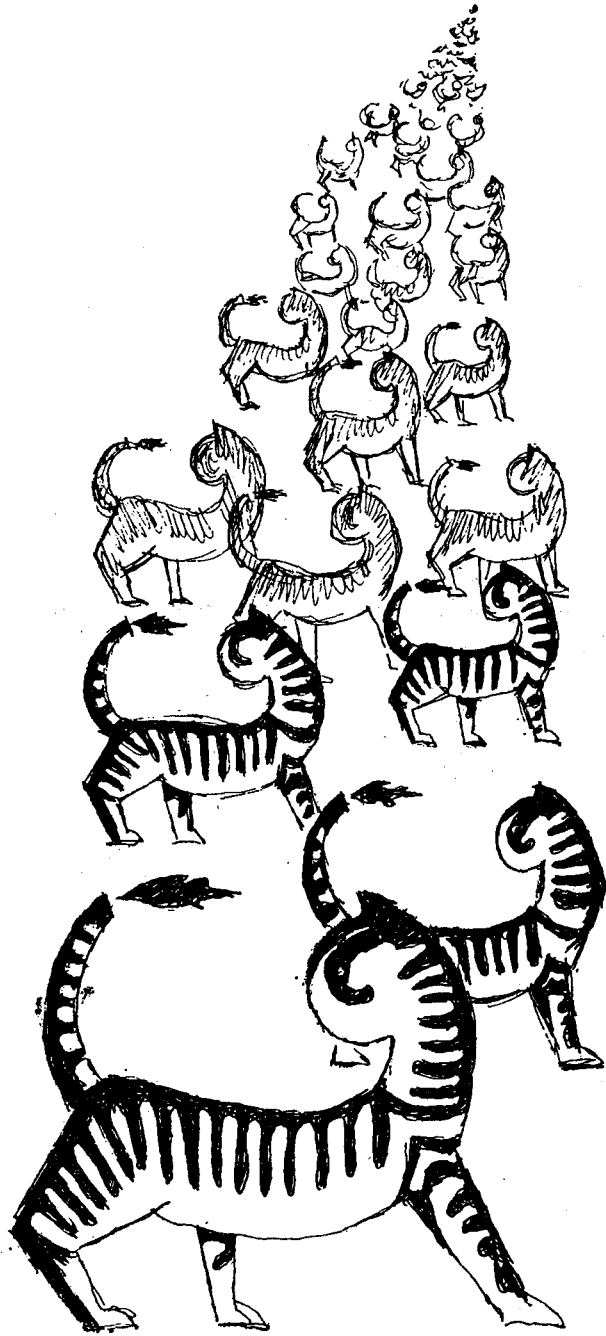
ΤΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗ

ΤΟ «ΑΛΛΟ»
ΣΤΗΝ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Σελ. 180 — Δοχ. 75

AGIPGAZ

ΣΤΑΔΙΟΥ 43 — ΤΗΛ.: 223-069

...Κ' ἡ Πηνελόπη μὲ «Ντε-μι-σὲ» κεντοῦσε
προσμένοντας τὸν Ὀδυσσεά!..

ΚΛΩΣΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.

D-M-C: ΜΑΡΚΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΧΑΡΤΟΠΟΙΪΑΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1924

Γενική διεύθυνσις: Πανεπιστημίου 10 (Τ.Τ. 134)

625-401/3, 626-341

Έργοστάσια ἐν Αἰγίῳ: 4-02, 4-03

Ἀποθῆκαι Ἀθηνῶν: Βουλῆς 6. Τηλ.: 233-170

ΟΛΑ ΤΑ ΕΙΔΗ ΧΑΡΤΟΥ ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΝΙΩΝ

Χάρτης γραφῆς καὶ τυπογραφικός, περιτυλίξεως, ἀδιάβροχος, περγκαμὲν λευκὸς καὶ χρωματιστός, «πετσετόχαρτον», χάρτης «υγείας» - «μπριστόλ», «νόρμες», χαρτόνια καπνοβιομηχανίας κ.λ.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Δ. Πολυζόπουλος & ΣΙΑ Ρογκότη 4,
75-509, 79-831

ΤΗΛΕΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ΠΑΠΥΡΙΣΚΟ